

The Department of Public Instruction, Bombay.

THE RÂJATARAṄGIṆÎ

OF

KALHAṆA.

EDITED

BY

DURGÂPRASÂDA, SON OF VRAJALÂLA.

VOL. II.
Taranga VIII.

500 COPIES.

Bombay:
GOVERNMENT CENTRAL BOOK DEPÔT

1894.

Price 2½ Rupees.

Bombay Sanskrit Series No. LI.

कह्लणकृता

राजतरङ्गिणी ।

द्वितीयो भागः ।

(अष्टमस्तरङ्गः ।)

जयपुरमहाराजाश्रितेन पण्डितव्रजलालसूनुना

पण्डितदुर्गाप्रसादेन

संशोधिता ।

सा च

राजानुशासनेन मुम्बय्यां निर्णयसागराभिधाने मुद्रायन्त्रालये मुद्रिता ।

१८९४.

मूल्यं सार्धं रूपकद्वयम्.

NOTE.

In putting through the press from his manuscript this second volume of my friend's edition of the Rajatarangini I have not thought it right—except in one case, my memorandum as to which I have unfortunately mislaid—to take readings from the valuable edition of Dr. Stein. In many cases it will be found that Stein and Durgaprasada agree in new readings which are manifestly correct. It ought to be understood that Durgaprasada arrived at these readings independently. He got them from a manuscript which was obtained for him by me on loan from Mathura, and which I have in the course of the present year been able to purchase for the Government of Bombay Collection. It cannot, of course, be claimed for this manuscript that it is an independent authority for the readings in question. In all probability the Mathura manuscript is no more than a copy, made with unusual care, of the manuscript on which Dr. Stein's edition is founded. But it is due to Durgaprasada to say that the text as presented here is the text as he had finally prepared it before his lamented death and before the publication of my friend Dr. Stein's monumental work.

In the preface to the first volume I promised an Introduction and Notes to the whole work, a part of

the undertaking which had from the beginning been assigned to me by the Pandit's desire. It has since, however, been decided that the *Bombay Sanskrit Series* edition of the Rajatarangini ought to include the supplements to the work of Jonaraja, Srivara and Prajyabhatta. I hope to put these out in a third and concluding volume in the course of next year, and it is convenient to reserve for that volume any remarks of an introductory, critical or explanatory nature.

P. PETERSON.

अष्टमस्तरङ्गः।

प्रौढाः कञ्चुकिनो जरद्धरवृषः कुब्जस्तुषारद्युति-
र्नित्याप्तोपि बहिष्कृतः परिकरः सोयं समस्तोप्यहो ।
अर्धाघद्धसतीकृताङ्गवता चारित्रचर्याविदा
सा भिन्द्याद्दुरितं चराचरगुरोरन्तःपुरं पार्वती ॥ १ ॥
छन्नकोपप्रसादोभूत्कंचित्कालं नवो नृपः ।
प्राङ्मन्थादिव पाथोधिरव्यञ्जितविषामृतः ॥ २ ॥
सोदरो डामरौघश्च तस्याभूतां भृशोन्मदौ ।
मेघस्येव पुरोवातावग्रहौ स्फूर्तिहारिणौ ॥ ३ ॥
यत्किंचनविधाय्यासीद्भ्राता यद्यौवनोन्मदः ।
राज्ञो दुष्प्रक्रिया दौःस्थ्यकरी वात्सल्यशालिनः ॥ ४ ॥
सोनिशं हि गजारूढो विकोशासिः परिभ्रमन् ।
आत्तसारां महीं पीतरसां रविरिवाकरोत् ॥ ५ ॥
एकीभूतानमून्सर्वान् डामराग्निर्दहाम्निना ।
इत्युक्तं तेन नोर्वीभृत्सत्त्वैकाग्रो वचोग्रहीत् ॥ ६ ॥
दस्यवो मन्त्रिसामन्ता द्वैराज्येच्छुः सहोदरः ।
भूर्निष्कोशेत्यभूत्किं न भूपतेस्तस्य संकटम् ॥ ७ ॥
अधिराज्याभिषेकेण सत्कृत्य भ्रातरं ततः ।
पातुं लोहरसंबद्धं प्राहिणोन्मण्डलान्तरम् ॥ ८ ॥
द्विरदायुधपत्त्यश्वकोशामात्यादि स व्रजन् ।
निनाय सर्वं वात्सल्यादनिषिद्धोग्रजन्मना ॥ ९ ॥

आशङ्क्य कोट्टभृत्येभ्यः प्रवेशे प्रत्यवस्थितिम् ।
उत्कर्षजं प्रतापाख्यं सह निन्येऽब्रवीच्च तान् ॥ १० ॥
कुर्याममुं नृपमहं प्रातिहार्यं समाचरन् ।
नम्राः स्वभृत्यवत्तस्थुर्भूभुजो भूम्यनन्तराः ॥ ११ ॥
दिनानि सप्त संरुद्धे मार्गे तदनुयायिनाम् ।
गायनः कनको लब्धान्तरो देशान्तरं ययौ ॥ १२ ॥
वाराणस्यां विजहता निर्वेदात्तेन जीवितम् ।
हर्षभूभर्तृभृत्येषु व्यक्तं निन्ये कृतज्ञता ॥ १३ ॥
ऊर्ध्वाधिरोहं दाक्षिण्याद्दस्यूनामुच्चलः पुनः ।
सेवास्मृत्या सुधीः सेहे चन्दनो भोगिनामिव ॥ १४ ॥
तथा जनकचन्द्रेण दर्पाद्व्यवहृतं तदा ।
राजान्ये डामराश्चासन्यथा नष्टप्रभा इव ॥ १५ ॥
अभयस्योरशाभर्तुस्तनयायामजीजनत् ।
राज्ञ्यां विभवमत्यां यं भोजो हर्षनृपात्मजः ॥ १६ ॥
जातं मृतद्वित्रपुत्रानन्तरं गुरुभिः शिशुम् ।
आयुष्कामैस्तमाबद्धाभव्यभिक्षाचराभिधम् ॥ १७ ॥
द्व्यब्दमप्यरिसंतानतन्तुत्वेनाप्रियोचितम् ।
ररक्ष तद्गिरा राजा राज्ञ्याश्चाङ्के समार्पयत् ॥ १८ ॥
तिलकम् ॥
तमादाय स्वयं वासौ यावद्राज्येकरोन्मनः ।
तावद्बभारेङ्गितज्ञो नीतिकौटिल्यमुच्चलः ॥ १९ ॥
तुल्योत्साहासहिष्णुत्वादस्मै कुप्यन्तु डामराः ।
एष एवातिसत्काराद्यद्वास्तु विशदाशयः ॥ २० ॥
इति संचिन्त्य स द्वारदित्सां तस्योदघोषयत् ।
यथा विकारं प्रययुर्भीमादेवादयोऽखिलाः ॥ २१ ॥

तेषां तस्य च मात्सर्यं यदाधर्यातिमाययौ।
तदान्योन्याश्रिता भृत्याः पणं चक्रुर्युयुत्सवः॥ २२॥
दिदृक्षुः क्ष्मापतिस्तेषां सेतुपृष्ठे रणं मिथः।
वार्यमाणोपि सचिवैरारुरोह चतुष्किकाम्॥ २३॥
द्वन्द्वयुद्धे प्रवृत्ते तु डामरैरुभयाश्रितैः।
अथ प्रारभ्यताकस्मात्संरब्धैर्दारुणो रणः॥ २४॥
सेतुद्वयाध्वना युद्धे लग्ने राज्ञि सरित्तटात्।
योधा जनकचन्द्रस्य शरवर्षमवाकिरन्॥ २५॥
यान्तः शराः ससीत्कारास्तेस्पृष्टनृपविग्रहाः।
मग्नाः स्तम्भेष्वदृश्यन्त कोपेनेव प्रकम्पिनः॥ २६॥
आकृष्य दोर्भ्यां भूपालं बलादिव ततोनुगाः।
प्रविष्टा मण्डपद्वारं चक्रिरे निहितार्गलम्॥ २७॥
शस्त्रं जनकचन्द्राद्या भीमादेवादयोपि ते।
चतुष्किकायां चकृषुस्ततोन्योन्यं जिघांसवः॥ २८॥
तुमुले तत्र शल्याङ्कं भीमादेवानुगोभिनत्।
तीक्ष्णो जनकचन्द्रस्य कालपाशात्मजोर्जुनः॥ २९॥
स वीक्ष्य स्वं क्षतं द्रोहं प्रयुक्तं भूभुजा विदन्।
पादप्रहारान्विदधे क्रोधाद्द्वारि नृपौकसः॥ ३०॥
अभग्ने तत्र संत्रासात्स्नानद्रोण्यन्तरं गतम्।
अधावत्कृष्टशस्त्रीको भीमादेवो जिघांसया॥ ३१॥
स्तम्भच्छन्नस्तद्विलोक्य तद्वद्गणनापतिः।
मध्यं जनकचन्द्रस्य कृपाणेन द्विधा व्यधात्॥ ३२॥
तस्मिन्हते तदनुजौ गग्गसड्डौ प्रधावितौ।
स एव करवालेनालक्षितोकृत विक्षतौ॥ ३३॥

अवभज्य तरुं वज्रः सुचिरं नावतिष्ठते ।
उदग्रकर्मा च पुमान्निहत्यात्युन्नतं रिपुम् ॥ ३४ ॥
स हि द्विभाद्रे तत्राब्दे हर्षान्ताहादनन्तरम् ।
अन्यूनानतिरिक्तैर्यत्त्रिभिः पक्षैरहन्यत ॥ ३५ ॥
यद्वोपकर्तुरप्येष द्रोहं यत्स्वामिनो व्यधात् ।
औत्कट्यात्पाप्मनस्तस्य क्षिप्रमेव क्षयं ययौ ॥ ३६ ॥
सान्तस्तोषे कोपशोकावाविष्कुर्वति कृत्रिमौ ।
भीमादेवः पलायिष्ट गग्गस्तु व्यश्वसीन्नृपे ॥ ३७ ॥
प्रहिते लोहरं गग्गे स्वमुल्लाघयितुं क्षतम् ।
त्रस्तास्तेन व्यसृज्यन्त स्वोर्वीरन्येपि डामराः ॥ ३८ ॥
उपायापकृतैः प्राप्तराज्यं दस्युभिरुज्झितम् ।
एवं शनैरवष्टम्भं भेजे भूपतिरुच्चलः ॥ ३९ ॥
तेनाथ लब्धस्थैर्येण दिनैरेव जिगीषुणा ।
त्याजिताः क्रमराज्यान्तर्हयसैन्यादि डामराः ॥ ४० ॥
ततो मडवराज्यं स प्रस्थितो विप्रियप्रियान् ।
डामरान्कालियमुखान्बद्ध्वा शूले व्यपादयत् ॥ ४१ ॥
इल्लाराजोपि बलवांस्तेन क्रान्तक्षितिः क्रमात् ।
बलैर्नगर एवोग्रैरवस्कन्देन घातितः ॥ ४२ ॥
प्राग्जन्मप्रेमसंस्कारादन्तरङ्गतयाथवा ।
तस्य पुत्र इव प्रीतिर्गग्ग एव व्यवर्धत ॥ ४३ ॥
न सेहे नाममात्रं यः कण्टकानां प्रियप्रजः ।
नृपो गग्गाय चुक्रोध सापराधाय न क्वचित् ॥ ४४ ॥
राज्यारम्भेनुयुक्तेन भीमादेवेन धीमता ।
उक्ते शुभावहे शिक्षे द्वे स मन्त्रवदस्मरत् ॥ ४५ ॥

एकया लोकवार्तार्थं प्राह्णात्प्रभृति निर्गतः ।
बहिरुद्दिश्य बाह्यालीरचारीदादिनक्षयम् ॥ ४६ ॥
अन्ययोत्थानशीलेन श्रुत्वा नामापि वैरिणः ।
अर्धरात्रेपि यात्राभिस्तेनाच्छिद्यत विप्लवः ॥ ४७ ॥
तस्यैवालुप्तधैर्यस्य राज्ञां मध्ये मनस्विनः ।
कार्पण्योपहतं वृत्तं नाप्यभूदमलीमसम् ॥ ४८ ॥
अद्योच्चलसदाचारजाह्नवीजलमज्जनात् ।
कुनृपोदीरणोद्भूतो गिरः पाप्मापनेष्यते ॥ ४९ ॥
तेनानुपचिताङ्केन प्रायशो विनिवारिताः ।
अनूरुणेव सद्दृष्टिध्वंसिनो ध्वान्तसंचयाः ॥ ५० ॥
प्रायोपविष्टप्रमये देहत्यागप्रतिज्ञया ।
निबद्धया प्रत्यवेक्षां धर्माध्यक्षानकारयत् ॥ ५१ ॥
निशम्य कृपणस्यार्तं क्रन्दितं तदनिष्टकृत् ।
बभूव तस्य स्वात्मापि नानिग्राह्यो महात्मनः ॥ ५२ ॥
कार्यिणो यस्य वा दोषादार्ताक्रन्दितमुद्ययौ ।
तस्य स्वबान्धवाक्रन्दैस्तस्मिन्क्रुद्धे शशाम तत् ॥ ५३ ॥
अबलानुग्रहव्यग्रे तस्मिन्राजनि सर्वतः ।
वास्तव्या बलिनस्तस्थुरबलास्त्वधिकारिणः ॥ ५४ ॥
सोश्वेनैकश्चरन्राजेत्यज्ञात्वा कथितं जनैः ।
यं यं स्वदोषमश्रौषीत्तं तं त्वरितमत्यजत् ॥ ५५ ॥
येन केनापि संप्राप्तः प्राप्त्युपायेन पार्थिवः ।
अमोघदर्शनः सोभूत्कल्पवृक्ष इवार्थिनाम् ॥ ५६ ॥
सुधावर्षी प्रियालापप्रीतिदायैर्जनप्रियः ।
नाशकत्सेवकांस्त्यक्तुं विस्रम्भभवनेष्वपि ॥ ५७ ॥

श्लाघ्यश्रमैः प्रतिकलं तस्य सेवाविधायिभिः ।
प्राप्तं त्रिचतुरान्वारान्क्षणदास्वपि दर्शनम् ॥ ५८ ॥
सेव्यमानः सदाक्षिण्यः क्षणेनैव फलप्रदः ।
कस्यैन्द्रजालिकैरुप्तः शाखीव न बभूव सः ॥ ५९ ॥
वास्तव्यानां निशम्यार्तिं तेन दैन्यनिवारणम् ।
चक्रे पित्रेव पुत्राणां संत्यक्तेतरकर्मणा ॥ ६० ॥
स्वसंचितानि सोन्नानि विक्रीणानोल्पचेतनैः ।
दुर्भिक्षमुद्धतावेव जघान जनवत्सलः ॥ ६१ ॥
निवार्य चौर्याचरणात्कृपार्द्रस्तस्करानपि ।
कोशाध्यक्षान्स विदधच्चकारागर्हजीविकान् ॥ ६२ ॥
कः संविभाग्यश्छेत्तव्या विपदः कस्य मण्डले ।
इत्यन्विष्यन्सदैकैकं चारैश्चिन्तापरोभवत् ॥ ६३ ॥
तस्यैकोप्यर्थनैस्पृह्यं नाम कोपि महान्गुणः ।
अनुषक्तो गुणैस्तैस्तै राज्ञः पल्लवितोभवत् ॥ ६४ ॥
स स्थित्यै दण्डयन्दण्ड्यानघाश्लेषभयाज्जनम् ।
तेषां नादत्त सत्कर्म शुद्धये तांस्त्वकारयत् ॥ ६५ ॥
प्रस्तुतस्यार्थिने दातुं वस्तु तस्यैकसंख्यया ।
सहस्रसंख्यया दानश्रद्धागात्पूर्णतां यदि ॥ ६६ ॥
श्रूयतेर्थी यथा मह्यं देहि देहीति गां वदन् ।
तथास्मै देहि देहीति वदन्दाता स शुश्रुवे ॥ ६७ ॥
अनुदात्तं क्षिप्तकालं क्षीणसंख्यमसत्कृतम् ।
नेतुर्दूतादिनीतार्धं न तद्दत्तमदृश्यत ॥ ६८ ॥
उत्सवे दैन्यविज्ञप्तौ रञ्जने कार्यसाधने ।
आलेख्यलीनशाखीव न सोलभ्यफलोभवत् ॥ ६९ ॥

उत्सवे शिवरात्र्यादौ जनतां सोसिचद्धनैः ।
ग्रहयोगे पयःपूरैर्महेन्द्र इव मेदिनीम् ॥ ७० ॥
ताम्बूलदानव्यसनं पराध्यौत्सवता तथा ।
नाभूद्धर्षनृपस्यापि तादृकस्यास्त यादृशी ॥ ७१ ॥
लोष्टमात्रावशेषेपि लब्धे नृपपदे व्यधात् ।
स दानविभ्रमांस्तान्ये धनदेनापि दुष्कराः ॥ ७२ ॥
निर्माणलोठनैर्धाम्नामजस्रं वाजिनां क्रयैः ।
काश्मीरकोपि चक्रे स न मृत्तस्करसाद्धनम् ॥ ७३ ॥
अध्वन्यध्वनियोगेन प्राणविन्यासनैस्तथा ।
बभूव सर्वकृत्यज्ञः सोन्तरात्मेव देहिनाम् ॥ ७४ ॥
भोगाग्राजोचितान्विप्रा भैषज्यं व्याधिपीडिताः ।
वेतनं वृत्तिहीनाश्च तस्मात्समुपलेभिरे ॥ ७५ ॥
पित्र्योपरागकेत्वादिदुर्निमित्तोपमार्तिषु[1] ।
गोसहस्राश्वहेमादिसंभवैः सोभजद्द्विजान् ॥ ७६ ॥
नन्दिक्षेत्रे पुरं कृत्स्नं दग्धमुत्पातवह्निना ।
पूर्वाधिकगुणं तेन नवं राज्ये व्यधीयत ॥ ७७ ॥
श्रीचक्रधरयोगेशस्वयंभूस्थानयोजनम् ।
जीर्णोद्धृतिव्यसनिना कृतं तेन सुकर्मणा ॥ ७८ ॥
हर्षदेवेन यो निन्ये श्रीपरीहासकेशवः ।
परिहासपुरे तं स नवं नरपतिर्व्यधात् ॥ ७९ ॥
प्राग्वर्णितशुकावल्या भूषितो हर्षनीतया ।
तेन त्रिभुवनस्वामी निर्लोभेन महीभुजा ॥ ८० ॥
जयापीडाहृतं हर्षोत्पाटने दुष्टमन्त्रिना ।
सिंहासनं नवं चक्रे स राज्यककुदं नृपः ॥ ८१ ॥

---

१ दुर्निमित्तामयार्तिषु इति स्यात् ।

लब्ध्वा तदर्धाध्यारोहं भर्तुः प्रेम्णातिदुर्लभम् ।
सामान्ययापि देवीत्वं जयमत्या न दूषितम् ॥ ८२ ॥
सा ह्यानृशंस्यमाधुर्यत्यागसत्प्रियतानयैः ।
अस्तम्भार्तपरित्राणमुख्यैर्भव्याभवद्गुणैः ॥ ८३ ॥
लब्धभूपालवाल्लभ्या नार्यः क्रोधात्प्रजासु यत् ।
राक्षस्य इव भङ्गाय लावण्यललिता अपि ॥ ८४ ॥
प्रियप्रजस्यायमन्यो गुणः सर्वगुणाग्रणीः ।
उच्चलक्ष्मापतेरासीदर्थनैस्पृह्यशालिनः ॥ ८५ ॥
जिघांसवः पापकामाः परस्वादायिनश्च ताः ।
रक्षांस्यधिकृता नाम तेभ्यो रक्षेदिमाः प्रजाः ॥ ८६ ॥
तेनेतिहासिनीं नीतिं श्रद्दधानेन सर्वदा ।
येन संपठता श्लोकं कायस्थोन्मूलनं कृतम् ॥ ८७ ॥
यत्ते विषूचिकाशूलसंन्यासेभ्यः किलेतरे ।
घ्नन्त्याशुकारिणो विश्वं प्रजारोगा नियोगिनः ॥ ८८ ॥
पितरं कर्कटो हन्ति मातरं हन्ति पुत्तिका ।
हन्ति सर्वं तु कायस्थः कृतघ्नः प्राप्तसंभवः ॥ ८९ ॥
गुणान्समर्प्य स्फुरता येनैवोत्थाप्यते शठः ।
वेताल इव कायस्थस्तमेवाहन्ति हेलया ॥ ९० ॥
विषवृक्षो नियोगी च यदेवाश्रित्य वर्धते ।
चित्रं करोति तस्यैव स्थानस्यानभिगम्यताम् ॥ ९१ ॥
तेन ते क्ष्माभुजा मानक्षतिकार्यनिवारणैः ।
काराप्रवेशैश्च खलाः शमं नीताः पदे पदे ॥ ९२ ॥
कार्यान्निवार्य बहुशः सहेलाद्यान्महत्तमान् ।
भङ्गासूत्रमयं वासः कारायां पर्यधापयत् ॥ ९३ ॥

१ दायिनः शठाः इत्युचितः पाठः ।

सकार्यवेषं हास्याय सभार्यं चारणोचितम् ।
अकारयद्भूतभिक्षुधावनं डोम्भयोधवत् ॥ ९४ ॥
स प्रांशुर्वेष्टितश्मश्रुरुष्णीषेणोत्फलन्पुनः ।
शूलहस्तः सजानूरुः केषामासीन्न हास्यकृत् ॥ ९५ ॥
सशीर्षदशनं साम्यवादवेश्याविटान्वितम् ।
प्रियवेश्यं कंचिदग्रे नृत्तवाद्यमकारयत् ॥ ९६ ॥
बद्ध्वान्यं शकटे नग्नं क्षुरलूनार्धमस्तकम् ।
अकारयत्सद्रान्यस्तचीनपिष्टच्छटाङ्कितम् ॥ ९७ ॥
ते कुम्भवादनैर्मुण्डमण्डनैश्चाङ्किताभिधाः ।
नियोगिनो भज्यमानाः सर्वतः ख्यातिमाययुः ॥ ९८ ॥
कार्यभ्रष्टा मलक्लिन्नक्षीणवस्त्रावगुण्ठनाः ।
सर्वार्थिनो व्यभाव्यन्त केप्यटन्तः प्रतिक्षपम् ॥ ९९ ॥
वृथावृद्धाः सुखप्राप्यं पाण्डित्यं भूर्जवत्परे ।
मत्वा बाला इवाचार्यगृहे प्रारेभिरे श्रुतम् ॥ १०० ॥
केप्युच्चैरट्टभिक्षाकाः सादरं स्तोत्रपाठिनः ।
कृतानुपाठाः स्वापत्यैः प्राह्वे लोकमहासयन् ॥ १०१ ॥
माता स्वसा सुता भार्या स्वापि कैरप्यकार्यत ।
सामन्तसेवनं कार्यप्राप्त्यै सुरतसेवया ॥ १०२ ॥
जातकस्वप्नशकुनस्वलक्षणनिरीक्षणम् ।
कारयद्भिः शठैरन्यैर्गणकाः परिखेदिताः ॥ १०३ ॥
पिशाचा इव शुष्कास्या रूक्षश्मश्रुकचाः कृशाः ।
बद्धाः परैर्व्यभाव्यन्त शृङ्खलामुखराङ्घ्रयः ॥ १०४ ॥
नृपेण कार्यिणां दर्पलिङ्गनाशे विपादिते ।
अक्ष्णोर्ज्ञातिपरिज्ञानक्षमत्वं समजायत ॥ १०५ ॥

भारतस्तवराजादिस्तोत्रपाठमशिश्रियन् ।
ते दुर्गोत्तारिणीविद्याजपं चोदस्रुलोचनाः ॥ १०६ ॥
इत्थं दौःस्थ्योदये दीर्घे मज्जन्तो नित्यदुर्जनाः ।
तस्मिन्राजनि कायस्था व्यलोक्यन्त पदे पदे ॥ १०७ ॥
भिन्नसंधानभूर्यर्थदानभोज्यादिढौकनैः ।
नहि मोहयितुं शक्ताः प्राज्ञं तं तेन्यराजवत् ॥ १०८ ॥
तान्प्रजाकण्टकान्दुष्टान्कृतधीरकृतानिशम् ।
तैस्तैः शुचिभिरध्यक्षैः स विशामीश्वरो वशान् ॥ १०९ ॥
भूतेशस्य यथा पुरी हुतवहप्लुष्टा त्वदाज्ञाबला-
द्भूयः स्वां श्रियमाससाद सहसा तद्वत्समस्तामिमाम् ।
त्वं कायस्थकुटुम्बिकृत्तिसचिवप्रायं···पञ्चानली-
लीढामुच्चलदेव निर्वृतिसुखस्थित्या पुरीं स्वां क्रियाः॥११०
शिवरात्र्युत्सवे श्लोकममुं शिवरथाभिधः ।
विद्वान्पठंस्तेन हठात्सर्वाध्यक्षो व्यधीयत ॥ १११ ॥
व्यवहारानभिज्ञोपि कंचित्कालमदीदृशत् ।
शुचित्वादार्यभाजः स कामन्कृतयुगस्थितिम् ॥ ११२ ॥
शीघ्रदण्डत्वमुच्चण्डतेजसस्तस्य भूपतेः ।
क्रूरानुद्दिश्य कायस्थान्धीमद्भिर्बहुमन्यत ॥ ११३ ॥
नहि क्षुद्राश्वकायस्थपिशाचाविष्टवैरिणाम् ।
शंसन्त्यन्तरितं दण्डं दण्डनीतिविशारदाः ॥ ११४ ॥
चिरेण दण्डिता ह्येते कुर्युर्दण्डभयाद्ध्रुवम् ।
लब्धान्तराः प्राणहरं कृच्छ्रं किंचित्प्रशासितुः ॥ ११५ ॥
दण्ड्यानां दण्ड्यमानानां पुत्रस्त्रीमित्रबान्धवाः ।
राज्ञा विचारशीलेन न तेनोपद्रुताः क्वचित् ॥ ११६ ॥

कर्णजपाल्लोष्टधरप्रमुखांस्तेन दुःखदैः ।
कर्मभिः क्लिश्नताप्यापि पैशुन्यस्य खिलीकृतः ॥ ११७ ॥
विस्मृतिं लब्धराज्यानां पूर्वसंकल्पवासनाः ।
प्रयान्ति प्राप्तजनुषां गर्भवासस्पृहा इव ॥ ११८ ॥
प्राग्राज्याधिगमात्किंचित्सदसद्यद्यचिन्तयत् ।
राज्ये तत्र विसस्मार जातिस्मर इवोचलः ॥ ११९ ॥
ददर्श शत्रोरद्रोहान्याद्रोग्धृन्वा पुरानुगान् ।
कर्तव्यानुगुणं तेषां प्रतिपत्तिमदर्शयत् ॥ १२० ॥
स्मरेन्नोपपतिः पूर्वपतिद्रोहं कुयोषितः ।
पूर्वस्वाम्यरितां चाद्य कुभृत्यस्येश्वरो जडः ॥ १२१ ॥
शेषाहिदेहान्मेदिन्या समं प्रज्ञापि राज्यभृत् ।
तस्मिन्परिणता नूनं कृत्याकृत्यविवेककरि ॥ १२२ ॥
तथाह्येकस्य वणिजो व्यवहर्तुश्च सोभवत् ।
विवादे संशयं छिन्दन्नेवं स्थेयाद्यगोचरे ॥ १२३ ॥
सौहृदारूढसद्भावे व्यापदौपयिकं धनी ।
न्यासीचकार दीनारलक्षं कोपि वणिग्गृहे ॥ १२४ ॥
तेनोपयुज्यमाना च व्ययेषु वणिजः करात् ।
कियत्यपि गृहीताभूद्दत्तमात्रान्तरान्तरा ॥ १२५ ॥
त्रिंशद्दिरा···द्या तासु समासु न्यासधारिणम् ।
गृहीतशेषं दातुं स धनं प्रार्थयताथ तम् ॥ १२६ ॥
वणिक्तु कुकृती तस्य न्यासग्रासाय सोद्यमः ।
कालापहारमकरोत्तैस्तैः कलुषधीर्मिषैः ॥ १२७ ॥
स्रोतोभिर्व्यस्तमम्भोधौ लभ्यं मेघमुखैः पयः ।
प्राप्तिर्भूयस्तु नास्त्येव वणिङ्न्यस्तस्य वस्तुनः ॥ १२८ ॥

तैलस्निग्धमुखः स्वल्पालापो मृद्वाकृतिर्भवन् ।
न्यासग्रासविवादोग्रो वणिग्व्याघ्राद्विशिष्यते ॥ १२९ ॥
विवादे श्रेष्ठिना शाठ्यं सितैः प्राक्सख्यदर्शनैः ।
मुक्तं मुक्तं ज्ञायमानं प्राणान्तेपि न मुच्यते ॥ १३० ॥
निसर्गवञ्चका वेश्याः कायस्थो दिविरो वणिक् ।
गुरूपदेशोपस्कारैर्विशिष्टाः सविषाशिषोः ॥ १३१ ॥
चन्दनाङ्कालिके श्वेतांशुके धूपाधिवासिनि ।
विश्वस्तः स्यात्किराटे यो विप्रकृष्टेस्य नापदः ॥ १३२ ॥
ललाटदृक्पुटश्रोत्रद्वन्द्वहृन्न्यस्तचन्दनः ।
षड्विन्दुर्वृश्चिक इव क्षणात्प्राणान्तकृद्वणिक् ॥ १३३ ॥
पाण्डुश्यामोग्निधूमार्द्रैः सूच्यास्यो गहनोदरः ।
तुम्बीफलोपमः श्रेष्ठी रक्तं मांसं च कर्षति ॥ १३४ ॥
सोथ निःशोषितमिषः क्रुद्धो निर्बन्धकारिणः ।
गणनापत्रिकां तस्य सभ्रूभङ्गमदर्शयत् ॥ १३५ ॥
यदादौ श्रेयस इति न्यस्तमश्रेयसे पदम् ।
आतरेष्वत्यये सेतोर्गृहीता पट्शती त्वया ॥ १३६ ॥
छिन्नोपानत्कपाबन्धे शतं चर्मकृतेर्पितम् ।
विपादिकाकृते दास्या नीतं पञ्चाशतो घृतम् ॥ १३७ ॥
स्फोटने भाण्डभारस्य क्रन्दन्त्याः कृपयार्पितम् ।
कुलाल्या बहुशः पश्य भूर्जे लग्नं शतत्रयम् ॥ १३८ ॥
शिशुभ्योस्य विडालस्य क्रीताः पोषाय मूषिकाः ।
त्वया शतेन वात्सल्याद्धट्टान्मत्स्यरसस्तथा ॥ १३९ ॥
चरणोद्वर्तनं सर्पिः शालिचूर्णं च सप्तभिः ।
क्रीतं शतैः श्राद्धपक्षस्नाने च घृतमाक्षिकम् ॥ १४० ॥

नीतं क्षौद्रार्द्रकं कासायासायादर्भकेण ते ।
सोव्यक्तजिह्वः किं वेत्ति वक्तुं लग्नं शतं ततः ॥ १४१ ॥
वृषणोत्पाटको भिक्षाचरस्ते हठयाचकः ।
यो वारितो युद्धपटुस्तस्मै दत्तं शतत्रयम् ॥ १४२ ॥
आनीते भट्टपादानां मध्यं सर्वव्ययोपरि ।
शतं शतद्वयं धूपशन्दामूलपलाण्डुषु ॥ १४३ ॥
इत्याद्यचिन्ततायुक्तापरिहार्यव्ययानसौ ।
तस्यैकीकृत्य गणनां लाभेपि शनकैर्व्यधात् ॥ १४४ ॥
वर्षमासग्रहतिथिप्रत्यावृत्तिः पुनः पुनः ।
संसारस्येव तस्यान्तं न ययौ नर्तिताङ्गुलेः ॥ १४५ ॥
स मूलग्रहणं पिण्डीकृत्याथ सकलान्तरम् ।
प्रसारितौष्ठस्तन्नेत्रे मीलयन्नभ्यधान्मृदु ॥ १४६ ॥
शल्यमुद्धर निक्षेपं नयोज्ज्ञासधनं त्विदम् ।
विस्रम्भदत्तं निर्दम्भं दीयतां सकलान्तरम् ॥ १४७ ॥
तत्स धर्म्यं वचो जानन्क्षणमुच्छ्वसितोभवत् ।
क्षुरं क्षौद्रोपलिप्तं तु ध्यात्वा पश्चादतप्यत ॥ १४८ ॥
युक्त्यापह्नुतसर्वस्वं क्रौर्यानार्यमथार्थकः ।
विवादे नाशकज्जेतुं नापि स्थेया विचारकाः ॥ १४९ ॥
स्थेयैरनिश्चितन्यायं पुरो न्यस्तं ततो नृपः ।
तादित्थमिति निश्चित्य वणिजं तमभाषत ॥ १५० ॥
अद्यापि न्यासदीन्नाराः सन्ति चेत्तत्प्रदर्श्यताम् ।
अंशः कियानपि ततस्ततो वच्मि यथोचितम् ॥ १५१ ॥
तथा कृते तेन वीक्ष्य दीन्नारान्मन्त्रिणोब्रवीत् ।
राजभिर्भाविनां राज्ञां नाम्ना टङ्कः क्रियेत किम् ॥ १५२ ॥

१ चिन्तिता इति युक्तम् ।

न चेत्कलशभूपालकाले न्यासीकृतेष्वमी ।
दीन्नारेषु कुतष्टङ्का मन्नामाङ्का अपि स्थिताः ॥ १५३ ॥
निक्षिप्तेनैष लक्षेण वणिक्तस्माद्व्यवाहरत् ।
वणिजो द्रविणेनायमप्यात्तेनान्तरान्तरा ॥ १५४ ॥
तस्माद्यदा यदेतेन गृहीतं दीयतां ततः ।
तदाप्रभृत्यव्ययावल्लाभोऽस्मै वणिजोऽर्थिनः ॥ १५५ ॥
न्यसनानेहसश्चैष प्रभृत्यस्मै प्रयच्छतु ।
लक्षादखण्डिताल्लाभं किं वाच्यं मौलिके धने ॥ १५६ ॥
अवधारयितुं शक्यं मादृशैः सघृणैरियत् ।
श्रीयशस्करवद्रौक्ष्यमीदृक्षेषु तु युज्यते ॥ १५७ ॥
विवादे संदिहानस्य युक्तं क्षान्त्यानुशासनम् ।
भाव्यं दण्डधराचारैः प्रयुक्तकुसृतेः पुनः ॥ १५८ ॥
अतिहार्येषु शल्येषु महाममंगतेष्विव ।
सविवादेषु चोपेक्षां कालापेक्षी व्यधान्नृपः ॥ १५९ ॥
पप्रथे पार्थिवस्येत्थं निश्चोद्यं तस्य पालनम् ।
प्रजासु जागरूकस्य मनोरिव मनस्विनः ॥ १६० ॥
सख्यं कारणनिर्व्यपेक्षमिनताहंकारहीना सती
भावो वीतजनापवाद उचितोक्तित्वं समस्तप्रियम् ।
विद्वत्ता विभवान्विता तरुणिमा पारिप्लवत्वोज्झितो
राजत्वं विकलङ्कमत्र चरमे काले किलेत्यन्यथा ॥ १६१ ॥
स तादृशोपि राजेन्द्रचन्द्रमाः स किलाभवत् ।
मात्सर्याविष्टवैवश्याद्दोषोल्कावर्षभीषणः ॥ १६२ ॥
औदार्यशौर्यधीधैर्यगुणतारुण्यमत्सरः ।
बभूव संख्यातीतानां मानप्राणहरो नृणाम् ॥ १६३ ॥

---

१ यत् इति स्यात् । २ मात्सर्यावेश इति स्यात् ।

मानोन्नतैश्च भूयोपि वाक्पारुष्यरुषा हतैः ।
लाघवं प्रत्युपालम्भैः पार्थिवोप्यनुभावितः ॥ १६४ ॥
प्रसुप्तानां फणीन्द्राणामिव कोपोद्भवं विना ।
तेजोविस्फूर्जितं ज्ञेयं नहि नाम शरीरिणाम् ॥ १६५ ॥
विविधे भूतसर्गेस्मिन्न च कश्चित्स विद्यते ।
वपुर्वंशचरित्रादि यस्य दोषैर्न दूषितम् ॥ १६६ ॥
जातिः पङ्करुहाद्वपुःकपिलताक्रान्तं शिरःखण्डनं
प्रभ्रश्यच्छुचिशीलतादिविगुणाचारप्रदुष्टं यशः ।
विश्वस्रष्टुरिति प्रभूतविषयव्याप्तिस्पृशो दुःसहा
दोषा यत्र पुरोस्तु तत्र कतमो निर्दोषतोत्सेकभूः ॥१६७॥
अविचार्येति भूपालः स चकारानुजीविनाम् ।
वंशचारित्रदेहादिदोषोद्घोषणमन्वहम् ॥ १६८ ॥
अन्योन्यद्वेषमुत्पाद्य संख्यातीता महाभटाः ।
युद्धश्रद्धालुता तेन द्वन्द्वयुद्धेषु घातिताः ॥ १६९ ॥
मासार्धदिनमाहेन्द्रमहाद्यवसरेषु सः ।
निनाय योधान्संनद्धानन्योन्यप्रधनैर्धनम् ॥ १७० ॥
स नाभूदुत्सवः कश्चित्तदा यत्र नृपाङ्गने ।
भूमिर्न सिक्ता रक्तेन हाहाकारो न चोद्ययौ ॥ १७१ ॥
नृत्यन्त इव निर्याता गृहेभ्यो वंशशोभिनः ।
बान्धवैर्निन्यिरे योधा लूनाङ्गाः पार्थिवाङ्गनात् ॥ १७२ ॥
स्निग्धश्यामकचांश्चारुश्मश्रूनाकल्पशोभिनः ।
हतान्वीक्ष्य भटान्राजा मुमुदे न तु विव्यथे ॥ १७३ ॥
नार्यो राजगृहं गत्वा प्रत्यायातेषु भर्तृषु ।
मेनिरे दिवसं लब्धमनास्था नित्यमन्यथा ॥ १७४ ॥

कंदर्पः क्ष्माभुजा दूतैः समानीतोपि नाददे ।
तस्यासहनतां वीक्ष्य प्रार्थितोप्यधिकारिताम् ॥ १८७ ॥
आस्थानाचारसंलापव्यवहारादि मण्डले ।
नवमेवाभवत्सर्वं तस्मिन्नभिनवे नृपे ॥ १८८ ॥
लक्ष्मीः कार्मणचूर्णाक्ता वेश्येव वशवर्तिनः ।
धीरानपि विधायेव करोत्युन्मार्गवर्तिनः ॥ १८९ ॥
सपिण्डानामपि व्यक्तशीलवीक्षणतत्परा ।
प्रेततेव नरेन्द्रश्रीर्जातिस्नेहापकारिणी ॥ १९० ॥
समस्तसंपत्पूर्णोपि यस्मात्सुस्सलभूपतिः ।
दध्यौ भ्रातुरवस्कन्दं राज्यापहरणोद्यतः ॥ १९१ ॥
अकस्मादश्रुणोच्छ्येनमिव तं शीघ्रपातिनम् ।
स्थानं वराहवार्ताख्यमुल्लङ्घ्यायातमग्रजः ॥ १९२ ॥
क्षिप्रकारी विनिर्गत्य तमप्राप्तपदं ततः ।
निपत्य सैन्यैर्बहुलैः सोपकारमकारयत् ॥ १९३ ॥
विद्रुतस्यास्पदे तस्य नानोपकरणैर्युतैः ।
ताम्बूलवेलाकूटैश्च सामग्री समभाव्यत ॥ १९४ ॥
कृतकार्यपरावृत्त्यासावरूढोपि पार्थिवः ।
प्रत्यावृत्तं तमश्रुणोदन्येद्युः क्रूरविक्रमम् ॥ १९५ ॥
गग्गचन्द्रस्तदादेशाद्गत्वा बहलसैनिकः ।
चक्रे सुस्सलभूपालबलनिर्दलनं ततः ॥ १९६ ॥
असंख्यैः सौस्सलैर्योधैराहवायासनिःसहैः ।
क्रान्तिर्विमानोद्यानेषु द्युनारीणाममुच्यत ॥ १९७ ॥
भर्तृप्रसादस्यानृण्यं प्राणैर्युधि समर्पितैः ।
राजपुत्रौ गतौ तत्र सहदेवयुधिष्ठिरौ ॥ १९८ ॥

वराश्वान्सुस्सलानीकान्मार्गस्तान्प्राप विद्रुतान् ।
चक्रे भूरितुरङ्गस्य यैर्भूपस्यापि कौतुकम् ॥ १९९ ॥
निविष्टकटकं तं स श्रुत्वा सेल्यपुराध्वना ।
क्रमराज्योन्मुखं यान्तं द्रुतमन्वसरन्नृपः ॥ २०० ॥
अन्विष्यमाणसरणिः प्रयत्नादग्रजन्मना ।
प्रविवेश दरद्देशं परिमेयपरिच्छदः ॥ २०१ ॥
दत्तमार्गं तस्य राजा डामरं लोष्टकाभिधम् ।
स सेल्यपुरजं हत्वा नगरं प्राविशत्ततः ॥ २०२ ॥
तस्मिन्दूरं गते वैरकलुषोपि स नाददे ।
भ्रातृस्नेहैरसंरम्भं ग्रहीतुं लोहरं गिरिम् ॥ २०३ ॥
कल्हः कालिन्दराधीशो दौहित्रीं पुत्रवद्वहे ।
यामवर्धयत स्नेहादपुत्रः पितृवर्जिताम् ॥ २०४ ॥
राज्ञो विजयपालस्य सुतां सुस्सलभूपतिः ।
उपयेमे स तां श्रीमाननवां मेघमञ्जरीम् ॥ २०५ ॥
तस्य प्रभावाधिष्ठानाच्छिशोरपि न लोहरे ।
शक्तिरासीद्विरुद्धानामपि बाधाय वैरिणाम् ॥ २०६ ॥
धीरः सुस्सलदेवोपि मार्गैर्निर्गत्य दुर्गमैः ।
आसदद्भूरिभिर्मासैः स्वोर्वीं दुर्गिरिवर्त्मना ॥ २०७ ॥
प्रशान्ते व्यसने तस्मिन्धीरस्योच्चलभूपतेः ।
अन्येपि व्यसनाभासा उत्पन्नध्वंसिनोभवन् ॥ २०८ ॥
भीमादेवः समादाय भोजं कलशदेवजम् ।
साहायकार्थमानिन्ये दरद्राजं जगद्दलम् ॥ २०९ ॥
सह्लो हर्षमहीभर्तुरवरुद्धात्मजोभवत् ।
भ्राता दर्शनपालस्य सञ्जपालस्तु तद्बलम् ॥ २१० ॥

१ नीकाद्गगः इत्युचितम् ।

नीतिज्ञेन ततो राज्ञा साम्नैव दरदीश्वरः।
आक्षेपाद्वारितः प्रायात्प्रत्यावृत्त्य निजां भुवम् ॥ २११ ॥
सहस्त्रमन्वगाच्छन्नं भोजोविक्षत्स्वमण्डलम्।
भेजे सुस्सलदेवस्य सज्ञपालोनुजीविताम् ॥ २१२ ॥
गृहीतार्थेन भृत्येन निजेनैव प्रदर्शितः।
भोजः क्षिप्रं नृपात्प्राप निग्रहं तस्करोचितम् ॥ २१३ ॥
देवेश्वरात्मजः पित्थकोपि द्वैराज्यलालसः।
डामरानाश्रिते राज्ञि निर्याते व्यद्रवद्दिशः ॥ २१४ ॥
विचारपरिहारेण धावन्तः सर्वतो जडाः।
तिर्यञ्च इव हास्याय प्रसिद्धिशरणा जनाः ॥ २१५ ॥
मल्लस्य रामलाख्योहं सूनुरासं दिगन्तरे।
अट्टसूदः कश्चिदेवं चक्रिकाचतुरो वदन् ॥ २१६ ॥
निन्ये प्रवृद्धिं व्यामूढैर्बहुभिर्विप्लवप्रियैः।
धनमानादिदानेन भूमिपैर्भूम्यनन्तरैः ॥ २१७ ॥
युग्मम् ॥
ग्रीष्मे प्रविष्टः कश्मीरानेकाकी घर्मपीडितः।
व्यधीयत च्छिन्ननासः परिज्ञाय नृपानुगैः ॥ २१८ ॥
कटके पर्यटन्प्राज्ञः स एव ददृशे पुनः।
स्वजात्युचितभक्ष्यादिविक्रयी सस्मितं जनैः ॥ २१९ ॥
मिथ्यैव नीतिकौटिल्यैः क्रियतेभ्युदयश्रमः।
शक्यतेपरथा कर्तुं न दैवस्य मनीषितम् ॥ २२० ॥
शान्तापि ज्वलति क्वापि क्वचिद्दीप्तापि शाम्यति।
दैववातवशाच्छक्तिः पुंसः कक्षाग्निसंनिभा ॥ २२१ ॥
पलायनैर्नोपयाति निश्चला भवितव्यता।
देहिनः पुच्छसंलीना वह्निज्वालेव पक्षिणः ॥ २२२ ॥

नाच्छिन्नवह्निविषशस्त्रशरप्रयोगै-
र्न श्वभ्रपातरभसेन न चाभिचारैः ।
शक्या निहन्तुमसवो विधुरैरकाण्डे
भोक्तव्यभोगनियतोच्छ्वसितस्य जन्तोः ॥ २२३ ॥
भिक्षाचरः समादिष्टवधो जयमतीगृहात् ।
नक्तं वध्यभुवं निन्ये वधकैः पार्थिवाज्ञया ॥ २२४ ॥
ग्राविण प्रस्फोट्य निक्षिप्तो वितस्तायां समीरणैः ।
क्षिप्तस्तटं क्षणं स्पन्दमानवक्षाः कृपालुना ॥ २२५ ॥
द्विजेनैकेन संप्राप्तश्चिरादुद्गतचेतनः ।
आसमत्यभिधानाया ज्ञातिर्दिद्देति गौरवात् ॥ २२६ ॥
शाहिपुत्रीभिरुक्ताया दत्तश्चतुरया तया ।
नीतो देशान्तरं गूढं ववृधे दक्षिणापथे ॥ २२७ ॥
तिलकम् ॥
स वृत्तप्रत्यभिज्ञोथ पुत्रवज्ञरवर्मणा ।
मालवेन्द्रेण शस्त्रास्त्रविद्याभ्यासमकार्यत ॥ २२८ ॥
अन्यदीयं घातयित्वा तत्तुल्यवयसं शिशुम् ।
रक्षितो जयमत्यैव स किलेत्यपरेब्रुवन् ॥ २२९ ॥
देशान्तरागताद्दूतात्तां वार्तामुपलब्धवान् ।
अत एवाभवत्तस्या भूभृद्विरलितादरः ॥ २३० ॥
बहिरप्रतिभिन्दंस्तत्स धीरो मार्गवर्तिभिः ।
चक्रे तदप्रवेशाय संवन्धं पार्थिवैः समम् ॥ २३१ ॥
ईर्ष्यामगोपयन्नार्याः शङ्कामच्छादयन्रिपोः ।
स्वयमन्याभिगम्यत्वं करोति हि जडो जनः ॥ २३२ ॥
भिक्षाचरे हते बालं कंचिदादाय तत्समम् ।
तन्नाम्ना ख्यातिमनयद्दिद्देत्यपरेब्रुवन् ॥ २३३ ॥

तथ्येन सोऽस्तु मिथ्या वा प्रतिष्ठां तां तथाप्तवान्।
यथा लघुत्वमानेतुं न दैवेनाप्यशक्यत ॥ २३४ ॥
स्वप्नेन्द्रजालमायानामपि निर्विषया इमाः।
कर्मवैचित्र्यजनिताः काश्चिदाश्चर्यविप्रुषः ॥ २३५ ॥
स राजबीजी नाशाय*विशां गूढं व्यवर्धत।
पुरग्रामादिदाहाय कक्षान्तरिव पावकः ॥ २३६ ॥
रोहत्यन्तिकसीमनि प्रतिविषा वीरुद्विषक्ष्मारुहः
काले प्रावृडुपद्रुताच्छसलिले मूर्च्छत्यगस्त्योदयः।
सर्गच्छेदविधिक्षमानुदयतो दृष्ट्वा किलोपद्रवा-
न्संधत्ते प्रतिकारकल्पनमहो दीर्घावलोकी विधिः ॥ २३७ ॥
अजायत विपन्मज्जज्जगदुद्धरणक्षमः।
तस्मिन्नेव क्षणे यस्मात्सुस्सलक्ष्मापतेः सुतः ॥ २३८ ॥
तज्जन्मकालादारभ्य सर्वतो जयमर्जयन्।
नामान्वर्थं नृपस्तस्य जयसिंह इति व्यधात् ॥ २३९ ॥
शास्तुः सर्वार्थसिद्धाख्या यथा सर्वार्थसिद्धिभिः।
तथा तस्याभिधान्वर्था नात्यजद्रूढिशब्दताम् ॥ २४० ॥
मुद्रां सकुङ्कुमस्याङ्घ्रेस्तदीयस्याभ्युपागताम्।
विलोक्योच्चलदेवोभूद्विमन्युर्भ्रातरं प्रति ॥ २४१ ॥
बालस्यैवाङ्घ्रिमुद्रास्य वैरं पितृपितृव्ययोः।
निवारयन्ती विदधे सुस्थितं मण्डलद्वयम् ॥ २४२ ॥
स स्वर्गिणः पितुर्नाम्ना ततः सुकृतसिद्धये।
चकारोच्चलभूपालः पैतृके स्थण्डिले मठम् ॥ २४३ ॥
गोभूमिहेमवस्त्रान्नदाता तस्मिन्महोत्सवे।
आश्चर्यकल्पवृक्षत्वं त्यागी सर्वार्थिनामगात् ॥ २४४ ॥

प्रसादैः प्रहितैस्तेन महार्घैः श्लाघ्यसंपदा ।
महान्तोपि दिगन्तेषु पार्थिवा विस्मयं ययुः ॥ २४५ ॥
भर्तृप्रसादाधिगतां श्रियं नेतुं परार्ध्यताम् ।
विहारं समठं देवी जयमत्यपि निर्ममे ॥ २४६ ॥
केषांचित्पूर्वपुण्यानां विरहेण महीभुजः ।
हताभीष्टाभिधानोभून्मठो नवमठाख्यया ॥ २४७ ॥
सुल्लां स्वसारमुद्दिश्य परस्मिन्स्थण्डिले पितुः ।
विहारोपि कृतस्तेन नोचितां ख्यातिमाययौ ॥ २४८ ॥
मृत्योर्मस्तकपातित्वं तस्याकलयतः किल ।
न निष्ठां स्वप्रतिष्ठासु संप्रपेदे व्ययस्थितिः ॥ २४९ ॥
कदाचिक्रमराज्यस्थो द्रष्टुमग्निं स्वयंभुवम् ।
ययौ वर्हणचक्राख्यं गिरिग्रामं स भूपतिः ॥ २५० ॥
तं कम्बलेश्वरग्रामाध्वना यान्तमवेष्टयन् ।
अकस्मादेत्य तत्रत्याश्चौराश्चण्डालशङ्खिणः ॥ २५१ ॥
प्रजिहीर्षुभिरप्याशु तस्मिन्नत्यल्पसैनिके ।
न तैः प्रहृतमुद्रोजोविष्टम्भस्तम्भितायुधैः ॥ २५२ ॥
अथ हारितमार्गः स गहने गिरिगह्वरे ।
भ्रमन्नल्पानुयाय्येकां क्षणदामत्यवाहयत् ॥ २५३ ॥
उच्चचार क्षणे तस्मिन्स्कन्धावारेषु दुःसहा ।
नास्ति राजेति दुर्वार्ता सर्वतः क्षोभकारिणी ॥ २५४ ॥
कटकान्निःसृतात्यल्पा वार्त्येव गिरिगह्वरात् ।
सा दुष्प्रवृत्तिर्दीर्घत्वं पुरेरण्य इवासदत् ॥ २५५ ॥
नगराधिकृतस्तस्मिन्क्षणे लुड्डाभिधोभवत् ।
शङ्खिणः कामदेवस्य कुल्यो रड्डादिसोदरः ॥ २५६ ॥

कृत्वा पुरक्षोभशान्तिं शङ्खौकः स नृपास्पदे ।
प्रविश्य भ्रातृभिः सार्धं कार्यशेषमचिन्तयत् ॥ २५७ ॥
नृपं कं कुर्म इत्येवं तान्विचिन्तयतोब्रवीत् ।
सङ्गाभिधोपि कायस्थः कुटुम्बिकुटिलाशयः ॥ २५८ ॥
यूयमेव सुहृद्बन्धुभृत्यबाहुल्यदुर्जयाः ।
राज्यं कुरुत संप्राप्य राष्ट्रमेवमकण्टकम् ॥ २५९ ॥
तेनैवमुक्तास्ते पापा जातराज्यस्पृहास्ततः ।
सिंहासनाधिरोहाय क्षिप्रमासन्समुद्यताः ॥ २६० ॥
श्रीयशस्करदेवस्य वंश्या एत इति श्रुतिः ।
तदन्वयेभूत्सर्वेषां राज्यौत्सुक्यप्रदायिनी ॥ २६१ ॥
अत एवाभजत्कोधं तेषां कुसुहृदुक्तिभिः ।
सा वासनान्तःसंलीना सदाचारानपेक्षिणाम् ॥ २६२ ॥
कथं न प्रतिभात्वेषा सङ्गस्यापि कुपद्धतिः ।
भारिकस्य कुले जातो लवटस्य हि सोधमः ॥ २६३ ॥
क्षेमदेवाभिधानस्य पुत्रोप्यल्पनियोगिनः ।
क्रूराशयत्वमभजन्महासाहसिकोचितम् ॥ २६४ ॥
चौर्येण स्वर्णभृङ्गारं हृतवान्भूपतेर्गृहात् ।
संभावितोपि गाम्भीर्यान्नाज्ञायि स किलेङ्गितैः ॥ २६५ ॥
सासिधेनुर्निरुष्णीषो विहसन्नखिलान्स्मयात् ।
राजपुत्र इवात्यल्पं स त्रैलोक्यममन्यत ॥ २६६ ॥
तस्य चिन्ता काचिदासीत्सदा दोलायतोङ्गुलीः ।
या राज्यहेतुः क्रूरेण फलेन समभाव्यत ॥ २६७ ॥
तद्गिरा निजसंकल्पादपि ते राज्यलालसाः ।
नृपं जीवन्तमाकर्ण्य ततोभूवन्हतस्पृहाः ॥ २६८ ॥

न स्फुरन्न च संमीलन्न वा सुप्त इवानिशम् ।
तेषां चेतसि संकल्पस्तदाप्रभृति सोभवत् ॥ २६९ ॥
असुस्थिरादरेणाथ शनकैः पृथिवीभुजा ।
निन्यिरे मध्यमां वृत्तिं राजस्थानान्निवार्य ते ॥ २७० ॥
प्रकृत्या रूक्षवाग्राजा सर्वेषामेव सर्वदा ।
तेषामप्यकरोदत्रान्तरे मर्मस्पृशः कथाः ॥ २७१ ॥
ते राज्ये हर्षभूभर्तुः पितरि प्रमयं गते ।
मातुस्तारुण्यमत्ताया विधवाया गृहेवसन् ॥ २७२ ॥
तैर्मेधासत्तको नाम शस्त्रभृत्प्रातिवेश्मिकः ।
सुहृद्धतोथ विश्वस्तो जननीजारशङ्कया ॥ २७३ ॥
असतीमपि किं नैते न्यगृह्णन्निति भूपतिः ।
विचार्य कोपात्तन्मातुर्नासाच्छेदमकारयत् ॥ २७४ ॥
तां कथां स नृपस्तेषां परोक्षमुदघोषयत् ।
क पुत्राश्छिन्ननासाया वदन्नित्यन्वियेष च ॥ २७५ ॥
बृहद्गङ्गादिगङ्गेशं कृत्वा कार्याण्यवारयत् ।
स कायस्थकृतान्तत्वं भजन्सडुमपि प्रभुः ॥ २७६ ॥
पीडितस्तेन रौद्रेण निजोथ गणनापतिः ।
कोशोत्पत्त्यपहर्तारं तं नृपाय न्यवेदयत् ॥ २७७ ॥
प्रवेशभागिकपदे हृते राज्ञा रुषा ततः ।
स क्रूरो रड्डच्छुड्डादीन्प्रैरयत्पूर्वचिन्तिते ॥ २७८ ॥
जिघांसवस्ते नृपतिं प्रसङ्गापेक्षिणः परैः ।
समगंसत दुष्प्रज्ञैरथ हंसरथादिभिः ॥ २७९ ॥
प्रजिहीर्षुभिरुर्वीशं पीतकोशैः समेत्य तैः ।
चतुष्पञ्चानि वर्षाणि नावाप्यवसरः क्वचित् ॥ २८० ॥

बहुभिर्बहुधा भिन्नैर्बहुकालं विचिन्तितः ।
न भेदमगमन्मन्त्रः स चित्रं लोकदुष्कृतैः ॥ २८१ ॥
तवैतां कुरुते शश्वन्नृपो मर्मस्पृशं कथाम् ।
इति प्रत्येकमुक्त्वा ते विरागं पार्थिवेभजन् ॥ २८२ ॥
तैरुरःपार्श्वपृष्ठादि गूढैर्वर्मभिरायसैः ।
प्रच्छाद्य पार्थिवोजस्रमनुसस्रे जिघांसुभिः ॥ २८३ ॥
असह्यो विरहं सोढुं यां प्रसादयितुं न काम् ।
राजापि संदधे चेष्टां प्राकप्राकृतभुजंगवत् ॥ २८४ ॥
स्वभाववैपरीत्येन नाशचिह्नेन स स्थिराम् ।
जयमत्या सहाप्रीतिं तदादाद्वत्सरद्वयम् ॥ २८५ ॥
रक्षां भिक्षाचरस्याहुर्निमित्तं तत्र केचन ।
केचित्तु विद्युत्सदृशीं प्रेम्णां तरलवृत्तिताम् ॥ २८६ ॥
अथ वर्तुलभूभर्तुरात्मजा विज्जलाभिधा ।
कृतपाणिग्रहास्यागाद्वाल्लभ्यं वसुधाभुजः ॥ २८७ ॥
सङ्ग्रामपाले नृपतौ तस्मिन्नवसरे मृते ।
तत्सूनुः सोमपालाख्यः पित्र्यं राज्यं समादधे ॥ २८८ ॥
राज्यार्हमग्रजं बद्ध्वा सोभ्यषिच्यत चाकिकैः ।
इति कोपान्नरेन्द्रोभूत्क्रुध्यन्राजपुरीं प्रति ॥ २८९ ॥
लक्ष्मीस्थैर्यप्रतिभुवः पुत्र्याः पाणिमजिग्रहत् ।
.... ॥ २९० ॥

अर्थिचिन्तामणेस्तस्य प्रीणतो निखिलाः प्रजाः ।
नानाव्ययोर्जितो रेजे पश्चिमः स महोत्सवः ॥ २९१ ॥
याते जामातरि क्ष्माभृच्चक्रे निखिलतन्त्रिणः ।
निर्वृत्तीः किमपि क्रुध्यन्बुभुक्षूंस्तु व्यसर्जयत् ॥ २९२ ॥

भोगसेनोपि भूपेन काले तस्मिन्समन्युना ।
निवारितो द्वारकार्यात्सवैरः समपद्यत ॥ २९३ ॥
विक्रान्तः स हि कार्यस्थो निर्जिताखिलडामरः ।
सुस्सलक्ष्मापतिं जेतुं प्रतस्थे लोहरं पुरा ॥ २९४ ॥
वात्सल्यमिश्रं वैरेण वारितोथ महीभुजा ।
तत्परीवादमकरोत्सुक्रोधावेल्य तच्च सः ॥ २९५ ॥
प्रावेशयन्नड्डुड्डुमुखान्स समयान्तरम् ।
तमादिसुहृदं धीरं तदा राज्ञा विमानितम् ॥ २९६ ॥
विमानिता विशालेच्छाः संहता हतवृत्तयः ।
न ते बहिष्कृतास्तेन यमराष्ट्रं जिगीषता ॥ २९७ ॥
तान्भोगसेनविन्यस्तसद्भावान्कुटिलाशयः ।
सड्डो निनिन्द वीरत्वात्तं जानन्सरलान्तरम् ॥ २९८ ॥
ऊचे चाद्यैव हित्वापि प्राणान्व्यापाद्यतां नृपः ।
भोगसेनोन्यथा भेदं कुर्यादगहनाशयः ॥ २९९ ॥
अन्यथाभून्न सड्डोक्तं भोगसेनो यदब्रवीत् ।
किंचिद्द्रोहोस्मि वक्तेति नृपतिं भेदलालसः ॥ ३०० ॥
स तु किं वक्षि न द्वारं तव दद्यामिति ब्रुवन् ।
डुभ्रुक्षुपक्षप्रणयं निन्ये तमवमानयन् ॥ ३०१ ॥
प्रबोधाधायिनो द्वेष्टि नियतिप्रणयीभवन् ।
तपात्ययाहनिद्रार्त इव जन्तुर्गतस्मृतिः ॥ ३०२ ॥
तन्त्रिणो यामिका भूत्वा स्वस्मिन्वारे ततोविशन् ।
ते राजधानीं संनद्धैः स्वसैन्यैः सह संहताः ॥ ३०३ ॥
यामिन्यां यं वयं हन्मस्तं हतेत्यभिधाय च ।
प्रावेशयन्न्यस्तचिह्नांश्चण्डालान्मण्डपान्तरम् ॥ ३०४ ॥

भुक्तोत्तरं स्थिते राज्ञि ते बाह्ये मण्डपे स्थिताः।
सरोषो नृप इत्युक्त्वा सेवकोत्सारणं व्यधुः॥ ३०५॥
राजा च विज्जलावेश्म यियासुर्मण्डपान्तरात्।
दीपिकाभिः कृतालोको निर्ययौ मदनालसः॥ ३०६॥
मध्यमं मण्डपं तस्मिन्प्राप्ते स्वल्पैः सहानुगैः।
तत्त्यक्तं मण्डपं सद्यो रुद्ध्वान्यानरुणज्जनान्॥ ३०७॥
अन्यैरप्यग्रिमे द्वारे निरुद्धे सर्व एव ते।
जिघांसवः समुत्थाय नृपतिं पर्यवारयन्॥ ३०८॥
विज्ञप्तिदम्भादेकेन रुद्धमग्रे निषेदुषा।
तं द्विजो दिन्नजस्तेजः शल्या कृष्टकचोभिनत्॥ ३०९॥
ततः काञ्चनगौराणि तस्याङ्गान्यसिधेनवः।
बह्व्यः सुमेरुशृङ्गाणि महोरग्य इवाविशन्॥ ३१०॥
स द्रोहो द्रोह इत्युक्त्वा केशान्कृष्टान्विमोचयन्।
क्रीडाशल्याः कयां रुद्धुर्मुष्टिं दन्तैर्व्यपाटयत्॥ ३११॥
सुजनाकरनामा हि भृत्यः कट्टारकं वहन्।
तस्यान्तिकात्पलायिष्ट प्रहरत्सु विरोधिषु॥ ३१२॥
अतो बालोचितां लघ्वीं क्षुरिकां स चकर्ष ताम्।
मुष्टावर्गलिता कोशात्सा कृच्छ्रेण विनिर्ययौ॥ ३१३॥
निर्यातास्त्रः शत्रुभिस्तैस्त्यक्तकेशो बबन्ध तम्।
धम्मिल्लमथ तां शल्यीं जानुद्वन्द्वान्तरर्पयन्॥ ३१४॥
नदित्वा प्रहरंस्तेजंस्ताद्दग्वीर्योपि सोभवत्।
येन क्षितौ निपतितः सर्वमर्मस्विवाहतः॥ ३१५॥
अभिनच्च ततो रड्डं प्रहरन्तं च पृष्ठतः।
नदन्सिंह इव व्यड्डं परिवृत्य व्यदारयत्॥ ३१६॥

अन्यं च शस्त्रिणं कंचित्सवर्माणमपातयत् ।
विवेष्टमानो यः प्राणैरचिरेण व्ययुज्यत ॥ ३१७ ॥
लब्धान्तरे प्रवासाय तस्मिन्धावति मण्डपः ।
रक्षिभिर्भूमिपालोयमित्यबुद्ध्वा कवाटितः ॥ ३१८ ॥
द्वारमन्यत्प्रसर्पंस्स क्व प्रयासीति जल्पता ।
छुड्डेन रुद्धमार्गेण खड्गपातैरहन्यत ॥ ३१९ ॥
भोगसेनं ततोपश्यद्द्वारस्यान्ते समुत्थितम् ।
दारुतूलिकया भित्तिमालिखन्तं पराङ्मुखम् ॥ ३२० ॥
भोगसेनेक्षसे कस्मादमुं त्वमिति वादिनम् ।
सोव्यक्तं किमपि ह्रीतः प्रधावन्तं जगाद तम् ॥ ३२१ ॥
रय्यावट्टाभिधो दीपधरस्तिष्ठन्निरायुधः ।
अयोदीपिकयारब्धयुद्धस्तैर्विक्षतोपतत् ॥ ३२२ ॥
चाम्पेयः सोमपालाख्यराजपुत्रः क्षताहितः ।
प्रहारैः प्राप्तवैक्लव्यो न गर्ह्याचारतामगात् ॥ ३२३ ॥
पौत्रः श्रीशूरपालस्य राजकापत्यमञ्जकः ।
विदद्रौ श्वेव संछाद्य शस्त्रीं पुच्छच्छटोपमाम् ॥ ३२४ ॥
ततः प्रधावन्प्रग्रीवमारुरुक्षुः क्षितीश्वरः ।
निकृत्तजानुखण्डालैरालिलिङ्ग वसुंधराम् ॥ ३२५ ॥
तत्पृष्ठे स्वं क्षिपन्देहं प्रहारैर्जर्जरीकृतः ।
शृङ्गारनामा कायस्थो निर्द्रोहो वारितोरिभिः ॥ ३२६ ॥
पुनरुत्थातुकामस्य सर्वे शस्त्रावलीर्द्विषः ।
न्यपातयंस्तस्य काल्या नीलाब्जचरणस्रजम् ॥ ३२७ ॥
तिष्ठेत्कदाचिद्धूर्तोयमविपन्नो विपन्नवत् ।
कंधरामधमः सड्डस्तस्येति स्वयमच्छिनत् ॥ ३२८ ॥

कृतं पदापहरणं यस्य सोहमिति ब्रुवन्।
छित्त्वाङ्गुलीश्चकर्षापि रत्नाङ्कामूर्मिकावलीम्॥ ३२९॥
एकपादस्थितोपानत्स्रस्तमाल्यैः शिरोरुहैः।
छन्नवक्त्रः स ददृशे सुप्तो दीर्घभुजः क्षितौ॥ ३३०॥
पर्याप्तयास्य पर्यन्ते वीरवृत्त्या महौजसः।
निर्दोषतामीषदगान्निस्त्रिंशत्वं जनान्प्रति॥ ३३१॥
सेवकः शूरटो नाम पूत्कुर्वन्द्रोहमुच्चकैः।
निर्गत्य भोगसेनेन बहिः क्रोधान्निपातितः॥ ३३२॥
प्रस्थितो दयितावासं स दिङ्मोहवशादिव।
पन्थानं पृथिवीनाथः काल्या जग्राह वेश्मनि॥ ३३३॥
राज्योद्याने नृपतिमधुपा भोगकिंजल्कलोला-
श्चेतो नानावसनकुसुमश्रेणिभिः प्रीणयन्तः।
हा धिग्दैवानिलतरलया पात्यमाना नियत्या
वल्ल्येवैते किमपि सहसा दृष्टनष्टा भवन्ति॥ ३३४॥
तिर्यग्भ्यस्त्रिजगज्जयी परिभवं लङ्केश्वरो लब्धवा-
न्प्रापाशेषनृपोत्तमः कुरुपतिः पादाहतिं मूर्धनि।
इत्यन्ते बहुमानहृत्परिभवः सर्वस्य सामान्यव-
त्तत्को नाम भवेन्महानहमिति ध्यायन्धृताहंक्रियः॥३३५॥
परासुमहितैस्त्यक्तं तमनाथमिव प्रभुम्।
नग्नं हुताशसात्कर्तुं स्वच्छन्नग्राहिणोनयन्॥ ३३६॥
भुजौ कण्ठे गृहीत्वैकः कराभ्यां चरणौ परः।
तं भुग्नग्रीवमालोलकुन्तलं रुधिरोक्षितम्॥ ३३७॥
सशल्कारव्रणं नग्नमनाथमिव पार्थिवम्।
राजधान्या विनिष्कृष्टं न्यधत्तां पितृकानने॥ ३३८॥
युग्मम्॥

महासरिद्वितस्ताम्भःसंभेदद्वीपभूतले ।
अह्नाय वह्निसंस्कारं ते भीतास्तस्य चक्रिरे ॥ ३३९ ॥
न हतो नापि निर्दग्धः स केनापि व्यलोक्यत ।
उड्डीयेव गतस्त्वाशु नेत्रनिर्विषयोभवत् ॥ ३४० ॥
व्यतीतेन स वर्षैकचत्वारिंशतमायुषा ।
सप्ताशीत्यब्दपौषस्य शुक्लषष्ठ्यां व्ययुज्यत ॥ ३४१ ॥
चक्रेथ सासिकवचो रड्डः शोणितमण्डितः ।
श्मशानाश्मनि वेताल इव सिंहासने पदम् ॥ ३४२ ॥
.... ।
........बद्धमूलानामाद्यानां तत्र विद्युते ॥ ३४३ ॥
तस्यावरोहतः सिंहासनाद्योद्धुं पुरो युधि ।
विक्रामन्तो बन्धुभृत्या युद्धभूमिमभूषयन् ॥ ३४४ ॥
तन्त्रिणौ वड्डपट्टाख्यौ युद्ध्वा तद्बान्धवौ चिरम् ।
योधाश्च कट्टसूर्याद्याः सिंहद्वारेपतन्हताः ॥ ३४५ ॥
रणरङ्गनटो नृत्यन्निव राजगृहाङ्गने ।
सखड्गखेटको रड्डः खण्डयन्नहितान्बभौ ॥ ३४६ ॥
दिशन्विजयसंदेहमहितानां क्षणे क्षणे ।
प्रहारैः सुबहून्भित्त्वा स चिरेणापतद्रणे ॥ ३४७ ॥
राजद्रोहोचितं तस्य निहतस्यापि निग्रहम् ।
वैशसत्यक्तमर्यादो गर्गः कोपादकारयत् ॥ ३४८ ॥
दिद्दामठान्तिके व्यड्डः पौरैर्भस्मादिमवर्षिभिः ।
अवस्करप्रणालान्तर्मग्नवक्त्रो न्यपात्यत ॥ ३४९ ॥
ते गुल्फदामभिः कृष्टाः स्थाने स्थाने प्रभुद्रुहः ।
तत्क्षणं लोकथूत्कारपूजां कृत्योचितां दधुः ॥ ३५० ॥

पलाय्य प्रययुः कापि सड्डुं हंसरथादयः।
मरणाभ्यधिकां कंचित्कालं सोढुं विपद्व्यथाम्॥ ३५१॥
दृप्यन्पराजितं गर्गं नष्टे तदनुजे विदन्।
भोगसेनोथ तां वार्तामशृणोत्प्रलयोपमाम्॥ ३५२॥
व्यावृत्य प्रत्यवस्थातुकामः पश्यन्पलायिनः।
योधान्स्वैः सहितः कैश्चित्ततः कापि भयादगात्॥ ३५३॥
इत्थं निहतविध्वस्तनायका द्रोग्धृसंहतिः।
स्वदोर्मात्रसहायेन गर्गचन्द्रेण सा कृता॥ ३५४॥
सत्त्वं साहससिद्धिं च नेतिहासेष्वपि कचित्।
अश्रौषं तादृशं यादृक्तस्यास्ते स्म प्रतापिनः॥ ३५५॥
निशां प्रहरमह्नश्च राज्यं कृत्वा स लब्धवान्।
द्रोहकृच्छ्रं स्वराजाख्यां गतिं कुकृतिनामगात्॥ ३५६॥
यशस्करकुले जन्म द्रोग्धृभिस्तैः प्रमाणितम्।
क्षणभङ्गयभजद्राज्यं यस्माद्वर्णटदेववत्॥ ३५७॥
दावोद्दीपनकूटयन्त्रघटनैः सिंहादिसंहारिणो
यान्त्याकस्मिकगण्डशैलपतनैरन्तं किराता वने।
एकेनैव ननु प्रधावति जनः सर्वोपि मृत्योः पथा
हन्ताहं निहतोयमेष तु मितं कालं बिभेदग्रहः॥ ३५८॥
स्वोद्वाहे ललनौघमङ्गलरवो यैर्हर्षुलैः श्रूयते
दीनैस्तैर्दयिताविलाप उदयन्नाकर्ण्यतेन्तक्षणे।
ह्योपि प्रजहितं प्रहृष्यति परः स्वं घ्नन्तमन्ते मुदो-
द्वृत्तं सोप्यवलोकयत्यहह धिङ्मोहोयमान्ध्यावहः॥ ३५९॥
सायं विचिन्तितो रात्रौ फलितोऽन्यत्र वासरे।
दुर्विपाकप्रदाताभूद्द्रोग्धृणां साहसद्रुमः॥ ३६०॥

१ योपि इति स्यात्।

अथ सिंहासनस्यान्तः कार्यान्ते त्यक्तविग्रहः ।
गर्गः प्रक्षालितामर्षश्चक्रन्द स्वामिनं चिरम् ॥ ३६१ ॥
तस्मिन्रुदति सर्वोऽपि पौरलोको भयोज्झितः ।
संप्राप्तावसरो भूपं व्यलापील्लोकवत्सलम् ॥ ३६२ ॥
कारुण्योत्पत्तये दत्त्वा कोशं जीवितकामया ।
जयमत्या तदावादि गर्गः कपटशीलया ॥ ३६३ ॥
कुरु मे संविदं भ्रातरिति सत्त्वमयस्तु सः ।
तत्प्रक्रियावचो ज्ञात्वा चितिं तस्या अकल्पयत् ॥ ३६४ ॥
चिकुरनिचये यत्कौटिल्यं विलोचनयोश्च या
तरलतरता यत्काठिन्यं तथा कुचकुम्भयोः ।
वसति हृदि तद्यासां पिण्डीभवन्नु ता इमा
गहनहृदया विज्ञायन्ते न कैश्चन योषितः ॥ ३६५ ॥
दौःशील्यमप्याचरन्त्यो घातयन्त्योऽपि वल्लभान् ।
हेलया प्रविशन्त्यग्निं न स्त्रीषु प्रत्ययः क्वचित् ॥ ३६६ ॥
युग्याधिरूढा सा यान्ती यावन्मार्गे व्यलम्बत ।
अग्रतो विज्जला तावन्निर्गत्य प्राविशच्चिताम् ॥ ३६७ ॥
अथ तस्याश्चितारोहं कुर्वत्या भूषणार्थिभिः ।
लुण्ठकैर्लुण्ठ्यमानाया व्यथा गात्रेषु पप्रथे ॥ ३६८ ॥
सच्छत्रचामरे राज्ञ्यौ दह्यमाने विलोकयन् ।
लोकः सर्वोऽपि साक्रन्दो दग्धदृष्टिरिवाभवत् ॥ ३६९ ॥
औचित्यं तेन च तदा निन्येऽत्यन्तपवित्रताम् ।
सर्वैर्यदर्थ्यमानोऽपि नोपाविक्षन्नृपासने ॥ ३७० ॥
सुतमुच्चलदेवस्य बालमङ्के निधित्सता ।
राज्येऽभिषेक्तुं ते केचित्तेनान्वैष्यन्त यत्नतः ॥ ३७१ ॥

लोको येष्वद्य केषांचित्तत्त्वमालोक्य सस्मितः ।
भिक्षामप्यटितुं जाने नैष जानाति योग्यताम् ॥ ३७२ ॥
राज्ञ्यां श्वेताभिधानायां मल्लराजस्य ये सुताः ।
सहणाद्यास्त्रयोभूवन्मध्यमे प्राक्क्षयं गते ॥ ३७३ ॥
हन्तुं ज्येष्ठकनिष्ठौ द्वौ शेषौ सहणलोठनौ ।
अन्विष्टौ शल्लराजेन भयान्नवमठं गतौ ॥ ३७४ ॥
निर्लज्जैर्निहतान्द्रोग्धॄन्विहाय मिलितैः पुनः ।
तत्र्यश्वारोहसचिवैरानीतः कृतचाक्रिकैः ॥ ३७५ ॥
दृष्ट्वा राज्यार्हमप्राप्य कंचिद्भ्रायांस्तयोस्तदा ।
गर्गेण राज्ये संरम्भादभ्यषिच्यत सहणः ॥ ३७६ ॥
हा धिक्चतुर्णां यामानामन्तरे नृपतित्रयी ।
अहस्त्रियामे तत्रासीद्दृश्या या पुरुषायुषैः ॥ ३७७ ॥
ये सायमुच्चलनृपं प्राह्णे रड्डं सिषेविरे ।
मध्याह्ने सहणं प्रापुर्दृष्टास्ते राजसेवकाः ॥ ३७८ ॥
अथ लोहरकोट्टस्थः सार्धेह्नि गलिते नृपः ।
सुस्सलो भ्रातृमरणं श्रुत्वा[1] तूत्क्रान्तमानसः ॥ ३७९ ॥
गर्गेण प्रहितो दूतः स क्रन्दन्स्वं क्षिपन्क्षितौ ।
ततस्तं वीतसंदेहं चकारार्तप्रलापिनम् ॥ ३८० ॥
आयात्सहणवृत्तान्तपर्यन्तां नाशृणोत्कथाम् ।
गर्गदूताद्भ्रातृवधं स्वस्याह्वानं च केवलम् ॥ ३८१ ॥
अश्रद्दधानस्तं शीघ्रमरिच्छेदं सुदुष्करम् ।
तदाह्वानाय गर्गो यं प्राहिणोत्तं चलन्गृहात् ॥ ३८२ ॥
आक्रन्दमुखरो भूत्वा तां रात्रिमरुणोदये ।
कश्मीराभिमुखो यात्रामसंभृतबलोप्यदात् ॥ ३८३ ॥

1 श्रुत्वाभूत्क्रान्तमानसः इत्युचितम् ।

अन्योथ गर्गदूतस्तं पथि संघटितोभ्यधात् ।
कृत्स्नमावेद्य वृत्तान्तं नागन्तव्यमिति ध्रुवम् ॥ ३८४ ॥
क्षिप्रं हतेषु द्रोहेषु त्वय्यसंनिहितेनुजः ।
कृतस्तु सह्लणो राजा कृत्यमागमनेन किम् ॥ ३८५ ॥
श्रुत्वेति गर्गसंदेशं कोपादसहनो नृपः ।
अप्रयाणैषिणो भृत्यान्विहस्यैवं वचोब्रवीत् ॥ ३८६ ॥
नास्माकं पैतृकं राज्यं यदि रिक्थहरोनुजः ।
मज्ज्यायसा मया चैतद्भुजाभ्यामर्जितं पुनः ॥ ३८७ ॥
राज्यं स्वीकुर्वतोरन्यो न दाताभूत्तदावयोः ।
येनाहृतमिदं पूर्वं स क्रमः क्व गतोधुना ॥ ३८८ ॥
इत्युक्त्वाविरतैरेव वहन्नासीत्प्रयाणकैः ।
दूतांश्च पार्श्वे गर्गस्य स्वीकृत्यै प्राहिणोद्वहून् ॥ ३८९ ॥
स काष्ठवाटं संप्राप सह्लणस्य हितैषिणा ।
निर्गत्य गर्गचन्द्रेण चक्रे हुष्कपुरे पदम् ॥ ३९० ॥
प्रवृत्तायां विभावर्यां दूतैः कृतगतागतैः ।
तस्याङ्गीकृतसामापि गर्गो द्रोग्धा व्यधीयत ॥ ३९१ ॥
कार्यमध्यगतो राजा तथापि प्राहिणोत्तदा ।
धात्रेयं भ्रातरं गर्गाभ्यर्णं हितहिताभिधम् ॥ ३९२ ॥
भोगसेनः क्षणे तस्मिन्नाययौ दैवमोहितः ।
खाशकान्बिल्ववनजान्मध्येकृत्य नृपान्तिकम् ॥ ३९३ ॥
सोभ्यर्णं कर्णभूत्याख्यमश्वारोहं महीपतेः ।
विसृज्य गर्गं जेष्यामीत्युक्त्वाभूद्गोभनोद्यतः ॥ ३९४ ॥
कालापेक्षामपि त्यक्त्वा हन्तुं भ्रातृद्रुहं स तम् ।
योग्यं प्रसङ्गमन्विष्यन्नूचे लोकैरसज्जनः ॥ ३९५ ॥

यस्य भ्रातृद्रुहः पार्श्वे स त्वमाश्रीयसे कथम्।
गर्गोपि तमुपालेभे दूतैरित्यादि संदिशन्॥ ३९६॥
स तु मार्गात्पलाय्यायं तमसीति विलम्बकृत्।
दत्तास्कन्दः क्षपापाये तं सानुगमघातयत्॥ ३९७॥
पतन्नणं कर्णभूतिर्वीरवृत्त्या व्यरोचत।
तस्य द्वैमातुरो भ्राता तेजःसेनोप्यनूनया॥ ३९८॥
तेजःसेनस्तु शूलाग्रे नृपादेशान्न्यवेश्यत।
मरिचो लवराजस्य तनूजोश्वपतेरपि॥ ३९९॥
अवष्टम्भेन भूपोभून्निग्रहानुग्रहक्षमः।
नयेनासितुमप्यास्था तावदासीन्न तेद्बलम्[1]॥ ४००॥
पुरोगोपि कृतः पश्चाद्योतीतेह्नि महीभुजा।
स सज्जपालस्तत्पार्श्वमथादाय ययौ[2] हयान्॥ ४०१॥
तेष्वायातेष्ववष्टम्भं यातं किंचिच्च तद्बलम्।
प्राप्तश्च गर्गसेनानीः सूयाश्वोनल्पसैनिकः॥ ४०२॥
दुधुक्षून्वीक्ष्य तानार्तैर्नृपोश्वमधिरोपितः।
उत्सेकशठधीर्वर्म कृच्छ्राच्च परिधापितः॥ ४०३॥
गगनं शलभच्छन्नमिव कुर्वन्नथापतत्।
शरासारो रिपुबलात्सर्वतोच्छिन्नसंततिः॥ ४०४॥
ओंकारं शरशूत्कारैः कृत्वा द्रोहस्य दुःसहाः।
प्राहरन्राजकटके सर्वान्सर्वायुधैर्द्विषः॥ ४०५॥
हतविक्षतविध्वस्तसैन्यः साहसिको नृपः।
वेगादपससारैको मध्यान्निर्गत्य वैरिणाम्॥ ४०६॥
गर्जत्सिन्धुरथाश्रान्तनत्युन्नतिरलङ्घ्यत।
सवाजिना तेन सेतुदुर्लङ्घ्यः पत्रिणामपि॥ ४०७॥

---

१ तद्बले इति स्यात्। २ आययौ इत्युचितम्।

यामथ सङ्गणोन्येद्युर्भेजे तां लोठनः स्त्रियम्[1]।
साधारण्यं गतो राज्यभोग इत्यभवत्तयोः ॥ ४२० ॥
पुरुषान्तरविज्ञानविहीनस्य प्रमाद्यतः।
सर्वोपि तस्य तन्नैर्व्यवहारो व्यहस्यत ॥ ४२१ ॥
श्वशुरो लोठनस्योजसूहस्तेन व्यधीयत।
द्वारे तापसगोष्ठीषु योग्यो विक्रमनिष्ठुरे ॥ ४२२ ॥
यः सुस्सलभयोच्छेदमङ्गीकुर्वंस्तदागमे।
स्वमन्त्रलक्षजापेन सिद्धिं मन्त्रक्षणेभ्यधात् ॥ ४२३ ॥
जिह्मो गर्गाज्ञया राजा तदप्रियमपातयत्।
बद्धाश्मानं वितस्तायां बिम्बं नीलाश्वडामरम् ॥ ४२४ ॥
राजानुग्राहको गर्गस्तांस्तान्व्यापादयन्निपून्।
हालाहाण्डामरान्भूरीन्दत्तभोज्यानघातयत् ॥ ४२५ ॥
राज्यकिंचित्करे गर्गायत्तजीवितमृत्यवः।
बहिश्चाभ्यन्तरे चासन्नल्पे वा पृथवोपि वा ॥ ४२६ ॥
कदाचिल्लहराद्गर्गे प्रविष्टेथ नृपान्तिकम्।
चुक्षोभ नगरे लोकः सर्व एव भयाकुलः ॥ ४२७ ॥
तदा क्षुद्रचरद्वार्ता शूलान्यारोप्य नौषु यत्।
क्रुध्यन्गार्गोयमायातो हन्तुं सर्वान्नृपाश्रितान् ॥ ४२८ ॥
गर्भिणीगर्भपातिन्या तादृश्या भयवार्तया।
द्वित्राण्यहान्यन्वभावि जनैर्ज्वर इवाखिलैः ॥ ४२९ ॥
ततस्तिलकसिंहाद्यैरुद्रेकाद्रागदीयत।
अनवेक्ष्य नृपादेशमास्कन्दो गर्गमन्दिरे ॥ ४३० ॥
देशश्चात्युल्बणः कल्को धावति स धृतायुधः।
प्रत्यग्रहीत्तानखिलान्गर्गचन्द्रस्त्वविह्वलः ॥ ४३१ ॥

1 श्रियम् इत्युचितम्।

निर्लज्जा दिल्हभट्टारलक्ककायास्तुरंगमैः ।
भ्राम्यन्तस्तत्राहश्यन्त गर्गावसथवीथिषु ॥ ४३२ ॥
निषिषेध न तान्राजा प्रत्युतास्कन्ददायिनाम् ।
लोठनं कुण्ठशक्तीनां तेषां स्फूर्त्यै व्यसर्जयत् ॥ ४३३ ॥
तेनापि योधैर्गर्गस्य रुद्धमार्गेण मन्दिरम् ।
न रुद्धं नापि निर्दग्धुं पारितं दत्तवह्निना ॥ ४३४ ॥
धानुष्कः केशवो नाम मठेशो लोठिकामठे ।
अबाधतैव नाराचैस्तद्योधान्घातयन्परम् ॥ ४३५ ॥
प्रकाशेन समं राजलोके विरलतां गते ।
सायं सानुचरो गर्गो हयारूढो विनिर्ययौ ॥ ४३६ ॥
समरैरप्रतिहतो निनाय लहरं व्रजन् ।
बद्धोजसूहमस्वस्थमासीनं त्रिपुरेश्वरे ॥ ४३७ ॥
तापसेन किमेतेनेत्युक्त्वान्येद्युर्मुमोच तम् ।
तं सुस्सलेपि विधुरे नृपतिं नोदपाटयत् ॥ ४३८ ॥
क्षणे क्षणे भवद्देशस्ततः प्रभृति सर्वतः ।
गर्गागमनसंत्रस्तपौरार्गलितमन्दिरः ॥ ४३९ ॥
अथार्तस्य महीभर्तुर्गर्गसंधानमिच्छतः ।
महत्तमः सहेलोभूल्लहरे दूत्यमाचरन् ॥ ४४० ॥
तेनाङ्गीकारितो गर्गः कथंचित्कन्यकार्पणम् ।
भृत्यास्तु तेन संबन्धं नैच्छन्भूतस्य भूपतेः ॥ ४४१ ॥
ततः सुस्सलदेवेन सह संधिं निबद्धवान् ।
पश्चात्संप्रार्थ्यमानोपि संबन्धं न व्यधत्त सः ॥ ४४२ ॥
मण्डले विशरारुत्वमेवं याते नृपोब्रवीत्[1] ।
सड्ढं हंसरथं नोनरथं चासादितांश्चरैः ॥ ४४३ ॥

---

१ नृपोत्रवीत् इति स्यात् ।

तानग्निकणसूच्यादिप्रवेशै·········र्जनः।
अत्यक्तानसुभिर्घोरामवस्थामन्वबीभवत्॥ ४४४॥
भोगसेनाङ्गनां मल्लामनुमेने स यन्नृपः।
अनुसर्तुं पतिं छन्नं वसन्तीं साधु तद्व्यधात्॥ ४४५॥
तादृग्दष्ट्वापि वैक्लव्यं शङ्कितेन तदन्तरे।
प्रमिम्ये दिङ्भट्टारो रसदानेन भूभुजा॥ ४४६॥
न राजबीजी नोच्चण्डविक्रमो वा बभूव सः।
शमितो गूढदण्डेन यत्तथा तेन पापिना॥ ४४७॥
तं या निनिन्दानिष्पन्नपौरुषं तत्स्वसुस्तदा।
तस्या वह्निप्रवेशेन सिद्धं मानवतीव्रतम्॥ ४४८॥
सोल्पोपि राज्यकालोभूदेवमातङ्कदुःसहः।
दीर्घक्षपादृश्यमानदीर्घदुःस्वप्नसंनिभः॥ ४४९॥
कालवित्सुस्सलो गर्गाद्विद्धसंधिरपि त्रसन्।
न्ययुङ्क्ताग्रे सज्जपालं काश्मीरौन्मुख्यभाक्ततः॥ ४५०॥
द्वारेण सह दत्तार्थो लक्ककः सह्नभूभुजा।
वराहमूलं संप्राप कथंचित्प्रस्थितिं भजन्॥ ४५१॥
गर्गः सरत्नवस्कन्दं पश्चादभ्येत्य नाशयन्।
वराहमूलेन समं तस्य सैन्यमलुण्ठयत्॥ ४५२॥
विदद्रौ स तु तद्योधैर्हतैश्च परिषस्वजे।
अदिव्यैर्मेदिनी दिव्यैर्देहैस्त्वप्सरसां गणः॥ ४५३॥
नायके गलिते शुद्धवृत्तैः सद्वंशजैर्मही।
पतितै रुप्पट्टुड्डाद्यैर्भूषिता मौक्तिकैरिव॥ ४५४॥
आगच्छता छिन्नभीतिः सज्जपालेन लक्ककः।
निराश्रयः संप्रपेदे पार्श्वं सुस्सलभूपतेः॥ ४५५॥

सोथ भूभृत्सज्जपाले दूरं कान्तरिपौ गते ।
आजगामान्तिकं प्राप्तैः प्रेरितः पौरडामरैः ॥ ४५६ ॥
संधिं तव विधास्यामि सार्धं सुस्सलभूभुजा ।
इत्युक्त्वा सह्णं प्रायासदभ्यर्णं सहेलकः ॥ ४५७ ॥
काङ्क्षिताभ्युदयं पौरैश्चातकैरिव वारिदम् ।
अशिश्रियन्राजवर्जं सर्वं एवोच्चलानुजम् ॥ ४५८ ॥
गर्गस्य गृहिणी छुड्डाभिधानाथ तदन्तिकम् ।
कन्यकाद्वयमादाय परिणेतुमुपाययौ ॥ ४५९ ॥
उपयेमे स्वयं राजा राजलक्ष्म्यभिधां ततः ।
गुणलेखां स्नुषात्वेन स्वीचक्रे तद्यवीयसीम् ॥ ४६० ॥
सह्णे सानुजेभ्येत्य सज्जपालेन वेष्टिते ।
राजापि राजसदसः सिंहद्वारं समासदत् ॥ ४६१ ॥
साक्षाद्विरोधिभृत्येन द्वारमेकेन पातितम् ।
अभून्मोघं तमप्राप्य सार्धं वैरिमनोरथैः ॥ ४६२ ॥
ससैन्यैर्गलितद्वारराजवेश्मस्थिते रिपौ ।
गर्गास्कन्दविशङ्क्यासीच्चकितं सौस्सलं बलम् ॥ ४६३ ॥
गर्गे वितीर्णकन्येपि राजसैन्यमविश्वसत् ।
तस्थौ स्थातव्यमित्येव तृणस्पन्देपि शङ्कितम् ॥ ४६४ ॥
अस्ताभिलाषिणि दिने तादृक्त्रासहते बले ।
स्नेहाददहति क्ष्मापे दुर्भेदौकःस्थितान्रिपून् ॥ ४६५ ॥
प्रविश्य ग्रामनिर्भुग्नकवाटेन तमोरिणा ।
द्वारं विवृत्याङ्गनस्थैः सज्जपालोग्रहीद्रणम् ॥ ४६६ ॥
युग्मम् ॥
तस्य निश्चित्य पातंगीं वृत्तिं भूयस्यरिव्रजे ।
अनुप्रवेशं विदधे पदातिर्लक्ककाभिधः ॥ ४६७ ॥

दरदानयने काष्ठवाटसंकटविक्रमे ।
यस्तस्य सदृशो योधः प्रतिबिम्ब इवाभवत् ॥ ४६८ ॥
स केशवश्च स मठाधीशस्तमनुसस्रतुः ।
शैनेयमारुती पार्थमिव प्रार्थितसैन्धवम् ॥ ४६९ ॥
निर्गत्य मण्डपाल्लग्नप्रहारैस्तैः कथंचन ।
विवृते प्राङ्गनद्वारे धीरो राजाविशत्स्वयम् ॥ ४७० ॥
निर्विभागे वर्तमाने संगरे सैन्ययोर्द्वयोः ।
प्राङ्गने प्रमयं प्रापुर्भूयांसस्तत्र शस्त्रिणः ॥ ४७१ ॥
सचिवः सल्हराजस्य पतंगग्रामजो द्विजः ।
आजौ प्रापाजको नाम स्वःस्त्रीसंभोगभागिताम् ॥ ४७२ ॥
कायस्थेनापि रुद्रेण लब्ध्वा गञ्जाधिकारताम् ।
स्वामिप्रसादः साफल्यं निन्ये त्यक्त्वा तनुं रणे ॥ ४७३ ॥
सायं वनस्पतिर्लीनैः खगैर्वाचालितो यथा ।
प्राणि प्रविष्टे प्रोड्डीननिःशब्दविहगोभवत्[1] ॥ ४७४ ॥
आयोधनोर्वी वाचाला चक्रे चित्रार्पितेव सा ।
तथा सुस्सलभूपेन तुरंगस्थेन तर्जिता ॥ ४७५ ॥
अनारूढेऽङ्गनान्तःस्थे तस्मिन्सिंहासने ध्वनिः ।
सुस्सलो जयतीत्येवं ढक्कावाद्यं च शुश्रुवे ॥ ४७६ ॥
मल्लराजगृहे तादृङ्नान्यस्याप्युदपद्यत ।
अगातां तत्र वैक्लव्यं यादृक्सल्हणलोठनौ ॥ ४७७ ॥
आबद्धकवचावश्वारूढावालिङ्ग्य सुस्सलः ।
बालौ युवामिति वदन्धूर्तौत्याजयदायुधम् ॥ ४७८ ॥
आदिश्य मण्डपेऽन्यस्मिन्बद्धयोश्च स्थितिं तयोः ।
प्राप्तराज्यस्ततो राजा विवेशास्थानमण्डपम् ॥ ४७९ ॥

---

१ भवेत् इत्युचितम् ।

अद्दोनांश्चतुरो मासान्भुक्तराज्यं बबन्ध तम् ।
सितस्य सोऽष्टाशीतेऽब्दे राधस्य त्रितयेऽहनि ॥ ४८० ॥
तेन सिंहासने क्रान्ते भास्वतेव नभस्तले ।
क्षणादेवाखिलो लोकः क्षोभमध्विरिवात्यजत् ॥ ४८१ ॥
विकोशशस्त्रः सन्द्रोहावेक्षणक्षोभतः सदा ।
व्याधलोके व्यात्तवक्त्रो मृगराज इवाभवत् ॥ ४८२ ॥
भ्रातृद्रुहां कुलच्छेदमन्विष्यान्विष्य कुर्वता ।
न तेन नीतिनिष्ठेन शिशवोऽप्यवशेषिताः ॥ ४८३ ॥
जनस्य वीक्ष्य दौर्जन्यमधृष्टाकारतां वहन् ।
स कार्यापेक्षयाप्यासीन्न काप्याहितमार्दवः ॥ ४८४ ॥
वस्तुतस्त्वार्द्रहृदयः क्रूरं दमयितुं जनम् ।
अवास्तवं तद्धीमत्वाद्भित्तिव्याल इवादधे ॥ ४८५ ॥
कालवित्समयत्यागी प्रगल्भः प्रतिभानवान् ।
इङ्गितज्ञो दीर्घदृष्टिः स एवान्यो न कोप्यभूत् ॥ ४८६ ॥
अधिकः कोपि कोप्यूनः कोपि तस्य समो गुणः ।
दोषोथ वा पूर्वजस्य स्वभावैक्येप्यदृश्यत ॥ ४८७ ॥
अन्वकारि समानेपि कोपे तत्पूर्वजन्मनः ।
कोपेन विषमालर्कं तदीयेन तु सारघम् ॥ ४८८ ॥
न बभूव स वेषादौ सासूयोऽनुचितं पुनः ।
स्थितिभेदभयात्सेहे नोत्सेकमनुजीविनाम् ॥ ४८९ ॥
नैच्छत्स द्वन्द्वयुद्धादिसंधानैर्मानिनां वधम् ।
तस्मिन्प्रमादान्निर्व्यूढे त्वदीयत कृपाकुलः ॥ ४९० ॥
वाक्पारुष्यं नृपस्यासीदाद्यस्यातङ्कदुःसहम् ।
तस्य तु प्रणयप्रायं हिंसाद्याबाधवर्जितम् ॥ ४९१ ॥

१ तद्धीमत्वं इत्युचितम् ।

तस्यार्थगृध्नोरुत्पादो भूयानास्ते स संपदाम् ।
त्यागो विषयकालादिनैयत्या तु मितोऽभवत् ॥ ४९२ ॥
नवकर्माश्वबाहुल्यप्रिये तस्मिन्दरिद्रताम् ।
तत्यजुः कारवो वाजिविक्रेतारश्च दैशिकाः ॥ ४९३ ॥
दुःसहव्यसनोत्पत्तौ जिगीषोः प्रशमैषिणः ।
तस्यासीदपरित्याज्यं न किंचिद्वसुवर्षिणः ॥ ४९४ ॥
तस्येन्द्रद्वादशी भूरिपरार्घ्यांशुकदायिनः ।
यथा नृपस्य शुशुभे तथा नान्यस्य कस्यचित् ॥ ४९५ ॥
यथा प्रागुच्चलो राजा सुप्रापः प्रियसेवकः ।
स तथा सेवकैरासीद्भूम्ना दुर्लभदर्शनः ॥ ४९६ ॥
नोच्चलादपरस्यासीद्व्यसनं हयवाहने ।
नान्यस्य सुस्सलनृपादाख्यं तत्र च पप्रथे ॥ ४९७ ॥
शममुत्पन्नमुत्पन्नं निन्ये दुर्भिक्षमुच्चलः ।
राज्ये सुस्सलदेवस्य न तत्स्वप्नेऽप्यदृश्यत ॥ ४९८ ॥
किमन्यदखिलैः सोऽभूदग्रजादधिको गुणैः ।
त्यक्त्वा त्यागार्थनैस्पृह्यसुप्रापत्वानि केवलम् ॥ ४९९ ॥
औच्चलेः पालको गर्गो यं राज्ये कर्तुमैहत ।
सहलमल्लस्तेन निरवास्यत स क्रुधा ॥ ५०० ॥
तस्मिन्भद्रावकाशस्थे प्रासनामा तदात्मजः ।
काञ्चनोत्कोचदश्चक्रे डामरैः सह चाक्रिकम् ॥ ५०१ ॥
असंत्यजन्नुच्चलजं पितृव्येणार्थितं शिशुम् ।
प्रसङ्गे तत्र गर्गोऽपि प्रातिकूल्यमदर्शयत् ॥ ५०२ ॥
प्रहितानां नरेन्द्रेण तृणानामिव शस्त्रिणाम् ।
गर्गदावाग्निदग्धानां निःसंख्यानामभूत्क्षयः ॥ ५०३ ॥

गर्गस्यालोपि विजयः स देवसरसोद्भवः ।
प्रातिलोम्येन नृपतिसैन्यानां कदनं व्यधात् ॥ ५०४ ॥
राज्यप्राप्तेर्मासमात्रे दिनैरभ्यधिके गते ।
तेनोत्पिञ्जेन राज्ञोभून्न धीरस्याकुलं मनः ॥ ५०५ ॥
सुरेश्वर्यमरेशोर्वीवितस्तासिन्धुसंगमाः ।
गर्गेण राजसैन्यानां कृताः कदनकाङ्क्षिणः ॥ ५०६ ॥
संग्रामे तुमुलेमात्यौ शृङ्गारकपिलौ हतौ ।
कर्णशूद्रकनामानौ तन्त्रिणौ च सहोदरौ ॥ ५०७ ॥
निहतानन्तसुभटसमूहान्तरलक्षितान् ।
तादृशानपि निष्कर्षुं नासीत्कस्यापि पाटवम् ॥ ५०८ ॥
हर्षमित्रः[1] कम्पनेशो भूभर्तुर्मातुलात्मजः ।
विजयेन हतानीको विदधे विजयेश्वरे ॥ ५०९ ॥
पुत्रो मङ्गलराजस्य तिह्नो राजन्यवंशजः ।
तत्र तिग्धाकरमुखास्तन्त्रिणश्च प्रमिम्यिरे ॥ ५१० ॥
राजानीके सज्जपालः प्रवीरप्रवरोभवत् ।
भूरिसैन्येन गर्गेण नाल्पसैन्योपि यो जितः ॥ ५११ ॥
संस्तम्भ्य विजयक्षेत्रे लक्ककाद्यैर्विसर्जितैः ।
धीरो राजा बलं भग्नं स्वयं गर्गोन्मुखं ययौ ॥ ५१२ ॥
सोन्विष्य गर्गेण हतान्योधाप्राशीकृतान्बहून् ।
निरदाहयदन्येद्युरसंख्येयैश्चिताग्निभिः ॥ ५१३ ॥
बलिना भूभुजा गर्गः पीड्यमानः शनैःशनैः ।
ततः स्ववसतीर्दग्ध्वा फलाहाभिमुखोभवत् ॥ ५१४ ॥
स तत्र रत्नवर्षाख्यं गिरिदुर्गं समाश्रितः ।
हताश्वोनुचरैस्त्यक्तो नृपेणारादवेष्ट्यत ॥ ५१५ ॥

१ हर्षमित्तं इति स्यात् ।

अन्वारूढेन तत्रापि सज्जपालेन वेष्टितः ।
चरणौ शरणीचक्रे राज्ञो दत्त्वोच्चलात्मजम् ॥ ५१६ ॥
अन्तिकस्थं नृपे कर्णकोष्टजं मल्लकोष्टकम् ।
विरुद्धं रुद्धवत्याशु गर्गो विश्वासमाययौ ॥ ५१७ ॥
गृहीतप्रणतिस्तस्य नष्टेषु विजयादिषु ।
शमितोपप्लवो राजा विवेश नगरं शनैः ॥ ५१८ ॥
गत्वाथ लोहरे न्यस्य बद्ध्वा सह्णलोठनौ ।
स कह्लसोमपालाद्यै रेमे संसेवितो नृपः ॥ ५१९ ॥
भूयः प्रविष्टः कश्मीरान्सेव्यः सर्वातिशायिभिः ।
गर्गं प्रसादैरनयत्प्रवृद्धिमधिकाधिकैः ॥ ५२० ॥
ग्रीष्मार्कप्रतिमे तस्मिन्ह्लादिनावनुचक्रतुः ।
महादेवी कुमारश्च द्रुमच्छायावनानिलौ ॥ ५२१ ॥
डामरौ देवसरसोद्भवौ विजयगोत्रिणौ ।
बृहट्टिकस्तथा सूक्ष्मटिक्को वेलां प्रचक्रतुः ॥ ५२२ ॥
सानाथ्यकाङ्क्षिणौ पार्थिवस्य प्रविशतः पुरः ।
लोकपुण्ये तस्थतुस्तौ कन्दद्भिः स्वानुगैः समम् ॥ ५२३ ॥
विजये गर्गसंबन्धात्सदाक्षिण्यो महीपतिः ।
सदाचारं परित्यज्य वेत्रिभिस्तावताडयत् ॥ ५२४ ॥
तौ मानिनश्च तद्भृत्याः कृष्टशस्त्रास्ततो व्यधुः ।
साहसं सुमहत्सैन्ये प्रहरन्तो महीपतेः ॥ ५२५ ॥
श्वपाको भोगदेवाख्यः कृपाण्या प्राहरन्नृपम् ।
धीरो गज्जकनामा च करवालेन पृष्ठतः ॥ ५२६ ॥
सावशेषतया भूपस्यायुषो मोघतां ययुः ।
द्विषत्प्रहृतयो वाहतुरगी तु व्यपद्यत ॥ ५२७ ॥

नृपस्यान्तरयन्वैरिप्रहृतिं बाणवंशजः ।
निहतस्तत्र शृङ्गारसीहः सादी शससकः ॥ ५२८ ॥
सैनिकैस्तैर्बृहद्दिकाभोगदेवादयो हताः ।
सुस्मटिकस्तु निस्तीर्णो हेतुर्भाविनि विप्लवे ॥ ५२९ ॥
शूले व्यापादिता गज्जकादयो द्रोहसंश्रिताः ।
संदेहितासुरित्यासीद्राजा गर्गानुकूल्यभाक् ॥ ५३० ॥
न भवेत्पविपातेपि प्रमयः समयं विना ।
प्रसूनमप्यसून्हन्ति जन्तोः प्राप्तावधेः पुनः ॥ ५३१ ॥
ज्वालाभिरौर्वदहनस्य पयोधिमध्ये
न म्लानतामपि हि यानि मुहुः स्पृशन्ति ।
तान्येव यान्ति विलयं किल मौक्तिकानि
कान्ताकुचेषु युवभावभुवोष्मणापि ॥ ५३२ ॥
प्राक्सेवामपि विस्मृत्य परोत्सेकासहिष्णुना ।
मण्डलात्सज्जपालाद्या निरवास्यन्त भूभुजा ॥ ५३३ ॥
संबन्धी काकवंश्यानां यशोराजाभिधस्ततः ।
सहजमङ्गलाभ्यर्णं राज्ञा निर्वासितो ययौ ॥ ५३४ ॥
तमन्यांश्च विनिर्यातान्देशाद्गृह्णन्समृद्धिमान् ।
ऐच्छल्लब्धप्रतिष्ठः स राज्ञः प्रत्यभियोगिताम् ॥ ५३५ ॥
तत्पुत्रः कान्दमार्गेण विविक्षुः क्ष्मापसैनिकैः ।
यशोराजे क्षते प्रासः प्रत्यावृत्त्य ययौ भयात् ॥ ५३६ ॥
अथान्येष्वपि भृत्येषु राज्ञा निर्वासितेषु सः ।
मीलितेषु प्रथां यावद्यथावदुपलब्धवान् ॥ ५३७ ॥
उपरागे नवे सज्जे पार्वतीयाख्ययो नृपाः ।
चाम्पेयो जासटो वज्रधरो वल्लापुराधिपः ॥ ५३८ ॥

राजा सहजपालश्च वर्तुलानामधीश्वरः।
युवराजौ त्रिगर्तोर्वीवल्लापुरनरेन्द्रयोः॥ ५३९ ॥
वल्ह आनन्दराजश्च पञ्च संघटिताः क्वचित्।
प्रस्थानार्थं कृतपणाः कुरुक्षेत्रमुपागताः॥ ५४० ॥
आसमत्याहृतं तावदभ्येत्य नरवर्मणः।
प्रापुर्भिक्षाचरं तेन दत्तपाथेयकाञ्चनम्॥ ५४१ ॥
कुलकम्॥

स जासटेन संबन्धिस्नेहाद्विहितसत्कृतिः।
नीतोन्यैश्च प्रथां भूपैर्वल्लापुरमथाययौ॥ ५४२ ॥
देशाद्विनिर्गतैर्बिम्बप्रमुखैर्वर्धितप्रथे।
तस्मिन्प्राप्ते सहस्रस्य प्रतिष्ठा लघुतामगात्॥ ५४३ ॥
पौत्रोयं हर्षदेवस्य क एते राज्य इत्यथ।
उक्त्वा त्यक्त्वा सहस्रादींस्तमेवाशिश्रियञ्जनाः॥ ५४४ ॥
कृतघ्नभावमुत्सृज्य संबन्धिस्नेहमोहितः।
दर्यको राजपुत्रस्तं राज्ञानिर्वासितोप्यगात्॥ ५४५ ॥
पुत्रः कुमारपालस्य तत्पितुर्मातुलस्य सः।
वृद्धिं सुस्सलदेवेन पुरा निन्ये हि पुत्रवत्॥ ५४६ ॥
प्रेरितो युवराजेन जासटेन च कन्यकाम्।
वल्लापुरेशः प्रददौ भिक्षवेथ स पद्मकः॥ ५४७ ॥
तद्देशठकुरो भूपान्संघटय्याखिलांस्ततः।
तमैच्छद्गयपालाख्यः कर्तुं पैतामहे पदे॥ ५४८ ॥
तां वार्तां श्रुतवान्राजा यावदासीत्समाकुलः।
गयपालो हतस्तावद्गोत्रजैश्छद्मना बली॥ ५४९ ॥
पद्मके तान्प्रतिगते योद्धुं प्रधनमध्यगः।
भिक्षाचरचमूधुर्यो दर्यकोपि व्यपद्यत॥ ५५० ॥

तेन प्रधाननाशेन ततो भिक्षाचरो ययौ ।
अकिंचित्करतां मेघ इवावग्रहवारितः ॥ ५५१ ॥
आसमत्यां प्रयातायां क्षीणे पाथेयकाञ्चने ।
श्वशुरोपि ययौ तस्य शनैर्मन्दोपचारिताम् ॥ ५५२ ॥
चतुष्पञ्चानि वर्षाणि तिष्ठन्नासदमन्दिरे ।
ग्रासाच्छादनमात्रं स ततः क्लेशात्समासदत् ॥ ५५३ ॥
ठक्कुरो देङ्गपालोथ चन्द्रभागातटाश्रयः ।
दत्त्वा सुतां बप्पिकाख्यां तं निनाय निजान्तिकम् ॥५५४॥
प्राप्तसौख्यो वसंस्तत्र कंचित्कालं भयोज्झितः ।
स राजबीजी दैन्येन शैशवेन च तत्यजे ॥ ५५५ ॥
तदन्तरे साहसिकः प्रासः साहसिरुन्मदः ।
गतागतानि कुर्वाणः संरम्भमनयन्नृपम् ॥ ५५६ ॥
स सिद्धपथमार्गेण विविक्षुर्विप्लवोन्मुखः ।
स्वैरेव भृत्यैर्भूभर्तुर्बद्ध्वा पापैः समर्पितः ॥ ५५७ ॥
तत्रोत्पिञ्जे परं सत्त्वं सज्जपालस्य पप्रथे ।
खिन्नोपि द्रोहविमुखो यत्स देशान्तरं ययौ ॥ ५५८ ॥
तस्मिञ्शूरे कुलीने च किं वाच्यं स दिगन्तरे ।
शौर्येणैव यशोराजः पप्रथे यत्तदद्भुतम् ॥ ५५९ ॥
अथ राजा निवार्याद्यान्सहेलादीन्महत्तमान् ।
सर्वाधिकारे विदधे कायस्थं गौरकाभिधम् ॥ ५६० ॥
स तापसस्य संबन्धी कस्यचिद्विजयेश्वरे ।
सेवया लोहरस्थस्य तस्य वाल्लभ्यमाययौ ॥ ५६१ ॥
शमिते पूर्वकायस्थवर्गे तेन ततः क्रमात् ।
नीतः सर्वाधिकारित्वं सोन्यामेव स्थितिं व्यधात् ॥ ५६२ ॥

काकवंश्यस्तु तिलकः क्ष्माभुजा दत्तकम्पनः ।
निन्ये प्रकम्पमहितान्प्रकम्पन इव द्रुमान् ॥ ५७५ ॥
ग्राम्यशस्त्रभृता शेडराजस्थानाधिकारिणा ।
नृपप्रतापैरहिताः सज्जकेनापि निर्जिताः ॥ ५७६ ॥
काकवंशाश्रयात्प्राप्तराजद्वारेण धीमता ।
अट्टमेलकभृत्येनाप्यवापीष्टेन मन्त्रिता ॥ ५७७ ॥
एवं स्वाहंक्रियात्यक्तगुणापेक्षेण मन्त्रिणः ।
कुर्वतोच्चावचांस्तेन कश्चित्कालोत्यवाह्यत ॥ ५७८ ॥
वितस्तापुलिने सोथ कर्तुं प्रारभतोन्नतम् ।
स्वस्य श्वश्र्वाश्च पत्न्याश्च नाम्ना सुरगृहत्रयम् ॥ ५७९ ॥
उत्पातवह्निना दग्धो निःसंख्यधनदायिना ।
तेन दिद्दाविहारोपि नूतनत्वमनीयत ॥ ५८० ॥
पुरीमट्टिलिकां जातु स प्रयातोऽन्तिकस्थितैः ।
आप्तैः प्रैर्यत कल्हाद्यैर्गर्गोच्छेदाय भूपतिः ॥ ५८१ ॥
गार्गिः कल्याणचन्द्राख्यस्तानतिक्रम्य हि स्फुरन् ।
मृगयादिक्षणे तेषामसूयामुदपादयत् ॥ ५८२ ॥
सर्वाभ्यधिकसामर्थ्यं तं निग्राह्यं निवेद्य ते ।
नित्योपजपनैर्गर्गे विक्रियामनयन्नृपम् ॥ ५८३ ॥
बद्ध्वा त्वां लोहरे भूभृदिच्छति क्षेप्तुमित्यथ ।
गर्गः शशङ्के भृत्येन राज्ञा चैकेन बोधितः ॥ ५८४ ॥
ततः स ससुतस्तत्र पलाय्य स्वभुवं ययौ ।
दिनैर्भूपोपि संप्राप्तः प्रविवेश स्वमण्डलम् ॥ ५८५ ॥
अन्योन्यशङ्कया भेदं यातयो राजगर्गयोः ।
चाक्रिकैः कृतसंचारैर्वैरं प्रौढिमनीयत ॥ ५८६ ॥

स्यालं गर्गस्य विजयं स्नेहशेषवशंवदः ।
समीपास्सत्यजन्राजा पश्चात्तापेन पस्पृशे ॥ ५८७ ॥
कारायां गर्गशत्रुर्यस्तेन पूर्वं न्यधीयत ।
स मल्लकोष्ठकस्तस्मिन्कालेमुच्यत बन्धनात् ॥ ५८८ ॥
निबद्धयौनसंबन्धं डामरैरपरैः समम् ।
तं कारयित्वा सामर्षो निनाय बलितां नृपः ॥ ५८९ ॥
शनैर्युद्धाय निर्याते राजसैन्येथ पूर्ववत् ।
गर्गेण कदनं चक्रे योधानाममरेश्वरे ॥ ५९० ॥
तत्र सर्वातिशायिन्या वीरवृत्त्या नृपाश्रितः ।
शमालाडामरः प्राप प्रथां पृथ्वीहरः परम् ॥ ५९१ ॥
रणे द्वारपतेर्गर्गनिर्जितस्य पलायने ।
शौर्यं तिलकसिंहस्य प्राप सर्वोपहास्यताम् ॥ ५९२ ॥
हृतशेषाः क्षताः शस्त्रवस्त्रादि त्याजिता भटाः ।
तदीया गर्गचन्द्रेण कारुण्यात्केपि रक्षिताः ॥ ५९३ ॥
वह्निसात्क्रियमाणेषु वीरदेहेषु सर्वतः ।
राजसैन्ये चिताग्नीनां गणना कापि नाभवत् ॥ ५९४ ॥
कृष्टसैन्येन राज्ञाथ गर्गो निर्दग्धमन्दिरः ।
संत्यज्य लहरं प्रायाद्गिरिं धुडावनाभिधम् ॥ ५९५ ॥
गिरिमूलोपविष्टस्य भूपतेः सैनिकैः समम् ।
तेषु तेष्वकरोन्नित्यं गिरिमार्गेषु संगरम् ॥ ५९६ ॥
कूटयुद्धैर्नृपानीकं प्रतिरात्र्युपतापयन् ।
रणे त्रैलोक्यराजादिप्रमुखांस्त्रिणोवधीत् ॥ ५९७ ॥
फाल्गुने हिमसंभारभीमे परिमितानुगः ।
स धीरो राज्यपि रिपौ न धैर्येण व्ययुज्यत ॥ ५९८ ॥

धैर्यवान्काकवंश्यस्तु तिलकः कम्पनापतिः ।
परं शिखरिशृङ्गस्थं शक्तोभूत्तं प्रधावितुम् ॥ ५९९ ॥
पीडितस्तेन संप्रेष्य स्वभार्यां तनयान्तिकम् ।
निन्येतुकुलतां भूपं प्रसादाच्छादितक्रुधम् ॥ ६०० ॥
गूढमन्युर्नृपः संधिं बद्ध्वा प्रचलितस्ततः ।
तं मल्लकोष्टकं वृद्धिं निनाय न पुनः शमम् ॥ ६०१ ॥
सेहेथ लहरे छिन्नान्मासानविशदे नृपे ।
स मल्लकोष्टकासह्यस्पर्धां नीचविमाननाम् ॥ ६०२ ॥
तन्मध्ये नृपतिर्गूढं विभेदं तद्बलं नयन् ।
तदीयानकरोद्भृत्यान्कर्णादीन्स्वहितावहान् ॥ ६०३ ॥
स खिन्नो नीचदायादसमशीर्षिकयाथ तैः ।
प्रेरितः पार्थिवाभ्यर्णं सदारतनयोविशत् ॥ ६०४ ॥
स्नातुं प्रवृत्तः पार्श्वस्थं स्नानद्रोण्युपरिस्थितः ।
अथैकदा तमाक्षिप्तशस्त्रमत्याजयन्नृपः[1] ॥ ६०५ ॥
कुर्यादास्थामवष्टम्भे कोन्यः पौरुषगर्वितः ।
आक्षेपसमये सोपि यत्क्लैब्यं भीरुवद्ययौ ॥ ६०६ ॥
उत्खातरोपितनृपः क नु सोभिमानः
कार्पण्यभागितरलोकसमा क वृत्तिः ।
यद्दावशं नटयति प्रकटं विधातु-
रिच्छैव यन्त्रगुणपङ्क्तिरिवात्र जन्तुम् ॥ ६०७ ॥
अशकन्युधि ये द्रष्टुमपि तं नास्य ते शठाः ।
केपि राजप्रिया बाहू ग्रन्थिबद्धौ तदा व्यधुः ॥ ६०८ ॥

---

[1] तमाक्षिप्तं इति तमाक्षिप्य इति वोचितः पाठः ।

श्रीसंग्राममठाभ्यर्णमन्दिरस्था नृपे स्वयम्।
संग्रामे प्राङ्गनं[1] युद्धात्कल्याणाद्या व्यरंसिषुः ॥ ६०९ ॥
जीवन्तं पितरं श्रुत्वा विदेहो गर्गनन्दनः।
सान्त्व्यमानः स्वयं राज्ञा कृच्छ्राच्छत्रं समार्पयत् ॥ ६१० ॥
गर्गः सदारतनयो राजौकस्येव भूभुजा।
उपाचर्यत दाक्षिण्याद्वद्धो भोगैर्निजोचितैः ॥ ६११ ॥
गार्गिः पलाय्य यातोपि चतुष्कं निजमन्दिरात्।
अवर्णभाजा कर्णेन दृष्ट्वा राज्ञः समर्पितः ॥ ६१२ ॥
रूढच्छन्नप्रकोपस्य प्रसादस्य महीभुजः।
अन्तःशुद्धिविहीनस्य व्रणस्येव न निश्चयः ॥ ६१३ ॥
दरद्राजे मणिधरे दिदृक्षावागते नृपः।
तत्संगमाय निर्यातो गर्गं भृत्यैरघातयत् ॥ ६१४ ॥
द्वित्रान्मासान्सोनुभूतकारागारस्थितिर्निशि।
सत्रा त्रिभिः सुतैः कण्ठबद्धरज्जुर्न्यपात्यत ॥ ६१५ ॥
निष्ठां बिम्बमुखान्निन्ये यथैव स नृपानुगैः।
तथैव कण्ठबद्धाश्मा सपुत्रोक्षिप्यताम्भसि ॥ ६१६ ॥
तं चतुर्नवते वर्षे हत्वा भाद्रपदे नृपः।
सुखेच्छुः प्रत्युत प्राप दुःखमुद्भूतविप्लवः ॥ ६१७ ॥
कलहे कालिंजराधीशो महादेव्याश्च मातरि।
मल्लाभिधायां शान्तायां स ततोभूत्सुदुःखितः ॥ ६१८ ॥
तन्मध्ये नागपालाख्यः सोमपालस्य सोदरः।
तेन प्रतापपालाख्ये हते द्वैमातुरेग्रजे ॥ ६१९ ॥

---

१ संप्राप्ते प्राङ्गणं इति स्यात्।

शङ्कितस्तन्निहन्तारं हत्वामात्यं पलायितः ।
त्यक्तस्वदेशः शरणं ययौ सुस्सलभूभुजम् ॥ ६२० ॥
युग्मम् ॥

क्रुद्धः स कारणात्तस्मात्प्रणयं वशवर्तिनः ।
अगृह्णन्सोमपालस्य निश्चिकायाभिषेणनम् ॥ ६२१ ॥
निश्चित्य सर्वोपायानामसाध्यं विधुरं नृपम् ।
स भिक्षाचरमानिन्ये तस्य वल्लापुराद्रिपुम् ॥ ६२२ ॥
निशम्यानीतदायादं तं प्रकोपाकुलो नृपः ।
दत्तास्कन्दोविशत्तीव्रतेजा राजपुरीं ततः ॥ ६२३ ॥
दत्त्वा राज्ये नागपालं सोमपाले पलायिते ।
सप्त मासान्स तत्रासीत्तांस्तान्संत्रासयन्रिपून् ॥ ६२४ ॥
राज्ञां वज्रधरादीनां राजा वज्रधरोपमः ।
सेवावसरदानेन प्रसादविवशोभवत् ॥ ६२५ ॥
भ्रमतां चन्द्रभागादिसरित्तीरेषु सर्वतः ।
तत्सैन्यानां मुखमपि द्रष्टुं शेकुर्न वैरिणः ॥ ६२६ ॥
अग्रगाम्यभवत्तस्य तिलकः कम्पनापतिः ।
पृथ्वीहरो डामरश्च मार्गरक्षणदीक्षितः ॥ ६२७ ॥
धार्मिको नृपतिर्ब्रह्मपुरीं देवगृहांश्च सः ।
मण्डलं[1] द्विषतो रक्षन्प्रपेदे मौलिकं फलम् ॥ ६२८ ॥
तस्येन्द्रविभवस्यान्यत्सामर्थ्यं वर्ण्यते कियत् ।
आययावश्वघासोपि सैन्ये यस्य[2] स्वमण्डलात् ॥ ६२९ ॥
तत्र प्रसङ्गे तत्रासीभवन्सुजनवर्धनः ।
दूरस्थस्यानयद्वृद्धिं गौरकस्योपरि क्रुधम् ॥ ६३० ॥

---

१ मण्डले इत्युचितम् । २ तस्य इत्युचितम् ।

राष्ट्रगुप्त्यै स्वयं राज्ञा स्थापितः स स्वमण्डले ।
अज्ञायि पैशुनाशुद्धबुद्धिना निखिलार्थहृत् ॥ ६३१ ॥
तत्संबन्धेन जनकं स निन्दन्नगराधिपम् ।
मनस्तिलकसिंहस्य तद्भ्रातुरुदवेजयत् ॥ ६३२ ॥
हृत्वाधिकारं त्वस्याथ क्रुद्धः पर्णोत्ससंभवम् ।
अनन्ताधिपमानन्दाभिधं द्वाराधिपं व्यधात् ॥ ६३३ ॥
सोमपालादयः श्लाघ्यास्तदा प्रकृतयोभवन् ।
राज्ञस्तथास्थितस्यापि न याः सविधमाययुः ॥ ६३४ ॥
स पञ्चनवते वर्षे वैशाखेथ स्वमण्डलम् ।
प्राविशन्नागपालोपि[1] राज्यभ्रष्टस्तमन्वगात् ॥ ६३५ ॥
दुःसहातङ्कदूतेन लोभेन क्षोभतस्ततः[2] ।
अदण्डयच्च वास्तव्याननयच्चाल्पतां व्ययम् ॥ ६३६ ॥
निवार्य गौरकं कार्यात्कार्यिणस्तत्समाश्रितान् ।
तस्य दण्डयतः सर्वे विरागं मन्त्रिणो ययुः ॥ ६३७ ॥
अकाण्डे व्यवहारेषु स विपर्यासितेष्वभूत् ।
अवसन्नधनो गाढमप्रौढ्यान्नवमन्त्रिणाम् ॥ ६३८ ॥
सौवर्णीरिष्टिकाः कृत्वा प्राहिणोल्लोहरान्तरे ।
काञ्चनाद्रिप्रतीकाशान्स्वर्णराशीनडौकयत् ॥ ६३९ ॥
अथ दण्डयितुं गर्गभृत्यान्दण्डाधिकारिणाम्[3] ।
लहरेकृत गर्गस्य मन्त्रिणं गज्जकाभिधम् ॥ ६४० ॥
तं दण्डभीतैर्गर्गस्य सेवकैराश्रितस्ततः ।
विश्वस्तमवधीत्कुप्यन्छद्मना मल्लकोष्टकः ॥ ६४१ ॥
लहरे विप्लुते राजा द्वैमातुरमथाग्रजम् ।
मल्लकोष्टस्यार्जुनाख्यं बबन्ध सविधस्थितम् ॥ ६४२ ॥

१ प्रविशन् इत्युचितम् । २ क्षोभितः इत्युचितम् । ३ दण्डाधिकारिणम् इत्युचितम् ।

हस्तं च सङ्कचन्द्रस्य पुत्रं गोत्रिणमप्यसौ ।
बद्ध्वा व्यधाद्विद्दकाख्यं तस्य तद्भ्रातरं हितम् ॥ ६४३ ॥
पूर्ववैरं स्मरन्सूर्यं सपुत्रं तं परांस्तथा ।
बबन्धानन्दचन्द्रादीन्नीत्युल्लङ्घनमाचरन् ॥ ६४४ ॥
निर्गते लहरं मल्लकोष्ठके विद्रुते ततः ।
आरोप्यार्जुनकोष्ठं तं शूले कोपाद्व्यपादयत् ॥ ६४५ ॥
निवेश्य सैन्यं तत्राथ प्रविष्टस्य पुरं ययुः ।
डामरा निखिलास्तस्य वैरं विश्वस्तघातिनः ॥ ६४६ ॥
कुप्यन्पृथ्वीहरायापि कृतसेवाय मन्त्रिभिः ।
आदिष्टैः कम्पनेशाद्यैरवस्कन्दमदापयत् ॥ ६४७ ॥
कथंचित्स तु निस्तीर्णो जयन्तीविषयौकसः ।
बन्धोः क्षीराभिधानस्य प्रविवेशोपवेशनम् ॥ ६४८ ॥
दिनेऽवन्तिपुरादीनां पुराणामन्तरेण तम् ।
व्रजन्तं विधुरं केचिन्नाशकन्बाधितुं द्विषः ॥ ६४९ ॥
तद्वैधुर्यविधानं तत्प्रजासंहारकार्यभूत् ।
प्रमादाद्भूपतेः क्रुद्धवेतालोत्थापनोपमम् ॥ ६५० ॥
क्षीरोऽथ तीक्ष्णधीर्वृद्धः सह पृथ्वीहरेण सः ।
अढौकयच्छमाङ्गासान्तरेऽष्टादश डामरान् ॥ ६५१ ॥
अभेद्यसंघांस्ताञ्जेतुं निर्यातो विजयेश्वरम् ।
न्ययुङ्क्त भूभृत्संभ्रान्तस्तिलकं कम्पनापतिम् ॥ ६५२ ॥
संग्रामैः खण्डशः कुर्वन् स तानतुलविक्रमः ।
विद्रावयामास रयैः पुरोवायुरिवाम्बुदान् ॥ ६५३ ॥
संमानावसरे तस्य जित्वायातस्य डामरान् ।
प्रवेशं प्रत्युत नृपो न प्रादादवमानकृत् ॥ ६५४ ॥

स भज्यमानो नगरं प्रविष्टे नृपतौ ततः ।
खिन्नः स्ववेश्मन्यवसत्स्वामिकार्ये निरुद्यमः ॥ ६५५ ॥
संप्राप्ताः समशीर्षिकां विसदृशैस्तुल्यैर्निरुद्धोदया
वैरे विद्विपतां कृता धुरि पदं संधौ बहिः स्थापिताः ।
कार्यान्तेऽद्भुतकर्मकौशलकृतावज्ञा विरागस्पृशः
सर्पाकीर्णमिवाशु वेश्म गृहिणो भृत्यास्त्यजन्ति प्रभुम् ६५६
त्यक्तकार्यानुसंधाने तस्मिन्सर्वत्र डामराः ।
संभूर्तिं विक्रियां निन्युः कृपिं क्षयवना इव ॥ ६५७ ॥
आतङ्कोद्वेजितैर्विप्रैः कृतप्रायैः पुरे पुरे ।
वह्नौ हुताग्निभिर्घोरा कुकीर्तिरुदपद्यत ॥ ६५८ ॥
उपसर्गेण तुरगाः करभाश्च क्षयं गताः ।
न्यवेदयन्मण्डलस्य प्रत्यासन्नमहाभयम् ॥ ६५९ ॥
प्रत्यासन्नाशुभा कम्पं भयेन जनता दधे ।
आसन्नवज्रपतना वातेनेव द्रुमावलिः ॥ ६६० ॥
अथ षण्णवताब्दस्य प्रारम्भे डामरावलिः ।
ऊष्मस्पृष्टा हिमानीव बभूवापतनोन्मुखी ॥ ६६१ ॥
प्रथमं देवसरसाद्भिन्नप्रसरस्ततः ।
मुख्यं व्यथावहो गण्ड इव पाकं व्यदर्शयत् ॥ ६६२ ॥
एककार्यत्वमानीय टिकादीन्गोत्रजान्बली ।
स्थामस्थं विजयोभ्येत्य राजानीकमवेष्टयत् ॥ ६६३ ॥
तत्र कायस्थपुत्रोपि स्थामस्थानीकनायकः ।
संरम्भं नागवट्टाख्यः सेहे तस्य चिरं युधि ॥ ६६४ ॥
कथंचिदथ भूपेन प्रार्थितः कम्पनापतिः ।
निर्ययौ स्वामिदौरात्म्यासंस्मृतिश्लथसौष्ठवः ॥ ६६५ ॥

१ हुतात्मभिः इलुचितम् ।

विजयेन समं तस्य बद्धमूलेन संयुगे ।
संदेहं प्राणवृत्तिश्च जयश्रीश्चासकृद्ययौ ॥ ६६६ ॥
प्रवृद्धिं मल्लकोष्ठेपि प्रयाते लहरान्तरे ।
वैशाखे निर्ययौ राजा ग्रामं थल्योरकाभिधम् ॥ ६६७ ॥
सैनिकाः शत्रुभिस्तस्य भ्रामितास्तत्र रात्रिषु ।
अरतिं निन्यिरे घोरैः स्वप्नैरिव मुमूर्षवः ॥ ६६८ ॥
बाहुमात्रसहायेन सर्वशक्तिमतां वरः ।
येन हर्षनरेन्द्रोपि विधुरेणोदपाट्यत ॥ ६६९ ॥
भूरीन्वाराञ्जितवतो विक्रमेण महीमिमाम् ।
साहसानां न संख्यास्ति जामदग्न्यस्य यस्य वा ॥ ६७० ॥
स संकुचितविक्रान्तिः कालस्य बलवत्तया ।
तत्र भग्नबलोऽकस्माद्वियुज्यत जयश्रिया ॥ ६७१ ॥
ततः पलायिते तस्मिन्नकस्मादेत्य सज्जकम् ।
हाडिग्रामस्थितो वीरं भङ्गं पृथ्वीहरोनयत् ॥ ६७२ ॥
पलायितस्यानुसरंस्तस्य पृष्ठं स निष्ठुरः ।
प्रतापी नगराभ्यर्णे दग्ध्वा नागमठं ययौ ॥ ६७३ ॥
स चान्ये च ततः क्रूरा डामराः सर्वतोनयन् ।
राज्ञो राजाश्रितानां च चरकेभ्यस्तुरंगमान् ॥ ६७४ ॥
निस्त्रिंशतां तीव्रकोपस्ततो भूपः समाश्रयन् ।
अभाग्यभागिनां योग्यामाललम्बे कुपद्धतिम् ॥ ६७५ ॥
नीवीं पृथ्वीहरस्याथ हत्वा डामरमन्तिकम् ।
पृष्ठन्यस्तार्धि संभोज्यमिव रात्रौ व्यसर्जयत् ॥ ६७६ ॥
विसृज्य भ्रातरं हम्वं विद्दकस्य तथैव सः ।
अन्येषां प्राहिणोत्पार्श्वे भ्रातॄन्पुत्रांश्च विप्लुतः ॥ ६७७ ॥

कम्पनेशस्तमायान्तं द्रोग्धाप्यावेदयंस्ततः ।
राज्ञा न्यषेधि तद्रोषादेवं च समदिश्यत ॥ ६९८ ॥
एनं वर्त्मन्यनुज्ञाते त्यज हन्यामहं ततः ।
पुरोगतं मृगव्यान्तः सृगालमिव वाजिभिः ॥ ६९९ ॥
द्वैराज्यकार्यमर्मज्ञभावेपि विधिचोदितः ।
कर्तव्ये तत्र शाठ्यं स नृपतिः प्रत्यपद्यत ॥ ७०० ॥
मर्मराजमुखादेवं लब्ध्वा द्रोग्धाथ डामरान् ।
तिलकोकारयच्छैलमार्गैर्भिक्षाचरानुगान् ॥ ७०१ ॥
स्थाने स्थाने ततः प्राप ततः कर्णोपकर्णिका ।
जनानां या ख्यातिहेतुर्भिक्षो राज्ञस्तु भीतिदा ॥ ७०२ ॥
नासंस्कृतं वक्ति शिला भिनत्त्येकेषुणा दश ।
अश्रान्तो योजनशतं यात्यायाति च संचरन् ॥ ७०३ ॥
इत्यादि तादृङ्माहात्म्यभिक्षुस्तुल्यानयज्जनः ।
निखिलान्पलितश्वेतलम्बकूर्चोपि कौतुकम् ॥ ७०४ ॥
भविष्यच्छिव साम्राज्यस्यैक एकोर्धभागभाक् ।
वार्तामव्यवहर्तापि भिक्षोरुच्चैन्वियेष च ॥ ७०५ ॥
सरित्स्नानगृहे स्नान्तो वृद्धाः क्षीणनियोगिनः ।
राजवेश्मन्यगणिता नाममात्रं नृपात्मजाः ॥ ७०६ ॥
स्वभावदुर्जनाः केचिद्योधाश्चोच्चाश्वकाङ्क्षिणः ।
कारयन्तोप्युपाध्यायाः शिष्यान्स्फिकक्रपणं नखैः ॥ ७०७ ॥
वृद्धाः सुरौकोनर्तक्यो देवप्रासादपालकाः ।
वणिजो भुक्तनिक्षेपाः पुस्तकश्रुतितत्पराः ॥ ७०८ ॥
प्रायोपवेशकुशलाः पारिषद्याद्विजातयः ।
शस्त्रिणः कार्षकप्राया नगरोपान्तडामराः ॥ ७०९ ॥

सुखयन्तः स्वमन्यांश्च किमप्युत्पिञ्जवार्तया ।
एते प्रायेण देशेस्मिन्पार्थिवोपप्लवप्रियाः ॥ ७१० ॥
कुलकम् ।

प्रवर्धमानया भिक्षाचरागमनवार्तया ।
वेपमानोभवल्लोको ययौ चिन्तां च भूपतिः ॥ ७११ ॥
पृथ्वीहरस्तरुच्छन्ने गिरिकच्छे वसन्नथ ।
राजानीकं बभञ्जाजौ निर्गत्यातुलविक्रमः ॥ ७१२ ॥
अनन्तकाकयोर्वैश्यावानन्दद्वारनायकौ ।
चक्रे तिलकसिंहं च मन्त्रिणस्त्रीन्पलायिनः ॥ ७१३ ॥
निहते विजये ज्येष्ठे शुक्लषष्ठयां पराभवम् ।
तमाषाढस्य नृपतिः प्राप्याभूद्विवशः पुनः ॥ ७१४ ॥
उद्दीकितैर्गवां वृक्षमूर्धारोहेण भोगिनाम् ।
पिपीलककुलस्याण्डोपसंक्रान्त्येव वर्षणम् ॥ ७१५ ॥
प्रत्यासन्नं स राजाथ दुर्निमित्तैरुपद्रवम् ।
विचिन्त्यायातमुचितं कर्तव्यं प्रत्यपद्यत ॥ ७१६ ॥
तृतीयेह्नि शुचेः शुक्ले ततः प्रास्थापयत्सुतम् ।
देवीमन्यत्कुटुम्बं च स कोट्टं लोहरं पटुः ॥ ७१७ ॥
ताननुव्रजतस्तस्य सेतुभङ्गात्परिच्युताः ।
लोष्टद्विजानयो[1] विप्रा वितस्तायां विपेदिरे ॥ ७१८ ॥
स तेन दुर्निमित्तेन खिन्नो हुष्कपुरान्तिकम् ।
अनुगम्याथ तान्द्वित्रैर्दिनैर्भूयोविशत्पुरम् ॥ ७१९ ॥
विना पुत्रेण देव्या च स ततः प्रत्यपद्यत ।
प्रतापेन च लक्ष्म्या च परित्यक्त इवान्यताम् ॥ ७२० ॥

---

१ द्विजातयो इति स्यात् ।

स मन्त्रो व्यापदि शुभ्रः प्रत्यमात्तस्य तद्वशात् ।
अभ्यन्तरप्रकोपेपि सर्वाभ्युदयभागभूत् ॥ ७२१ ॥
स्वयमुत्थापितानर्थः सोपि हर्षनरेन्द्रवत् ।
अद्यापि सान्वयो नीत्या तया साम्राज्यभोगभाक् ॥७२२॥
श्रावणे लाहरैर्योधैरानीय बलशालिनाम् ।
भिक्षुर्मडवराज्यानां डामराणामथार्प्यत ॥ ७२३ ॥
तेपि जन्या इव वरं श्वशुरालयसंनिभम् ।
प्रावेशयंस्तं लहरमनुयान्तः ससैनिकाः ॥ ७२४ ॥
सभाजयित्वा तान्मल्लकोष्ठमुख्या निजां भुवम् ।
व्यसर्जयन्कम्पनेशप्रमाथाय पृथुश्रियः ॥ ७२५ ॥
सर्वतः परचक्रेथ पर्यापतति पार्थिवः ।
संग्रहीतुं प्रववृते पदातीनतुलव्ययः ॥ ७२६ ॥
तस्मिन्दुर्व्यसने राज्ञि वसुवर्षिणि सर्वतः ।
अकारि शस्त्रग्रहणं शिल्पिशाकटिकैरपि ॥ ७२७ ॥
नगरे सैन्यपतयः प्रतिमार्गमकारयन् ।
तुरगान्व्यस्तसंनाहान्व्यायामसमरोन्मुखाः[1] ॥ ७२८ ॥
मयग्रामस्थिते भिक्षावमरेश्वरवासिभिः ।
राजसैन्यैः समं युद्धमगृह्णन्नेत्य लाहराः ॥ ७२९ ॥
तैर्हिरण्यपुरोपान्ते प्रबन्धारब्धसंगरैः ।
श्रीविनायकदेवाद्या राजसेनाधिपा हताः ॥ ७३० ॥
आद्य एव रणे यातां राजानीकाद्विरोधिनः ।
लब्ध्वा वराश्वामायाताममन्यन्त नृपश्रियम् ॥ ७३१ ॥
राजधान्यन्तिके क्षिप्तिकाख्यायाः सरितस्तटे ।
पृथ्वीहरश्चकाराजावशेषसुभटक्षयम् ॥ ७३२ ॥

---

१ व्यायामं इत्युचितम् ।

तिलके विजयेशस्थेप्यगृह्णन्नेत्य डामराः ।
महत्सरित्तटे युद्धं खङ्गवीहोलडौकसः ॥ ७३३ ॥
ते रुद्धनगरा दाहं क्वापि क्वापि च लुण्ठनम् ।
वास्तव्यानां विदधिरे चिनदन्तो दिवानिशम् ॥ ७३४ ॥
निर्यत्सतूर्यपृतनाः प्रविशच्छस्त्रविक्षताः ।
क्रन्दद्धतार्तनिवहाः प्रधावद्भग्नसैनिकाः ॥ ७३५ ॥
प्रसरत्प्रेक्षिनिवहा वहदाशुगभारिकाः ।
संचार्यमाणसंनाहाः कृष्यमाणतुरंगमाः ॥ ७३६ ॥
आसन्नशान्तसंमर्दप्रसरत्पांसवोनिशम् ।
दिने दिने राजपथा उपप्लवविशृङ्खलाः ॥ ७३७ ॥
प्रतिप्रत्यूषमायात्सु सर्वारम्भेण वैरिषु ।
अद्य ध्रुवं जितो राजेत्यज्ञायि प्रतिवासरम् ॥ ७३८ ॥
धीरः कः सुस्सलादन्यो न यः प्रत्यभियोगिनाम् ।
कृच्छ्रेणापि स्वराष्ट्रेण क्रष्टुं धैर्यादपार्यत ॥ ७३९ ॥
व्रणपट्टाश्वनं शल्योद्धारं पथ्यधनार्पणम् ।
शस्त्रक्षतानां सततं कारयन्स व्यलोक्यत ॥ ७४० ॥
प्रवासवेतनप्रीतिदायभैषज्यदत्तिभिः ।
शस्त्रिलोके नरपतेर्निःसंख्योभूद्धनव्ययः ॥ ७४१ ॥
युद्ध एव विपन्नानां क्षतानां च स्ववेश्मसु ।
नित्यं नरतुरंगाणां सहस्राणि क्षयं ययुः ॥ ७४२ ॥
तुरंगवहलैर्हन्यमाना नृपवलैस्ततः ।
लाहरा मल्लकोष्ठाद्या मन्दोद्रेकत्वमाययुः ॥ ७४३ ॥
भिन्नैराभ्यन्तरैरेव दत्तमन्त्राः सुरेश्वरीम् ।
ते निन्युर्भिक्षुमल्पेन तन्मार्गेण युयुत्सवः ॥ ७४४ ॥

सेतुना स्वल्पपार्श्वेन धन्विप्रायैः सरोन्तरे।
अत्रापि तैर्जयोमोचि वाजिभ्यश्च भयं रणे॥ ७४५॥
द्रोग्धाथ कम्पनेशः स निवसन्विजयेश्वरे।
वलितां डामराश्चिन्ये मन्द्रोद्रेकं स्फुरन्रणे॥ ७४६॥
लवन्यलोको मा ज्ञासीदशक्तिं मेथ गच्छतः।
पृष्ठे निपत्य मा कार्षीद्व्यथां चेति विचिन्तयन्॥ ७४७॥
स प्रभावं दर्शयितुं प्रातस्य विजयेश्वरम्।
अङ्गराजस्य सेनायां व्यावृत्य प्रस्थितोभवत्॥ ७४८॥
सार्धां शतद्वयीं तस्य योधानां हतवानपि।
संत्यज्य विजयक्षेत्रं द्रोहकृन्नगरं ययौ॥ ७४९॥
पथि नान्वसरन्भीत्या भयात्तं डामराः क्वचित्।
नदन्तोद्रिशिरोरूढा मार्गान्सर्वांश्च तत्यजुः॥ ७५०॥
त्यक्त्वा मडवराज्यं स प्रविष्टो व्यसनातुरम्।
पूर्वचेष्टां स्मरन्भूपं जहास कृतसत्क्रियम्॥ ७५१॥
इतरामात्यवत्स्थामस्थितोथ न निजोचितम्।
रणे प्रादर्शयत्किंचित्साक्षिभूत इव स्थितः॥ ७५२॥
ततो मडवराज्यात्ते समस्ता एव डामराः।
अभ्येत्य प्रत्यपद्यन्त तां महासरितस्तटीम्॥ ७५३॥
उपायाः सामभेदाद्या रिपुचक्रे प्रयोजिताः।
राज्ञो विफलतां जग्मुर्बहिरात्तैः प्रकाशिताः॥ ७५४॥
क्रान्ततत्तन्महीपालमण्डलस्यापि भूपतेः।
फलं दोर्विक्रमस्याग्र्यमासीन्नगररक्षणम्॥ ७५५॥
अमरेशो द्वारपतिः सार्धं तस्थौ नृपात्मजैः।
राज्ञानवाटिकोपान्ते राजस्थानीयमन्त्रिणः॥ ७५६॥

दूरद्वीपान्तरगता इव स्वीचक्रिरे नृपात् ।
ते प्रवासधनं भूरि न चायुध्यन्त कुत्रचित् ॥ ७५७ ॥
कटका विद्विषां सर्वे पर्यायेण जयाजयौ ।
लेभिरे विजयादन्यत्र तु पृथ्वीहरः क्वचित् ॥ ७५८ ॥
मधुमत्तेन तेनाजौ वेतालेनैव वल्गता ।
प्रायो वरावराः सर्वे ग्रस्ता नृपचमूभटाः ॥ ७५९ ॥
उदयस्येच्छटिकुलोद्भूतस्यैकस्य पप्रथे ।
युवदेश्यस्यापि शौर्यमेकस्मिंस्तु तदाहवे ॥ ७६० ॥
पृथ्वीहरस्यापजह्रे द्वन्द्वयुद्धाभिमानिना ।
प्रहृत्य कृष्टकूर्चेन कराग्रेणासिवल्लरी ॥ ७६१ ॥
युद्धे पुरोपकण्ठेषु वर्तमाने शराहताः ।
स्त्रीबालाद्या अपि वधं प्रमादात्प्रतिपेदिरे ॥ ७६२ ॥
एवं जनक्षये घोरे वर्धमाने किमप्यभूत् ।
अनुत्साहान्नृपो गेहादपि निर्गन्तुमक्षमः ॥ ७६३ ॥
तस्मिन्निरुद्धसंचारे सोमपालस्तदन्तरे ।
अलुण्ठयच्चाटलिकां लब्धरन्ध्रो ददाह च ॥ ७६४ ॥
सिंहे गजाहवव्यग्रे तद्गुहाग्रपरिग्रहे ।
समयो ग्रामगोमायोः पौरुषस्यापरोस्तु कः ॥ ७६५ ॥
राष्ट्रद्वयोपमर्देन राजा निःसहशेन सः ।
तेन त्रपाविधेयोभूत्स्वमपि द्रष्टुमक्षमः ॥ ७६६ ॥
सर्वानौचित्यबहलः सर्वव्यसनदुःसहः ।
सर्वदुःखमयः कालस्तस्यावर्तत कोपि सः ॥ ७६७ ॥
तथाप्यस्खलिते तस्मिन्हितव्याजाद्धितापहः ।
राजानवाटिकाविप्रैः प्रायश्चक्रे विरागिभिः ॥ ७६८ ॥

प्रार्थयन्ते स्म ते युद्धे तटस्थास्तव मन्त्रिणः ।
गृहीत्वा नीविरेतेभ्यो लोहराद्रौ विसृज्यताम् ॥ ७६९ ॥
न चेद्व्याप्य[1] इवैतस्मिन्व्यसने स्थायितां गते ।
को दध्यौन्न[2] परैर्नीतं प्रत्यासन्नं शरत्फलम् ॥ ७७० ॥
न प्रत्यभैत्सीत्ताटस्थ्यं यत्कालापेक्षया नृपः ।
तस्मिंस्तैर्दर्शिते शङ्कां निखिला मन्त्रिणो दधुः ॥ ७७१ ॥
शक्तिस्तृणं कुलयितुं न यस्यै[3] स तदार्थिभिः ।
विसूत्रव्यवहारत्वं निन्ये राजा शठद्विजैः ॥ ७७२ ॥
कर्मस्थानोपजीव्युग्रपारिषद्यादिसंकुला ।
तत्पार्श्वात्प्रययौ वृद्धिमन्या सेनेव वैरिणाम् ॥ ७७३ ॥
तत्सान्त्वनक्षणे तैस्तैः प्रमादैरुत्थितैरगात् ।
देशो व्याकुलतां कृच्छ्रं लुण्ठिश्चावटतोत्कटा ॥ ७७४ ॥
अदृष्टपार्थिवास्थानैः शठैरव्यवहारिभिः ।
ऊचे तैः सान्त्वयन्राजा दुःस्थितस्तत्तदप्रियम् ॥ ७७५ ॥
लवन्यविप्लवाद्राज्ञः सोऽधिको विप्लवोऽभवत् ।
गलरोगः पादरोगादिव तीव्रव्यथावहः ॥ ७७६ ॥
काञ्चनोत्कोचदानेन तन्मध्येऽधिकचक्रिकाम् ।
कांचित्स्वीकृत्य स प्रायं कथंचिद्विन्यवीवरत् ॥ ७७७ ॥
विजयो वर्णसोमादिशस्त्रिवंश्यो हठात्पुरम् ।
प्रविशन्भिक्षुसेनानीरश्वारोहैरहन्यत ॥ ७७८ ॥
तेनातिरभसात्स्थानं भित्त्वा प्रविशता पुरम् ।
प्रायशः कृत एवाभूत्तदा राज्यविपर्ययः ॥ ७७९ ॥

---

१ चेद्याप्य इति स्यात् । २ दध्यौन्नः इत्युचितम् । ३ येषां इति स्यात् ।

ईषन्मन्दप्रतापेन नवन्येष्वपि भूपतेः ।
पृथ्वीहरेण संधित्सा भेदेच्छोः संप्रकाशिता ॥ ७८० ॥
तस्मिन्धुर्ये जिगीषूणां संधित्सौ भूभुजा समम् ।
द्वयेपि सैनिकाः शान्तं तममन्यन्त विप्लवम् ॥ ७८१ ॥
राज्ञा नागमठोपान्तमानेतुं प्रहितांस्ततः ।
त्रीनमात्यान्स विश्वस्तानागच्छञ्छद्मनावधीत् ॥ ७८२ ॥
धात्रेयो मम्मको गुङ्गो द्विजो रामश्च वारिकः ।
तेषां तिलकसिंहस्य पार्श्वे भृत्यास्त्रयो हताः ॥ ७८३ ॥
नीविर्दत्तो गौरकस्तु हतो भूतपतिं स्मरन् ।
इष्टे त्वाक्रन्दिनि परैः प्रहृतं करुणोज्झितैः ॥ ७८४ ॥
तद्वैशसं श्रुतवतो देशः सर्वो विरागकृत् ।
राजधान्यन्तरे राज्ञो दुरुक्तिमुखरोभवत् ॥ ७८५ ॥
इषे शुक्लचतुर्दश्यां तद्विपर्यस्तमण्डलम् ।
अतिवाहयितुं कष्टं दिनमासीन्महीपतेः ॥ ७८६ ॥
अथ संजातवैक्लव्यो नेदमस्तीति चिन्तयन् ।
किं कृत्यमित्यसदृशानपि पप्रच्छ भूपतिः ॥ ७८७ ॥
विषमे वर्तमानस्य तस्य कश्चित्स नाभवत् ।
अन्तर्जहास यो नान्त········न तुतोष वा ॥ ७८८ ॥
तमपि व्यसनापातं तस्य सोढवतस्ततः ।
अभजन्त क्रमाद्भृत्याः प्रतिपक्षसमाश्रयम् ॥ ७८९ ॥
कम्पनेशस्य विम्बाख्यो भ्राता द्वैमातुरो हि तान् ।
समाश्रयद्वारकार्यं तद्दत्तं प्रत्यपद्यत ॥ ७९० ॥
गूढं जनकसिंहेन दूतान्प्रेषयतानिशम् ।
भिक्षवे भ्रातृतनया वाग्दत्ता निरवर्त्यत ॥ ७९१ ॥

---

१ लवन्येष्वपि इति स्यात् ।

असिवाजितनुत्रादि हृत्वा भिक्षाचरान्तिकम्।
अश्ववारा व्यभाव्यन्त प्रयान्तः प्रतिवासरम्॥ ७९२॥
किमन्यद्यक्तमेवाह्नि येवसन्पार्थिवान्तिके।
अलक्ष्यन्ताग्रतो भिक्षोस्ते निशायां गतत्रपाः॥ ७९३॥
इतो याति ततश्चैति लोको व्यक्तमतश्रितः।
इति राजनि कुण्ठाश्रे कोप्यजृम्भत विप्लवः॥ ७९४॥
डामरैः शरदुत्पत्तौ नीतायां सर्वतस्ततः।
कांदिशीकोभवल्लोकः कृत्स्नो धनजनोज्झितः॥ ७९५॥
प्रयाते सुस्सलनृपे स्वर्णपूर्णामिमां महीम्।
भिक्षुः कुर्यादिति मृषा लोकस्यासीद्विनिश्चयः॥ ७९६॥
क दृष्टा त्यागिता भिक्षोः कुतो वा तस्य संपदः।
परामर्ष नैवेति गतानुगतिको जनः॥ ७९७॥
संदृश्यते परिवृता चिरमम्बरेण
रेखा स्वयं न खलु या शशिनो नवस्य।
तस्यां जनः प्रकुरुते नतिमम्बरार्थी
धिग्लुब्धतामपसरत्सदसद्विचाराम्॥ ७९८॥
विजये राजवर्ग्याणां भुग्नग्रीव इवाभवत्।
भिक्षुपक्षजये लोको ह्यप्यन्नासीद्विश्रृङ्खलः॥ ७९९॥
द्विजकौलेयकन्यायो राजडामरसंघयोः।
ततोन्योन्यभयभ्रश्यद्वैरयोरुदजृम्भत॥ ८००॥
राजाभ्यन्तरभेदेन राज्ञः स्थैर्येण चारयः।
ऐच्छन्पलायितुं भीता अज्ञातान्योन्यनिश्चयाः॥ ८०१॥
बान्धवानापि दुभुक्षूनविश्वस्तो विदन्नृपः।
स्थितौ पलायने वापि श्रद्दधे न स्वजीवितम्॥ ८०२॥

तं महाव्यसने वासःस्वर्णरत्नादिवर्षिणम् ।
नाभ्यनन्दन्गृहीतार्था निनिन्दुः शङ्खिणः परम् ॥ ८०३ ॥
नष्टोयं नैष भवितेत्यभीतैर्जल्पतो जनात् ।
वचो रोगी भिषक्त्यक्त इव शृण्वन्स विव्यथे ॥ ८०४ ॥
अप्यग्रोपस्थितं किंचित्तदादेशेन ढौकयन् ।
सविलासं सगर्वं च तमैक्षिष्टानुगव्रजः ॥ ८०५ ॥
सोन्य एवाभवत्तस्मिन्क्षणे साहसिकोप्यहो ।
स्वगृहादपि निर्गन्तुं नाशकद्भयाकुलः ॥ ८०६ ॥
यावदैच्छन्संघभेदात्खलितुं डामरव्रजाः ।
स्वैरेव शङ्खिभिस्तावन्निन्ये भूभृद्विसूत्रताम् ॥ ८०७ ॥
ते कुष्टशस्त्रा द्वाराणि रुन्धन्तो नृपमन्दिरे ।
प्रवासवित्ते लब्धव्ये प्रायं चक्रुः पदे पदे ॥ ८०८ ॥
ददद्धनं धनेशर्धीर्देयादप्यधिकं नृपः ।
तेषामभिमतो नाभूदवमानाभिलाषिणाम् ॥ ८०९ ॥
मर्तुं चिचलिषुस्तीर्थमृणिकैरिव सामयः ।
स रुद्धा निखिलैर्देयं दापितोथ गतत्रपैः ॥ ८१० ॥
स्थानपालैरपि प्रायक्रुद्भिराक्रम्य दापितः ।
धनं सुवर्णभाण्डादि चूर्णीकृत्य विशृङ्खलैः ॥ ८११ ॥
सवृद्धबालं नगरं ततः क्षुभ्यत्क्षणे क्षणे ।
सोभूदब्धिमिवोद्वृत्तं न संस्थापयितुं क्षमः ॥ ८१२ ॥
एकदा प्रातरेवान्यै रुद्धद्वारः स शङ्खिभिः ।
सर्वतः क्षोभमागच्छन्नगरं स व्यलोकयत् ॥ ८१३ ॥
ततः क्षोभं शमयितुं जनकं नगराधिपम् ।
पुरभ्रमार्थमादिश्य चलितुं क्षणमैक्षत ॥ ८१४ ॥

कथंचिद्दानमानाभ्यां तानावर्ज्यापि शस्त्रिणः।
सावरोधः स संनद्धो राजधान्या विनिर्ययौ ॥ ८१५ ॥
अङ्गनात्तुरगारूढो बहिर्यावन्न निर्ययौ।
राजधान्यन्तरे लुण्ठस्तावत्प्रारम्भि तस्करैः ॥ ८१६ ॥
अरुदन्केपि केप्युच्चैरनदन्केप्यलुण्ठयन्।
तद्भृत्यात्राज्यमुत्सृज्य तस्मिन्व्रजति शस्त्रिणः ॥ ८१७ ॥
विशृङ्खलखपाकोपशङ्काभिः शस्त्रिणां नृपः।
सहस्रैः पञ्चभैरासीद्व्रजन्ननुगतोध्वनि ॥ ८१८ ॥
वर्षे षण्नवते कृष्णषष्ठ्यां मार्गे विनिर्गतः।
याममात्रावशेषेह्नि सभृत्यो द्रोहविह्वलः ॥ ८१९ ॥
निजैर्हरद्भिरश्वादि त्यज्यमानः पदे पदे।
स प्रतापपुरं प्राप क्षपायामल्पसैनिकः ॥ ८२० ॥
तिलकस्य पुरो गत्वा प्राप्तस्यात्रं च विश्वसन्।
तत्र बन्धोरिवास्रूणि चिरं दुःखोल्बणोमुचत् ॥ ८२१ ॥
द्रोहं न कुर्यादेवं मे चिन्तयित्वेति सत्वरम्।
वेश्म हुष्कपुरेन्येद्युस्तस्य च प्राविशत्स्वयम् ॥ ८२२ ॥
तद्गौरवेण स्नानादि कृत्वैच्छत्सैन्यसंग्रहम्।
प्रविश्य क्रमराज्यं स कर्तुं भूयो जनोत्सुकः ॥ ८२३ ॥
गूढं युयुत्सून्कल्याणवाडादीनथ डामरान्।
आनीय स पुरस्तस्य धैर्यभ्रंशमकारयत् ॥ ८२४ ॥
गृहात्तेन तया युक्त्या निष्कृष्टः स ततो ययौ।
स्वीकुर्वन्स्वर्णदानेन दस्यून्मार्गविरोधिनः ॥ ८२५ ॥
प्रयान्तं तत एवौज्झीत्तिलकस्तत्सहोदरः।
प्रयाणमेकमानन्दो दाक्षिण्यादन्वगात्तु तम् ॥ ८२६ ॥

[1] भूयोर्जनोत्सुकः इति स्यात्।

मन्त्र्यश्वारोहसामन्ततन्त्रिपौरादिसंमतः ।
तेषां जनकसिंहोभूदग्रणीर्नगराधिपः ॥ ८३८ ॥
स भिक्षोर्मल्लकोष्ठाद्यैराप्तैः कृतगतागतैः ।
विश्वासाय सुतभ्रातृसुतौ नीविं प्रदापितः ॥ ८३९ ॥
प्रावर्तत भयभ्रश्यत्स्त्रीबालाद्यावृते पुरे ।
अराजकाथ रजनी सर्वभूतभयावहा ॥ ८४० ॥
निहताः केपि मुषिताः केपि केप्यरिभिः पुरे ।
दग्धागारा व्यधीयन्त दुर्बला राजवर्जिते ॥ ८४१ ॥
सैन्यैरन्येद्युरुन्नादैर्निरुद्धाखिलदिक्पथः ।
सिन्दूरारुणपुण्ड्राश्वसादिमण्डलमध्यगः ॥ ८४२ ॥
विकोशशस्त्रकदलीषण्डदुर्लक्ष्यविग्रहः ।
मृगेन्द्र इव लोकस्य भयकौतूहलावहः ॥ ८४३ ॥
वीरपट्टाञ्चलश्लिष्टैर्यौवनोद्रेचितैः कचैः ।
अबद्धैः शोभितः पृष्ठे जयश्रीबन्धशृङ्खलैः ॥ ८४४ ॥
कुण्डलद्योतिना स्निग्धधवलायतदृष्टिना ।
प्रत्यग्रश्मश्रुणा चारु चन्दनोल्लेखशोभिना ॥ ८४५ ॥
ताम्राधरेण वक्त्रेण श्रीसांनिध्याधिकत्विषा ।
पक्षपाति विपक्षाणामपि संपादयन्मनः ॥ ८४६ ॥
असेर्विकोशस्यान्तःस्थां श्रियमश्वेन वल्गता ।
केसरच्छटया······चामरेणेव वीजयन् ॥ ८४७ ॥
पदे पदे निवृत्ताश्वः सामन्तैरुपपादिताम् ।
स्वीकुर्वन्नर्हणां भिक्षुः प्राविशन्नगरं ततः ॥ ८४८ ॥
कुलकम् ॥

तस्यार्भकस्य धात्रीव पृष्ठस्थो मल्लकोष्ठकः ।
प्रययावप्रगल्भस्य सर्वकार्योपदेष्टृताम् ॥ ८४९ ॥

अयं पितुः प्रियस्तेभूत्त्वमस्याङ्के विवर्धितः ।
राज्यस्यायं मूलमिति प्रत्येकं समदर्शयत् ॥ ८५० ॥
गृहं जनकसिंहस्य प्राक्कन्यावाप्तयेविशत् ।
राजलक्ष्मीं स संप्राप्तुं राजधानीं ततः परम् ॥ ८५१ ॥
दूरनष्टे कुले तेन पुनरुद्रेचिते ययौ ।
बद्धास्थो गर्भगेपत्ये स्त्रीजनोनवहास्यताम् ॥ ८५२ ॥
दृष्टेन तादृशा भिक्षोरितिवृत्तेन शत्रुषु ।
चित्रस्थेष्वपि साशङ्का नोपहास्या जिगीषवः ॥ ८५३ ॥
प्रावर्तन्त धनार्थीशश्रियः सुस्सलभूपतेः ।
कोषेण नीतशेषेण विलासा नवभूपतेः ॥ ८५४ ॥
वाजिवर्मासिभूयिष्ठां राजलक्ष्मीं विभेजिरे ।
राजडामरलुण्ठाकमन्त्रिणो यत्रणोज्झिताः ॥ ८५५ ॥
पुरे स्वर्ग इवास्वादं भोगानामुपलेभिरे ।
दस्यवो ग्रामभोगार्हाः पिशाचा इव गह्वराः ॥ ८५६ ॥
आस्थाने न बभौ भूभृद्ग्रामीणैः सर्वतो वसन् ।
प्रलम्बकम्बलप्रायविलासावरणैः समम् ॥ ८५७ ॥
भिक्षाचरस्यासंभाव्यप्रादुर्भावतया प्रथाम् ।
डामरा अवतारोयमित्यन्यां निन्यिरे प्रथाम् ॥ ८५८ ॥
राज्यस्यानन्यदृष्टस्य कर्तव्येषु मुमोह सः ।
अदृष्टकर्मेव भिषग्भैषज्यस्य पदे पदे ॥ ८५९ ॥
शनैर्जनकसिंहेन कृतभ्रातृसुतार्पणम् ।
कम्पनाधिपतिर्दत्तकन्योपि तमशिश्रियत् ॥ ८६० ॥
उज्ञो राजपुरीयस्य राज्ञः कटकवारिकः ।
पादाग्राधिकृतोद्राक्षीत्स्वार्थमर्थं न तु प्रभोः ॥ ८६१ ॥

सर्वाधिकारिणं राजलक्ष्मीर्बिम्बमशिश्रियत् ।
राजशब्दस्यैव पात्रमभूद्भिक्षाचरः परम् ॥ ८६२ ॥
वेश्यायत्तीकृतैश्वर्यः प्राकृताचारभागपि ।
अन्तरङ्गः[1] सदसतां किंचिद्बिम्बस्तदाभवत् ॥ ८६३ ॥
द्वैमातुरो दर्यकस्य भ्राता साश्चर्यशौर्यभूः ।
नृपान्तरङ्गज्येष्ठत्वं ज्येष्ठपालोप्यशिश्रियत् ॥ ८६४ ॥
मन्त्रिणो भूतविश्शाद्यास्तस्य पैतामहा अपि ।
लक्ष्मीसरोजिनीभृङ्गा वह्वचोन्ये जजृम्भिरे ॥ ८६५ ॥
मुग्धे राज्ञि प्रमत्तेषु मन्त्रिमुख्येषु दस्युषु ।
उत्थानोपहतं राज्यं नवत्वेपि बभूव तत् ॥ ८६६ ॥
स्त्रीभिर्नवनवाभिश्च भोज्यैः प्राज्यैश्च रञ्जितः ।
भिक्षुर्नैक्षिष्ट कर्तव्यं सुखानुभवमोहितः ॥ ८६७ ॥
स सुखानुभवप्रावृण्णिद्रान्धो विजयोद्यमे ।
स्वैः प्रेरितः सभामध्ये स्वप्तुमैच्छन्मदालसः ॥ ८६८ ॥
दर्पेण सचिवे वाचं कथयत्यनुकम्पिकाम् ।
न स चुक्रोध मुग्धस्तु पितरीवान्वरज्यत ॥ ८६९ ॥
निष्प्रतिष्ठैः सेव्यमानो वेश्योच्छिष्टैरशिष्टवत् ।
अट्टचेटोचिताश्चेष्टा विटैः प्रैर्यत सेवितुम् ॥ ८७० ॥
पानीयरेखाप्रतिमस्थैर्यस्याखिलवस्तुषु ।
तस्याप्रमाणवचसः सेवां प्रणयिनो जहुः ॥ ८७१ ॥
यदूचुः सचिवास्तत्तानन्ववोचन्न भूभृतः ।
वचः सुषिरगर्भस्य तस्य किंचित्समुद्ययौ ॥ ८७२ ॥
सचिवैः स्वगृहान्नीत्वा दत्तभोज्यः स मुग्धधीः ।
धनी विपन्नपितृक इव प्रमुषितो विटैः ॥ ८७३ ॥

---

1. अन्तरङ्गः इत्युचितम् ।

आहारमुष्टिं बिम्बस्य गृहे बिम्बनितम्बिनी ।
तस्याश्वस्येव वडवा रागिणोऽग्रगताहरत् ॥ ८७४ ॥
वञ्चयित्वा दृशौ पत्युर्दर्शितैः स्मेरया तया ।
कुचकक्षकटाक्षैः स लुप्तधैर्यो व्यधीयत ॥ ८७५ ॥
पृथ्वीहरो मल्लकोष्टश्चान्योन्योद्भूतमत्सरौ ।
क्षोभं व्यधत्तां संरब्धौ राजधान्याः क्षणे क्षणे ॥ ८७६ ॥
स्वयं राज्ञा सुतोद्वाहं गृहान्गत्वापि कारितौ ।
तावन्योन्यमुपेक्षेतां न मन्युं विक्रमोन्मदौ ॥ ८७७ ॥
अथ पृथ्वीहरगृहात्कृतोद्वाहः स्वयं नृपः ।
जातामर्षेण सुस्पष्टं मल्लकोष्टेन तत्यजे ॥ ८७८ ॥
द्रुह्यञ्जनककाणोपि संबन्धापेक्षयोज्झितः ।
विरागमोजानन्दादीन्निन्ये ब्राह्मणमन्त्रिणः ॥ ८७९ ॥
तटस्थो द्रोग्धृदुर्बुद्धिप्रायभृत्यविधेयधीः ।
विसूत्रव्यवहारत्वं निन्द्यत्वं च ययौ नृपः ॥ ८८० ॥
डामरस्वामिके लोके प्राभवत्को न विप्लवः ।
ब्राह्मण्यो धर्षणं यत्र श्वपाकेभ्योपि लेभिरे ॥ ८८१ ॥
अराजकेथवा भूरिराजके मण्डले तदा ।
समस्तव्यवहाराणां स्फुटं तुत्रोट पद्धतिः ॥ ८८२ ॥
दीन्नारा भैक्षवे राज्ये निष्प्रचाराः पुरातनाः ।
तच्छतेन तु नव्यानामशीतेरभवत्क्रयः ॥ ८८३ ॥
राजपुर्यध्वना बिम्बं ससैन्यमथ पार्थिवः ।
लोहरं प्राहिणोत्कर्तुं सुस्सलास्कन्दमुन्मदः ॥ ८८४ ॥
तुरुष्कसैन्यमानिन्ये सोमपालेन सोन्वितः ।
साहायकाय सल्लारे विस्मये मित्रतां गते ॥ ८८५ ॥

संदर्श्य पाशमेतेन बद्ध्वा[1] द्रक्ष्यामि सुस्सलम्।
इत्येक एकोश्वारोहस्तुरुष्कैः समकथ्यत ॥ ८८६ ॥
काश्मीरकखशम्लेच्छयोर्व्यतिकरोभवत्।
न केषां नाम संभाव्यो विश्वोत्पाटनपाटवः ॥ ८८७ ॥
भिक्षाचरः प्रयाते तु बिम्बे विगलिताङ्कुशः।
न कासामव्यवस्थानां मूढः स्थानमजायत ॥ ८८८ ॥
स निमन्त्र्य निजं नीतो गृहं बिम्बावरुद्धया।
भोगसंभोगदानेन धर्षण्या पर्यतोष्यत ॥ ८८९ ॥
कार्यापेक्षापि तस्यासीन्न मन्त्रिस्त्रीसमागमे।
कौलीनभीतेरासन्ननिपातस्य कथैव का ॥ ८९० ॥
आद्यूनानुगुणं भोज्यं कुम्भकांस्यादिवादनम्।
तत्र प्राकृतकामीव न स जिह्राय शीलयन् ॥ ८९१ ॥
शनैः शनैस्ततो नष्टावष्टम्भस्य महीपतेः।
काले भोज्यमपि प्राप्यं नासीद्दलितसंपदः ॥ ८९२ ॥
तादृक्प्रलोभक्रौर्यादिक्रान्तो यः प्रागगर्ह्यत।
स सुस्सलोथ लोकानामभिनन्द्यत्वमाययौ ॥ ८९३ ॥
धनमानादिनाशं या विरक्तास्तस्य चक्रिरे।
काङ्क्षन्ति स्म घनोत्कण्ठास्ता एवागमनं प्रजाः ॥ ८९४ ॥
प्रत्यक्षदर्शिनोद्यापि साश्चर्या वयमस्य यत्।
ताः प्रजाः कोपिताः केन केन भूयः प्रसादिताः ॥ ८९५ ॥
क्षणाद्वैमुख्यमायान्ति सांमुख्यं यान्ति च क्षणात्।
न हेतुं कंचिदीक्षन्ते पशुप्रायाः पृथग्जनाः ॥ ८९६ ॥
ते मल्लकोष्ठजनकादयो दूतैर्विसर्जितैः।
त्यक्तराज्यं पुनर्भूपं जयोद्यममजिग्रहन् ॥ ८९७ ॥

---

१ बद्ध्वाकक्ष्यामि इति स्यात्।

अक्षोसुवाग्रहारेथ लोकैष्टिक्कस्य लुण्ठिते ।
तत्रत्या ब्राह्मणाः प्रायं नृपमुद्दिश्य चक्रिरे ॥ ८९८ ॥
तैश्चान्यैश्चाग्रहारैश्च संश्रितैर्विजयेश्वरे ।
राजानवाटिकाप्रायो नगरेपि न्यविक्षत ॥ ८९९ ॥
ओजनन्दादिभिर्मुख्यद्विजैरुत्तेजितास्ततः ।
गोकुलेपि व्यधुः प्रायं त्रिदशालयपर्षदः ॥ ९०० ॥
युग्यार्पितैः सितच्छत्रवस्त्रचामरशोभिभिः ।
विबुधप्रतिमावृन्दैः सर्वतश्छादिताङ्गनः ॥ ९०१ ॥
काहलाकांस्यतालादिवाद्यक्षोभितदिङ्मुखः ।
अदृष्टपूर्वो ददृशे पारिषद्यसमागमः ॥ ९०२ ॥
ते सान्त्व्यमाना भूभर्तुर्दूतैरुत्सेकवादिनः ।
न विना लाम्बकूर्चं नो गतिरित्यब्रुवन्वचः ॥ ९०३ ॥
ते हेलया लम्बकूर्चाख्यया सुस्सलभूपतिम् ।
तं निर्दिशन्तोमन्यन्त क्रीडापुत्रकसंनिभम् ॥ ९०४ ॥
प्रायं प्रेक्षितुमायातैः पौरैः सह दिने दिने ।
अमन्त्रयत कां कां न व्यवस्थां पर्षदां गणः ॥ ९०५ ॥
नृपापातभयात्क्षोभं मुहुर्मुहुरुपागतैः ।
पारिषद्यैश्च पौरैश्च योद्धुमास्थीयतोद्धतम् ॥ ९०६ ॥
वश्यं जनकसिंहस्य नगरं तन्मतेन तत् ।
सज्जं सुस्सलदेवस्य कृत्स्नमानयनेभवत् ॥ ९०७ ॥
प्रायाद्धारयितुं पूर्वमग्रहाराद्द्विजान्नृपः ।
प्रययौ विजयक्षेत्रं तत्रासीच्च हतोद्यमः ॥ ९०८ ॥
तन्मध्ये निखिलांस्तत्र डामरांस्तिलकोब्रवीत् ।
व्यापादयेति तं तच्च सत्त्वैकाग्र्यो न सोग्रहीत् ॥ ९०९ ॥

राज्ञ एव मुखाद्बुद्ध्वा लवन्यास्तद्विशश्वसुः ।
तस्मिन्पृथ्वीहरमुखास्तत्रसुस्तिलकात्पुनः ॥ ९१० ॥
भागिनेयं प्रयागस्य क्षत्तारं लक्ष्मकाभिधम् ।
बन्द्धुमैच्छन्नृपोक्लिग्धं प्रययौ स तु सुस्सलम् ॥ ९११ ॥
ततः प्रविश्य नगरं [1]संनिपत्याखिलं जनम् ।
अकारणविरक्तानां पौराणां प्रददौ सभाम् ॥ ९१२ ॥
युक्तमप्युक्तवांस्तत्र हतोक्तिः शठबुद्धिभिः ।
पौरैः स चक्रे नास्त्येव भेषजं विप्लवस्पृशाम् ॥ ९१३ ॥
अत्रान्तरे सोमपालबिम्बाद्या लहरे स्थिताः ।
योद्धुं सुस्सलभूपं ते सर्वे पर्णोत्समाययुः ॥ ९१४ ॥
तं च पद्मरथो नाम राजा कालिंजरेश्वरः ।
मैत्रीं संस्मृत्य कह्लाद्यैरायर्यौ तत्कुलोद्भवः ॥ ९१५ ॥
सोथ शुक्लत्रयोदश्यां वैशाखे बलिभिः समम् ।
तैर्मानी सुस्सलो राजा संग्रामं प्रत्यपद्यत ॥ ९१६ ॥
प्रेक्षकैर्वर्ण्यतेद्यापि स पर्णोत्सान्तिके रणः ।
तस्याद्भुतोवमानाग्निक्षालनप्रथमक्षणः ॥ ९१७ ॥
कुतोप्येत्य निजस्फारस्ततः प्रभृति भूपतिम् ।
तमशून्यं पुनश्चक्रे मृगेन्द्र इव काननम् ॥ ९१८ ॥
भयस्खलितपाशानां कालपाशैः समागमम् ।
स चकार तुरुष्काणां क्षणात्पुष्कलविक्रमः ॥ ९१९ ॥
मातुलं सोमपालस्य निन्ये कवलतां बली ।
रणे तत्कोपवेतालो वितोलासरितस्तटे ॥ ९२० ॥
किमन्यदल्पसैन्यः स बहूनपि स तान्व्यधात् ।
हतविद्रुतविध्वस्तयथात्मपरिपन्थिनः ॥ ९२१ ॥

---

१. संनिपात्य इत्युचितम् ।

काश्मीरकाणामौचित्यं किं नाभूत्स्वामिनो ददुः ।
एकस्य ये रणं नष्टाः कुकीर्तिमपरस्य च ॥ ९२२ ॥
तुरुष्कैः सह यातेथ सोमपाले गतत्रपाः ।
बिम्बं काश्मीरकास्त्यक्त्वा राजान्तिकमशिश्रियन् ॥ ९२३ ॥
ह्यो धनूंषि शिरांस्यद्य नमयन्तोद्भुताशयाः ।
कुलप्रभोः पुरः स्पष्टं न ते धृष्टा ललज्जिरे ॥ ९२४ ॥
आगच्छद्भिस्ततः पौरैर्डामरैश्च समं नृपः ।
प्रतस्थे दिवसैर्द्वित्रैः कश्मीराभिमुखः पुनः ॥ ९२५ ॥
राजपुत्रः साहदेविः कह्लणो विशतः प्रभोः ।
डामरान्क्रमराज्यस्थान्संगृह्याग्रेसरोभवत् ॥ ९२६ ॥
य एव प्रथमं राजसैन्याद्भिक्षुमशिश्रियत् ।
स एव बिम्बो राजानं तमुत्सृज्य समाययौ ॥ ९२७ ॥
अन्ये जनकसिंहस्य संमता मन्त्रितन्त्रिणः ।
प्रत्युद्यान्तो व्यलोक्यन्त नृपतिं निरपत्रपाः ॥ ९२८ ॥
काण्डिलेत्राभिधग्रामजन्मा शास्त्री सुलक्षणः ।
भाङ्गिले कश्चिदभवच्छून्ये क्रान्तोपवेशनः ॥ ९२९ ॥
भिक्षुर्वितीर्णमार्गं तं सुस्सलान्तिकगामिनः ।
लोकस्यात्रान्तरे जेतुं सह पृथ्वीहरो ययौ ॥ ९३० ॥
जितवांस्तं बबन्धेच्छां निहन्तुं सुस्सलोन्मुखम् ।
क्रोधाज्जनकसिंहं च वार्तां तां संविवेद सः ॥ ९३१ ॥
नगरस्थेन तेनाथ पौराश्वारोहतन्त्रिणः ।
संघट्याखिलान्भिक्षोः प्रातिपक्ष्यमगृह्यत ॥ ९३२ ॥
जानंस्तेनावृतं राज्यं ततो भिक्षाचरो नृपः ।
पृथ्वीहरेणानुयातो नगरं सहसाविशत् ॥ ९३३ ॥

सेतौ सदाशिवाग्रस्थे तत्सैन्यैः सह संगरम्।
दृप्यञ्जनकसिंहोथ सान्त्व्यमानोपि सोग्रहीत् ॥ ९३४ ॥
दृष्टं जनकसिंहस्य योधानां वल्गतां मदात्।
अविशङ्क्य पराभूतिं मुहूर्तं सुभटायितम् ॥ ९३५ ॥
अलकेन समं पृथ्वीहरस्तङ्कातृसूनुना।
अन्येन सेतुना तीर्त्वा तस्य सैन्यमनाशयत् ॥ ९३६ ॥
तत्र्यश्वारोहपौरेषु विद्रुतेषु सबान्धवः।
नक्तं जनकसिंहोथ पलाय्य लहरं ययौ ॥ ९३७ ॥
भिक्षुपृथ्वीहरौ प्रातस्तत्पृष्ठग्रहणोद्यतौ।
तत्पश्चात्तेश्ववाराद्याः पृष्टा भूयोप्यशिश्रियन् ॥ ९३८ ॥
क्षिप्त्वा क्षिप्रं स्वकक्ष्यान्तर्[1]विबुधप्रतिमा भयात्।
ते पारिषद्यविप्राद्याः प्रायमुत्सृज्य विद्रुताः ॥ ९३९ ॥
शून्यानि सुरयुग्यानि रक्षन्तः केपि भिक्षुणा।
प्रायान्निवृत्ता वयमित्युक्तवन्तो न बाधिताः ॥ ९४० ॥
ह्यो जानके भैक्षवेऽद्य वल्गत्तुङ्गतुरंगमान्।
दृष्टवन्तो वयं सैन्ये सादिनोद्यापि साद्भुताः ॥ ९४१ ॥
भिक्षुराजप्रदीपेन द्योतितः क्षणभङ्गिना।
पितृव्येनाधिकारेण स्यालस्तिलकसिंहजः ॥ ९४२ ॥
गते जनकसिंहेथ प्रतिपक्षानुसारिणाम्।
विधातुं वेश्मभङ्गादि लब्धं भिक्षुमहीभुजा ॥ ९४३ ॥
अत्रान्तरे हुष्कपुरे नीतेषु तिलकादिषु।
भङ्क्तं सुल्हणसिम्बाद्यैः समेतानन्तसैनिकैः ॥ ९४४ ॥
अग्रायातैर्मल्लकोष्ठजनकाद्यैः ससैनिकैः।
अपरैरपि सामन्तैर्बलबाहुल्यशालिभिः ॥ ९४५ ॥

1 स्वकक्षान्तः इत्युचितम्।

अन्वीयमानो दिवसैर्द्वित्रैराक्रान्तमण्डलः ।
विशँल्लहरमार्गेण विपक्षालक्षितोपतत् ॥ ९४६ ॥
नगरापणवीथ्यन्तर्हयारोहमुखान्पुरः ।
द्रोहयोधानुपायातांस्तदैवोज्झितसाध्वसः ॥ ९४७ ॥
वेष्टितालम्बकूर्चेन वक्त्रेण भ्रुकुटीभृता ।
कोपकम्पिततारेण फुल्लनासापुटस्पृशा ॥ ९४८ ॥
कांश्चित्संतर्जयन्निन्दन्नन्यान्मग्नांस्तथापरान् ।
तीव्रातपश्यामवपुस्ताम्यत्काल इवोल्बणः ॥ ९४९ ॥
आशीर्घोषकृतां पुष्पवर्षिणां पुरवासिनाम् ।
पूर्वापकारिणां श्रेणीष्ववज्ञान्यस्तलोचनः ॥ ९५० ॥
स्कन्धमात्रोपरिन्यस्तं कवचं हेलया दधत् ।
केशान्तशिरस्त्रान्तनिःसृतान्धूलिधूसरान् ॥ ९५१ ॥
पक्ष्ममालां च बिभ्राणः सकोशासिस्तुरंगिणाम् ।
आकृष्टखड्गमालानामन्तर्वल्गत्तुरंगमः ॥ ९५२ ॥
ससिंहनादैरुद्दामैर्भेरीभांकारनिर्भरैः ।
बलैर्भरितदिक्कोशः सुस्सलः प्राविशत्पुरम् ॥ ९५३ ॥
कुलकम् ॥

षड्भिः सद्वादशदिनैर्मासैर्ज्यैष्ठे सितेहनि ।
स सप्तनवताब्दस्य तृतीये पुनराययौ ॥ ९५४ ॥
राजधानीमप्रविष्टो भिक्षुं पूर्वपलायितम् ।
अन्विष्यन्क्षिप्तिकातीरे सलवन्यो व्यलोकयत् ॥ ९५५ ॥
सरित्पारं रिपौ प्राप्ते स सपृथ्वीहरो गतः ।
मार्गे लवन्यैर्मिलितैरन्यैः साकं न्यवर्तत ॥ ९५६ ॥
तं विद्राव्य रणे राजा बद्ध्वा प्रहतिविक्षतम् ।
सिंहं पृथ्वीहरज्ञातिं राजधानीमथाविशत् ॥ ९५७ ॥

उपभोगैः सपत्नस्य तत्कालनिसृतस्य सा।
अङ्किता मानिनस्तस्य वेश्येवोद्वेगदाभवत् ॥ ९५८ ॥
भिक्षुः संत्यज्य कश्मीरान्सह पृथ्वीहरादिभिः।
ग्रामं पुष्पाणनाडाख्यं सोमपालाश्रयं ययौ ॥ ९५९ ॥
प्रस्थिते डामरान्सर्वान्राजा स्वीकृत्य तु व्यधात्।
खेर्यां वट्टात्मजं मल्लं हर्षमित्रं च कम्पने ॥ ९६० ॥
पूर्वापकारं स्मरतो देशकालानपेक्षिणः।
पूर्वविद्वेषिणस्तस्य न कृपां प्रतिपेदिरे ॥ ९६१ ॥
भिक्षुसंपर्कजं गन्धमपि सोढुमशक्नुवन्।
भृत्येभ्यः खण्डशः कृत्वा द्वेषात्सिंहासनं ददौ ॥ ९६२ ॥
अनयोपार्जितां त्यक्तुमनीशा डामराः श्रियम्।
समन्योश्च नृपाक्रीता नात्यजन्विप्लवोद्यमम् ॥ ९६३ ॥
भिक्षुस्तु राज्यविभ्रष्टः सुहृदो विषये वसन्।
उत्साहं सोमपालस्य दानमानैः पुनर्ययौ ॥ ९६४ ॥
बिम्बः साहायकप्रार्थी विस्मयस्यान्तिकं गतः।
तस्मिन्विरोधिभिर्बद्धे[1] रणे धीरस्तनुं जहौ ॥ ९६५ ॥
भिक्षाचरो बिम्बशून्यो भजन्दुर्नयपात्रताम्।
अनैषीदवरुद्धात्वं तत्प्रियां तां गतत्रपः ॥ ९६६ ॥
निपत्य स्वल्पसैन्योपि ततः शूरपुरे बली।
जित्वा पृथ्वीहरो वट्टात्मजं व्यद्रावयद्रणात् ॥ ९६७ ॥
तस्मिन्पलायिते भिक्षुं पुनरानीय सोविशत्।
भुवं मडवराज्यानां दस्यूनां स्वचिकीर्षया ॥ ९६८ ॥
तत्रत्यैर्मङ्खजय्याद्यैर्डामरैः स्वीकृतैः समम्।
जगाम विजयक्षेत्रं विजेतुं कम्पनापतिम् ॥ ९६९ ॥

1 बद्धो इति स्यात्।

जितस्तेनाहवे हर्षमित्रो निहतसैनिकः ।
विजयेश्वरमुत्सृज्य भीतोवन्तिपुरे ययौ ॥ ९७० ॥
विजयक्षेत्रजास्तत्तत्पुरग्रामोद्भवा अपि ।
जना भयेन प्राविशन्नथ चक्रधरान्तिकम् ॥ ९७१ ॥
योषिच्छिशुपशुव्रीहिधनोपेतैरपूर्यत ।
स्थानं तत्तैश्च राज्ञश्च योधैः सायुधवाजिभिः ॥ ९७२ ॥
अन्वारूढैरथ स्पष्टं लोकोल्लुण्ठनलालसैः ।
तैर्भैक्षवैरवेष्ट्यन्त कटकैर्व्याहृदिक्तटैः[1] ॥ ९७३ ॥
तान्दारुमयवप्रौघद्वारगुप्ते सुरौकसः ।
अङ्गने तिष्ठतो हन्तुं बन्द्धुं वा नाशकन्द्विषः ॥ ९७४ ॥
तदन्तरास्थितं दग्धुं कर्पूराख्यं स्ववैरिणम् ।
कश्चित्कतिस्थलीग्रामजन्मा निर्गुंटडामरः ॥ ९७५ ॥
पापो जनकराजाख्यस्तत्राग्निमुददीदिपत् ।
मूढस्ताद्दगपर्यन्तजन्तुसंहारनिर्घृणः ॥ ९७६ ॥
तमापतन्तं ज्वलितं ज्वलनं वीक्ष्य सर्वतः ।
भूतग्रामस्य सुमहान्हाहाकारः समुद्ययौ ॥ ९७७ ॥
विशत्कृतान्तवाहारिभियेव छिन्नबन्धनैः ।
अश्वैरसूचीसंचारा भ्रमद्भिर्जज्ञिरे जनाः ॥ ९७८ ॥
प्राच्छादयत वलज्ज्वालाकरालैर्धूमराशिभिः ।
व्योम पिङ्गकचश्मश्रुज्वालैर्नक्तंचरैरिव ॥ ९७९ ॥
निर्धूमस्य विसारिण्यो ज्वाला हव्यभुजो दधुः ।
संतापद्रुतहेमाभ्रसुवर्णलहरीभ्रमम् ॥ ९८० ॥
संतापविद्रुतव्योमचारिमौलिपरिच्युताः ।
रक्तोष्णीषा इव भ्रेमुर्ज्वालाभङ्गा नभोङ्गने ॥ ९८१ ॥

---

१ तै भैक्षवैः इति स्यात् ।

दीर्घदारुग्रन्थिभङ्गजन्मा चटचटारवः।
तापप्रक्वाथ्यमानाभ्रगङ्गाघोष इवोद्ययौ ॥ ९८२ ॥
स्फुलिङ्गैः प्लोषवित्रस्तजन्तुजीवितसंनिभैः।
अग्राहि गहनव्योममार्गभ्रमणसंभ्रमः ॥ ९८३ ॥
शकुनैः शावसंचारशोकादाक्रन्दिभिर्नभः।
मानुषैर्दह्यमानैश्च भूमिर्मुखरिताभवत् ॥ ९८४ ॥
भ्रातॄन्भर्तॄन्पितॄन्पुत्रानालिङ्ग्याक्रन्दनिर्भराः।
भीमीलितदृशो नार्यो निरदह्यन्त वह्निना ॥ ९८५ ॥
तदन्तरात्साहसिका ये केचिन्निरयासिषुः।
बहिस्ते निहताः क्रूरैर्डामरैर्मृत्युचोदितैः ॥ ९८६ ॥
तावन्तो जन्तवस्तत्र व्यपद्यन्त तदा क्षणात्।
स्विन्ना एव न ये दग्धास्तावतापि कृशानुना ॥ ९८७ ॥
अन्तःशान्तेषु सर्वेषु बहिःशान्तेषु हन्तृषु।
क्षणादेव प्रदेशः स निःशब्दः समजायत ॥ ९८८ ॥
वह्नेः कहकहाशब्दो ह्रस्वीभूतार्चिषः परम्।
स्विद्यतश्च शवौघस्य श्रुतः सिमसिमाध्वनिः ॥ ९८९ ॥
विलीनासृग्वसामेदोनिःष्यन्दाः सरणीशतैः।
प्रसस्रुर्विस्रगन्धश्च योजनानि बहून्यगात् ॥ ९९० ॥
एकः सुश्रवसः कोपाद्द्वितीयो दस्युविप्लवात्।
ईदृग्घुतवहाबाधो घोरश्चक्रधरे भवत् ॥ ९९१ ॥
भूतग्रामस्य संहारः संवर्त इव वह्निना।
तादृक्त्रिपुरदाहे वा खाण्डवे तत्र वाभवत् ॥ ९९२ ॥
पुण्येह्नि शुक्लद्वादश्यां नभसः कुकृतं महत्।
तद्भिक्षुः कृतवान्राज्यलक्ष्म्या भाग्यैश्च तत्यजे ॥ ९९३ ॥

सकुटुम्बेषु दग्धेषु तदानीं गृहमेधिषु ।
पुरग्रामसहस्रेषु गृहाः शून्यत्वमाययुः ॥ ९९४ ॥
मङ्काख्यो डामरश्चिन्वञ्शवाञ्शौनागरोद्भवः ।
प्रीतिं प्राप्तैस्तदीयार्थैः कापालिक इवाययौ ॥ ९९५ ॥
अवरूढोथ विजयक्षेत्रं भिक्षाचरस्ततः ।
लब्ध्वा नागेश्वरं पापं यातनाभिरमीमरत् ॥ ९९६ ॥
गर्ह्यं पैतामहे देशे किं नासीत्तस्य चेष्टितम् ।
पितृद्रुहः स तु वधः सर्वप्रीतिकरोभवत् ॥ ९९७ ॥
गृहिणी हर्षमित्रस्य पत्यौ त्यक्ता पलायिते ।
पृथ्वीहरेण संप्राप्ता विजयेशाङ्गनान्तरात् ॥ ९९८ ॥
निमित्तभूतमेतादृक्प्रजासंहारवैशसम्[1] ।
स्वं निन्दन्नुस्सलो राजा ततो योद्धुं विनिर्ययौ ॥ ९९९ ॥
संवेगात्पाप्मनः शीघ्रं निरयक्लेशभुक्तये ।
प्राप्तो जनकराजेन वधोवन्तिपुरान्तिके ॥ १००० ॥
यत्कृते क्रियते कर्म लोकान्तरसुखान्तकम् ।
स मूढैः सुलभापायः कायश्चित्रं न गण्यते ॥ १००१ ॥
कम्पनाधिपतिं सिम्बं कृत्वा डामरमण्डलम् ।
चकर्ष विजयक्षेत्रादन्यतोपि ततो नृपः ॥ १००२ ॥
शमालां प्रययौ पृथ्वीहरो मडवराज्यतः ।
विजित्य मल्लकोष्ठेन त्याजितो निजमण्डलम् ॥ १००३ ॥
क्षिप्ताः केचिद्वितस्तायां केचिच्चक्रधराङ्गने ।
अक्रियन्ताग्निसात्कर्तुमशक्या बहवः शवाः ॥ १००४ ॥
क्रमराज्येथ कल्याणवाज्यादीन्निल्हणोजयत् ।
आनन्दोनन्तजस्तत्र ततो द्वाराधिपोभवत् ॥ १००५ ॥

---

[1] वैशसे इत्युचितम् ।

शूले प्रमापितं सिंहं नयन्पृथ्वीहरो बली ।
सार्धं जनकसिंहाद्यैरयुध्यत्क्षिप्तिकातटे ॥ १००६ ॥
तीर्थं प्रस्थाप्यमानेषु विपन्नास्थिष्विहास्थिषु ।
भाद्रे मास्येकमबलाक्रन्दिताक्रान्तदिक्पथम् ॥ १००७ ॥
हतवीराबलां[1]क्रान्तमुखरे नगरान्तरे ।
पृथ्वीहराहवे सर्वैर्दिवसैरन्वकारि तत् ॥ १००८ ॥
युग्मम् ।

अ[2]थ यातो यशोराजश्यालः शूरो दिगन्तरात् ।
श्रीवको विदधे राज्ञा खेरीकार्याधिकारभाक् ॥ १००९ ॥
अप्रियं स लवन्यानां तेपि वा तस्य नाचरन् ।
कालं तु गूढसौहार्दैरन्योन्यस्य न्यवीवहन् ॥ १०१० ॥
पुनराश्वयुजे राजा शमालां निर्गतस्ततः ।
परैर्मेनीमुपग्रामे युधि भङ्गमनीयत ॥ १०११ ॥
नित्याभ्यासेन युद्धानां लब्धोत्कर्षो न्यदर्शयत् ।
सर्ववीराग्रणीर्भिक्षुस्तत्पूर्वं तत्र विक्रमम् ॥ १०१२ ॥
तुक्कज्जिज्ञादयो मुख्या भिक्षुपृथ्वीहरादिभिः ।
आसारपातविवशा निहताः सौस्सले बले ॥ १०१३ ॥
प्रधानवीरभूयिष्ठे सैन्यद्वन्द्वे न कोप्यभूत् ।
स वीरश्वरतः संख्ये भिक्षोरैक्षिष्ट यो मुखम् ॥ १०१४ ॥
पृथ्वीहरस्य भिक्षोश्च संग्रामे भूरिवार्षिके ।
कादम्बरीपताकाख्ये द्वे अश्वे पीतपाण्डुरे ॥ १०१५ ॥
आस्तामत्यद्भुते याभ्यामनेकतुरगक्षये ।
न विपन्नं प्रहृतिभिर्नान्वभाव्यथवा क्लमः ॥ १०१६ ॥

१ क्रन्दमुखरे इति स्यात् । २ अथायातो इत्युचितम् ।

सैन्यानां संकटे त्राणमभ्रान्तिरविकत्थनः ।
अभूत्क्लेशसहो वीरो नान्यो भिक्षाचरात्कचित् ॥ १०१७ ॥
योधानां सौस्सले सैन्ये विद्रवेषु न कश्चन ।
त्राणं बभूव तेनैते बहवो बहुधा हताः ॥ १०१८ ॥
नवेषु डामरानीकाः[1] केचिद्भङ्गेषु सैनिकाः ।
भिक्षाचरगजेन्द्रेण कलभा इव पालिताः ॥ १०१९ ॥
नान्यस्योत्थानशीलत्वं दृष्टं पृथ्वीहरात्तदा ।
स्वयं यो भैक्षवे द्वारे जजागार प्रतिक्षपम् ॥ १०२० ॥
ततः प्रभृत्यभूद्गोप्ता पुरः पश्चाच्च सर्वदा ।
विश्वेदेव इव श्राद्धे युद्धे भिक्षुर्महाभटः ॥ १०२१ ॥
आहवे साहसं कुर्वन्सर्वतः सोभ्यधान्निजान् ।
एवमस्खलितस्थैर्यमुपपत्तिमसंत्यजन् ॥ १०२२ ॥
न मे राज्याय यत्नोयं पर्याप्तं दुर्यशः पुनः ।
कृत्ये प्रसक्तं पूर्वेषां व्यवसायं व्यपोहितुम् ॥ १०२३ ॥
अनाथा इव ते नाथा विशां व्यापादनक्षणे ।
ज्ञात्वा नष्टं कुलं नाथवद्भ्यो नूनं स्पृहां दधुः ॥ १०२४ ॥
इति मत्वा सोढकष्टश्चेष्टे सुदृढनिश्चयः ।
दूयमानोस्मि दायाददुःखदार्यो दिने दिने ॥ १०२५ ॥
नास्त्येवाप्राप्तकालस्य विपत्तिरिति जानतः ।
कस्य साहसवैमुख्यमुत्पद्येत यशोर्थिनः ॥ १०२६ ॥
किं कार्यगतिकौटिल्यैरुक्तैस्तान्यथवा कथम् ।
न वदामः प्रतिज्ञाय स्वयमार्पेध्वनि स्थितिम् ॥ १०२७ ॥
सोत्कर्षपौरुषाद्भिक्षोरशङ्किषत डामराः ।
ततो दायादविच्छेदं नास्याकृषत जातुचित् ॥ १०२८ ॥

---

1 डामरानीकात् इति स्यात् ।

प्राग्राज्याधिगमाद्राज्ञामन्येषां राजबीजिनः ।
चिन्तयन्तो व्यवहृतिं व्युत्पद्यन्ते शनैः शनैः ॥ १०२९ ॥
पितुः पितामहस्याथ न दृष्टं तेन किंचन ।
अत एवाभजन्मोहं राज्यं संप्राप्तवान्पुरा ॥ १०३० ॥
तस्य भूयोपि चेदीक्षेत्कैव वार्ता विपाटने ।
सापेक्षं वीक्षितुं जाने न दैवेनाप्यशक्यत ॥ १०३१ ॥
जानँल्लवन्यकौटिल्यं प्रमादात्स हतेहिते ।
प्राप्नुयां राज्यमित्याशां बद्ध्वाहान्यल्पवाहयत् ॥ १०३२ ॥
दस्यूनां सुस्सलो राजा मेने तत्स्वहितं मतम् ।
जिगीषोर्नीतिविक्रान्त्योः प्रयुक्तो लिप्तरन्तरम् ॥ १०३३ ॥
युद्धे स्वान्स सरन्वैरं नापासीत्तेन तेभजन् ।
नास्मिन्विश्वासमेतस्माद्धेतोर्नास्याभवज्जयः ॥ १०३४ ॥
इत्थं नानामतैः पक्षप्रतिपक्षैरुपेक्षितम् ।
राष्ट्रं निखिलमेवागात्सर्वतः शोचनीयताम् ॥ १०३५ ॥
यत्संबन्धाद्विदपिनिवहैर्निग्रहव्यग्रबन्ध-
व्याधप्रत्तानलपरिभवः कोपि नन्वन्वभावि ।
हा धिग्दन्ती विघटनपरः सोपि माद्यन्नमीषां
लभ्यं श्रेयोविधिविधुरितैर्नान्यतो न स्वतोपि ॥१०३६ ॥
द्वैराज्ये प्रभवत्येवमकाण्डापतितैर्हिमैः ।
विवशं सुस्सलक्ष्माभृदजयद्भैक्षवं बलम् ॥ १०३७ ॥
पुष्पाणनाडं भूयोपि भिक्षुपृथ्वीहरौ गतौ ।
अन्यैर्लवन्यैर्भूभर्तुर्नतिर्दत्तकरैः कृता ॥ १०३८ ॥
तिक्कोपि कम्पनाधीशो व्यधाद्विजितडामरः ।
सर्वां मडवराज्योर्वीं वीरः शमितविप्लवाम् ॥ १०३९ ॥

तावत्यापि विपक्षाणां शान्त्या शीतलतां गतः ।
पूर्ववैरं स्वपक्षाणां प्रादुश्चक्रे स भूपतिः ॥ १०४० ॥
जिघांसौ कथिते राजन्युल्हणेन पलायितः ।
मल्लकोष्ठः सोपि कोपाद्राज्ञा राष्ट्रात्प्रवासितः ॥ १०४१ ॥
अनन्तात्मजमानन्दं बद्ध्वा द्वाराधिकारिणम् ।
व्यधत्त सैन्धवं प्रज्जिनामानं राजबीजिनम् ॥ १०४२ ॥
गतोथ विजयक्षेत्रं सिम्बेन सहितोविशत् ।
नगरं तं च विश्वस्तं बद्ध्वा कारागृहेक्षिपत् ॥ १०४३ ॥
अनुस्मृतिमहावात्याप्रेरितोमर्षपावकः ।
आचचाम क्षमावारि तस्य भृत्यान्दिधक्षतः ॥ १०४४ ॥
सिंहथकर्नसिंहाभ्यामनुजाभ्यां सहावधीत् ।
शूलेधिरोप्य सिम्बं स रोषावेशविलुप्तधीः ॥ १०४५ ॥
कम्पने श्रीवकं चक्रे सुज्जिं प्रज्जेः सहोदरम् ।
बद्ध्वा जनकसिंहं च राजस्थाने न्ययोजयत् ॥ १०४६ ॥
आप्ताश्च मन्त्रिणश्चासंस्तस्य वैदेशिकास्ततः ।
स्वदेशजस्तु सोभूयो लोहरस्थं तमन्वगात् ॥ १०४७ ॥
अथ सर्वेपि साशङ्कास्तं त्यक्त्वाशिश्रियन्रिपून् ।
शतैकीयः कश्चिदासीद्राजधान्यां नृपाश्रितः ॥ १०४८ ॥
तेनाप्रतिसमाधेयो भूयः शान्तेप्युपद्रवे ।
इत्थमुत्थापितोनर्थो न पुनर्यः शमं ययौ ॥ १०४९ ॥
एकाक्षेपेपरेपि स्युर्यत्र भृत्या विशङ्किताः ।
तत्रापराधे प्राज्ञस्य राज्ञोवज्ञैव शस्यते ॥ १०५० ॥
माघेथ मल्लकोष्ठाद्यैराहूताः पुनराययुः ।
ते शूरपुरमार्गेण भिक्षुपृथ्वीहरादयः ॥ १०५१ ॥

वितस्तापरिखाक्षिप्ता भूरगम्या द्विषामियम्।
इति प्रायान्नवमठं त्यक्त्वा राजगृहं नृपः ॥ १०५२ ॥
वर्षेष्टानवते चैत्रे डामरेषु युयुत्सुषु।
अभ्येत्य मल्लकोष्टेन प्रागेवाग्राहि संगरः ॥ १०५३ ॥
सोऽश्ववारैः सह रणं चकार नगरान्तरे।
नृपावरोधैः सौधाग्रादालोकितमथाकुलैः ॥ १०५४ ॥
भिक्षुणा क्षिप्तिकातीरे स्कन्धावारो न्यवध्यत।
.... ॥ १०५५ ॥
नृपोद्यानाद्द्रुमाञ्छिन्द्युरिन्धनाय महानसे।
दूर्वाङ्कुरान्मन्दुराभ्यो वाहभोज्याय डामराः ॥ १०५६ ॥
पृथ्वीहरस्तु संगृह्णन्दस्यून्मडवराज्यजान्।
चकार विजयक्षेत्रे यावत्कटकसंग्रहम् ॥ १०५७ ॥
तावत्प्रज्जिमुखान्मल्लकोष्टयुद्धाय भूपतिः।
आदिश्यादादवस्कन्दं वैशाखे साहसोन्मुखः ॥ १०५८ ॥
अकस्मात्पतिते तस्मिन्हतावष्टम्भविक्षताः।
प्रययुः सेतुमुल्लङ्घ्य जीवश्वस्ताः कथंचन ॥ १०५९ ॥
नगरं मल्लकोष्टाजिव्यग्रे प्रज्जावथाविशत्।
पृथ्वीहरानुजः सुज्जि निर्जित्य मनुजेश्वरः ॥ १०६० ॥
परं पारं वितस्तायाः सेतुच्छेदादनाप्नुवन्।
अर्वाचि तीरे स गृहान्दग्ध्वागात्क्षिप्तिकां ततः ॥ १०६१ ॥
लवन्यैर्नगरं प्राप्तं मत्वा सुस्सलभूपतिः।
आययौ विजयक्षेत्रात्सैन्यमुत्थाप्य विह्वलः ॥ १०६२ ॥
अहंपूर्विकयारातिशङ्कातैश्च निजैर्बलैः।
पीडितस्तस्य गम्भीरासिन्धुसेतुरभज्यत ॥ १०६३ ॥

स कृष्णषष्ठ्यां ज्यैष्ठस्य तस्यासंख्यश्रमूचयः ।
यथाग्निना चक्रधरे तथा तत्राम्भसा मृतः ॥ १०६४ ॥
भुजमुद्यम्य शमयन्सैन्यानां संभ्रमं नृपः ।
ग्रस्तैर्भ्रष्टैस्तथा पृष्ठे पतितः सरिदन्तरे ॥ १०६५ ॥
अनभ्यस्ताम्बुतरणैराक्षिप्य ब्रुडितोसकृत् ।
तरदायुधविद्धाङ्गः स निस्तीर्णः कथंचन ॥ १०६६ ॥
अनुत्तीर्णं बलं त्यक्त्वा पारे सामन्तसंकुलम् ।
सहस्रांशेन सैन्यस्य तीर्णेनानुगतो ययौ ॥ १०६७ ॥
संत्यक्तानन्तसैन्योपि सोवष्टम्भमयो ययौ ।
प्रविश्य नगरं मल्लकोष्टमुख्यान्रणेग्रहीत् ॥ १०६८ ॥
विजयस्याथ जननी सिल्लाख्या स्वामिनोज्झितम् ।
निनाय देवसरसं सैन्यं तद्विजयेश्वरात् ॥ १०६९ ॥
साथ पृथ्वीहरेणैत्य हता तत्रोपवेशने ।
टिक्कश्च दत्तो भूपालसैन्यं विद्रावितं च तत् ॥ १०७० ॥
परं व्यायामविद्याविद्विद्रुते निखिले बले ।
द्विजः कल्याणराजाख्यः समरेभिमुखो हतः ॥ १०७१ ॥
मन्त्रिडामरसामन्तसंकुलात्सौस्सलाद्बलात् ।
पृथ्वीहरेणागृह्यन्त बद्धा वृन्दानि शस्त्रिणाम् ॥ १०७२ ॥
अन्वगात्स वितस्तान्तं यावत्तान्विद्रुतान्बलात् ।
ओजानन्दद्विजादींश्च बद्धा शूले व्यपादयत् ॥ १०७३ ॥
मन्त्रिणो जनकश्रीवकाद्या राजात्मजास्तथा ।
तीर्त्वाद्रिं विपलाटायां शरणं प्रययुः खशान् ॥ १०७४ ॥
इत्थं पृथ्वीहरो लब्धजयः संगृह्य डामरान् ।
जिगीषुर्भिक्षुणा साकं नगरोपान्तमाययौ ॥ १०७५ ॥

भूयोपि मातुपार्श्वौघसंहर्ता सर्वतस्ततः ।
रणः प्रववृते शाम्वत्पुरे रुद्धस्य भूपतेः ॥ १०७६ ॥
निर्निरोधः पथानेन नृपावसथ इत्यभूत् ।
सैन्ये मडवराज्यानां स्वयं पृथ्वीहरोग्रणीः ॥ १०७७ ॥
तत्तत्सामन्तकुलजैर्वीरैः काश्मीरकैर्भटैः ।
समेतं डामरकुलं दुर्जयं सर्वतोभवत् ॥ १०७८ ॥
काश्मीरकाः शोभकाद्याः काकवंश्याः सहस्रशः ।
प्रख्याता भैक्षवे पक्षे रल्लाद्याश्चापरेस्फुरन् ॥ १०७९ ॥
नदतः स्वबलाद्वाद्यतुमुलं शृण्वतोन्मिषत् ।
पृथ्वीहरेणागण्यन्त वाद्यभाण्डानि कौतुकात् ॥ १०८० ॥
हित्वा भूर्यथ तूर्यादि परिच्छेत्तुं स कौतुकी ।
श्वपाकदुन्दुभीभाण्डशतानि द्वादशाशकत् ॥ १०८१ ॥
तथा विनष्टसैन्योपि त्रिशद्विंशैर्नृपात्मजैः ।
मितैः स्वदेशजैश्चारीन्प्रतिजग्राह सुस्सलः ॥ १०८२ ॥
राजन्याविच्छटिकुलोद्भूतावुदयघन्यकौ ।
चम्पावल्लापुराधीशावुदयब्रह्मजज्ञलौ ॥ १०८३ ॥
तेजोमल्हणहंसानां धुर्यो हरिहडौकसः ।
क्षत्रिकाभिञ्जिकास्थानसव्यराजादयस्तथा ॥ १०८४ ॥
विडालपुत्रा नीलाद्या भातुकान्वयसंभवाः ।
रामपालः सहजिको युवा तस्य च नन्दनः ॥ १०८५ ॥
नानावंश्याः परेप्युग्रसंग्रामव्यग्रताजुषः ।
पुरोपरोधसंनद्धानरुन्धन्सर्वतो रिपून् ॥ १०८६ ॥
तनूजनिर्विशेषेण रिल्हणेन महाभुजः ।
रणाग्रेसरताग्राहि विजयाद्यैश्च सादिभिः ॥ १०८७ ॥

स्वयमुद्यमिना राज्ञा वर्मणेव निजौ भुजौ ।
सुज्ञिमल्लौ पाल्यमानावभूतां रणकर्मठौ ॥ १०८८ ॥
ताभ्यां साधारणीकुर्वन्राज्योत्पत्तिं महीपतिः ।
स महाव्यसने तस्मिन्सम्यग्गूढधुरोभवत् ॥ १०८९ ॥
तत्पक्षा भागिकशरद्भासिसुम्मुनिमुङ्गटाः ।
कलशाद्याश्च कुशला विपक्षक्षोभणेभवन् ॥ १०९० ॥
भूभर्तुष्टकविषये लवराजस्य नन्दनः ।
आसीत्कमलियश्चास्य संग्रामाग्रेसरः प्रभोः ॥ १०९१ ॥
प्रहारं वलिनस्तस्य चामरध्वजशोभिनः ।
प्रभिन्नस्येव नागस्य हयारोहा न सेहिरे ॥ १०९२ ॥
अनुजः सङ्किकः पृथ्वीपालो भ्रातुः सुतोस्य च ।
पाञ्चालौ फाल्गुनस्येव पार्श्वरक्षित्वमाययुः ॥ १०९३ ॥
एतावद्भिर्भृत्यरत्नै राष्ट्रेपि कुपितेजयत् ।
भूरिस्वर्णार्पणोपात्तैर्वाजिभिश्च महीपतिः ॥ १०९४ ॥
तत्र तत्राहवे सोपि बभ्रामासंभ्रमो नृपः ।
उत्सवे गृहमेधीव मण्डपे मण्डपे स्वयम् ॥ १०९५ ॥
तस्य हि व्यसनं त्रासहेतुः प्राभूदुपक्रमे ।
प्रवृद्धिं प्राप्तमभवद्धैर्योदार्याय धीमतः ॥ १०९६ ॥
क्लैब्यकृद्भयमापाते मध्यपाते न तादृशम् ।
करक्षिप्तं यथा शीतं मज्जने न तथा पयः ॥ १०९७ ॥
वैरिसैन्यतमो यत्र यत्र ज्योत्स्नेव निर्ययौ ।
सितासिता च भूभर्तुस्तत्र तत्रास्य वाहिनी ॥ १०९८ ॥
एकदा कृतसंकेतास्तुल्यमाहवमेलके ।
महासरितमुत्तीर्य डामरा नगरेपतन् ॥ १०९९ ॥

असीमनगरस्थानविभक्तकटको नृपः ।
परिमेयाश्ववारस्तान्विशतः स्वयमाद्रवत् ॥ ११०० ॥
नाभजङ्डामरानीकस्तेन विद्रावितो धृतिम् ।
हेमन्तमरुता कीर्णपर्णराशिरिवेरितः ॥ ११०१ ॥
आनन्दः काककुलजो लोष्ठशाह्यनलादयः ।
अन्ये च डामरानीके ख्याता भूभृद्भटैर्हताः ॥ ११०२ ॥
लज्ञाभिघातानानीताश्वाश्वः क्रूरस्य दृक्पथम् ।
बह्वन्विजघ्नुश्चण्डाला इव राजोपजीविनः ॥ ११०३ ॥
भयाद्गोपाद्रिमारूढाश्चापरे भैक्षवास्ततः ।
आसन्नमृत्यवोभूवन्कटकैर्वेष्टिता द्विषाम् ॥ ११०४ ॥
यो मार्गो दुर्गमः पत्रिणोपि त्रातुं ततः स तान् ।
तत्र व्यापारयामास भिक्षुर्मानी तुरंगमान् ॥ ११०५ ॥
कथंचित्पत्रिणा विद्धग्रीवस्तस्याग्रहीन्मुहुः ।
पार्श्वे पृथ्वीहरो रूढिं द्वित्राश्चान्ये महाभटाः ॥ ११०६ ॥
वेलाद्रिभिरिवोद्वृत्तैः सिन्धौ तैर्द्विषतां बले ।
रुद्धे गोपाचलं त्यक्त्वा तेन्यानारुरुहुर्गिरीन् ॥ ११०७ ॥
अथोदतिष्ठ···मेन राजानीकस्य वाहिनी ।
मल्लकोष्ठस्य पत्यश्वक्षोभिताशेषदिक्तटा ॥ ११०८ ॥
अरिपृष्ठग्रहव्यग्रैस्तिष्ठन्स्वैर्वर्जितो बलैः ।
तदाज्ञाय्यखिलैरेष हतो राजेत्यसंशयम् ॥ ११०९ ॥
आपातं सुस्सलो राजा यावत्तस्या विलोडयान् ।
तावत्तस्यावरजः प्रज्ञिराजगाम रणाङ्गनम् ॥ १११० ॥
आषाढबहुलाष्टम्यां स हयारोहमेलकः ।
निजशङ्खध्वनिप्रत्तसाधुवादो महानभूत् ॥ ११११ ॥

---

१ अथोदतिष्ठद्धामेन इति स्यात् ।

ताभ्यां स शमितो युद्धे ससूनुः ससमीरणः ।
दावो नभोनभस्याभ्यामिव प्रापाम्बुवृष्टिभिः ॥ ११११ ॥
संग्रामबहुले काले तादृगन्यो न कोप्यभूत् ।
यादृक्स दिवसो वीर्यशौटीर्यनिकषोपलः ॥ १११३ ॥
अनीकिनी लाहरी सा विलम्बेनाययाविति ।
तेषामुत्पाटनेच्छूनां नाभवद्धस्तमेलकः ॥ १११४ ॥
अन्योन्यस्य परिज्ञाता दिवसे तत्र संकटे ।
भिक्षोर्भूमिभृता शक्तिर्भूमिभर्तुश्च भिक्षुणा ॥ १११५ ॥
ततो मडवराज्यांस्तान्योद्धुं तत्रैव निर्दिशन् ।
क्षितिकारोधसा युद्धमेत्य पृथ्वीहरोग्रहीत् ॥ १११६ ॥
दिगन्तरादथायातो यशोराजो महीभुजा ।
मण्डलेश्वरतां निन्ये रिपून्प्रति जिहीर्षुणा[1] ॥ १११७ ॥
खेरीकार्ये पुरा तस्य लवन्या दृष्टविक्रमाः ।
रणेषु मुखमालोक्य शतशः प्रचकम्पिरे ॥ १११८ ॥
कुङ्कुमालेपनच्छत्रहयादिप्रतिपत्तिदः ।
सर्वेषामभिनन्द्यत्वं तं राजा स्वमिवानयत् ॥ १११९ ॥
दीर्घोपप्लवयाप्येन दुःस्थितः स्वास्थ्यलिप्सया ।
जनो बबन्ध तत्रास्थां नववैद्य इवातुरः ॥ ११२० ॥
ज्यायांसं पञ्चचन्द्राख्यं शेषाणां गर्गजन्मनाम् ।
नृपतिर्मल्लकोष्टस्य प्रातिपक्ष्ये न्ययोजयत् ॥ ११२१ ॥
शिशुरुल्लुड्डाख्यया मात्रा पालितः स शनैः शनैः ।
आश्रीयमाणोनुचरैः पित्र्यैः किंचित्प्रथां ययौ ॥ ११२२ ॥
यशोराजानुयातेन राज्ञा जन्येषु निर्जिताः ।
केचित्तत्पक्षमभजन्भग्नाः केचिच्च डामराः ॥ ११२३ ॥

---

1 जिगीषुणा इति स्यात् ।

स भिक्षुः प्रययौ पृथ्वीहरः स्वमुपवेशनम् ।
मल्लकोष्ठोन्मुखो राजा निर्जगामामरेश्वरम् ॥ ११२४ ॥
अत्रान्तरे मल्लकोष्ठो विसृज्य निशि तस्करान् ।
सदाशिवान्तिके शून्यां राजधानीमदाहयत् ॥ ११२५ ॥
पृथ्वीहरेण भूयोपि योद्धुमागच्छतासकृत् ।
प्रक्षिप्तुक्षिमुखा युद्धमकुर्वन्क्षितिकातटे ॥ ११२६ ॥
वारं वारं लवन्यः स नगरे निर्दहन्गृहान् ।
प्रायः शून्यत्वमनयद्वितस्तातीरमुत्तमम् ॥ ११२७ ॥
तत्र तत्र रणान्कुर्वन्प्राणसंदेहदायिनः ।
आचक्रामाथ नृपतिर्लहरं बहलैर्बलैः ॥ ११२८ ॥
सिन्धुं तरन्तो निःसेतुं दृतिभङ्गाध्ययुर्जले ।
मन्दिरं कन्दराजाद्यास्तदीयाः समवर्तिनः ॥ ११२९ ॥
दरद्देशं ययौ मल्लकोष्ठो राज्ञा निराकृतः ।
सपुत्राप्यभजच्छुड्डा प्रारोहं लहरान्तरे ॥ ११३० ॥
आनिन्यिरे जय्यकेन लवन्येन नृपान्तिकम् ।
विपलाटान्तरात्तेथ जनकर्श्चवकादयः ॥ ११३१ ॥
लहरारब्ध्यतिक्रान्तनिदाघः शरदागमे ।
शमालां निर्ययौ राजा यशोराजान्वितस्ततः ॥ ११३२ ॥
भग्नं पृथ्वीहरत्रासात्सैन्यं रक्षन्मनीमुषे ।
आजौ सज्ञात्मजो डोम्बनामा राजसुतो हतः ॥ ११३३ ॥
युद्धं सुवर्णसानूरग्रामशूरपुरादिषु ।
कुर्वञ्शश्वन्नृपः प्राप पर्यायेण जयाजयौ ॥ ११३४ ॥
श्रीकल्याणपुराद्भङ्गं नीते पृथ्वीहरादिभिः ।
श्रीवके नागवट्टाद्या युधि प्रापुः प्रमापणम् ॥ ११३५ ॥

पौषे सुवर्णसानूराज्ञीहन्तुं मातुरन्तिकम् ।
टिक्कं स देवसरसं व्यसृजद्गर्गवल्लभाम् ॥ ११३६ ॥
स्वेन राज्ञश्च सैन्येन सहिता सा जिताहिता ।
अकस्मात्तत्र टिक्केन निपत्य निहता युधि ॥ ११३७ ॥
स स्त्रीवधं व्यधात्पापी द्वितीयमपि निर्घृणः ।
विशेषः कोथवा तिर्यङ्म्लेच्छतस्कररक्षसाम् ॥ ११३८ ॥
अबलां स्वामिनीं हन्यमानां त्यक्त्वा पलायिताः ।
चित्रं पशूपमाः शस्त्रं स्वीचक्रुर्लोहराः पुनः ॥ ११३९ ॥
ईषत्प्रागागतं शय्यां भूय एवोल्बणं नृपः ।
ज्ञात्वा मडवराज्यं स प्रययौ विजयेश्वरम् ॥ ११४० ॥
मल्लराजतनूजानां निजा जिह्वैव दुर्जना ।
बभूव प्रभविष्णुत्वे व्यापदापातदूतिका ॥ ११४१ ॥
प्रायश्चाद्यतने काले भृत्यास्तित्तउवृत्तयः ।
दर्शयन्ति समुत्सार्य सारं दोषतुषग्रहम् ॥ ११४२ ॥
आबाल्यात्संस्तुताश्लीलवचःपरुषभाषितैः ।
निर्गौरवैर्यशोराजो राज्ञि तस्मिन्व्यरज्यत ॥ ११४३ ॥
स दुर्जातिर्महासैन्ययुतोवन्तिपुरस्थितः ।
अभजत्तत उत्थाय प्रतिपक्षसमाश्रयम् ॥ ११४४ ॥
वैरिपक्षगते तस्मिन्बलैः सर्वोत्तमैः समम् ।
विह्वलो विजयक्षेत्रात्पलायिष्ट महीपतिः ॥ ११४५ ॥
धिग्राज्यं यत्कृते सोपि सेहे प्राणान्निरक्षिषुः ।
मुष्णद्भिश्चौरचण्डालप्रायैः परिभवं पथि ॥ ११४६ ॥
माघे पलाय्य नगरं प्रविष्टः स वधाभिधे ।
भृत्ये द्रोग्धर्यशङ्किष्ट स्वेषामपि तनूरुहाम् ॥ ११४७ ॥

काश्मीरिके जनेशेषे निराशे नितरां ततः।
अङ्कन्यस्तोत्तमाङ्गोभूत्प्रज्ञिपक्षे क्षमापतिः ॥ ११४८ ॥
मुद्रिता रुद्रपालादिपूर्वराजात्मजप्रथा।
प्रज्ञिना विक्रमत्यागनयाद्रोहादिभिर्गुणैः ॥ ११४९ ॥
तेनैव वर्धितामुत्र देशे विशदकीर्तिना।
कालदौरात्म्यलुठिता प्रतिष्ठा शस्त्रशास्त्रयोः ॥ ११५० ॥
अमन्त्रयत संगम्य यशोराजस्तु भिक्षुणा।
नेच्छन्ति डामरा राज्यं तव विक्रमशङ्किताः ॥ ११५१ ॥
उत्पाद्य पुनरुत्पिञ्जं साधिष्ठानबला वयम्।
राज्यं स्वयं ग्रहीष्यामो यास्यामो वा दिगन्तरम् ॥ ११५२ ॥
इति तैर्मन्त्रिते छुड्डां हतां श्रुत्वा दरत्पुरात्।
आगत्य मल्लकोष्ठोपि प्राविशत्स्वोपवेशनम् ॥ ११५३ ॥
वर्षोथ दुस्तरः ख्यात एकाग्रशतसंख्यया।
सर्वभूतान्तकल्लोके प्रावर्तत सुदारुणः ॥ ११५४ ॥
वसन्ते डामराः सर्वे प्राग्वन्मार्गैर्निजैर्निजैः।
आगत्य भूयो भूपालं नगरस्थमवेष्टयन् ॥ ११५५ ॥
धीरः सुस्सलदेवोपि पुनरासीद्दिवानिशम्।
निःसीमसमरस्तोमारम्भसंरम्भभाजनम् ॥ ११५६ ॥
दाहलुण्ठनसंग्रामकर्मशौण्डैः स डामरैः।
प्राग्विप्लवेभ्योप्यधिको विप्लवः पर्यवर्धत ॥ ११५७ ॥
महासरित्पथे निर्निरोधे तस्थुर्विविक्षवः।
नगरं ते यशोराजभिक्षुपृथ्वीहरादयः ॥ ११५८ ॥
ततः कतिषुचिद्युद्धाहेषु यातेषु संगरे।
निजेनैव यशोराजः परकीयभ्रमाद्धतः ॥ ११५९ ॥

कय्यात्मजेन हि समं विजयाख्येन सादिना ।
सौस्सले न तु संग्रामे परावृत्तीः प्रदर्शयन् ॥ ११६० ॥
विप्रलब्धैः स वर्णाश्वककवचावेक्षणाभिजैः ।
शूलायुधिभिरुद्दामैः शूलाघातैरहन्यत ॥ ११६१ ॥
भिक्षो राज्यं समर्थोयं दातुं हर्तुं ततश्च नः ।
भीत्या तैर्डामरैरेव स घातित इति श्रुतिः ॥ ११६२ ॥
यथैव तेन विश्वस्तः स्वामी द्रोहेण वञ्चितः ।
तथैव प्राप विश्वस्तः क्षिप्रमेव वधं मृधे ॥ ११६३ ॥
पृथ्वीहरस्तत्र तत्र योधयित्वाथ डामरान् ।
क्षितिकारोधसा भूयोभ्येत्य संग्राममग्रहीत् ॥ ११६४ ॥
तत्राधिष्ठानयोधानां भिक्षुपक्षोपजीविनाम् ।
पौरुषं स्वपरोत्कर्षपरिभावि व्यभाव्यत ॥ ११६५ ॥
वह्निदानमहायोधसंहाराद्यैरुपद्रवैः ।
एकमेकमहस्तत्रानेहस्यासीद्भयावहम् ॥ ११६६ ॥
अतपत्तरणिस्तीक्ष्णमभीक्ष्णं भूरकम्पत ।
ववुर्द्रुमादीन्भञ्जन्तो महोत्पातप्रभञ्जनाः ॥ ११६७ ॥
पवनोत्थापितैः पांसुकूटैर्दध्रे महोद्धतैः ।
व्योम्नि प्रोत्तम्भनस्तम्भभङ्गिर्निर्घातदारिते ॥ ११६८ ॥
ज्येष्ठस्य शुक्लैकादश्यां प्रवृत्तेथ महारणे ।
कार्ष्टीले डामरा वह्निमेकस्मिन्प्रददुर्गृहे ॥ ११६९ ॥
सोग्निर्वा मारुतोद्धूतः प्रसरन्वैद्युतोथ वा ।
अज्वालैकपदे कृत्स्नं नगरं निरवग्रहः ॥ ११७० ॥
दृष्टस्तदानीमेतावद्व्रजव्यूह इवापतत् ।
माक्षिकस्वामिनो धूमो वृहत्सेतौ यदुत्थितः ॥ ११७१ ॥

अथेन्द्रदेवीभवनविहारं सहसागमत् ।
ततो नगरमुज्ज्वालं क्षणात्सर्वमदृश्यत ॥ ११७२ ॥
न भूमिर्न दिशो न द्यौर्धूमध्वान्ते व्यभाव्यत ।
हुडुकामुखचर्माभो दृश्यादृश्योऽभवद्रविः ॥ ११७३ ॥
धूमान्धकारसंछन्नास्ततः प्रज्वलताग्निना ।
अपुनर्दर्शनायेव मुहुराविष्कृता गृहाः ॥ ११७४ ॥
वितस्तादृश्यतोज्ज्वालवेश्माश्लिष्टतटद्वया ।
रक्ताक्तोभयधारेव कृतान्तस्यासिवल्लरी ॥ ११७५ ॥
ब्रह्माण्डोर्ध्वकवाटान्तसंस्पर्शोत्पतितोन्नतैः ।
ज्वालाकलापैः संवृद्धैर्हैमच्छत्रवनायितम् ॥ ११७६ ॥
उच्चावचैर्युतो ज्वालाशृङ्गैर्हैमाद्रिसंनिभः ।
वह्निर्धूमच्छलान्मूर्ध्नि बभाराम्बुधरावलिम् ॥ ११७७ ॥
आविर्भवन्तो ज्वालाभ्यो गृहाश्चक्रुर्मुहुर्मुहुः ।
अदग्धायत इत्याशां विमुग्धगृहमेधिनाम् ॥ ११७८ ॥
ज्वलितैस्तापितजला वितस्ता पतितैर्गृहैः ।
और्वोष्मवेदनाक्लेशं विवेद सरितां प्रभोः ॥ ११७९ ॥
दीप्तपक्षैः खगैः साकं ज्वलिता बालपल्लवाः ।
उद्यानद्रुमषण्डानां व्योमोड्डयनमादधुः ॥ ११८० ॥
सुधासिताः सुरगृहा ज्वालासंवलिता व्यधुः ।
क्षयसंध्याम्बुदाश्लिष्टहिमाद्रिशिखरभ्रमम् ॥ ११८१ ॥
मज्जनावासनौसेतुकदम्बैः प्लोषशङ्कया ।
अपास्तैर्नगरस्यान्तर्ययुर्नद्योपि शून्यताम् ॥ ११८२ ॥
किमन्यन्मठदेवौकोगृहाट्टादिविवर्जितम् ।
नगरं क्षणमात्रेण दग्धारण्यमजायत ॥ ११८३ ॥

लोष्टावशेषे नगरे धूमश्यामो निरास्पदः ।
उच्चैरेको वृद्धबुद्धो दृष्टो दग्धद्रुमोपमः ॥ ११८४ ॥
सैन्येषु ज्वलितावासत्राणाय चलितेष्वथ ।
शतमात्रेण योधानां युतो भूभृदजायत ॥ ११८५ ॥
पारं गन्तुं वितस्तायाश्छिन्नसेतुं तमक्षमम् ।
लब्धरन्ध्रा द्विषोनन्ता निहन्तुं पर्यवारयन् ॥ ११८६ ॥
पुरं दग्धं समुत्पन्नं प्रजा नष्टाश्च चिन्तयन् ।
आसन्नं मरणं राजा निर्विण्णो बहुमन्यत ॥ ११८७ ॥
प्रस्थास्नुमथ तं प्रत्यङ्मुखमाशङ्क्य विद्रुतम् ।
संक्षितोन्यैः कमलियः क देवेत्यब्रवीद्वचः ॥ ११८८ ॥
संरम्भस्मितविद्योतिचन्दनोल्लेखमाननम् ।
परिवर्त्य निरुद्धाश्वो धीरः स तमभाषत ॥ ११८९ ॥
तदद्य करवै भूमेः कृते हम्मीरसंगरे ।
चकार राजा भिक्षो यत्सोभिमानी पितामहः ॥ ११९० ॥
कुतस्त्योप्येष दायादो यद्भ्रातास्माकमस्ति वा ।
स हर्षदेवोपश्यन्नः कार्यशेषं पलायितः ॥ ११९१ ॥
को नाम मानिनां पङ्क्तौ प्रविष्टोऽन्ते निजां भुवम् ।
असिक्तां स्वाङ्गरक्तां···व्याघ्रः कृत्तिमिवोज्झति ॥ ११९२ ॥
इत्युक्त्वोदञ्चयन्वल्गामुत्क्षिप्ताग्रमुखं हयम् ।
संप्रष्टुमिच्छुः पाणिभ्यां कृपाणमुदनामयत् ॥ ११९३ ॥
ततो निगृह्य वल्गायां वाजिनं लवराजजः ।
ऊचे भृत्येषु सत्स्वग्रे प्रवेशार्हो न भूभुजः ॥ ११९४ ॥
प्रहारविक्लवस्तिष्ठन्पृष्ठादेकोभ्युपाययौ ।
संकटे तत्र भूभर्तुः पृथ्वीपालोऽन्तिकं परम् ॥ ११९५ ॥

कौलपुत्र्यं स्तुवंस्तस्य वात्सल्यादेष भूपतिः।
स्वस्यात्तनिष्क्रियां मेने सेवाविष्कृत्युपक्रियाम् ॥ ११९६ ॥
अथ स्थितास्त्रिभिर्व्यूहै रहितास्तेकिरञ्शरान्।
हन्तुं वामेन ते योधाः सर्वे वाहनदुर्मदाः ॥ ११९७ ॥
स प्रेरयंश्च तुरगं दैवात्तस्य च तादृशः।
सहस्राण्यपि भूरीणि व्यर्थीयन्त विरोधिनाम् ॥ ११९८ ॥
अल्पसैन्यो द्विपत्खड्गमण्डलप्रतिबिम्बितः।
नृपः साहायकायातविश्वरूप इवाबभौ ॥ ११९९ ॥
कलविङ्कानिव श्येनः कुरङ्गानिव केसरी।
एको व्यद्रावयद्भूरीनरीन्सुस्सलभूपतिः ॥ १२०० ॥
निपत्य पत्तीन्रुन्धानान्खुराग्राण्यपि वाजिनाम्।
प्राहरंस्ते हयारोहा व्यूहव्याहतरंहसः ॥ १२०१ ॥
बिम्बितज्वलनज्वालाः सर्व एव महाभटाः।
हन्तव्याश्च हताश्चासन्नस्रस्रोतोरुणा इव ॥ १२०२ ॥
स द्विषां कदनं कृत्वा दिनस्यान्ते न्यवर्तत।
बाष्पायमाणस्तोकाशं हव्याशेनोज्झितं पुरम् ॥ १२०३ ॥
तादृशेप्यजिते तस्मिञ्जयाशागौरवं द्विषः।
स चौज्झीद्रमणीयस्य विनाशाज्जीवितादरम् ॥ १२०४ ॥
जाग्रत्स्वपंश्चलंस्तिष्ठन्स्नानश्नन्नथ सोरिभिः।
निर्गच्छन्नित्यमाहूतो न कैरुद्बाष्पमीक्षितः ॥ १२०५ ॥
वह्निनिर्दग्धसर्वान्नसंभारे मण्डलेखिले।
दुःसहः सहसैवाथ घोरो दुर्भिक्ष आययौ ॥ १२०६ ॥
दीर्घविप्लवसंक्षीणसंचया डामरैर्बहिः।
उत्तब्धोत्पत्तयो रुद्धसंचारा दग्धमन्दिराः ॥ १२०७ ॥

अनाप्नुवन्तो विधुरे राज्ञि राजकुलाद्धनम् ।
दुर्भिक्षे तत्र सामन्ता अपि क्षिप्रं प्रपेदिरे ॥ १२०८ ॥
वह्निनिष्ठ्यूतशेषाणि वेश्मान्यन्नाभिलाषिभिः ।
बुभुक्षार्तैर्जनैर्दत्तो ददाहाग्निर्दिने दिने ॥ १२०९ ॥
सरितां सेतवो वारिसंसेकोच्छूनविग्रहैः ।
दुर्गन्धाः कुणपै रुद्धघ्राणैस्तीर्णास्तदा जनैः ॥ १२१० ॥
निर्मांसनरकङ्कालकपालशकलाकुला ।
उवाह सर्वतः श्वेता क्षितिः कापालिकव्रतम् ॥ १२११ ॥
कृच्छ्रसंचारिणोकाँशुश्यामक्षामोच्चविग्रहाः ।
व्यभाव्यन्त बुभुक्षार्ता दग्धस्थाणुनिभा जनाः ॥ १२१२ ॥
अथ प्रबन्धयुद्धेन दिनैः कापीषुणा क्षतः ।
पृथ्वीहरो मृत इति श्रुतिर्मिथ्यैव पप्रथे ॥ १२१३ ॥
गाढप्रहारविवशो तस्मिन्प्रच्छादिते जनैः ।
तां वार्तां श्रुतवान्राजा ननन्दायुद्ध चोद्धतम् ॥ १२१४ ॥
धीरेव पुंश्चली व्याजौत्सुक्यसंदर्शनेन तम् ।
जयश्रीर्लोभयन्त्यासीन्न तु भेजे समुत्सुकम् ॥ १२१५ ॥
एकान्तवामहृदयो विधिरानुकूल्यं
मिथ्या प्रदर्श्य विशिनष्ट्यनुबन्धि दुःखम् ।
अन्धीकरोति भृशमभ्रमगं ज्वलन्तं
भास्वन्महौषधिभिदे प्रकटय्य वज्रम् ॥ १२१६ ॥
दीर्घदुःखानुभूत्यन्ते यदीयागमनोत्सवम् ।
तपःफलमिव क्ष्माभृत्काङ्क्षन्नासीन्मनोरथैः ॥ १२१७ ॥
वात्सल्येनान्वितं प्रेम गौरवेण प्रियं वचः ।
औचित्येन च दाक्षिण्यं साफल्यमिव या दधे ॥ १२१८ ॥

तस्योपकरणीभूतविभूतिर्गृहिणी प्रिया ।
तस्मिन्काले महादेवी विपेदे मेघमञ्जरी ॥ १२१९ ॥
विनोदशून्यनिर्विण्णंलोकयात्रं जगद्विदन् ।
प्राणै राज्येन वा कृत्यं न स किंचिन्निरैक्षत ॥ १२२० ॥
सा भर्तुर्व्यसनोदन्तैः कृशा काश्मीरसंमुखी ।
औत्सुक्याद्दत्तयात्रासीच्छान्ता फुल्लपुरान्तिके ॥ १२२१ ॥
पूर्वं तद्दर्शनाशाया दुर्वार्तायास्ततोतिथिः ।
भवन्नतोधिकं राजा दुःखावेगेन पस्पृशे ॥ १२२२ ॥
राज्ञीमज्ञातपारुष्यतयादूषितभक्तयः ।
अनुसस्रुश्चतस्रस्ताः परिवारवरस्त्रियः ॥ १२२३ ॥
अप्रत्यक्षे क्षयेप्यस्या भक्त्युद्रिक्तत्वमत्यजन् ।
तेजो नामाभवत्सूदो वन्द्यो भृत्यान्तरेष्वधिकम् ॥ १२२४ ॥
स ह्यसंनिहितोन्यस्मिन्नह्न्यायातो निजं शिरः ।
लब्धितोपान्तरूढेन भङ्क्त्वा ग्राव्णाविशन्नदीम् ॥ १२२५ ॥
आहवाह्वानसंरम्भैः शोकविस्मृतिकारिणः ।
राज्ञो द्विषः कार्यवशादुपकारित्वमाययुः ॥ १२२६ ॥
स राज्यमथ निक्षेप्तुकामो निर्विण्णमानसः ।
व्युत्क्रान्तशैशवं पुत्रमानिन्ये लोहराचलात् ॥ १२२७ ॥
मण्डलेश्वरतां प्रज्ञेर्भ्रातृव्यं भागिकाभिधम् ।
नीत्वा च गुप्तिमकरोल्लोहरे कोपदेशयोः ॥ १२२८ ॥
वराहमूलं संप्राप्तमग्रायातः प्रियं सुतम् ।
आश्लिष्य विषयो राजा बभूवानन्दशोकयोः ॥ १२२९ ॥
राजसूनुस्त्रिभिर्वर्षैः प्रत्यायातः स्वमण्डलम् ।
स पश्यन्पितरं चान्तरसुस्थितमतप्यत ॥ १२३० ॥

खेदनम्राननो लोष्टावशेषं सोविशत्पुरम् ।
अम्बुलम्बोम्बुदो दावनिर्दग्धमिव काननम् ॥ १२३१ ॥
राज्येभ्यषिञ्चदाषाढस्याद्येह्नि जनकोथ तम् ।
अवादीद्राज्यतन्त्रं च कृत्स्नमुक्त्वासुगद्गदः ॥ १२३२ ॥
श्रान्ताः पितृपितृव्यास्ते न यां वोढुमशक्नुवन् ।
धुरमुद्वह तां वीर त्वयि भारोयमर्पितः ॥ १२३३ ॥
साम्राज्यप्रक्रियामात्रपात्रं पुत्रं नृपो व्यधात् ।
न त्वार्पिपदधीकारं तस्मिन्दैवविमोहितः ॥ १२३४ ॥
अभिषेकविधावेव राजसूनोः शमं ययुः ।
पुरोपरोधावग्राहव्याधिचौराद्युपद्रवाः ॥ १२३५ ॥
संपन्नसस्या च तथा देवी संववृते मही ।
दुर्भिक्षं श्रावणे मासि यथावत्प्रशमं ययौ ॥ १२३६ ॥
अत्रान्तरे सिंहदेवो रणे कुर्वन्नरिक्षयम् ।
कर्णोजपैर्जनयितुर्द्रोग्धायमिति सूचितः ॥ १२३७ ॥
कोपादविमृषंस्तत्त्वं स बन्द्धुं तं व्यसर्जयत् ।
कय्यात्मजं राजसूनुस्तत्तु प्रागेव बुद्धवान् ॥ १२३८ ॥
कोपसितोत्कटस्याग्रे स तस्याप्रतिभोभवत् ।
निनाय रक्षामात्रेण पार्थिवाज्ञाममोघताम् ॥ १२३९ ॥
अभुक्तवान्मनस्तापात्प्रत्ययोत्पत्तये पितुः ।
साकं तेन सुतोन्येद्युर्गन्तुं प्रावर्ततान्तिकम् ॥ १२४० ॥
आक्षेप्तुं शङ्कितोशक्य इति मत्वा स मन्त्रिभिः ।
मार्गान्न्यवर्तयत तं पिता मिथ्या प्रसादयन् ॥ १२४१ ॥
अन्तस्तु निश्चिकायेति प्रविश्यातर्कितागमः ।
बद्ध्वैनं स्थापयिष्यामि कारायामिति सोनिशम् ॥ १२४२ ॥

धिग्राज्यं यत्कृते पुत्राः पितरश्चेतरेतरम्।
शङ्कमाना न कुत्रापि सुखं रात्रिषु शेरते॥ १२४३॥
पुत्रपत्नीसुहृद्भृत्या येषां शङ्कानिकेतनम्।
विस्रम्भभूर्भूपतीनां कस्तेषामिति वेत्ति कः॥ १२४४॥
साद्माभिधानप्रख्यातकुग्रामोपान्तवासिनः।
खलपालस्य तनयः स्थानकाख्यस्य कस्यचित्॥ १२४५॥
शैशवे पाशुपाल्येन वर्धितो डामरोद्भवैः।
गृहीतशस्त्रं तन्नित्यं क्रमाट्टिकस्य लब्धवान्॥ १२४६॥
प्रथमाब्दात्प्रभृत्याप्तद्भृत्यो भूभर्तुराप्तताम्।
प्रययावुत्पलो नाम वैरिविच्छेदमिच्छतः॥ १२४७॥
स हि भिक्षाचरं टिक्कमथ व्यापादयेत्यमुम्।
जगादाङ्गीकृतैश्वर्यदानष्टिकोपवेशने॥ १२४८॥
कृतप्रतिश्रवं तस्मिन्नर्थे तं च महर्द्धिभिः।
दानैरुपाचरद्भ्रूपतिनाम्नाप्ययोजयत्॥ १२४९॥
भोगलोभप्रभुद्रोहचिन्तादोलायमानधीः।
स कार्यं परिहार्यं वा न कल्यं निश्चिकाय तत्॥ १२५०॥
प्राप्तोद्यापत्यमत्रान्तस्तद्वधूः कार्यतो नृपः।
ततश्च प्राहिणोत्तस्यै पितेव प्रसवोचितम्॥ १२५१॥
सा तस्यात्युपचारस्य कारणं परिशङ्किता।
पतिं पप्रच्छ निर्बन्धात्सोपि तस्यै व्यवर्णयत्॥ १२५२॥
न कार्यः स्वामिनो द्रोहः कृते वास्मिन्स सुस्सलः।
त्वामेव शनकैर्हन्याद्द्रोग्धायमिति चिन्तयन्॥ १२५३॥
वरं स एव विश्वास्य व्यापाद्यस्तत्र चेद्वधः।
भवेत्ते स्वामिपुत्रादिकुटुम्बं स्याद्विभूतिभाक्॥ १२५४॥

भार्य्ययेति प्रेर्यमाणः स निश्चयविपर्ययये ।
टिक्कं विहितवृत्तान्तं कृत्वा यद्धोद्यमः कृतः ॥ १२५५ ॥
गतागतानि कुर्वाणे दुभुक्षावथ पार्थिवः ।
स पुत्र इव विश्वासं ययौ दैवविमोहितः ॥ १२५६ ॥
विपर्यस्ता मतिः पुत्रे विश्वासो वैरिसंश्रिते ।
जायते क्षीणभाग्यानां को नाम न विपर्ययः ॥ १२५७ ॥
वैधेयैः स्वार्थलोभान्धैर्यद्धानर्थसमागमः ।
सरघोपद्रवः क्षौद्रलुब्धैरिव न चिन्त्यते ॥ १२५८ ॥
तं पीडितं प्रज्ञिना च राज्ञा चावनतिं ततः ।
उत्पलोकारयट्टिकं नीवीं चादापयत्सुतम् ॥ १२५९ ॥
राजाथ देवसरसं जितं संत्यज्य कार्तिके ।
वाट्टकाख्यमगाद्ग्रामं खेरीविषयवर्तिनम् ॥ १२६० ॥
स कल्याणपुराभ्यर्णे रणैस्तैस्तैर्विलक्षताम् ।
भिक्षुकोष्टेश्वरमुखानपि निन्ये महाभटान् ॥ १२६१ ॥
मध्याह्निक्षाचरादीनां सुज्जि[1] काककुलोद्भवम् ।
जीवग्राहं महावीरं युधि जग्राह शोभकम् ॥ १२६२ ॥
भवकीयस्य कृत्वादौ विजयस्य पराभवम् ।
भूभुजा तद्गृहा दग्धाः कल्याणपुरवर्तिनः ॥ १२६३ ॥
दग्धे वडौसके भिक्षाचरो नष्टाश्रयो व्यधात् ।
त्यक्त्वा तां क्ष्मां शमालायां ग्रामे काकरुहे स्थितिम्॥१२६४
अनुजो भवकीयस्य विजयस्य भयान्नृपम् ।
संश्रितस्तेन तूग्रेण वद्धा कारागृहेर्पितः ॥ १२६५ ॥
भूरिसैन्यानुगं शूरपुरे विन्यस्य रिल्हणम् ।
आस्कन्दाशङ्किनीं राजा चक्रे राजपुरीमपि ॥ १२६६ ॥

---

१ सुज्जिः इत्युचितम् ।

इत्थमुद्दण्डया वृत्त्या खण्डितोच्चण्डडामरः ।
स्तोकावशेषं सोपश्यत्कर्तव्यमरिनिर्जयम् ॥ १२६७ ॥
भिक्षाचरो लवन्याश्च शक्तिक्षयमुपागताः ।
विदेशगमनं भीता रिपौ बलिनि मेनिरे ॥ १२६८ ॥
किमप्यभाग्यावतारैर्भिक्षुपक्षजुषां यतः ।
जीवतामप्यनुल्लासान्निर्जीवत्वमिवाययौ ॥ १२६९ ॥
स सोमपालकौटिल्यं स्मरन्कुर्या हिमात्यये ।
श्मशानोर्वीं राजपुरीमिति ध्यायन्न्यवर्तत ॥ १२७० ॥
शान्तप्रायस्वदेशोर्वीविप्लवस्य महीपतेः ।
तस्यार्णवान्तक्रमणप्रतीतिः समभाव्यत ॥ १२७१ ॥
शतैकीयो योवशिष्टो विप्लवक्षयिते जने ।
वर्षे वर्षे स तद्राज्ये युगदीर्घत्वमन्यत ॥ १२७२ ॥
असुखत्रासदारिद्र्यप्रियनाशादि वैशसैः ।
स राज्यकालः सर्वस्य परितापावहो ह्यभूत् ॥ १२७३ ॥
नरः पौरुषनैष्ठुर्यशठत्वेन करोति किम् ।
विधातृवृत्तिवैचित्र्यपराधीनासु सिद्धिषु ॥ १२७४ ॥
पुरोभूतं कंचित्परिहरति राशिं तम इव
व्यतीते कस्मिंश्चिद्धरिरिव विनृत्यास्यति दृशम् ।
समुल्लङ्घ्यासन्नं क्वचन नृपतिं दर्दुर इव
क्रमेत्स्वप्नुर्दृष्टः स्फुटमिति गतीनामनियमः ॥ १२७५ ॥
विश्वासनिहतान्निन्दसुचलादीन्पुरावसत् ।
नित्यं विकोशशस्त्रो यः पुराविद्धयो निशम्य च ॥१२७६॥
विदूरथादिवृत्तान्तं नादात्केलिक्षणे त्रुवन् ।
स्त्रीषु संभुज्यमानासु विश्वासविशदां दृशम् ॥ १२७७ ॥

स बन्धाविव निर्बन्धाद्विशश्वास यदुत्पले ।
तत्र संभाव्यते केन दैवादन्यो विमोहकृत् ॥ १२७८ ॥
टिक्कादयो भूमिपतेः सुञ्जेर्वान्यतमे हते ।
त्वां तुल्यकार्यकर्तारं विद्म इत्यूचुरुत्पलम् ॥ १२७९ ॥
सुज्जिर्न व्यश्वसीत्तस्मिन्स जिघांसुस्तु भूभुजम् ।
तत्र तत्राभवत्सज्जः प्रसङ्गं नासदत्पुनः ॥ १२८० ॥
प्रतिश्रुतविलम्बेन समन्योरथ भूपतेः ।
प्रत्ययोत्पत्तये देवसरसार्श्वीविमात्मजम् ॥ १२८१ ॥
व्याघ्रप्रशस्तराजार्दीस्तीक्ष्णांश्चात्मसरान्परान् ।
आदाय कार्यमेतैर्मे सिध्येदित्युक्तवान्नृपम् ॥ १२८२ ॥
उच्चित्योच्चित्य सेनाभ्यो गृहीतैः साहसक्षमैः ।
शतैः समं त्रिचतुरैः पत्तीनामेकदाययौ ॥ १२८३ ॥
समयान्वेषिणो हन्तुस्तस्यासन्नस्य सर्वदा ।
प्रियाहारादिदानेन हन्तान्तःप्रीतिकार्यभूत् ॥ १२८४ ॥
तुरंगं मन्दुराचक्रवर्त्याख्यं नगरस्थितम् ।
अस्वस्थमुल्लाघयितुं तुरगव्यसनी नृपः ॥ १२८५ ॥
स लक्ष्मकप्रतीहारक[illegible]त्मजमुखान्निजान् ।
पार्श्वाद्विसृष्टवानासीत्क्षणे तस्मिन्मितानुगः ॥ १२८६ ॥
शृङ्गारो लक्ष्मकापत्यं निशम्यार्तैर्निवेदितम् ।
व्यधाच्छ्रुतिपथे राज्ञस्तदुत्पलचिकीर्षितम् ॥ १२८७ ॥
विरुद्धे बन्धुधीदृष्टहिंसारम्भेपि संभवेत् ।
आसन्नजीवितान्तस्य जन्तोः सूनापशोरिव ॥ १२८८ ॥
स शापो गान्धार्यास्तदपि सरुपो भावितमृषे-
स्त उत्पाताश्चक्षुः स्वमपि तदभौमं प्रकटयन् ।

१ अन्यतरे इत्युचितम् ।

कुलान्ते तन्नाणाक्षममकृत वैकुण्ठमपि त-
द्विदन्नप्यन्यत्वं क इव भवितव्यस्य कुरुताम् ॥ १२८९ ॥
मिथ्यैतदित्यधिक्षिप्य क्षितिपालः प्रदर्शयन्।
तमङ्कुल्योत्पलादींस्तानग्रस्थानेवमब्रवीत् ॥ १२९० ॥
द्रोग्धुः सुतोभवद्योगादनिच्छन्स्वास्थ्यमेष मे।
त्वां दुष्टमुत्पलाचष्टे स्वेनान्यैर्वाथ चोदितः ॥ १२९१ ॥
ते छादयन्तः स्मेरास्या धार्ष्ट्येन भयवैकृतम्।
वक्ति देवो यदस्माभिर्वाच्यमित्येवमूचिरे ॥ १२९२ ॥
निर्यातेष्वथ तेष्वीषत्साशङ्क इव निश्चलान्।
द्वास्थेनाकारयद्विन्नानन्तिके मुख्यशस्त्रिणः ॥ १२९३ ॥
उन्मनाश्च किमप्यासीद्विनिःश्वस्य स चिन्तयन्।
साक्षुश्च न रतिं लेभे नृत्तगीतादिदर्शने ॥ १२९४ ॥
मेने वैदेशिकप्रायानाप्तानपि धृतभ्रमः।
पुण्यक्षये पिपतिषुर्वैमानिक इवाम्बरात् ॥ १२९५ ॥
राजान्तरङ्गाः साशङ्काः प्रभौ शाठ्येन मोहिते।
पूत्कारमैच्छन्दातारमन्यं केचिच्चेतनाः ॥ १२९६ ॥
अयमेव स कालस्य बलात्कवलनग्रहः।
विदन्तोपि यदायान्ति जन्तवः कृत्यमूढताम् ॥ १२९७ ॥
सर्वान्तरक्षणेष्वस्तचक्षुषो दिवसद्वयम्।
उत्पलाद्याश्च साशङ्काः कथमप्यत्यवाहयन् ॥ १२९८ ॥
रहःक्षणप्रार्थिनस्तांस्तृतीयेह्न्यब्रवीन्नृपः।
स्नात्वा प्रत्यूषे तद्यूयं भोक्तुं यात मुहुर्ग्रहम् ॥ १२९९ ॥
देवतार्चनपर्यन्तमवसायाह्निकं विधिम्।
आजुहावोत्पलं दूतैर्मध्याह्नेथ रहःस्थितः ॥ १३०० ॥

कार्यसिद्धिं श्रद्दधानो वैजन्याद्राजसद्मनः ।
राज्ञोभ्यर्णं स साशङ्कद्वास्थरुद्धानुगोविशत् ॥ १३०१ ॥
प्रावेशयद्वारि रुद्धं व्याघ्रं तदनुजं नृपः ।
शेषाणामपि भृत्यानामादिदेश बहिःस्थितिम् ॥ १३०२ ॥
विलम्बमानेष्वाप्तेषु केषुचित्सरुषो वचः ।
सत्यं तस्योद्धयावास्तां सोत्र द्रोग्धा य इत्यपि ॥ १३०३ ॥
ताम्बूलदायकः प्रौढवयास्तेनावशेषितः ।
सांधिविग्रहिको विद्वान्राहिलाख्योन्तिके परम् ॥ १३०४ ॥
दूतौ टिक्कस्याद्यदेवतिष्टवैश्याभिधावुभौ ।
तत्र प्रसङ्गादासातामज्ञातोत्पलसंविदौ ॥ १३०५ ॥
वाडौत्सः सुखराजाख्यो डामरो भिक्षुसंमतः ।
प्रयास्यति प्रभोर्द्रष्टुं पादौ तत्कार्यसिद्धये ॥ १३०६ ॥
इत्युक्तवांस्तेष्वहःसु तं नृपं नातिदूरगम् ।
ससैन्यं डामरं चक्रे स्वस्य त्राणार्थमुत्पलः ॥ १३०७ ॥
तथाचैनं तस्थिवांसं कृत्यमस्त्यमुनेति च ।
उक्त्वा प्रशस्तराजं तं व्यग्रं प्रावेशयद्द्रुतम् ॥ १३०८ ॥
प्रविष्टो निर्जनं बाह्यमाकलय्य स मण्डपम् ।
अलक्ष्यमाणव्यापारो द्वारमर्गलितं व्यधात् ॥ १३०९ ॥
स्नानार्द्रकेशं शीतालुतया प्रावारवेष्टितम् ।
कृत्वा कृत्स्नं वपुः काष्ठासीकं विष्टरोपरि ॥ १३१० ॥
आसीनं वीक्ष्य नृपतिं प्रसङ्गो नेदृशो भवेत् ।
विज्ञप्तिं कुरु भूभर्तुरित्यूचे व्याघ्र उत्पलम् ॥ १३११ ॥
स तया संज्ञया व्यग्रः पादप्रणतिकैतवात् ।
राज्ञोग्रमेत्य तच्छस्त्रीं विष्टरस्थामपाहरत् ॥ १३१२ ॥

विकोशां चाकरोत्पश्यंस्तां तथोत्क्रान्तलोचनः।
प्राह स हा धिक्किं द्रोह इति यावद्वचो नृपः॥ १३१३॥
प्राहरत्प्रथमं तावत्सव्ये पार्श्वे तयैव सः।
तस्य प्रशस्तराजेन मूर्धनि प्रहृतं ततः॥ १३१४॥
व्याघ्रेणाथ क्षतं वक्षस्ताभ्यामेवासकृत्तदा।
प्रहृतं तत्र स पुनः प्राहरच्च द्विरुत्पलः॥ १३१५॥
पूर्वयैव प्रहृत्या हि च्छिन्नपार्श्वास्थिमालया।
मेने कुष्टाश्वतन्त्रीकं स तं प्रोषितजीवितम्॥ १३१६॥
गत्वा तमोरिं पूत्कर्तुमिच्छन्व्याघ्रेण राहिलः।
पृष्ठे कृताहतिर्द्विन्ना नालिका नोज्झितोसुभिः॥ १३१७॥
ताम्बूलदायकस्त्यक्त्वा कंङ्कालायज्जको[1] व्रजन्।
दीनो निजेभ्यः कारुण्यादुत्पलेनैव रक्षितः॥ १३१८॥
अन्तःसमुत्थिते क्षोभे बाह्यमण्डपवर्तिभिः।
टिक्काद्यैः कृता लुण्टिर्द्रोहगृह्यैरुदायुधैः॥ १३१९॥
उत्पलो निहतो राज्ञेत्यवेत्य कटकस्थितैः।
बहिःस्थान्हन्यमानान्स्वान्समाश्वासयितुं ततः॥ १३२०॥
रक्तार्द्रशस्त्रं संदर्श्य तमोरेर्वपुरुत्पलः।
ऊचे मया हतो राजा न त्याज्यातश्चमूरिति॥ १३२१॥
तच्छ्रुत्वा दुःश्रवं राजभृत्याः क्वापि भयाद्ययुः।
द्रोहानुगास्त्वङ्गनान्तर्लब्धोल्लासा व्यधुः स्थितिम्॥१३२२॥
निर्यान्तो मण्डपात्तीक्ष्णा निजघ्नुर्नागकाभिधम्।
द्वारात्प्रविष्टं निष्कृष्टकृपाणीकं नृपानुगम्॥ १३२३॥
भूपालशक्यापालस्य त्रैलोक्याख्यस्य सेवकः।
निन्दन्द्रोहं टिक्काद्यैर्द्वास्थश्चैको व्यपादितः॥ १३२४॥

[1] कङ्कायज्जको इति स्यात्।

उत्कृष्टं नष्टसत्त्वानां मध्ये राजानुजीविनाम् ।
सखेटकासिं धावन्तं भावुकान्वयभूषणम् ॥ १३२५ ॥
दृष्ट्वा सहजपालाख्यं पार्श्वद्वारेण निर्ययुः ।
तीक्ष्णाः स न्यपतद्भूमौ तद्भृत्यप्रहृतिक्षतः ॥ १३२६ ॥
जाते कुकीर्तिकालुष्यपात्रे राजात्मजव्रजे ।
वैलक्ष्यक्षालनं सिद्धं तस्य स्वक्षतजैः परम् ॥ १३२७ ॥
हैतदैशिकसंवादिदेहो राजात्मजभ्रमात् ।
विद्वान्द्विजन्मा नोनाख्यस्तीक्ष्णपक्षैः पुरो गतः ॥ १३२८॥
अक्षतान्व्रजतो वीक्ष्य तीक्ष्णान्ग्रामान्तरोन्मुखान् ।
चित्रार्पिता इव क्रोधान्नाधावन्केपि शस्त्रिणः ॥ १३२९ ॥
राजवंश्या महीपालप्रीतिपात्रपथा ययुः ।
स्थगयन्तोङ्गनं स्थूलकाया जनविवर्जितम् ॥ १३३० ॥
तांस्तान्कापुरुषान्हर्षदेवोदन्तात्प्रभृत्यलम् ।
स्मृत्वा च कीर्तयित्वा च कृतभारग्रहा इव ॥ १३३१ ॥
जातदुष्कृतसंस्पर्शाः खेदात्कर्तुं न शक्नुमः ।
पापात्पापीयसां येषां नामग्रहणसाहसम् ॥ १३३२ ॥
अङ्गनान्मण्डपारूढिं मन्वानाः पौरुषं महत् ।
पापिनः केपि तन्मुख्या ददृशुः स्वामिनं हतम् ॥१३३३॥
अधरेणास्रसंस्कारलेशावेशप्रकम्पिना ।
वदन्तं दन्तदष्टेन स्वान्तस्यान्तेनुतप्तताम् ॥ १३३४ ॥
वञ्चितः कथमेषोहमिति नामेति चिन्तया ।
निःस्पन्दे जीवितान्तेपि तथैव दधतं दृशौ ॥ १३३५ ॥
श्यामायमानं वाष्पेण व्रणचक्रैरुदञ्चता ।
अन्तःप्रशान्तामर्षाग्निशेषधूमलतात्विषा ॥ १३३६ ॥

---

१ हतो इति स्यात् ।

आननस्यास्फुटीभूतचन्दनोल्लेखकुङ्कुमम्।
सकया लिखितस्येव घनक्षतजलाक्षया ॥ १३३७ ॥
आश्यानास्रजटीभूतकेशं नग्नं भुवि च्युतम्।
पर्यस्तपाणिचरणं स्कन्धाग्रालम्बिकंधरम् ॥ १३३८ ॥
कुलकम् ॥

तं वीक्ष्य नोचितं किंचिदाचेरुस्ते नराधमाः।
वैजन्यस्य फलं भुङ्क्ष्वेत्यावेगादधिचिक्षिपुः ॥ १३३९ ॥
बद्ध्वा तुरङ्गे युग्ये वा न तैर्नीतश्चिताग्निसात्॥
कर्तुं न वा पारितः स प्राणत्राणाय धावितैः ॥ १३४० ॥
आस्तां विलम्बसाध्यं वा कर्मैतत्काष्ठदारुसात्।
सज्जाग्नि चाग्निसाद्देहमपि कश्चिन्न नाकरोत् ॥ १३४१ ॥
राजवाजिनमेकैकं तेष्वारुह्य पलायिताः।
निर्लुण्ठितस्तु कटको व्रजन्ग्रामेषु डामरैः ॥ १३४२ ॥
न पुत्रः पितरं पुत्रं पिता वा प्रत्यपालयत्।
मृतं हतं लुण्ठितं वा प्रचलन्सहिमेऽध्वनि ॥ १३४३ ॥
न कोऽपि शस्त्रभृत्सोऽभूत्स्मृत्वा मानोन्नतिं पथि।
परैराक्षिप्यमाणो यः शस्त्रं वस्त्रं च नात्यजत् ॥ १३४४ ॥
लवराजयशोराजद्विजौ व्यायामवेदिनौ।
कान्दश्च राजा निहता वीरवृत्त्या त्रयः परम् ॥ १३४५ ॥
अदूरादुत्पलायास्तु कटकं वीक्ष्य विद्रुतम्।
प्रविष्टावाशुवं छित्त्वा शिरो निन्युर्महीपतेः ॥ १३४६ ॥
गतेषु देवसरसं तेषु छिन्नशिरा नृपः।
हतश्चौर इव प्राप ग्राम्याणां प्रेक्षणीयताम् ॥ १३४७ ॥
एवं द्रोहैस्तृतीयाब्दामावास्यायां स फाल्गुने।
पञ्चपञ्चाशतं वर्षानायुषोऽतीतवान्हतः ॥ १३४८ ॥

विलासशयनस्थस्य सिंहदेवस्य सा श्रुतौ ।
प्रेमाख्येनैत्य दुर्वार्ता धात्रीयेण व्यधीयत ॥ १३४९ ॥
संभाव्यते योनुभावः सशास्त्रस्याप्रियश्रुतौ ।
हृतशास्त्रोपि तं प्राप स तदा पितृवत्सलः ॥ १३५० ॥
मोहलुप्तस्मृतिः स्मृत्वा चिरादुद्गतचेतनः ।
तत्तद्दुःखाहतधृतिर्विललाप स्फुटास्फुटम् ॥ १३५१ ॥
मदर्थं कुर्वता राज्यं प्रयत्नादपकण्टकम् ।
अधमे किं महाराज त्वयात्मा परिभावितः ॥ १३५२ ॥
अहेतेः पश्यतः शत्रूनन्ते वैरविशुद्धये ।
अपि ते मानिनोगच्छंस्तात संभावनाभुवम् ॥ १३५३ ॥
त्वया निषेधिते वैरे पिता भ्राता च ते दिवि ।
निर्मन्युः संप्रति त्वं तु वर्तसे मन्युदुःस्थितः ॥ १३५४ ॥
अनरण्यकृपद्रोणजामदग्न्यादिषु स्पृहाम् ।
कुल्यक्षालितवैरेषु मा कार्षीः कांचन क्षणम् ॥ १३५५ ॥
शोच्यस्त्वदाश्रयो मन्युरहं शोधयिता नृप ।
ब्रूये न तत्र यातं यत्त्रैलोक्यमभियोज्यताम् ॥ १३५६ ॥
वात्सल्योत्पुलकस्मेरं स्निग्धोक्तिमधुरं मुखम् ।
मद्दर्शने यदासीत्ते तन्मे पुर इवाधुना ॥ १३५७ ॥
इति चान्यच्च विलपन्गाम्भीर्यालक्ष्यवैकृतः ।
ह्रीशोकभयमूकान्स ददर्शाप्तान्पितुः पुरः ॥ १३५८ ॥
अशिक्षयत यन्मन्युर्दाक्षिण्यं निरुरोध तत् ।
तथाप्येवं स तानूचे किंचिदाक्षेपकर्कशम् ॥ १३५९ ॥
कोशैः सद्वंशतां वीक्ष्य कुरुतः सत्क्रियां गताः ।
धिग्भवन्तश्च शस्त्रं च तातस्यान्ते विपर्ययम् ॥ १३६० ॥

यन्मतिपितृव्ये निहते कृतमुच्छिष्टजीविभिः।
मान्यानां भवतां सिद्धं हा धिक्तदपि नाधुना ॥ १३६१ ॥
इत्युपालम्भमानस्तान्द्वित्रैरन्तिकमागतैः।
स्वकैरमात्यैः कर्तव्यश्रुतयेवहितः कृतः ॥ १३६२ ॥
प्रस्थानं लोहरे केचिदूचुः संत्यज्य मण्डलम्।
त्वरां च तत्र राज्यन्ते वदन्तो भैक्षवं भयम् ॥ १३६३ ॥
गर्गात्मजं पञ्चचन्द्रमालम्ब्य लहरस्थितम्।
द्वैराज्याचरणायान्ये धीरप्राया बभाषिरे ॥ १३६४ ॥
नहि स्वगृहवद्भिक्षोर्विविक्षोर्नगरान्तरम्।
अज्ञायि प्रत्यवस्थानं केनाप्यसति सुस्सले ॥ १३६५ ॥
आत्मन्यसंभावनया तादृशां मन्त्रिणां नृपः।
सान्तःखेदं श्वो विधेयं द्रक्ष्यथेत्यब्रवीद्वचः ॥ १३६६ ॥
कालापेक्षापरित्यक्तपितृव्यापत्तिदुःस्थितः।
स कोशादिष्वथादिक्षद्रक्षिणस्त्राणदीक्षितान् ॥ १३६७ ॥
इतश्चेतश्च बम्भ्रम्यमाणैः प्रोद्यत्प्लुतस्वरम्।
अन्योन्याख्यायिभिर्लोकैः पुरं मुखरतामगात् ॥ १३६८ ॥
मत्तवेतालमालेव कालरात्र्याकुलेव च।
बभूव सा यामवती सर्वभूतभयावहा ॥ १३६९ ॥
दीपैर्निर्वातनिष्कम्पैश्चिन्तास्पन्दैश्च मन्त्रिभिः।
तिष्ठन्परिवृतो राजा त्वन्तरेवमचिन्तयत् ॥ १३७० ॥
निर्द्वारे सतमस्युग्रमारुते शून्यवेश्मनि।
तातोपि निहतः शून्ये मयि जीवत्यनाथवत् ॥ १३७१ ॥
कष्टमेतादृशासह्यवैरासक्षालनावधि।
कथं गोष्ठीषु शक्ष्यामि द्रष्टुं मानवतां मुखम् ॥ १३७२ ॥

विरोधिवशवर्तिभ्यो देशेभ्यः सैन्यनायकः ।
स हिमैरेव दुर्लङ्घ्यैः कथमेष्यति वर्त्मभिः ॥ १३७३ ॥
इत्थं विमृषतस्तस्य तत्तत्तीव्राभिषङ्गिणः ।
ययौ भीतिमतो भीमा कथंचित्सा निशीथिनी ॥ १३७४ ॥
प्रातश्चतुष्किकां पौरसमाश्वासाय निर्गतः ।
नष्टं कटकमन्वेष्टुं सोश्वारूढान्व्यसर्जयत् ॥ १३७५ ॥
मार्गानसूचीसंचारैस्तुषारैर्विवरोज्झितान् ।
आश्लिष्टवसुधामेघाः कर्तुं प्रारेभिरे ततः ॥ १३७६ ॥
नामाप्यलब्ध्वा सैन्यस्य मोघसैन्येषु दूरतः ।
निवृत्तेषु नियुक्तेषु विमृष्य नृपतिः क्षणम् ॥ १३७७ ॥
यद्यद्येनाहृतं तत्तत्परित्यक्तं मयाधुना ।
दत्तं चारीञ्श्रितवतामभयं सागसामपि ॥ १३७८ ॥
इत्याज्ञां भ्रमयामास पटहोद्घोषणैः पुरे ।
साशीर्घोषास्ततः पौरास्तत्रारज्यन्त सर्वतः ॥ १३७९ ॥

तिलकम् ॥

अनन्तरनृपाचारवैधर्म्योंकारकल्पया ।
तया सोनघया वृत्त्या फलं सद्योनुभावितः ॥ १३८० ॥
शतादप्यूनसंख्यैर्यः स्थितवाननुगैः समम् ।
अनुरागहृतैर्लोकैस्तत्कालं पर्यवार्यत ॥ १३८१ ॥
प्रियोक्त्यावेदनं प्रीतिदायोपायः प्रभोः पुरः ।
भजँल्लोकस्याग्र्यमन्त्रिपदवीं लक्ष्मकोग्रहीत् ॥ १३८२ ॥
राज्यं शय्यां नयत्येवं प्राज्ञे राज्ञि नयक्रमैः ।
याति मध्यंदिने भिक्षुर्विविक्षुः पुरमाययौ ॥ १३८३ ॥
तस्य डामरपौराश्ववारलुण्ठाकसंकुलः ।
अदृष्टपूर्वो ददृशे सैष्टागतिकरस्तदा ॥ १३८४ ॥

हतं श्रुत्वा रिपुं राज्योत्सुकः स नगरं व्रजन्।
राजा काकात्मजेनेति तिलकेनाभ्यधीयत ॥ १३८५ ॥
हतः समस्तविद्वेष्यः स दैवाद्यदि सुस्सलः।
कथं प्रकृतयो जह्युर्गुणवन्तं तदात्मजम् ॥ १३८६ ॥
पुरप्रवेशो का राजंस्तस्मादेकमहस्त्वरा।
एहि पद्मपुरं यामो मार्गं रोद्धुं विरोधिनाम् ॥ १३८७ ॥
आगच्छन्तो नष्टसैन्याः सुज्जिमुख्या महाभटाः।
निहता यदि वा रुद्धास्तत्र सायुधवाहनाः ॥ १३८८ ॥
प्रविष्टोसि ततो न्यस्तशस्त्रो द्वित्रैर्दिनैर्ध्रुवम्।
नगरं नगरौकोभिः स्वयमभ्यर्थितागमः ॥ १३८९ ॥
युग्मम् ॥

अलमेतैर्जरन्मन्त्रैर्वदन्त इति चक्रिरे।
स च कोष्टेश्वराद्याश्च सेरास्तस्यावधीरणाम् ॥ १३९० ॥
राज्यं विदद्भिः संप्राप्तांस्तांस्ताञ्शासनपट्टकान्।
द्रुतमर्थ्यमानैश्च विलम्बं कारितो निजैः ॥ १३९१ ॥
अतो बहुहिमापातविवशाशेषसैनिकः।
आसदन्नगरोपान्तं समयेन स तावता ॥ १३९२ ॥
एतस्मिन्नन्तरे लब्धे निःसैन्यस्य ससैनिकः।
गर्गात्मजः पञ्चचन्द्रो नृपतेः पार्श्वमाययौ ॥ १३९३ ॥
हतस्वामिपरित्यागमन्युक्षालनकाङ्क्षिभिः।
राजपुत्रैः समं सोथ वीरो योद्धुं विनिर्ययौ ॥ १३९४ ॥
असंभावनसंग्रामान्वीक्ष्य तान्भिक्षुसैनिकाः।
यावत्प्रारेभिरे योद्धुं तावत्किमपि सर्वतः ॥ १३९५ ॥

१ संप्राप्तं इत्युचितम्।

क्षणेनैव ययुर्भङ्गं तांस्तान्वीक्ष्य हतान्निजान् ।
न संस्तम्भयितुं शेकुः स्वचमूश्च पलायिनीः ॥ १३९६ ॥
सेनानाथाश्च ये मुख्या भिक्षुपृथ्वीहरादयः ।
अदृष्टपूर्वं संत्रासं तेप्यशक्तिवदाययुः ॥ १३९७ ॥
विद्रवन्तोनुयाताः स्युस्ते चेद्दूरं नृपानुगैः ।
तन्नूनमवशिष्येत क्षणादेव न किंचन ॥ १३९८ ॥
वैमुख्यं तेषु यातेषु चिरात्सांमुख्यमाययौ ।
नवभूभृत्प्रभावेण नगरे विधुरे विधिः ॥ १३९९ ॥
अन्यथा कलितो लोकैरन्यथा दैवयोगतः ।
इत्थं राज्ञोर्द्वयोरासीद्विजयाविजयक्रमः १४०० ॥
कंचिन्निपातयति बद्धपदं क्षणेन
कंचित्परं पिपतिषुं नयति प्ररूढिम् ।
संकल्पनिर्विषयचित्रतरानुभाव
ओघोम्भसामिव तटं पुरुषं विधाता ॥ १४०१ ॥
अथ तत्तद्भयस्थानशान्तः सुल्लिर्दिनात्यये ।
दावव्याप्ताद्रिनिष्क्रान्तो निःसहोहिरिवाययौ ॥ १४०२ ॥
मेधाचक्रपुरग्रामस्थितः श्रुत्वा हतं नृपम् ।
स हि संमन्त्र्य राज्यन्तर्नोत्तस्थाववसत्परम् ॥ १४०३ ॥
रिल्हणादीन्स्थिताञ्शूरपुरादौ सैन्यनायकान् ।
प्रतीक्षमाणस्तैः सार्कं निर्बाधं नगरेविशत् ॥ १४०४ ॥
तमिस्रायां प्रत्यभिज्ञाकृते तेषामनश्वरान् ।
स्वावासपृष्ठे ज्वलतो दीपानास्थापयत्ततः ॥ १४०५ ॥
वैमत्यात्ते तु पत्तीनां विद्रुतानां पृथक् पृथक् ।
निशि क्वापि परिभ्रष्टा न तत्कटकमाययुः ॥ १४०६ ॥

प्रत्यूषे प्रचलंस्तैस्तैः पृष्ठलग्नैः स डामरैः।
न मुहूर्तमपि त्यक्तः प्रहरद्भिरितस्ततः॥ १४०७॥
वृद्धस्त्रीबालभूयिष्ठान्सहप्रस्थायिनो जनान्।
ययौ रक्षन्पुरः कृत्वा पशुपालः पशूनिव॥ १४०८॥
पञ्चशत्या हयारोहैः सह व्यावृत्य तिष्ठता।
कंचित्क्षणं तेन रक्षा तेषां कर्तुमशक्यत॥ १४०९॥
द्राक्षाषण्डद्रुमव्यूहसंबाधेष्वन्यसाध्वसैः।
बाध्यमानोरिभिर्लोकं सोत्याक्षीत्तु पदे पदे॥ १४१०॥
हतस्य स्वामिनः स्वामिसूनोश्च व्यसनस्थितेः।
आनृण्यकाङ्क्षिणा तेन तत्र ह्यात्मैव रक्षितः॥ १४११॥
येषां प्राणपरित्यागे निश्चयं बध्नतामपि।
न योग्यकालापेक्षास्ति किं तैर्हिस्रपशूपमैः॥ १४१२॥
हन्तुं तन्नष्टमायान्तं रुद्ध्वा पद्मपुरान्तिकम्।
अवसण्डामराः क्रूराः खड्डवीविषयौकसः॥ १४१३॥
खेरीतलालशाग्रामादुत्थाय पृथुसैनिकः।
व्रजंस्तेनाययौ तत्र प्रसङ्गे श्रीवकः पथा॥ १४१४॥
तमनष्टानुगं सुज्जिरसाविति विशङ्किताः।
निपत्य ते विदधिरे हतलुण्ठितसैनिकम्॥ १४१५॥
मेरुश्च सज्जनश्चाश्ववारौ तत्राहवे हतौ।
क्षतो बद्वात्मजो मल्लो दिवसैर्यो व्यपद्यत॥ १४१६॥
उद्दीपविहतश्वभ्रवहत्सलिलसंकटम्।
उद्दीपपूरवालाख्यं स्थानं तत्र क्षणेभवत्॥ १४१७॥
युद्ध्वा युद्ध्वा प्रचलतस्तत्र पद्मपुराद्बहिः।
रुद्धसैन्यस्य विशिखः श्रीवकस्याविशद्गलम्॥ १४१८॥

प्रहारविवशो नासौ सुज्जिर्ज्ञात्वेति डामरैः ।
स निर्लुण्ठ्य परित्यक्तः पूर्वमैत्र्यनुरोधतः ॥ १४१९ ॥
लुण्ठितर्क्षावकानीककोशभारप्रहानतैः ।
तैः कैश्चिच्चलितैरासीत्सुज्जेर्मार्गोनुपद्रवः ॥ १४२० ॥
प्रस्थिते पथिकेकस्याग्यत्रेपूत्सादयन्वने ।
आयुःशेषो मृगेन्द्रस्य विदध्यादध्वशोधनम् ॥ १४२१ ॥
निःशब्दसैन्यो निर्यातः सुज्जिः पद्मपुरान्तरे ।
उदीपश्वभ्रसविधं संप्राप्तोज्ञायि डामरैः ॥ १४२२ ॥
पदातिकोशशस्त्रादि मुष्णतः सोनवेक्ष्य तान् ।
तीर्त्वा श्वभ्रं वाजिगम्यां साश्ववारो भुवं ययौ ॥ १४२३ ॥
ततः पुरं प्रशान्तारिभयं दूराद्विरोधिनः ।
भ्रूभङ्गतर्जनीकम्परूक्षालापैरतर्जयत् ॥ १४२४ ॥
संत्रस्तैश्छत्रमात्रं तैस्त्यक्तमादाय च द्रुतम् ।
प्रविश्य नगरं सासुर्नृपतेः पार्श्वमाययौ ॥ १४२५ ॥
ज्यायसि भ्रातरीवाग्र्ये तस्मिन्प्राप्ते जहौ नृपः ।
दुःखोष्णैरश्रुभिः सार्धं वैरिव्यापातसाध्वसम् ॥ १४२६ ॥
महत्तमोनन्तसूनुरानन्दस्तत्र वासरे ।
लोचनोड्डारकग्रामे डामरैः प्रचलन्हतः ॥ १४२७ ॥
तत्तन्मङ्गल्यदण्डादिदुःसहायासकारणात् ।
स विपत्पतितो नाभूत्कस्यापि करुणावहः ॥ १४२८ ॥
भासाभिधः सुज्जिभृत्यो लोकपुण्यात्पलायितः ।
श्रान्तोवन्तिपुरेविक्षदवन्तिस्वामिनोङ्गनम् ॥ १४२९ ॥
कम्पनोद्ग्राहकः क्षेमानन्दः स च तदन्तरे ।
अमर्षणैरवेष्ट्येत डामरैर्होलडोद्भवैः ॥ १४३० ॥

इन्दुराजोपि सेनानीः कुलराजकुलोद्भवः ।
दिक्कं तद्वेष्टितो ध्यानोड्डारं व्याजादशिश्रियत् ॥ १४३१ ॥
पिश्चदेवादयोन्येपि बहवः सैन्यनायकाः ।
अत्यजन्कमराज्यान्तर्डामरैः कृतवेष्टनाः ॥ १४३२ ॥
पाते वनस्पतेः शावा इव तन्नीडविच्युताः ।
इत्थं हताः क्षताश्चासंस्तत्र तत्र नृपानुगाः ॥ १४३३ ॥
निष्पादत्रा हिमप्लुष्टचरणा नग्नविग्रहाः ।
क्षुत्क्षामा बहवोभूवन्मार्गेषु गलितासवः ॥ १४३४ ॥
न व्यलोक्यत मार्गेषु तदा नगरगामिषु ।
पलालच्छन्नदेहेभ्यो मानुषेभ्यः परः कचित् ॥ १४३५ ॥
घासं विलासवासत्वं तेपि चित्ररथादयः ।
निन्युर्यैरचिरेणैव महामात्यैर्भविष्यते ॥ १४३६ ॥
द्वितीयेपि दिने रुद्धसंचाराः पत्रिणामपि ।
तुषारवर्षिणो मेघा न मुहूर्तं व्यरंसिषुः ॥ १४३७ ॥
वनपूर्वाभिधग्रामस्थितस्य कटकाञ्जिजान् ।
भिक्षोर्निक्षिप्य धन्योथ सिंहदेवमशिश्रियत् ॥ १४३८ ॥
निशम्य कृतसत्कारं नृपं तदनुयायिनम् ।
सर्वेपि भैक्षवास्तस्थुः सैनिका नगरोन्मुखाः ॥ १४३९ ॥
मन्दप्रतापे दायादे संप्राप्तावसरास्ततः ।
राज्यश्चतस्रो राजानमनुमर्तुं विनिर्ययुः ॥ १४४० ॥
परापातभयाच्छीतापाताच्च विधुरैर्जनैः ।
न ता नेतुमशक्यन्त दूरस्थं पितृकाननम् ॥ १४४१ ॥
चक्रिरे स्कन्दभवनोपान्ते देहांश्चिताग्निसात् ।
ते सत्वरं ततस्तासामदूरे राजसद्मनः ॥ ११४२ ॥

राज्ञी चम्पोद्भवा देवलेखा तरललेखया ।
स्वस्रा सहाविशद्वह्निं रूपोल्लेखावधिर्विधेः ॥ १४४३ ॥
गुणोज्ज्वला जज्जला सा मृता वल्लापुरोद्भवा ।
गग्गात्मजा राजलक्ष्मीरपि वह्नौ व्यलीयत ॥ १४४४ ॥
मत्वा हिमव्यपायान्तं राज्यरोधं निजप्रभोः ।
डामरा नवभूभर्तुर्हिमराजाभिधां व्यधुः ॥ १४४५ ॥
ददर्श सौस्सलं मुण्डमथ भिक्षुरुपागतम् ।
गाढामर्षाग्निसंदीप्तैर्दृक्पातैर्निर्दहन्निव ॥ १४४६ ॥
कोष्टेश्वरज्येष्ठपालादयस्तत्सत्क्रियोद्यताः ।
असह्यासन्नतां वैराद्भजता तेन वारिताः ॥ १४४७ ॥
नगरं हिमवृष्ट्यन्ते स यियासुर्युयुत्सया ।
ताटस्थ्येनाहिताकृष्टान्भृत्याञ्ज्ञात्वाब्रवीद्वचः ॥ १४४८ ॥
प्रसह्य प्राप्नुयां राज्यमिति पृथ्वीहरे सति ।
हते तु तस्मिन्दायादे विपन्नां स्यां पतिर्भुवः ॥ १४४९ ॥
इत्यचिन्तयमेतत्तु दैवात्संजातमन्यथा ।
राज्यस्याशापि विरता हते प्रत्युत यद्रिपौ ॥ १४५० ॥
किं राज्येनाथ वा कृत्यं भोगमात्रोपयोगिना ।
जिगीषोरुचितं कस्य ममेवान्यस्य सेत्स्यति ॥ १४५१ ॥
मुण्डं न्यपातयद्भूमौ यः पूर्वेषां पुरा मम ।
सिंहद्वारे मदीयेद्य तन्मुण्डं वर्तते लुठत् ॥ १४५२ ॥
दशमासान्मदाप्तानां सुखच्छेदं व्यधत्त यः ।
तत्तद्दुःखं स तु मया दशाब्दाननुभावितः ॥ १४५३ ॥
एवं निर्व्यूढकर्तव्यतया नैष्याम्यवन्ध्यताम् ।
उपशान्तमनस्तापः सुस्थित्या शेषमायुषः ॥ १४५४ ॥

इत्याद्युक्त्वा गतष्टिकाभ्यर्णे तं प्रणतं व्यधात् ।
प्रीत्या सहेमघटिकश्वेतच्छत्रादिभाजनम् ॥ १४५५ ॥
तद्विस्रम्भेण राज्याशापिशाच्योदितया पुनः ।
गृहीतोभ्येत्य शीतार्तस्तस्यावन्तर्विचिन्तयन् ॥ १४५६ ॥
अत्यन्तानुचितं चान्यल्लवन्यैः संविधित्सुभिः ।
रक्षितं रक्षिणो न्यस्य हृतक्ष्माभृत्कलेवरम् ॥ १४५७ ॥
विपक्षाश्रयणेप्यस्मिन्स्वामिनोन्ते किमीदृशी ।
दशा शरीरस्येत्यन्तः कृतशत्वेन चिन्तयन् ॥ १४५८ ॥
दिदृक्षाव्याजतः सज्जकाख्यो नगरशस्त्रभृत् ।
आयातो वाप्तुकां गोसृन्युद्धैर्जित्वाग्निसाद्व्यधात् ॥ १४५९ ॥
तिलकम् ॥

स चतुर्नवताद्वर्षादारभ्यासादितच्छलैः ।
भूतैरधिष्ठितस्तिष्ठन्प्रजासंहारकार्यकृत् ॥ १४६० ॥
देवताधिष्ठिताविष्टदेहिवाक्यादिति श्रुतिः ।
भावितद्वधसंवादजनितप्रत्ययोद्यया ॥ १४६१ ॥
तदीयानन्यथात्वेन च्छेत्ता भ्रामयिता च यः ।
तन्मुण्डस्यास्य स पुमांल्लब्धः सुप्तो मृतस्तथा ॥ १४६२ ॥
तिलकम् ॥

भिक्षुः कापुरुषाचारहतौचित्यो व्यसर्जयत् ।
प्राचण्डाख्यातये मुण्डमथ राजपुरीं रिपोः ॥ १४६३ ॥
उच्चलात्मजया तत्र देव्या सौभाग्यलेखया ।
नेतृन्पितृव्यमुण्डस्य जिघांसन्त्या निजानुगैः ॥ १४६४ ॥
राजपुर्यामाकुलत्वं नीतायामाससाद तत् ।
तद्भर्तुः सोमपालस्य दूरस्थस्यान्तिकं चिरात् ॥ १४६५ ॥
युग्मम् ॥

आदीनास्यमधुक्षैव्यग्राम्यधर्मादिकर्मसु ।
तिरश्च इव शोच्यस्य नेयबुद्धेः स्वशप्रभोः ॥ १४६६ ॥
सभ्यैरुच्चावचं तत्र कर्तव्यं परिचिन्तितम् ।
स्वोचितं व्यञ्जितौचित्यानौचित्यं निरवग्रहैः ॥ १४६७ ॥
नागपालस्तु सौभ्रात्रं लब्ध्वा भ्रातुः स्थितोन्तिके ।
सेहे मुण्डावशेषस्य नोपकर्तुर्विमाननाम् ॥ १४६८ ॥
सुदीर्घदर्शिनोप्यन्ते कश्मीरेभ्यः पराभवम् ।
विशङ्कयोचुः सर्वथेदं सत्कार्यं वः शिरः प्रभोः ॥१४६९ ॥
क्रियते ये तु नियतेरन्यथात्वं सनाथताम् ।
विनिहत्य हरेर्दंष्ट्राः कुर्वन्तो यत्र जम्बुकाः ॥ १४७० ॥
तद्गोपालपुरे कालागुरुचन्दनदारुभिः ।
काष्ठैर्निष्ठां शिरो निन्ये वीतिहोत्रेथ शत्रुभिः ॥ १४७१ ॥
यथा प्राप्तिभ्रंशा धरणिपतिभावस्य विविधा
यथा ह्रासोल्लासा अपि समरसीमासु बहुशः ।
यथा तत्तद्दीर्घव्यसनविनिपातानुभवनं
तथा दृष्टस्तस्य प्रमयसमयोप्यद्भुततरः ॥ १४७२ ॥
कस्यापरस्य तस्येव लेभिरे वह्निसत्क्रियाम् ।
एकत्रेतरगात्राणि मुण्डमन्यत्र मण्डले ॥ १४७३ ॥
टिकादयोथ नगरं यान्तोवन्तिपुराध्वना ।
तत्र हन्तुं व्यलम्बन्त भासादीन्पूर्ववेष्टितान् ॥ १४७४ ॥
युद्धाग्न्युद्दीपनग्रावप्रहारच्छेदकारिभिः ।
न ते जेतुमशक्यन्त तैः प्रयत्नपरैरपि ॥ १४७५ ॥
स्थितैर्महाश्मप्राकारगुप्ते सुरगृहाङ्गने ।
तैर्हन्यमानास्ते स्थातुं गन्तुं वा नाभवन्क्षमाः ॥ १४७६ ॥

एवं प्राप्तविलम्बेषु तेषु लब्धान्तरः सुधीः।
स्वीचकार प्रदानेन खड्गवीडामरान्नृपः॥ १४७७॥
गृहीतनीविना तेषां सुज्जिः प्रायोजि सत्वरम्।
तेन भासादिमोक्षाय पञ्चचन्द्रादिभिः समम्॥ १४७८॥
प्रापावन्तिपुरं यावन्न स तावत्तदग्रगान्।
कय्यात्मजादीनालोक्य भङ्क्त्वं टिकादयो ययुः॥ १४७९॥
देवागाराद्विनिर्याता भासाद्यास्ते च विद्विषाम्।
भग्नानामनुगान्हत्वा सुज्जेरन्तिकमाययुः॥ १४८०॥
लब्धप्रतापे नगरं प्रविष्टे कम्पनापतौ।
आययाविन्दुराजोपि टिकं संत्यज्य सानुगः॥ १४८१॥
चक्रे चित्ररथश्रीवभासादीनपि भूपतिः।
पादाग्रद्वारखेर्यादिकर्मस्थानाधिकारिणः॥ १४८२॥
यथा पूर्वमधीकारानजहत्सुज्जिरप्यभूत्।
प्रतीहारमुखप्रेक्षी का कथेतरमन्त्रिणाम्॥ १४८३॥
प्रतीहारोपि निःसीमडामरग्रामसंमतः।
तद्भेदचक्रिकां कुर्वन्नगाद्राज्ञः प्रतीक्ष्यताम्॥ १४८४॥
स नासीदसुहृद्व्यूहे कोपि तत्प्रेरणेन यः।
नाशिश्रियन्नृपं नो वा बभूवाश्रयणोन्मुखः॥ १४८५॥
निह्नुतेशित्वसदृशस्फूर्तिर्धूर्तो महीपतिः।
आहारमप्यनासाद्य तन्मतं न न्यषेवत॥ १४८६॥
इत्थं नगरमात्रान्तर्लब्धपादप्रसारिकः।
सोवर्तिष्ट समासन्नफलं कन्दलयन्नयम्॥ १४८७॥
संघट्य्याखिलान्भिक्षुर्डामरान्विजयेश्वरे।
अथातिष्ठदधिष्ठानं जिघृक्षुः शिशिरालये॥ १४८८॥

अदृष्टपूर्वं स्वचमूचक्रैक्यं वीक्ष्य डामराः ।
भिक्षोर्हस्तगतं राज्यं मत्वाशङ्किषताथ ते ॥ १४८९ ॥
एकैकस्यैष धीशौर्यमित्रामित्रादि दृष्टवान् ।
नोत्तिष्ठेत्प्राप्तराज्यः किमास्कन्देषु गृहान्तरात् ॥ १४९० ॥
इति संमन्त्र्य ते राज्यं सोमपालाय दित्सवः ।
दूतान्निगूढं प्राहिण्वन्सोपि दूतं व्यसर्जयत् ॥ १४९१ ॥
आकारचारवैक्लव्यैः पशुतुल्यस्य तस्य तैः ।
राज्यभोगा अभङ्गा नो भविष्यन्तीत्यचिन्त्यत ॥ १४९२ ॥
भोगलोभोजितौचित्यदस्युसंघचिकीर्षितम् ।
देशेत्र पापात्पापीये दैवान्न समपादि तत् ॥ १४९३ ॥
दास्येप्ययोग्यो यो राज्ये स इत्यास्तां त्रपान्यतः ।
शक्येत पातुं देशोयं किमीषदपि तादृशा ॥ १४९४ ॥
शालीन्पलालपुरुषोवति यः कृशानु-
दग्धाननश्वटकपेटकभीतिदानैः ।
त्रातुं स काननतरून्विहितो विदध्या-
त्किं तत्र भञ्जनकृतां वनकुञ्जराणाम् ॥ १४९५ ॥
भिक्षोर्नेदिष्ठतां दिष्टवृद्धिव्याजात्ततो भजन् ।
तद्दूतो डामरान्गूढं नीविदानोद्यतान्व्यधात् ॥ १४९६ ॥
वैशाखेथ कृतारम्भस्तदा संभावितत्वरः ।
निर्गत्य नगरात्सुज्जिर्गम्भीरातीरमाययौ ॥ १४९७ ॥
तस्याभियोगः श्लाघ्योभूद्योद्धुं यत्समवायिनः ।
एकाकी तावतो वीरानूरीकृत्य स निर्ययौ ॥ १४९८ ॥
अन्तःपाते साहसानां नाद्भुतं तद्विधेर्वशात् ।
जीयते लक्षमेकेन लक्षेणैकोथवा युधि ॥ १४९९ ॥

पारं तरीतुं निःसेतोः सरितोपारयन्नसौ ।
पारे परस्मिन्नहितानपश्यच्छरवर्षिणः ॥ १५०० ॥
द्वित्रा निशाः स ते चासंस्तस्याः सिन्धोस्तटद्वये ।
रुद्धाः संनाहिनोन्योन्यरन्ध्रावेक्षणदीक्षिताः ॥ १५०१ ॥
अथावन्तिपुरान्नौभिरानीताभिरबन्धयत् ।
सेतुं साश्वोतरत्खुड्डिरारुह्य तरणीं स्वयम् ॥ १५०२ ॥
तरन्तमेव तं दृष्ट्वा योधैः कतिपयैः समम् ।
द्विषच्चमूर्मरुल्लोला द्रुमालीवाभवच्चला ॥ १५०३ ॥
दृष्टं मुहूर्तादेतावदारूढः स च यत्तटम् ।
बद्धश्च सेतुस्तीर्णाश्च योधा भग्नाश्च विद्विषः ॥ १५०४ ॥
न खड्गी न हयारोहो नापि शूली न चापभृत् ।
व्यावृत्य प्रेक्षितुं कश्चिदशकद्विद्रुताद्बलात् ॥ १५०५ ॥
निबद्धबध्रशैथिल्याल्लोलपल्ययने हये ।
कोष्ठेश्वरस्याश्ववारा व्यलम्बन्तान्तरे क्षणम् ॥ १५०६ ॥
निर्यन्त्र्य तेपि पर्याणं सुज्जौ पश्चात्प्रधाविते ।
वातोद्धूतं रजश्चक्रमिव क्षिप्रं तिरोदधुः ॥ १५०७ ॥
हतलुण्ठितविध्वस्तध्वजिनीका विरोधिनः ।
ध्यानोड्डारादिषु ग्रामेष्वमिलन्खण्डशो गताः ॥ १५०८ ॥
विजयेशाग्रगं तीर्त्वा वितस्तासेतुमागतः ।
भासोपि दस्यून्विदधे पलायनपरायणान् ॥ १५०९ ॥
उषित्वा विजयक्षेत्रे तदान्येद्युरुपागते ।
कम्पनेशे ययुस्त्यक्त्वा ध्यानोड्डारं विरोधिनः ॥ १५१० ॥
तत्र स्थित्वा दिनैः कैश्चित्स देवसरसोन्मुखः ।
शिश्रिये भेदनिर्यातैरेत्य टिक्कस्य गोत्रिभिः ॥ १५११ ॥

जयराजयशोराजौ तन्मुख्यौ भोजकात्मजौ ।
प्रविश्य देवसरसं व्यधात्तिक्कोपवेशने ॥ १५१२ ॥
ययुर्विनष्टसंघातास्तस्मिन्पश्चात्प्रधाविते ।
भिक्षाचरादयः शूरपुरं स्वोर्वीं कोष्ठेश्वरादयः ॥ १५१३ ॥
गर्हो महाभये सोमपालदूतः पलायितः ।
दास्याः सुतेन प्रहितः कुत्रासीति प्रभोर्व्यधात् ॥ १५१४ ॥
स हि तादृग्महारम्भक्षोभसाध्योन्नतीच्छुताम् ।
तस्य सिंहीस्पृहाक्रान्तगोमायुवदमन्यत ॥ १५१५ ॥
प्रमादात्स्वामिनो राज्यं चिरं नष्टं मितैर्दिनैः ।
सुज्जिः प्रसाध्य प्रददावेवं स स्वामिसूनवे ॥ १५१६ ॥
शमालादीनपि व्यूढान्दानोपायेन डामरान् ।
पौरांश्च भिक्षाश्रयिणो राजा भेत्तुं प्रचक्रमे ॥ १५१७ ॥
राज्ञः परीक्ष्य सामर्थ्यमथ कुर्मो यथोचितम् ।
इति सर्वाभिसारेण ते संमन्त्र्य रणं ददुः ॥ १५१८ ॥
रजोजवनिकालक्ष्यभटौघनटताण्डवः ।
दामोदरेभूत्संग्रामः स वीरग्रामघस्मरः ॥ १५१९ ॥
कोष्ठेश्वरवशं यातं रक्षता पितरं क्षतम् ।
लब्धाः सहजपालेन श्लाघाः प्रकृतिभिः समम् ॥ १५२० ॥
श्रमस्तत्राविशेषोभूद्राज्ञो भिक्षाचरस्य च ।
भिक्षुस्त्वनन्यसंवेद्यं विवेदात्मपराजयम् ॥ १५२१ ॥
ततः प्रभृति यः प्रातः स न सायमदृश्यत ।
योद्य वा न परेद्युः स सैनिको भैक्षवे बले ॥ १५२२ ॥
एवं त्यक्त्वा परान्पौरडामरेषु नृपान्तिकम् ।
प्रयात्सु लाभसत्कारानुचितान्प्राप्नुवत्सु च ॥ १५२३ ॥

काप्यहंपूर्विकोत्तस्थौ मनुजेश्वरकोष्टयोः।
प्रयातुं पार्थिवाभ्यर्णं लाभसौख्याभिलाषिणोः॥ १५२४॥
ज्ञात्वाथ तत्काकरुहाद्गृहीतस्वपरिच्छदः।
देशान्तरोन्मुखो भिक्षुराषाढे मास्यवाचलत्॥ १५२५॥
अनुयाद्भिः स दाक्षिण्यशेषाद्विहितसान्त्वनैः।
तदाद्यैर्डामरैः क्रुध्यन्न निरोद्धुमपार्यत॥ १५२६॥
अकरोत्स्वैरिणीसूनुतया शीलबहिष्कृतः।
अतिरूपेषु दारेषु तस्य कोष्टेश्वरः स्पृहाम्॥ १५२७॥
सटां हरेः फणारत्नमहेर्ज्वालां हविर्भुजः।
बालां च तस्य संस्प्रष्टुं कोप्रशान्तस्य शङ्कयात्॥ १५२८॥
समं सौस्सलिना बद्धसंधिराश्रयकाङ्क्षिणः।
सोमपालः स्वविषये नादात्तस्य प्रतिश्रयम्॥ १५२९॥
उद्विजेतः प्राणहरैः प्रयत्नैस्तस्य सर्वतः।
तद्देशदुर्गममहीसीमान्तं सुल्हरीं ययौ॥ १५३०॥
त्रिगर्तेषु दया शीलं चम्पायां मद्रमण्डले।
त्यागो दार्वाभिसारेषु मैत्री नामर्त्यधर्मिणाम्॥ १५३१॥
पीडयेत्त्यक्तभीर्भूभृद्दूरस्थे त्वयि डामरान्।
त्वामेवाभ्यर्थ्य राजानं ततः कुर्युः क्रमेण ते॥ १५३२॥
क्ष्मां तद्व्रजामोर्थयितुं सांप्रतं नरवर्मणः।
मन्त्रिभिर्युक्तमित्युक्तमपि मन्त्रं न चाग्रहीत्॥ १५३३॥
वसाल्पपरिवारोसद्गृह इत्यप्यगृह्लतः।
श्वशुरप्रार्थनां तस्य भृत्याः पार्श्वादवाचलन्॥ १५३४॥
प्रावर्तताथ नगरे विशद्भिर्विभवोज्ज्वलैः।
सुलग्नसुलभे काले वरयात्रेव डामरैः॥ १५३५॥

वीक्ष्याश्वच्छत्रतुरगैरेकैकं पार्थिवाधिकम् ।
सुस्सलक्ष्मापतेर्धैर्यमैश्वर्यं तुष्टुवुर्जनाः ॥ १५३६ ॥
औदार्याकारतारुण्यवेषसौन्दर्यमन्दिरम् ।
कोष्ठेश्वरोऽधिकं स्त्रीणां प्रययौ प्रेक्षणीयताम् ॥ १५३७ ॥
प्रशान्तविप्लवे देशे यथावुत्सववाद्यताम् ।
विशङ्कूरिलवन्यौघतूर्यघोषो दिवानिशम् ॥ १५३८ ॥
क्षीराद्या लक्ष्मकेणापि सर्वे मडवराज्यतः ।
आनीताः पार्थिवाभ्यर्णं सैन्यार्णवभयंकराः ॥ १५३९ ॥
अपि भूपालवाल्लभ्याद्भूद्राजोपजीविनाम् ।
प्रतीहारगृहद्वारप्रवेशो बहुमानकृत् ॥ १५४० ॥
लवन्यलुण्ठितग्रामतया दुर्भिक्षदुःसहः ।
व्ययोत्तरङ्गः कालोऽभूत्स राज्ञो धनदश्रियः ॥ १५४१ ॥
डामरेभ्यो नृपः पारात्संगृह्णन्कृतवेतनः ।
निनायाभ्यन्तरं वृद्धिं बाह्यं चापचयं जनम् ॥ १५४२ ॥
तिष्यवैश्यार्यदेवाद्या ज्ञातयो जनकद्रुहाम् ।
राजद्रोहोचितां राज्ञा विपत्तिमनुभाविताः ॥ १५४३ ॥
मासैश्चतुर्भिः स पितृप्रमयाहादनन्तरम् ।
अनन्यशासनं राष्ट्रं स्वमेव समपादयत् ॥ १५४४ ॥
निवासनगरं पौराः सर्वसामर्थ्यवर्जिताः ।
अनन्तै राष्ट्रमाकीर्णं डामरैः पार्थिवोपमैः ॥ १५४५ ॥
बद्धमूलो नातिदूरे सर्वभारसहो रिपुः ।
सबाह्याभ्यन्तरा मन्त्रिसामन्ता वैरिसंश्रिताः ॥ १५४६ ॥
सत्त्वोपदेशवृद्धस्य नैकस्यापि नृपास्पदे ।
अधर्मबहुलाः सर्वे भृत्या द्रोहैकवृत्तयः ॥ १५४७ ॥

राज्यारम्भे बभूवेयं या सामग्र्यस्य भूपतेः।
सा सर्तव्यान्तरा ज्ञातुं प्रत्युदन्तं विवेकृभिः॥ १५४८॥
प्राप्तप्रसङ्गात्तदिदं गुणग्रामोपवर्णनम्।
वक्ष्यमाणं सुबहुशोप्यत्र लेशात्प्रदर्श्यते॥ १५४९॥
पूर्वापरानुसंधानबन्ध्यैर्दृष्टान्तवत्कथाः।
नाबुद्धातिगभीराणां शक्या रसयितुं गुणाः॥ १५५०॥
प्रत्यक्षस्य गुणाग्राज्ञो विचिन्वन्तो यथास्थितान्।
अनीर्ष्यस्य भविष्यामो विवेकस्यानृणा वयम्॥ १५५१॥
स्थितस्य तत्त्वविज्ञाने नान्यस्य हि पटुर्जनः।
अमानुष्यानुभावस्य राज्ञः किं पुनरीदृशः॥ १५५२॥
हितानां दाराणां सदृशसुखदुःखस्य सुहृदः
कवेः सोल्लेखस्य प्रियसकललोकस्य नृपतेः।
स्थितानां कोप्यत्र व्यवहितविवेकः स्वकुकृतै-
रसामान्यं ज्ञातुं सुभगमनुभावं न कुशलः॥ १५५३॥
भवेत्प्राप्तप्रसरणा परिणामेथवा मतिः।
कथं सर्वस्याद्भुतायां निष्ठायां गुणदोषयोः॥ १५५४॥
सन्त्येवास्यापि विषमाः स्वभावा दोषतां जनः।
येषां विपाकभव्यत्वमजानन्गणयत्ययम्॥ १५५५॥
विकासः केषांचिन्नयनविषमैर्विद्युदुदयैः
परेषामुद्भूतिः श्रवणकटुभिर्दीर्घरसितैः।
न चेष्टा काप्यन्योपकृतिपरिहीना जलमुचो
जडो वर्षादन्यं गणयति गुणं नास्य तु जनः॥ १५५६॥
गुणाँल्लोकोत्तराञ्शृण्वन्नस्यानुभवगोचरान्।
भविता पूर्वभूपालकृत्ये सप्रत्ययो जनः॥ १५५७॥

अनुच्चलन्नपि स्थानाद्भ्रूभङ्गेन चकार सः।
विलोलांछोमकम्पेन दिङ्नाग इव भूधरान् ॥ १५५८ ॥
विरुद्धवाहिनीवृन्दा गूढं यद्भयसंभवम् ।
वहन्ति तापं भूपाला और्वाग्निमिव सिन्धवः ॥ १५५९ ॥
भूमिभृद्धास्वतस्तस्य तेजसाप्यायितो गतः ।
पूर्वराजयशश्चन्द्रो भुवनेषु प्रकाशताम् ॥ १५६० ॥
यो यस्तं पश्यति स्वात्मसंमुखं स स सर्वतः ।
जानात्यवक्रोल्लिखितं देवबिम्बमिवेश्वरम् ॥ १५६१ ॥
स्थिरप्रसादो दत्ते यत्तदादत्ते न स क्वचित् ।
भयं पुनः प्रणमतां दत्तं हरति विद्विषाम् ॥ १५६२ ॥
कृपाणेः प्रतिबिम्बं स्वं हित्वा नान्योस्य संमुखः ।
नापरः प्रतिशब्दाच्च गर्जतः प्रतिगर्जति ॥ १५६३ ॥
तस्य नातिशितं कोपे प्रसादे निशितं पुनः ।
धत्ते तीक्ष्णैकधारस्य तरवारेस्तुलां वचः ॥ १५६४ ॥
तस्याकुजन्मनो नित्याम्लानलक्ष्मीविकासिनः ।
प्रभवन्त्याश्रिताः कल्पशाखिनः पल्लवा इव ॥ १५६५ ॥
राज्ञि गाम्भीर्यदुर्लक्ष्यमाहात्म्यप्रभविष्णुताम् ।
विवेद मन्त्रिणां लोकः सिषेवे तांश्च सर्वतः ॥ १५६६ ॥
प्ररूढस्तु प्रतीहारो न विपेहेन्यमन्त्रिणाम् ।
पार्श्वद्रुमाणामेषाख्यौषधिस्तम्भ इवोद्गतिम् ॥ १५६७ ॥
तस्योत्पाटयतः सर्वांस्तृणानीवावहेलया ।
स्फूर्जञ्जनकसिंहोभूदशक्योन्मूलनः परम् ॥ १५६८ ॥
आबाल्यात्संस्तुतो राज्ञः स कृत्स्नव्यवहारवित् ।
अधृष्यस्तरुणीभूततनयो ह्यास्त सर्वतः ॥ १५६९ ॥

अद्वैधं यौनसंबन्धादिच्छतस्तत्सुतो मदात् ।
उुङ्गाभिधस्तस्य ततः कृतावज्ञोतनोत्त्रपाम् ॥ १५७० ॥
रन्ध्रान्वेषी स तद्द्रोषादुपजापैः क्षणे क्षणे ।
ससूनौ जनके यत्नान्नृपो द्वेषमजिग्रहत् ॥ १५७१ ॥
राज्ञस्तुल्यवयःस्थौ हि जननीगाढसंस्तवात् ।
राज्यकाले हि सोत्सेकावास्तां तदवकाशदौ ॥ १५७२ ॥
तुरंगयोग्योपस्कारस्नानाहारादि राजवत् ।
अकालज्ञावकुरुतां राजधान्यन्तरेव तौ ॥ १५७३ ॥
सह स्ववृद्धैः समशीर्षिका प्रभो-
र्न युज्यते प्राप्तसमुन्नतेः क्वचित् ।
श्रितोन्नतेर्दर्दुरवृन्दलङ्घनं
सरोजषण्डस्य महाविडम्बना ॥ १५७४ ॥
तद्भित्तिलाभसंरूढपैशुनालेख्यकल्पनाः ।
तद्वर्गेप्यखिले चक्रुस्तद्विषः कलुषं नृपम् ॥ १५७५ ॥
अथ राजा विजयिनं सत्कर्तुं कम्पनापतिम् ।
कृतज्ञः श्रावणे मासि जगाम विजयेश्वरम् ॥ १५७६ ॥
अत्रान्तरे पिश्चदेवादागच्छन्गिरिगह्वरे ।
प्राप शूरपुरद्रङ्गाधीश्वरादुत्पलो वधम् ॥ १५७७ ॥
पुष्पाणनाडादुत्पिञ्जकतये पुनरागतः ।
द्रङ्गाधिपेनागुटिकान्वेषिणा स ह्यवाप्यत ॥ १५७८ ॥
क्षितौ निपतितः पार्श्वप्राप्तमेकं द्विषद्भटम् ।
मुमूर्षुर्विशिखाविद्धजानुमर्मापि सोवधीत् ॥ १५७९ ॥
प्रत्यावृत्तस्य सन्कुल्य कम्पनेशं महीपतेः ।
द्वार्यवन्तिपुरस्थस्य द्रङ्गेशोरिशिरो व्यधात् ॥ १५८० ॥

स दृढद्राढिकामुष्टिरसुहृन्मुण्डमुद्गरः ।
चक्रे तस्य दृढामर्षशोकशङ्कुविपाटनम् ॥ १५८१ ॥
आद्यायामेव यात्रायां जातारातिक्षयो जनैः ।
स निःशेषयिताशेषकण्टकानामगण्यत ॥ १५८२ ॥
तस्मिन्प्रविष्टे नगरं विद्रुताः केपि सागसः ।
प्रापुर्जनकसिंहाद्याः केपि कारागृहस्थितिम् ॥ १५८३ ॥
कैश्चित्पलायितैः शङ्कां ग्राहिताः पृथिवीपतेः ।
ततः कोष्टेश्वरमुखाः प्रातिलोम्यं प्रपेदिरे ॥ १५८४ ॥
शमालां निर्गतः श्रीमान्कार्तिकेऽथ कृती नृपः ।
तत्र तत्रासुहृद्ग्रामं संग्रामोग्रमबाधत ॥ १५८५ ॥
यत्र सुस्सलभूपाद्याः प्रापुर्भग्नप्रतापताम् ।
तं हाडिग्राममदहत्सुचिरूर्जितविक्रमः ॥ १५८६ ॥
महीभुजा पीड्यमानैराहूतः कोष्टकादिभिः ।
अथ भिक्षाचरो राज्यगृध्नुर्भूयोप्युपाययौ ॥ १५८७ ॥
एकेनाह्ना योजनानि प्रोल्लङ्घ्य दश पञ्च च ।
शिलिकाकोष्टनामानं गिरिग्राममवाप सः ॥ १५८८ ॥
क्षुत्पिपासाक्रमारातिभीतिमार्गश्रमोद्भवम् ।
क्लेशं नाजीगणन्मानी धावितः स जिगीषया ॥ १५८९ ॥
कार्यमायाति वैमुख्यं जिगीषोर्विधुरे विधौ ।
प्रस्थितस्य पुरोवाते रथस्येव ध्वजांशुकम् ॥ १५९० ॥
आरम्भमात्रमपि कस्यचिदेव सिद्ध्यै
कश्चित्प्रयत्नपरमोप्यफलप्रयासः ।
मन्थाद्रिणामृतमवाप्युदधेर्मुहूर्ता-
त्किं चिराद्विदधता न हिमाद्रिजेन ॥ १५९१ ॥

अथा सरित्स्ववसतेर्जलधिप्रवेशे
वेलोर्मिवेल्लनवशेन विवर्तमाना ।
मिथ्यैव यच्छति धियं पुनरुद्गतेति
नोत्थानमस्ति तु विधिव्यपरोपितानाम् ॥ १५९२ ॥
तस्य तावन्महायत्नकठोरस्योदयक्षणे ।
सिद्धेर्विबन्धो विधिना विधुरेण व्यधीयत ॥ १५९३ ॥
आयातं तमबुद्धा तु तस्मिन्नेव क्षणेऽभ्यत् ।
पृथ्वीहरानुजः प्राप्तभङ्गः कृताञ्जलिर्नृपम् ॥ १५९४ ॥
कोष्ठेश्वरः स चावेत्य संप्राप्तं तमतिष्ठताम् ।
कृत्याक्षमौ हतः सर्पाविव मन्त्रनियन्त्रितौ ॥ १५९५ ॥
ताभ्यां स्थानेऽथ सोऽन्यस्मिंस्त्याजितोऽध्वपरिश्रमम् ।
कार्कोटद्रङ्गमार्गेण निर्गतः सुह्नरीं ययौ ॥ १५९६ ॥
आसीच्च तत्र प्रोच्चण्डदर्पकण्डूलदोर्द्रुमः ।
उष्मायमाणः कश्मीराक्रान्तिसंततचिन्तया ॥ १५९७ ॥
उद्दीपसलिलस्येव तस्य रन्ध्रगवेषिणः ।
पुरं प्रविष्टो राजापि प्रतीकारमचिन्तयत् ॥ १५९८ ॥
अद्वितीयस्त्वमात्येषु प्रतीहारो मदोग्रताम् ।
सुज्जेरसहमानोऽभूच्छलान्वेषणतत्परः ॥ १५९९ ॥
आययावथ विस्रम्भावष्टम्भं बलातः प्रभोः ।
धन्याग्रजः पूतमूर्तिर्जाह्नवीजलमज्जनात् ॥ १६०० ॥
तदाद्याः संस्तुता राज्ञश्चिरसंभावितास्ततः ।
अनाप्नुवन्तोऽधीकारान्पर्यतप्यन्त चिन्तया ॥ १६०१ ॥
कुर्वाणे कार्यतस्तस्मिन्भरं पित्र्येषु मन्त्रिषु ।
कालप्रतीक्षाक्षमतां मुहुस्ते गहनाशयाः ॥ १६०२ ॥

प्रतीहारस्तु दुर्लक्ष्यसुज्झिनिर्लोठनोद्यतः ।
अप्रियानपि तान्प्रीत्या जग्राहोग्रोपयोगिनः ॥ १६०३ ॥
व्यतीतेष्वथ मासेषु केषुचिद्दैवयोगतः ।
अकस्मादभवद्भूभृत्स्फीतलूतामयातुरः ॥ १६०४ ॥
विस्फोटशोफातीसारवह्निमान्द्याद्युपद्रवैः ।
संदिग्धाभ्युदये तस्मिन्देशः पर्याकुलोभवत् ॥ १६०५ ॥
इत्थं स्थितः कुलस्यैकभर्तुः स्वामी वली रिपुः ।
तत्पक्षा डामरा राष्ट्रं दुष्टमेव व्यचिन्तयन् ॥ १६०६ ॥
आयत्यां च तदात्वे च हितकृत्यं विचारयन् ।
राज्ञः श्रीगुणलेखाया जातमेकं सुतं शिशुम् ॥ १६०७ ॥
पञ्चाब्ददेश्यं पर्माण्डि सुज्झिर्भूमिपतिं तदा ।
चिकीर्षुर्मन्त्रयामास मातुलेनास्य गार्गिणा ॥ १६०८ ॥
इत्थंभूतस्य दुर्भुक्षुः ससूनुः सुज्झिरद्य ते ।
पञ्चचन्द्रादिभिः सार्धं युक्त्या मन्त्रयतेनिशम् ॥ १६०९ ॥
लब्धरन्ध्रः प्रतीहारो धन्याद्याश्च तदीरिताः ।
इत्यवोचंस्ततो भूपं स तथेत्यग्रहीच्च तत् ॥ १६१० ॥
पूर्वप्रजासृज इवाद्भुतवस्तुतत्व-
व्यावर्णनेन कुतुकं जनयन्ति तज्ज्ञाः ।
वाला इवाल्पमतिहार्यधियश्च सन्ति
प्रायो नृपा नियमशून्यमनोनुभावाः ॥ १६११ ॥
शौचस्थाने कृतवसतिभिः स्त्रीव्यवायालये वा
निःशङ्को यच्छलनकुशलैर्मानसं संप्रविश्य ।
नीतो भूतैरिव विवशतां निर्भरं गर्भचेटै-
र्भद्रं भूपात्कथमिव ततः स्यादवष्टब्धचेष्टात् ॥ १६१२ ॥

निर्हेतु प्रहसन्विटः प्रविशति क्षोणीपतेरन्तिकं
प्रीत्युत्फुल्लदृगेष किं किमिति तं पृच्छत्यनच्छाशयम्।
ब्रूते किंचिदसौ कचानथ कषन्सर्वंकषं मानिनां
मानप्राणगुणेषु यत्सरभसं दम्भोलिपातायते ॥ १६१३ ॥
सविभ्रमगतागतः किमपि भाषमाणः श्रुतौ
प्रभोर्वलितलोचनं जगदवज्ञयालोकयन्।
निजस्य मुखविक्रियाप्रणयताडनाद्यैर्विद-
न्ननुग्रहमिवाहितं नृपतिवल्लभो दुःसहः ॥ १६१४ ॥
अपि जातु स दृश्येत निःसंक्षोभमतिर्नृपः।
यो यन्त्रपुत्रक इव व्यक्तं धूर्तैर्न नर्त्यते ॥ १६१५ ॥
यतो भृत्यान्तराज्ञानाज्जातः सर्वस्वसंक्षयः।
तत्प्रजादुष्कृतै राज्ञां हा धिङ्नाद्यापि शाम्यति ॥ १६१६ ॥
सुज्जिरारोग्यमन्वेष्टुमागच्छन्पूर्ववत्प्रभोः।
विन्यस्तरक्षिणः पश्यन्नविश्वासमखिद्यत ॥ १६१७ ॥
दाक्षिण्यं वामतां यातमाशये प्रतिबिम्बितम्।
दर्पणस्येव राज्ञः स विभाव्याभूत्पराङ्मुखः ॥ १६१८ ॥
तस्मिन्राजगृहे खेदान्मन्दीकृतगतागते।
नृपतेस्तद्गतां प्रीतिं निःशेषां जह्निरे खलाः ॥ १६१९ ॥
भृत्यः सुज्जेश्चित्ररथोप्यास्थानद्विजभूः शठः।
प्रातिलोम्यावहैर्भर्तुर्मन्त्रैरासीच्छ्रियोन्तकृत् ॥ १६२० ॥
नीरोगे राज्ञि दृष्टः स दिष्टवृद्ध्यै नृपास्पदे।
वसुवर्षी विनिर्याय प्रार्थनार्थी गृहान्ययौ ॥ १६२१ ॥
न तं प्रासादयद्राजा विशालबलवाहनः।
आक्रम्यासौ कथं नः स्यादित्युपायं त्वचिन्तयत् ॥ १६२२ ॥

त्यज्येत हृतकार्योसौ निराशैरनुजीविभिः ।
मत्वेति तदधीकारानन्येभ्यस्तूर्णमार्पयत् ॥ १६२३ ॥
राजस्थानात्मजं धन्यमुदयं कम्पनादपि ।
अजिग्रहन्नरपतिः खेरीकार्यं च रिल्हणम् ॥ १६२४ ॥
हृताधिकारे प्रव्यक्तवैकृते नृपतौ ततः ।
अल्पावशेषानुचरः सुज्जिरासीद्विशङ्कितः ॥ १६२५ ॥
विमानितः पुराद्गङ्गायात्रामुद्दिश्य मानवान् ।
सोथ सुस्सलभूभर्तुरस्थीन्यादाय निर्ययौ ॥ १६२६ ॥
औत्सुक्यात्प्रार्थनाकाङ्क्षी राजधान्यन्तिकेन सः ।
निर्गच्छन्राजपुरुषैर्न राज्ञा वान्वरुध्यत ॥ १६२७ ॥
तन्निर्वासनगर्वस्य स्थापनायानुयात्रिके ।
प्रतीहारस्तस्य गुप्त्यै कोशादेः स्वात्मजं व्यधात् ॥ १६२८ ॥
निग्रहानुग्रहावस्मदायत्ताविति रक्षिणम् ।
पुत्रं प्रादाल्लक्ष्मकोप इति ध्यायन्स विव्यथे ॥ १६२९ ॥
निवृत्तो लक्ष्मको द्वारात्पर्णोत्सं शनकैर्गतः ।
अवारोपयदद्रोहो भागिकं लोहराचलात् ॥ १६३० ॥
प्रतीहारविसृष्टाय धात्रेयाय महीभुजः ।
प्रेमाभिधाय तत्कोट्टाधीकारं च समार्पयत् ॥ १६३१ ॥
उत्खाय लोहरस्यागाच्छङ्काशङ्कुं महीपतेः ।
स ग्रीष्मविषमं कालं राजपुर्यामलङ्घयत् ॥ १६३२ ॥
अमात्यकन्दुकव्रातपातनोत्पातनक्षमः ।
आयत्तडामरः प्राप प्रथां कामपि लक्ष्मकः ॥ १६३३ ॥
द्वारेथाकारयत्सुज्जिप्रतिमल्लविधित्सया ।
कृष्यमाणो राजवंशपौरुषं राजमङ्गलम् ॥ १६३४ ॥

अनन्यदेशजः सुज्जिः शूरो मत्कोशपोषितः।
कीर्तिमेष हरेद्ध्यावितीर्ष्याकलुषो हि सः॥ १६३५॥
खड्गग्राहिसहायः स क्षुण्णः पर्यटितुं पथि।
निःसुखश्चोपहास्यश्च तेन कार्यार्पणात्कृतः॥ १६३६॥
कर्तुं पदव्यां योग्यानामयोग्यान्प्रभवेन्न कः।
तेषां गुणैस्तान्संयोक्तुं न शक्यं कारणैरपि॥ १६३७॥
पदे श्रीखण्डस्यानुचितमुचिते वर्ष्मणि निजे
वृषाङ्कः प्रक्षेप्तुं प्रभवति चिताभस्म रभसात्।
न तत्स्वेच्छायत्तत्रिजगदुदयापायघटनो-
प्यसौ तद्गन्धेन स्फुटमिह पटुः संघटयितुम्॥ १६३८॥
तस्मिन्सुज्जिप्रतिस्पर्धामप्रौढे वोढुमक्षमे।
दूतानसृजदानेतुं सज्जपालं दिगन्तरात्॥ १६३९॥
निर्वीरे मण्डले द्वेष्योप्यवापत्कार्यगौरवात्।
कोष्ठेश्वरो नरपतेर्नितरामन्तरङ्गताम्॥ १६४०॥
प्रीतिदायैस्तोष्यमाणस्तैस्तैस्तुष्टेन भूभुजा।
विस्रब्धो नगरे तस्थौ सोपि लूतामयातुरः॥ १६४१॥
एवं दमकदम्बैक्यं राज्ञि कुर्वति कार्यतः।
चालकैः सोमपालाद्यैः सुज्जिर्निन्येथ वैकृतम्॥ १६४२॥
प्रतिज्ञाय लतामात्रसाध्यं कश्मीरनिर्जयम्।
सोमपालाय तद्राज्यं सोङ्गीचक्रेवमानितः॥ १६४३॥
प्रतिशुश्राव तस्मै च भागिनेयीं स कन्यकाम्।
धीमानत्रान्तरे सामदाने प्रयुयुजे नृपः॥ १६४४॥
द्वौ तावल्पाशयौ राजकन्ययोः स्वीक्रियां तदा।
रभसाद्यावकुर्वाणावदातामन्तरं विषाम्॥ १६४५॥

उपायैर्जयसिंहस्य शकुनैश्च निरीक्षितैः ।
प्रेरितः सोमपालोथ सुज्जेर्मन्दादरोभवत् ॥ १६४६ ॥
स्वयमेत्य प्रतीहारस्तत्र राजपुरीपतिम् ।
सीमान्तभुवमानिन्ये कन्यकोद्वाहसिद्धये ॥ १६४७ ॥
जातां कह्लनिकाख्यायां महादेव्यां महीपतेः ।
उपयेमे नृपसुतां सोमोम्बापुत्रिकाभिधाम् ॥ १६४८ ॥
याते तस्मिन्कृतोद्वाहे नागलेखाभिधां सुधीः ।
तत्स्वस्रेयीं प्रतीहारो भूभुजे प्रत्यपादयत् ॥ १६४९ ॥
इत्थं राष्ट्रद्वये बद्धसंधौ निरवकाशताम् ।
प्राप्तः प्रतस्थे हेमन्ते सुज्जिक्षिपथगोन्मुखः ॥ १६५० ॥
जालंधरे संघटितो ज्येष्ठपालो निनाय तम् ।
गाढावमाननिर्नष्टसौष्ठवं भिक्षुपक्षताम् ॥ १६५१ ॥
त्वयि भिक्षाचरे चैकसैन्यनायकतां गते ।
नोपेन्द्रो वा महेन्द्रो वा समर्थौ प्रत्यवस्थितौ ॥ १६५२ ॥
राज्यप्रदस्य ते यश्च चक्रे राजा विमाननाम् ।
तस्थुषो यश्च विषये प्रतिकुर्मस्तयोर्द्वयोः ॥ १६५३ ॥
इति संप्रेरितस्तेन देङ्गपालान्तिकस्थितेः ।
यियासुः सोन्तिकं भिक्षोर्भागिकेन न्यषिध्यत ॥ १६५४ ॥
अनिक्षिप्तवतोस्थीनि स्वामिनो जाह्नवीजले ।
न युक्तमेतत्ते कृत्यमित्यावेगादशाधि च ॥ १६५५ ॥
स्नात्वा धुनद्यामेष्यामि पार्श्वं व इति निश्चयम् ।
स पीतकोशः कृत्वास्य ययौ प्रस्तुतसिद्धये ॥ १६५६ ॥
प्रतीहारकरन्यस्तसर्वभारस्तु भूपतिः ।
मन्दाक्रान्तितया राज्यमसुस्थितममन्यत ॥ १६५७ ॥

योयो हि व्यग्रहीत्तं तं संधाय सविधस्थितः।
तमन्वहं प्रतीहारः सानुग्रहमिवैक्षत ॥ १६५८ ॥
प्रगल्भमाने शास्त्येवमुदयः कम्पनापतिः।
अवधीच्छद्मना दत्तं प्रकटं कालियात्मजम् ॥ १६५९ ॥
अविश्वासोल्बणान्सर्वलवन्यानथ लक्ष्मकः।
निर्मर्यादान्कम्पनेशमीषत्सान्त्वमजिग्रहत् ॥ १६६० ॥
स्नात्वाभ्येष्यति गङ्गायां यावत्सुज्जिर्विसूत्रताम्।
तावत्कथं मया नेयाः कश्मीरा इति चिन्तयन् ॥ १६६१ ॥
तावन्मात्रान्तरव्याप्त्या राज्ञो विज्ञाय डामरान्।
भिन्नान्भिक्षाचरोविक्षद्विपलाटां हिमागमे ॥ १६६२ ॥
मण्डलस्यान्तरे तस्य विविक्षो रुद्धडामरः।
प्रतीहारो हिमर्तुश्च निषेद्धा समपद्यत ॥ १६६३ ॥
स टिक्केन पितृद्रोहादेकान्तद्वेषिणा रिपोः।
आनीतः संमतैर्दत्ताप्यायः सर्वैश्च डामरैः ॥ १६६४ ॥
प्रतीक्षमाणो राज्याप्तिहेतुं सुज्जिसमागमम्।
निर्भयष्टिकजामातुर्भागिकस्य खशप्रभोः ॥ १६६५ ॥
बाणशालाभिधे दुर्गे वसन्नल्पोच्छ्रितावपि।
दूतैर्विभेदमनयत्सर्वडामरमण्डलम् ॥ १६६६ ॥
प्रमोदं सुहृदां त्रासं द्विषां च वितुजन्पुरः।
व्यावर्ततात्र गङ्गायाः सुज्जिर्विहितमज्जनः ॥ १६६७ ॥
पूर्वविप्रकृते भिक्षावर्सिश्चाभेदमागते।
यथामुष्य महीभर्तुस्तथास्माकं भयं भवेत् ॥ १६६८ ॥
ध्यात्वेति सिंहदेवेन प्रार्थितो व्याजमाददे।
सुज्जिस्वीकरणोद्योगे सोमपालो भयाकुलः ॥ १६६९ ॥

सुज्जिर्जालंधरं प्राप्तः प्रातर्भिक्षाचरान्तिकम् ।
यावद्यास्यति तं सायं तद्दूतस्तावदासदत् ॥ १६७० ॥
प्रेरितो ज्येष्ठपालेन निषिद्धो भागिकेन च ।
विरराम स तस्योक्त्या विपक्षाश्रयणग्रहात् ॥ १६७१ ॥
ऋणं देशान्तरोपात्तं तव भूपोपनेष्यति ।
स्वं च दास्यत्यधीकारं मन्मुखप्रहितार्थनः ॥ १६७२ ॥
इति दूतमुखेनोक्तः सोमपालेन चान्वहम् ।
विपक्षौत्सुक्यमुत्सार्य तद्देशाभिमुखो ययौ ॥ १६७३ ॥
उदयः कम्पनाधीशो वैशाखे तीर्णसंकटः ।
खशान्वितेन संग्रामं प्रत्यपद्यत भिक्षुणा ॥ १६७४ ॥
प्राक्स्थुष्यल्पपृतने जाते पृथुबले ततः ।
तस्मिन्कोट्टान्तरं भिक्षुः प्राविशत्प्राप्तवेष्टनः ॥ १६७५ ॥
राजाथ विजयक्षेत्रं निर्यातः प्रत्यपूरयत् ।
कम्पनेशस्य कटकं तास्ताः संप्रेषयंश्चमूः ॥ १६७६ ॥
यत्रोपलशरासारविविधायुधवर्षिणी ।
दुर्गस्थितैर्नृपचमूः प्रत्ययोध्यश्मवर्षिभिः ॥ १६७७ ॥
पतत्स्वश्मसु भिक्षोश्च नामलक्ष्मसु पत्रिषु ।
ग्रहीतुं दुर्गजान्राजसेना दीर्घापि नाशकत् ॥ १६७८ ॥
दिनैरभ्यधिके मासमात्रे यातेग्रहीत्ततः ।
विदार्य मूलं दुर्गस्य धान्यं खाताम्बु संभृतम् ॥ १६७९ ॥
दुर्गभाजो बलासाध्या राज्ञ्युपायपरे धियम् ।
जाततद्वैरिबाधेच्छां धनलुब्धामदर्शयन् ॥ १६८० ॥
विससर्ज प्रतीहारमथ तद्वस्तुसिद्धये ।
राजा डामरसामन्तमन्त्रिराजात्मजैः समम् ॥ १६८१ ॥

कोष्टेश्वरत्रिल्लकाद्याः कृच्छ्रस्थस्य विमोक्षणम् ।
करिष्यामो वयं भिक्षोरिति बुद्ध्या तमन्वयुः ॥ १६८२ ॥
पश्यन्संकटशैलाग्रादधः कोट्टं मितोन्नति ।
जितं मेने प्रतीहारो वीक्ष्यानन्ताः स्ववाहिनीः ॥ १६८३ ॥
पूर्वस्थितैः प्रतीहारानुगैश्चान्यत्र वासरे ।
अयोधि सर्वसैन्यस्य बलात्कोट्टं जिघृक्षुभिः ॥ १६८४ ॥
ते तावन्तोप्यश्मवृष्ट्या तथा तैः प्रतिचक्रिरे ।
नास्तीदं विक्रमेणेति यथागृह्णन्विनिश्चयम् ॥ १६८५ ॥
वीरदेहद्रुमाग्रेभ्यो न्यपतन्नश्मभिर्हताः ।
निर्यदस्रौघसरघाः शीर्षभ्रमरगोलकाः ॥ १६८६ ॥
कोष्टेश्वरस्य मूढत्वं निर्व्यूढं तत्र किंचन ।
स्वस्य भिक्षोर्लवन्यानामन्येषां च विनाशकृत् ॥ १६८७ ॥
नास्त्यत्र मत्समो वीर इत्येतावत्प्रसिद्धये ।
स ह्ययुद्धोद्धतं भिक्षोर्यत्प्राणक्षयकार्यभूत् ॥ १६८८ ॥
दुभुक्षूणां खशानां च संकटे धैर्यमादधे ।
कोष्टेश्वरोस्मि चाभिन्नौ तद्वश्या डामराः परे ॥ १६८९ ॥
यदेतद्दृश्यते भूरि सैन्यमस्मद्धिताय तत् ।
पर्यवस्येदिति वदन्सम्भाव्यन्यथा च तत् ॥ १६९० ॥
विस्रम्भभूरमुष्यारिर्यत्र कोष्टेश्वरोप्यसौ ।
अन्येषु तत्र केवास्थेत्यथ ते निश्चयं दधुः ॥ १६९१ ॥
भूभृत्पितृद्रुहः कार्यवशेन स्वौपवेशने ।
अङ्गीकृताधिकारस्तु धीमांष्टिकस्य लक्ष्मकः ॥ १६९२ ॥
खशाधीशं महाग्रामस्वर्णादित्यागसंश्रयात् ।
स्वीकृत्य भिक्षुदुभुक्षुवद्वकक्ष्यमकारयत्[1] ॥ १६९३ ॥

---

१ भिक्षुदुभुक्षावद्व इति स्यात् ।

आनन्दाख्यः खशाधीशस्यालः कृतगतागतः ।
नीत्वा टिक्कं प्रतीहाराभ्यर्णं भूयोप्यरोपयत् ॥ १६९४ ॥
प्रतीहारस्य टिक्केन सहैक्यं वीक्ष्य डामरैः ।
निःसंशयं हतोज्ञायि भिक्षुः कोष्ठेश्वरादिभिः ॥ १६९५ ॥
संरुध्यास्तद्विमोक्षाय प्राहिण्वंस्ते खशान्तिकम् ।
दूतानूरीकृतस्वर्णदाना भूरिधनैः समम् ॥ १६९६ ॥
खशस्तु दध्याबुत्कोचं गृहीत्वास्माभिरुज्झितः ।
जानाति रक्षितान्प्राणान्भिक्षुः कोष्ठेश्वरादिभिः ॥ १६९७ ॥
समन्युः प्राप्तराज्योथ देङ्गपालोथ दूरगः ।
हन्यान्मां जयसिंहस्तद्रक्ष्यः पक्षः प्रयत्नतः ॥ १६९८ ॥
मत्वेति तेन प्रत्युक्ता भिक्षुं शौचस्थितं गृहात् ।
विपाट्यान्तः फलहकं निर्गच्छेत्यूचिरेपि ते ॥ १६९९ ॥
स त्वमेध्योपलिप्ताङ्गः श्वेवावस्करवर्त्मना ।
यात इत्ययशो लोके ध्यायन्मानी न निर्ययौ ॥ १७०० ॥
कोष्ठेश्वरो व्यक्तकृत्यः सैन्यक्षोभेच्छया क्षिपन् ।
रूक्षं कालविदा प्राह्णे प्रतीहारेण सान्त्वितः ॥ १७०१ ॥
नीवौ खशाद्यैर्दत्तायामाप्रत्यूषादगृह्यत ।
व्यवसायः प्रतीहारमुख्यैर्भिक्षुप्रमापणे ॥ १७०२ ॥
गच्छद्भिरागच्छद्भिश्च राजा दूतैः प्रतिक्षणम् ।
अन्विष्यन्विजयक्षेत्रे वार्तां पर्याकुलोभवत् ॥ १७०३ ॥
तावद्भिराहवैस्तैस्तैः साहसे दश वत्सरान् ।
कृतयत्नस्य साध्योभून्न यो वृद्धमहीभुजः ॥ १७०४ ॥
डिम्बो राजानुगा डिम्बास्तस्य भिक्षोः प्रमापणम् ।
साध्यमेते हि मन्यन्ते हन्त किं केन संगतम् ॥ १७०५ ॥

विहस्य नीयते वित्तं स्वशैरेत्य क्षणादमी ।
भग्ना नूनं प्रयास्यन्ति मुषिताश्चाखिलाः परैः ॥ १७०६ ॥
पृथग्भूतः कोष्ठकोयं त्रिल्लकस्यैव बान्धवः ।
एते भिक्षाचरोच्छिष्टपुष्टा आभ्यन्तरा अपि ॥ १७०७ ॥
को नूतनोत्र संप्राप्तो यो राज्ञः साधयेद्धितम् ।
सामग्री नूनमायाता सेयमस्यैव सिद्धये ॥ १७०८ ॥
इत्यूचुः शिबिरे यावज्जनास्तावदवेक्ष्यत ।
कटकैर्मन्त्रिणां दुर्गं विकोशायुधवाहिभिः ॥ १७०९ ॥
एकाकी चिरसंक्लिष्टो हन्तव्यस्तत्कृतेखिलैः ।
हा धिक्परिकरो बद्धो निर्लज्जैः सर्वशस्त्रिभिः ॥ १७१० ॥
त एवेत्यूचुरासीच्च कचच्छस्त्रोर्मिनिर्मलः ।
स्फुरद्योधाक्षिशफरो निःशब्दः सैन्यसागरः ॥ १७११ ॥
व्योम्नोड्डीयेत वा सैन्यं लङ्घयेद्वा मृगप्लुतैः ।
दुष्टाभ्रवृष्टिरिव वा निखिलांस्ताडयेत्समम् ॥ १७१२ ॥
साश्चर्यशौर्यः पर्यन्ते स्वीकुर्वन्भिक्षुरायुधम् ।
संभ्रान्तश्चकितश्चासीदित्यन्तश्चिन्तयज्जनः ॥ १७१३ ॥
एतावन्मन्त्रिणां सिद्धमथ प्रत्यूहसंभवः ।
तच्छान्तिः कार्यसिद्धिश्च प्रतापैर्नृपतेरभूत् ॥ १७१४ ॥
सैन्ये भिक्षाचरापातं पश्यत्यूर्ध्वार्पितेक्षणे ।
कोष्ठान्निष्कृष्टशस्त्रीकः पुमानेको विनिर्ययौ ॥ १७१५ ॥
रुदतीभिः परीतस्य नारीभिस्तस्य चिक्षिपुः ।
पृष्ठे केपि वपुर्लोलकौसुम्भाधरवाससः ॥ १७१६ ॥
बद्धः पलायमानोत्र सोयं भिक्षुरिति ब्रुवन् ।
उन्मुखः स जनोश्चौर्षाट्टिकं तमथ निर्गतम् ॥ १७१७ ॥

स हि भिक्षोः कृतद्रोहतुमुले प्रस्तुतो वधम् ।
तस्माद्राजानुगेभ्यो वा स्वस्याशङ्क्य विनिर्ययौ ॥ १७१८ ॥
अद्रोहोस्मीति लोकस्य प्रत्ययाय चकर्ष च ।
कृपाणीमुदरं हन्तुं रक्ष्यमाणो निजानुगैः ॥ १७१९ ॥
सानुगस्त्यक्तमार्गो स विलङ्घ्य नृपवाहिनीम् ।
अद्रिप्रस्रवणोपान्ते नातिदूरेभ्युपाविशत् ॥ १७२० ॥
उच्छ्वसंश्चिरसंप्राप्तैरम्भोभिर्दुर्गनिर्गतः ।
मायां प्रयोक्तुं प्रारेभे प्रेरितः सोन्यडामरैः ॥ १७२१ ॥
संजातं लम्बमानार्कमहस्तद्रक्ष्यतां क्षणम् ।
भिक्षुः क्षपायामास्कन्दमपनेष्यन्ति डामराः ॥ १७२२ ॥
इति तद्वाचिकात्तीक्ष्णाग्नीविभिर्मन्त्रिणां समम् ।
खशैस्त्यजद्भिर्द्विषतो न्यरुध्यन्तारुरुक्षवः ॥ १७२३ ॥
ततः किलकिलारावमुखरैः करतालिकाः ।
यौधैर्ददद्भिः सचिवा व्यगृह्यन्ताकुलाशयाः ॥ १७२४ ॥
मुक्ताः स्वामिद्रुहः कृच्छ्रगता राज्यं प्रसाधितुम् ।
द्विषतो मन्त्रिभिः स्वार्थो दत्त्वार्थान्को नु साधितः ॥ १७२५॥
राजकार्ये च भानौ च लम्बमानेथ लक्ष्मकः ।
किमेतदिति तं नीर्वि खशस्यालमभाषत ॥ १७२६ ॥
सोभ्यधात्कुम्भदास्यापि रोद्धुं शक्यं चिकीर्षितम् ।
खशानां प्रत्यवस्थाता कथं तत्रास्य संनिधिः ॥ १७२७ ॥
स हन्तुं वैपरीत्यं तं खशानां त्वं व्रजेत्यथ ।
उक्त्वा व्यसृजदानन्दं जहसे चान्यमन्त्रिभिः ॥ १७२८ ॥
सुदूरदर्शिना राज्ञा विपलादाध्वपाततः ।
देङ्गपालगृहा""दारम्भः समभाव्यत ॥ १७२९ ॥

अतः प्रधानकोट्टेशस्यालः स समगृह्यत ।
प्रागेवार्थैरेतदर्थं ग्रथ्नता दीर्घवागुराम् ॥ १७३० ॥
संक्षोभावसरे क्षत्ता ततो निःसंभ्रमोभवत् ।
शिक्षितं पक्षिणमिव त्यक्तं प्राप्यं विवेद तम् ॥ १७३१ ॥
स तानूचे न हास्यं मे नष्टे कार्यंत्र साहसम् ।
सर्वनाशे हतेमुष्मिन्खशस्यालेपि किं भवेत् ॥ १७३२ ॥
अकुण्ठया भाग्यशक्त्या राज्ञः स्यालः खशस्य सः ।
सर्वान्क्षियन्त्य दुर्गाग्रात्तीक्ष्णादीनाजुहाव तान् ॥ १७३३ ॥
दस्यूनामसवः कण्ठे संदेहं मन्त्रिणां धियः ।
स्वस्त्रीणां प्रीतयः काष्ठां तीक्ष्णाश्चारुरुहुर्गिरिम् ॥ १७३४ ॥
स चर्मकौपीनपटीबद्धस्तत्स्वाभिधाङ्कितैः ।
इषुभिः स्वामिवत्स्वस्य ख्यापनं सर्वतो युधि ॥ १७३५ ॥
स ताम्बूलादरः सक्तिः सा केशश्मश्रुयोजने ।
याभूदनुमुमूर्षूणां भिक्षुराजोपजीविनाम् ॥ १७३६ ॥
निश्चितान्ते ततस्तस्मिन्स तेषामन्ववर्तत ।
कोष्टेश्वरादिशिबिरं तूर्णं शरणमीयुषाम् ॥ १७३७ ॥
तिलकम् ॥

एकैकशो लक्ष्मकेण युक्ताः स्वैः प्रेरितैर्भटैः ।
टिक्कः स्वं वीक्ष्य वलितं निचकर्ताङ्गुलिं भयात् ॥ १७३८ ॥
स्वैरस्मिन्नवसरे स पलायनशङ्किभिः ।
रक्ष्यमाणस्तेष्वहःसु मनस्तापादभुक्तवान् ॥ १७३९ ॥
वीरस्ताम्यन्विलम्बेन तीक्ष्णानामाहवोत्सुकः ।
तस्थौ भिक्षाचरः स्वान्तमक्षवल्या विनोदयन् ॥ १७४० ॥

---

१. बन्धः इत्युचितम् ।

हर्म्यप्राङ्गनमायाते तीक्ष्णलोके युयुत्सया।
उत्तिष्ठता तेन दायः स्तोकशेषः समाप्यत ॥ १७४१ ॥
दीव्यतः कान्तया साकं कामिनः सुहृदागमे ।
प्रत्युत्थास्नोरिव क्षोभो नान्तस्तस्य व्यजृम्भत ॥ १७४२ ॥
किमद्यापि वधेन स्याद्बहूनामिति चिन्तयन् ।
स विहाय शरावापं सासिधेनुर्विनिर्ययौ ॥ १७४३ ॥
सुदीर्घचिन्तागलितायामश्यामलिभिः कचैः ।
चञ्चच्चित्रपताकाङ्कमिव वीरपटाञ्चलैः ॥ १७४४ ॥
गण्डताण्डविनाच्छिद्रशङ्कताडङ्करोचिषा ।
चन्दनोल्लेखकान्त्या च द्योतिताहंक्रियास्मितम् ॥ १७४५ ॥
वितीर्णे चित्रचार्यन्ते विपर्यस्ताङ्घ्रिताडनम् ।
द्योतयन्तमिवालातैः शस्त्रीनेत्राधरांशुकैः ॥ १७४६ ॥
कौसुम्भाधरवासोग्रबद्धधौताधराञ्चलैः ।
लोलैर्वीरहरिं बद्धसटाटोपमिवांसयोः ॥ १७४७ ॥
दृश्यनःपाणिपादैक्यचारुप्रचुरचारिभिः ।
चरन्तं मण्डलैश्चित्रैर्लघुचित्रस्थिरक्रमैः ॥ १७४८ ॥
औचित्यस्योचितां चर्यामलंकारमहंकृतेः ।
अभिमानविभूतीनां नित्योत्सेकमनल्पयम् ॥ १७४९ ॥
अलक्षितक्षिप्रपातं स सर्वोप्युन्मुखो जनः ।
विचरन्तं तमैक्षिष्ट भिक्षुमग्रे विरोधिनाम् ॥ १७५० ॥
कुलकम् ॥

राजवीजी मधोर्नप्ता तं प्रवीरः कुमारियः ।
भ्रातापि ज्येष्ठपालस्य निर्यातो रक्तिकोन्वगात् ॥ १७५१ ॥
हर्म्यैर्निम्नोन्नतैस्तैस्तैर्विशतः परिपन्थिनः ।
रुरोधैकः शरासारैर्गार्गिको भिक्षुसंश्रितः ॥ १७५२ ॥

ते धावन्तो व्यभाव्यन्त शरैस्तच्चापनिर्गतैः।
वर्षोपलैः पुरोवातप्रेरितैरिव दन्तिनः॥ १७५३॥
स रोद्धा प्रतियोधानां पापैः क्षिप्ताश्मभिः खशैः।
क्षताङ्गो भग्नचापश्च चिरेण विमुखीकृतः॥ १७५४॥
तस्मिन्प्रचलिते मार्गैः प्रविश्योच्चावचैर्भटाः।
ते च भिक्षाचरादीनां सर्वे गोचरमाययुः॥ १७५५॥
भिक्षोरेकं क्षणालक्ष्यधैर्यं पार्श्वधृतायुधम्।
अधावत्तूर्णमादाय शूलमेको वृहद्भटः॥ १७५६॥
तस्य प्रहरतः शूलं भिक्षुराश्रितवत्सलः।
क्षिप्त्वापहस्तेनावेगात्केशाञ्जग्राह धावितः॥ १७५७॥
प्रजहार कृपाण्या च निर्यत्प्राणे पतिष्यति।
तस्मिन्प्रहरतो भूयस्तौ कुमारियरक्तिकौ॥ १७५८॥
निर्विभागैर्हते तस्मिन्विविधायुधवाहिभिः।
विरोधियोधैः संनद्धैस्त्रयो युयुधिरेथ ते॥ १७५९॥
अजायन्त विविक्ताश्च शस्त्रसंत्रासिताहिताः।
कोटराजगरापास्तसरघौघा इव द्रुमाः॥ १७६०॥
अशक्नुवन्तस्तान्हन्तुं खड्गशूलादिभिर्द्विषः।
अपसृत्य शरासारैस्ततो दूरादवाकिरन्॥ १७६१॥
भिक्षाचरमृगेन्द्रस्य भञ्जतः शरपञ्जरान्।
ततो हर्म्यात्खशैर्मुक्ताः पुष्टाः पाषाणवृष्टयः॥ १७६२॥
धावतस्तस्य घोराश्मवृष्टिकुण्ठितवर्ष्मणः।
निममज्ज यकृत्पिण्डं भञ्जन् पार्श्वे शिलीमुखः॥ १७६३॥
क्रान्त्वा त्रीणि पदान्याशु स पपात दिशान्क्षितेः।
ततश्चिरप्ररूढं तु कम्पं विद्विषतां हरन्॥ १७६४॥

कुमारियोऽपि बाणेन विद्धवङ्क्षणवर्त्मना ।
व्रणितोप्यपतद्भर्तुः पादोपान्तोपजीवितः ॥ १७६५ ॥
रक्तिकस्तु शरेणैव विद्धो मर्मणि विह्वलः ।
सजीवितोपि निर्जीव इव भूमावुपाविशत् ॥ १७६६ ॥
महाकुलीनैः सहितो हतो भिक्षुरशोभत ।
वज्रावभग्नः शिखरी पुष्पितैरिव पादपैः ॥ १७६७ ॥
इयतो राजचक्रस्य मध्ये हर्षनृपात्मनः ।
नावमानस्य मानस्य त्वभूद्भिक्षोः परं पदम् ॥ १७६८ ॥
विधाता नित्यविधुरस्तेजोधैर्याभिमानितः ।
अकुण्ठेन ध्रुवं चक्रे गृहीतात्मपराजयः ॥ १७६९ ॥
को वराको महर्धीनां सोग्रे पूर्वमहीभृताम् ।
उदात्तेनात्तकुल्येन ते त्वस्याग्रे न किंचन ॥ १७७० ॥
आहोपुरुषिकाग्रस्तैरारोहद्भिर्द्विषद्भटैः ।
तदवस्थस्तदात्तोपि शल्यायुद्ध कुमारियः ॥ १७७१ ॥
स्फुरन्योद्धव्यमित्येव स प्रहारावशस्तथा ।
विज्ञाततत्त्वैररिभिर्वितत्य बहुशो हतः ॥ १७७२ ॥
विपन्नेस्मिन्नलं मूढाः प्रहारैरिति निन्दिताः ।
खड्गैः प्रजह्रुर्बहुशो हते भिक्षौ द्विषद्भटाः ॥ १७७३ ॥
अविधेयायुधस्तीव्रव्रणवेदनयाधमैः ।
कैश्चिन्निर्जीवितप्रायो रक्तिकः शस्त्रिभिर्हतः ॥ १७७४ ॥
वयसस्त्रिंशतिं वर्षान्नव मासांश्च भुक्तवान् ।
स षष्ठाब्दासितज्येष्ठदशम्यां नृपतिर्हतः ॥ १७७५ ॥

---

१ हर्षनृपात्परः इति स्यात् । २ उदात्तेन तु कुल्येन इति स्यात् । ३ प्रहारैरतिनिन्दिता इत्युचितम् ।

निदानं विप्लवे दीर्घे सर्वनाशेपि कारणम्।
येषां बभूव तेप्येवं तुष्टुवुः सत्त्वविस्मिताः ॥ १७७६ ॥
नेत्रस्पन्दं भ्रुवोः कम्पं स्मेरास्यत्वं च नामुचत्।
सजीवमिव तन्मुण्डं कियतीरपि नालिकाः ॥ १७७७ ॥
एकं व्योम्न्यविशच्चित्रभानुं भूमौ पुनः परम्।
तद्देहमप्सरःसङ्गं धाराम्बु च विदञ्जडम् ॥ १७७८ ॥
सचिवा विजयक्षेत्रस्थितस्याग्रे महीपतेः।
तेषां त्रयाणां मुण्डानि ततोन्येद्युरुपाहरन् ॥ १७७९ ॥
श्रीसुधारजदन्त्यभ्रशशाङ्कादिप्रकाशने।
दृष्टचित्रस्वभावोब्धिर्यथायं पार्थिवस्तथा ॥ १७८० ॥
तत्र तत्राद्भुतं भावं दर्शयन्भुवनाद्भुतम्।
परिच्छेद्यानुभावत्वं न केषामपि गच्छति ॥ १७८१ ॥
साहप्यन्निहतोसाध्यः पितुर्मे योप्यभूदिति।
न जहर्ष विनष्टोयं राजकण्टक इत्यपि ॥ १७८२ ॥
नाकुप्यत्स पितुर्मुण्डमेष भ्रमितवानिति।
वीक्ष्य भिक्षोः शिरोव्याजभावादायस्त्वचिन्तयत् ॥ १७८३ ॥
युग्मम् ॥
आकारस्यास्य संभाव्यं सत्त्वं न द्वेषवैकृतम्।
वैशद्यं स्फटिकस्येव नार्कालोकोपतप्तताम् ॥ १७८४ ॥
उत्कर्षात्प्रभृति व्यक्तमसुं यावन्महीभुजम्।
हा धिक्सुमृत्युना दृष्टं नेह देहविसर्जनम् ॥ १७८५ ॥
प्रसादवित्ता येप्यासन्पूर्वमस्योर्वराभुजः।
तटस्था इव वीक्षन्ते तेद्य मुण्डावशेषताम् ॥ १७८६ ॥
इति क्षितीशोसामान्यसौजन्योन्तर्विचारयन्।
आदिदेश रिपोः शीघ्रं तादृशस्यान्तसत्क्रियाम् ॥ १७८७ ॥

निद्राच्छेदे च निशि···ध्यायंस्तस्योदयात्ययौ ।
भवस्वभाववैचित्र्यं मुहुर्मुहुरचिन्तयत् ॥ १७८८ ॥
अपि वर्षसहस्रेण देशे दायाददुःस्थितिः ।
नूनं न भविता भूय इति लोकोप्यमन्यत ॥ १७८९ ॥
दग्ध्वा तृणं तनु घनं प्रतनोति शष्पं
वृष्टिं सृजत्युपचितोष्मदिनं प्रदर्श्य ।
वैचित्र्यसंस्पृशि विधेर्नियमेन कृत्ये
न प्रत्ययः क्वचन चञ्चलनिश्चयस्य ॥ १७९० ॥
कृत्यं निर्वर्त्य विश्रान्त्यै धीरस्यावक्षतो मनः ।
विधिर्विधत्ते दीर्घान्यकार्यभारसमर्पणम् ॥ १७९१ ॥
आरोढुं[1] प्रथमस्य दीर्घमदन[2]प्रत्तक्रमस्याङ्घ्रिणा
नो संत्यज्यत एव पादकटको यावद्द्वितीयोखिलः ।
वाहस्यासनरक्षिणः कलयतो भारावतारात्सुखा-
न्यारोढ्रेण परेण तावदसहाधिष्ठीयते पृष्ठभूः ॥ १७९२ ॥
एवमेव क्षपामात्रं राज्ये निःशत्रुतां गते ।
शोकमूको नृपस्याग्रं प्राविशल्लेखहारकः ॥ १७९३ ॥
पृष्टः सभ्यैः स संभ्रान्तैर्यसिन्नेवाह्नि भूपतेः ।
यातो भिक्षाचरः शान्तिमरातिर्दत्तदुःस्थितिः ॥ १७९४ ॥
भ्रातरौ लोहरगिरौ बद्धौ द्वैमातुरौ पुरा ।
न्यस्तौ सुस्सलभूपेन यौ तौ सल्हणलोठनौ ॥ १७९५ ॥
ज्येष्ठे मृते कोट्टभृत्यैः कनिष्ठं लोठनं हठात् ।
तमिहाद्य त्रियामायामभिषिक्तमभाषत ॥ १७९६ ॥
सुतभ्रातृसुतैर्दत्तै राज्यार्हैः सह पञ्चभिः ।
निर्यातं बन्धनादूचे कोशेषु स तमीश्वरम् ॥ १७९७ ॥

---

१ आरोढुः इत्युचितम् । २ दीर्घदमन इति स्यात् ।

दूयेत मुह्येदाक्रन्देत्प्रसारितभुजः पतेत् ।
स्वप्याद्विसूत्रो निःस्पन्दस्तल्पं गच्छेदथ ध्रुवम् ॥ १७९८ ॥
दीर्घदौस्थ्यशमक्षिप्रमृदूकृतमना नृपः ।
असौ तत्कालनिपतद्दुर्वार्तावज्रचूर्णितः ॥ १७९९ ॥
इति संभाव्य दिक्पालैरपि साकूतमीक्षितः ।
नाकाराचारचेष्टाभिः प्रागवस्थां जहौ नृपः ॥ १८०० ॥
नह्यनन्याभिभूतेन सर्वतोसह्यवर्तिना ।
तादृशा वैशसेनान्यः स्पृष्टपूर्वो हि भूपतिः ॥ १८०१ ॥
पित्रास्य यद्बलान्नष्टं राज्यं भूयः प्रसाधितम् ।
अनेनापि हताराति विहितं पैतृकं पदम् ॥ १८०२ ॥
[illegible]र्गकोशौ तौ नष्टनामापि दारकः ।
दायादशेषो यत्रैको निर्धनो वीतबान्धवः ॥ १८०३ ॥
धनमानान्तकृद्भूरिवर्षान्व्यसनमादधे ।
उपप्लवप्रिये देशे तत्रैकस्मिन्हतेहिते ॥ १८०४ ॥
मित्रदुर्गार्थसंपन्नाः प्रोद्भूताः षड्विरोधिनः ।
भिन्नप्रकृतिकं कोशशून्यमेतच्च मण्डलम् ॥ १८०५ ॥
तादृङ्निकषनिस्तीर्णमाहात्म्यस्य महीपतेः ।
धैर्येण स्पर्धितुं जाने राघवोपि सलाघवः ॥ १८०६ ॥
प्राक्पोषितं हि साम्राज्यदाने निर्वासने च तम् ।
तुल्यानुभावमस्मार्षीत्पितैवं गणयन्गुणान् ॥ १८०७ ॥
आहूतस्याभिषेकाय विसृष्टस्य वनाय वा ।
न मया लक्षितस्तस्य स्वल्पोप्याकारविप्लवः ॥ १८०८ ॥
कान्तेषु काननान्तेषु सकान्तं सानुजं च तम् ।
भूयः श्रियं प्रतिश्रुत्य स्थातुं सावधि सोभ्यधात् ॥१८०९॥

एकक्षणानुभूतेस्मिन्संघट्टे सुखदुःखयोः ।
ईदृकत्तद्दशाभेदादनयोरन्तरं महत् ॥ १८१० ॥
नियतं निरुपादानां शक्तिं दर्शयितुं जने ।
नानोपकरणग्रामं संनद्धोस्याच्छिनद्विधिः ॥ १८११ ॥
अत्यद्भुतानि कृत्यानि वक्ष्यमाणानि भूपतेः ।
कोमुष्य बह्नु मन्येत सामग्र्ये सति संपदाम् ॥ १८१२ ॥
धैर्याब्धिना कार्यशेषं ज्ञातुं राज्ञा सविस्तरम् ।
पृष्टोथ कोट्टवृत्तान्तमाचख्यौ लेखहारकः ॥ १८१३ ॥
उत्सृज्य भागिके कोट्टं प्रयाते मण्डलेश्वरः ।
लुप्तोद्योगोभवद्भुत्यै प्रेमा संपत्प्रमत्तधीः ॥ १८१४ ॥
मण्डनाभ्यवहारस्त्रीभोगैकाग्रो मदोग्रया ।
स वृत्त्या भयवैमुख्याद्ग्राम्याभव्यं व्यवाहरत् ॥ १८१५ ॥
कुल्यानुकम्पिना दृष्ट्युत्पाटनादेः स वारितः ।
देवेन नादाद्बद्धानां कांचिद्रक्षाक्षमां क्रियाम् ॥ १८१६ ॥
मायाभ्युदयनो नाम कायस्थः स्थूलवाञ्छितः ।
माणिकश्च प्रतीहारो बद्धमूलस्य मन्त्रिणः ॥ १८१७ ॥
पुत्रो भीमाकरस्येन्द्राकरश्चात्रान्तरे समम् ।
दुर्मुक्षवस्तत्र तत्र वधं प्रेम्णो व्यचिन्तयन् ॥ १८१८ ॥
अलब्धो हन्तुमप्राप्तावसरैस्तैः कदाचन ।
कोट्टादट्टालिकां कार्यवशादवरुरोह सः ॥ १८१९ ॥
कश्मीरेभ्यो नृपेणाल्पावशेषप्राणवृत्तिना ।
प्रैषि शासनमेतादृगिति प्रत्ययसिद्धये ॥ १८२० ॥
कोट्टौकसामशेषाणां गूढलेखान्विधाय ते ।
निबद्धसंविदः पूर्वमभिषेच्यस्य भार्यया ॥ १८२१ ॥

दृष्ट्वा दुर्गाग्निर्निगडं कृत्वा च निशि लोठनम् ।
सिंहराजस्वामिविष्णुप्रासादाग्रेभ्यपेचयन् ॥ १८२२ ॥
शारदाख्या वधूरेका कापि सुस्सलभूपतेः ।
तत्र स्थिताभवत्क्षुद्रा तेषामनुमतप्रदा ॥ १८२३ ॥
तदर्पितैरयोयन्त्रभञ्जनैरर्गलानि ते ।
कोशान्निवार्य पर्याप्तं कोशरत्नादि जह्निरे ॥ १८२४ ॥
सभृत्यैः सप्तभिस्तत्तत्साहसं सुमहत्कृतम् ।
दानेन त्याजितायामा चण्डालैः प्रतिकूलता ॥ १८२५ ॥
भेरीतूर्यादिनिर्घोषैर्निर्निद्राः कोट्टवासिनः ।
कृतराज्ञोचिताकल्पमपश्यन्नथ लोठनम् ॥ १८२६ ॥
अदृष्टपूर्वतादृक्षोदात्तवेषः स विस्मयम् ।
निन्ये जनं नृपामात्ययोगो दीपैः प्रकाशितः ॥ १८२७ ॥
प्रेम्णः पार्श्वस्थितस्ताभ्यामानयेद्द्वारकोन्तिकम् ।
ससैन्यौ स्वभुवश्चर्मपासिकाख्यौ च ठक्कुरौ ॥ १८२८ ॥
तदास्थयाहितास्कन्दभङ्गस्तेषामशेषतः ।
रात्रिशेषश्च चन्द्रांशुस्पर्शपाण्डुरशीर्यत ॥ १८२९ ॥
प्रातः प्रेमाथ दुर्वार्ताश्रवणेनोष्णदारुणः ।
संताप्यमानश्चोष्णांशुकरै रोद्धुमुपाययौ[1] ॥ १८३० ॥
तं प्रतोलीतलप्राप्तं निर्यातैर्वैरिसैनिकैः ।
पराङ्मुखीकृतं वीक्ष्य चलितोस्म्यन्तिकं प्रभोः ॥ १८३१ ॥
श्रुत्वेति भूभृत्त्वरया लुल्लं लोहरमन्त्रिणम् ।
विससर्जोदयद्वारपतिमानन्दवर्धनम् ॥ १८३२ ॥
भूमिज्ञौ तौ हि कोट्टस्य विवेदानन्यदेशजौ ।
सोत्पातत्वादिरन्ध्राणां लक्षणाद्ग्रहणक्षमौ ॥ १८३३ ॥

---

१ रोद्धुमागमी इति स्यात् ।

प्रविष्टश्च पुरं दृष्ट्वा प्रीतिदायार्थिभिः शिरः ।
भ्राम्यमाणं भटैर्भिक्षोराक्षिप्यैतानदाहयत् ॥ १८३४ ॥
राजादेशादसंरुद्धैः स्त्रीभूयिष्ठैरसौ जनैः ।
नप्ता पैतामहे देशे दह्यमानोन्वशोच्यत ॥ १८३५ ॥
काले ग्रीष्मोदयोद्रिक्तभानौ स्वविषये नृपः ।
सिद्धिमश्रद्दधानोपि प्रहिणोति स्म रिल्हणम् ॥ १८३६ ॥
स शौर्यस्वामिभक्त्यर्थनैःस्पृह्यादिगुणोज्ज्वलः ।
तेन ह्यमोघप्रारम्भः समभावि जिगीषुणा ॥ १८३७ ॥
भवितव्यतया दत्तव्यामोहः प्रेरितोथवा ।
शठामात्यैरभूद्भूभृत्स व्यक्तायुक्तमन्त्रितः ॥ १८३८ ॥
हीनोर्थदुर्गामात्यैर्यन्त्रिवैक्लव्यस्य वैरिणः ।
अनुमेने कृतारम्भीन्भृत्यान्ग्रीष्मोल्बणे क्षणे ॥ १८३९ ॥
उदयः कम्पनाधीशो राज्ञोग्रे पर्यशिष्यत ।
सर्वामात्याः प्रतीहारमन्वगच्छन्पुनः परे ॥ १८४० ॥
राजात्मजहयारोहडामरामात्यमिश्रया ।
दैर्घ्यं तत्सेनयावापि सर्वसामग्र्युदग्रया ॥ १८४१ ॥
संवेष्ट्यचट्टलिकानिविष्टकटको दिशः ।
संग्रहीतुं प्रववृते सर्वोपायविरोधिनः ॥ १८४२ ॥
लुल्लादयः फुल्लपुरे कोट्टोपान्ताश्रये स्थिताः ।
भयभेदाहवव्यग्रान्प्रकम्पमनयन्रिपून् ॥ १८४३ ॥
सुस्सलक्ष्मापतिर्बद्धे लोठने तत्सुतामदात् ।
यस्मै प्राकपद्मलेखाख्यां बहुस्थलधराभुजे ॥ १८४४ ॥
साहायकाय प्राप्तस्य तस्य सैन्यैर्द्विषच्चमूः ।
शूराभिधस्य युद्धेषु प्रत्यग्राहि प्रतिक्षणम् ॥ १८४५ ॥

तेषूपरुद्धराष्ट्रेषु भयदोलायमानधीः ।
अङ्गीचक्रे नरपतेर्नीतिं दण्डं च लोठनः ॥ १८४६ ॥
एतावत्सिद्धमफलारब्धीनामत्र दुःसहे ।
काले व्यावृत्तिरस्माकमुचितास्मिन्न लाघवः ॥ १८४७ ॥
शारदारम्भसुभगे क्रमात्काले बलोर्जिताः ।
अथारब्धिं विधास्यामः सर्वारम्भेण शोभनाम् ॥ १८४८ ॥
प्रेत्यन्वहं[1] लक्ष्मकेण प्रहितं नादधे नृपः ।
अन्ये च मन्त्रिणो मन्त्रं शाठ्यादभ्यर्णवर्तिनः ॥ १८४९ ॥
तिलकम् ॥

सर्वाधिकार्युदयनः प्रतिश्रुत्य धनं बहु ।
साहायकार्थमानिन्ये सोमपालमपि प्रभोः ॥ १८५० ॥
अपाङ्क्तेयः स संबन्धबद्धोपि धनलुब्धधीः ।
द्रुह्यति स्म महाव्यापच्चिमज्ञाय महीभुजे ॥ १८५१ ॥
बह्वर्थदो लोठनश्चेत्किं मे संबन्ध्यपेक्षया ।
अन्यथा भवतामस्मीत्यन्यान्वक्ष्यामि कैतवात् ॥ १८५२ ॥
दम्भमित्यभिसंधाय सोमपालोभ्युपाययौ ।
समर्थने हेतुरासीत्सुज्जेर्व्याजे कियानपि ॥ १८५३ ॥
युग्मम् ॥

स हि भिक्षाचरौन्मुख्याच्चिवार्यानायितो यदा ।
सोमपालमुखेनोर्वीभुजा राजविसर्जितः ॥ १८५४ ॥
दूतः प्रार्थयमानस्या······र्थान्प्राक्प्रतिश्रुतान् ।
ऋणिकस्योत्तमर्णेभ्यः प्रदातुमनुबध्नतः ॥ १८५५ ॥
तदा भिक्षाचरं जानन्हतकल्पमनेन नः ।
व्यसनप्रशमे कोर्थ इत्यवज्ञां प्रकाशयन् ॥ १८५६ ॥

1 इत्यन्वहं इति स्यात् ।

मदेन न ददौ किंचित्सोथ भिक्षाचरं हृतम् ।
श्रुत्वा निरुपयोगं स्वं राज्ञो ज्ञात्वा सशोकताम् ॥ १८५७ ॥
यावदेकाहमभजल्लोहरव्यसने भयम् ।
तावन्निशम्य संप्राप्तोत्सेको भूयोपि मन्युभाक् ॥ १८५८ ॥
लोठनं वद्धसंधिं वः करिष्यामीति भूभुजः ।
उक्त्वा दूतं लोठनेन दापयिष्यामि काञ्चनम् ॥ १८५९ ॥
युष्मभ्यं कथयित्वेति सोमपालं चिकीर्षितम् ।
वलितामवलत्वं च सर्वेषां स्वार्थसिद्धये ॥ १८६० ॥
समं सोमेन तत्सैन्यमन्यप्रस्थित्यलक्षितैः ।
मितैरनुगतो भृत्यैर्बोरमूलकमासदत् ॥ १८६१ ॥
कुलकम् ॥

यद्वानौचित्यदुष्पांसुवर्षदूषितकीर्तिना ।
भोगलुब्धतया तेन हृता विततसत्त्वता ॥ १८६२ ॥
तुषारशर्कराशुक्लजलपानाददुर्जरम् ।
त्यक्तुं भोज्यं मृदु स्निग्धं काश्मीरं न शशाक सः ॥ १८६३ ॥
सतुषं शुष्कसक्वादि वहिर्भोक्तुमपारयन् ।
यैस्तैरुपायैः कश्मीरान्प्रविविक्षुरतोभवत् ॥ १८६४ ॥
काश्मीरकाः कार्यशेषमदृष्ट्वा ग्रीष्मशोषिताः ।
आकर्ण्य च तदापातमाकुलत्वमशिश्रियन् ॥ १८६५ ॥
भुञ्जानैर्भृष्टमांसानि पिवद्भिः पुष्पगन्धि च ।
प्रतीहाराग्रतो हारि मार्द्वीकं लघु शीतलम् ॥ १८६६ ॥
आनेष्यामो जवात्सुस्सिमाकृष्य श्मश्रुसंयुगे ।
इत्थं विकत्थनैस्तैस्तैराहोपुरुषिकाः कृताः ॥ १८६७ ॥
काश्मीरकैर्मितैर्युक्तं खशैः सैन्धवकैरपि ।
अभिषेणयितुं शेकुर्न तेप्युद्यमिनोपि तम् ॥ १८६८ ॥

भ्रातृव्याय च मुख्याय भूभुजां च करार्पणम्।
विदध्यां जयसिंहाय वरमित्यभिमानिना ॥ १८६९ ॥
बह्वर्थमर्थ्यमानेन लोठनेन तिरस्कृतः।
सोमपालः प्रियं किंचिद्राजपक्षे न्यदर्शयत् ॥ १८७० ॥
मयि श्वशुरसैन्यानां व्यग्राणां वैरविग्रहे।
सुज्जेर्हिताय त्वं रन्ध्रमन्विष्यसि किमाश्रितः ॥ १८७१ ॥
इति निर्भर्त्सितस्तेन सुज्जिः स्वाहंक्रियोचितः।
सर्वानुल्लङ्घ्य संनद्धो राजसैन्यग्रहेभवत् ॥ १८७२ ॥
जरदाषाढसंजातशीतज्वरमहाभयः।
वरूथिनीमथोत्थाप्य विदद्रौ निशि लक्ष्मकः ॥ १८७३ ॥
विसृष्टदूताः कटकं नष्टं वक्तुं प्रभोर्द्रुतम्।
केचिदन्वसरन्सुज्जिं सैनिकास्ते जिघांसवः ॥ १८७४ ॥
पारेणैकेन भूपालसैन्यमन्येन वैरिणः।
वर्त्मनः श्वभ्रदुर्गस्य तुल्यमेव प्रतस्थिरे ॥ १८७५ ॥
शारम्बरपथं वैरिवश्यं त्यक्त्वा यियासवः।
स्वोर्वीं कालेननाख्येन संकटेन तदन्तिके ॥ १८७६ ॥
तस्मिन्नहन्यस्खलिता वनिकावासनामनि।
ग्रामे सैन्या न्यविक्षन्त लोकैरुच्चावचैः समम् ॥ १८७७ ॥
युग्मम् ॥
अनुप्रस्थायिनोभ्यर्णग्रामकेष्वपि दुद्रुवुः।
भुक्त्वा पीत्वाथ ते निन्युर्निशार्धमकुतोभयाः ॥ १८७८ ॥
अथापातं विद्विषद्भिः स्वस्य श्रावयितुं द्रुतम्।
क्षोभभृत्सुज्जिरभ्येत्य तूर्यघोषमकारयत् ॥ १८७९ ॥
क्षणदाशेष एवाशु पलायांचक्रिरे ततः।
तैस्तैः शैलपथैः सेना निरवष्टम्भनायकाः ॥ १८८० ॥

चित्राम्बराणि मुष्णद्भिः प्राह्वेत्यज्यन्त मन्त्रिणः ।
भूम्रकम्पैर्गण्डशैला नानाधातुद्रवैरिव ॥ १८८१ ॥
लुण्ठ्यमानाश्चमूखातुं नाददे कश्चिदायुधम् ।
तदान्वयेन वा तेन स्वात्मनान्यस्तु रक्षितः ॥ १८८२ ॥
उत्प्लुत्य लघयन्तोऽद्रीन्केपि शोणाधरांशुकाः ।
रक्तस्फिजो गतौ प्रापुर्मर्कटा इव पाटवम् ॥ १८८३ ॥
केप्यम्बरपरित्यागविकचद्गौरविग्रहाः ।
हरितालशिलाखण्डा इव वातेरिता ययुः ॥ १८८४ ॥
शूलवेणुवनाकीर्णैः शैलैरकृशविग्रहाः ।
केपि श्वासोत्थपूत्काराः करिपोता इवाव्रजन् ॥ १८८५ ॥
किं नामोदीरणैर्मन्त्री स नासीत्तत्र कश्चन ।
तिरश्चेव विपर्यस्तधैर्येर्यैर्न पलायितम् ॥ १८८६ ॥
भृत्यस्कन्धाधिरूढोथ गच्छन्मूढः प्रधावितुम् ।
प्रतीहारो द्विषद्योधैर्दूरात्कैश्चिद्व्यलोक्यत ॥ १८८७ ॥
निरंशुकः स सूर्यांशुकचत्केयूरकुण्डलः ।
प्रतिज्ञायानुसस्रे तैः सर्वप्राणप्रधावितैः ॥ १८८८ ॥
अश्माहतेन भृत्येन त्यक्तः स्कन्धादृषत्क्षतः ।
स निःस्पन्दवपुस्तिष्ठंस्तैरग्राहि महाजवैः ॥ १८८९ ॥
नवबन्धनशोकार्तशारिकाकृशविग्रहः ।
स गग्गलिरिव व्यञ्जद्विषः संकुचितेक्षणः ॥ १८९० ॥
वद्धस्य मे मानधनप्रहर्तुर्वैशसान्तरम् ।
इतोधिकं ध्रुवं सुज्जिर्विदध्यादिति चिन्तयन् ॥ १८९१ ॥
स्कन्धेधिरोप्य निःशेषीकृतप्रावारभूषणः ।
नदद्भिः सोपहासं तैः सुज्जेरग्रं व्यनीयत ॥ १८९२ ॥
तिलकम् ॥

प्रच्छाद्य सत्त्ववान्वक्त्रं सोंशुकेनैष नोर्चितः ।
बृहद्राज इवेत्युक्त्वा तस्मै स्वान्यंशुकान्यदात् ॥ १८९३ ॥
प्रावारिताम्बरं कृत्वा हयारूढं च तं पुनः ।
धैर्येणायोजयत्स्निग्धैर्वचोभिः परिसान्त्वयन् ॥ १८९४ ॥
निर्लुण्ठिततुरंगासिकोशैः परिवृतः खशैः ।
ततो गृहीत्वा तं श्रीमान्सोमपालान्तिकं ययौ ॥ १८९५ ॥
इमा व्योमाङ्गनक्रीडत्तडित्तरलविभ्रमाः ।
भाग्यमेघानुयायिन्यः स्थायिन्यः कस्य संपदः ॥ १८९६ ॥
आराधनधिया स्वैरं यस्याग्रेभोजि भृत्यवत् ।
गात्राणि कुङ्कुमालेपैरुपाचर्यन्त च स्वयम् ॥ १८९७ ॥
सोमपालादिभिः प्रह्वैः स मासैरेव पञ्चषैः ।
तेषामग्रे तथाभूतस्तिष्ठंल्लोकैर्व्यभाव्यत ॥ १८९८ ॥
लुल्लोपि पलितश्वेतोपान्तश्यामाननः परैः ।
वनौका इव बद्धोभूच्छोकमूको वनान्तरे ॥ १८९९ ॥
अर्पितं सुज्जिना सोमपालः स्वीकृत्य लक्ष्मकम् ।
जानन्गृहीतान्कश्मीरान्निजराष्ट्रं न्यवर्तत ॥ १९०० ॥
लोठनस्यान्तिकादेत्य स शूरैर्मोञ्जिकादिभिः ।
प्रतिश्रुतप्रभूतार्थैः प्रतीहारमयाच्यत ॥ १९०१ ॥
कश्मीरादिप्रतीहारशिक्षापक्षानुयायिभिः ।
तदा न कैरमन्यन्त संप्राप्या डामराण्डजैः ॥ १९०२ ॥
लुब्धेनापि प्रतीहारायत्तं राष्ट्रं जिघृक्षुणा ।
भूरि चादित्सुना वित्तं राज्ञोकारि न तेन तत् ॥ १९०३ ॥
भज्यमानेष्वमात्येषु प्राप्तेषु नगरं नृपः ।
हारिते च प्रतीहारे न धैर्यात्पर्यहीयत ॥ १९०४ ॥

यैः सैन्यसारैर्द्वैराज्यं पुरा भिक्षाचरोकरोत् ।
यैश्चाप्युत्कुपिते राष्ट्रे वृत्त्यावर्तिष्ट सुस्सलः ॥ १९०५ ॥
भूभृता संगृहीतानां शीतज्वररुजा ततः ।
तेषां दशसहस्राणि योधानां निधनं ययुः ॥ १९०६ ॥
विरराम तदा देशे न मुहूर्तमपि क्वचित् ।
बान्धवाक्रन्दतुमुलं प्रेतवाद्यमहर्निशम् ॥ १९०७ ॥
घोरघर्मघृणिश्रान्ताशेषव्यवहृतिस्थितिः ।
सोनुत्साहहतः कालो नष्टराज्य इवाभवत् ॥ १९०८ ॥
नानादिगन्तरायातैः प्राप्तैः कार्श्मीरकैरपि ।
लोहरेथ प्रवृद्धर्द्धि राजद्वारमजायत ॥ १९०९ ॥
काकतालीयसंप्राप्तलोकोत्तरनृपश्रियः ।
अकुण्ठा लोठनस्यासीत्स्फूर्तिर्वित्तपतेरिव ॥ १९१० ॥
तस्याकारपरिक्लेशवैशसाभिन्नवृत्तयः ।
भोगेष्वबाधा भ्रातृव्यभृत्यपुत्रादयोभवन् ॥ १९११ ॥
नास्थानवर्षी स्थाने वा बद्धमुष्टिर्विभूतिमान् ।
स वयःपाकनिष्कर्मव्यवहारो व्यभाव्यत ॥ १९१२ ॥
छायानिरङ्कुशगतिः स्वयमातपस्तु
च्छायान्वितः शतश एव निजप्रसङ्गम् ।
दुःखं सुखेन पृथगेवमनन्तदुःख-
पीडानुबोधविधुरा तु सुखस्य वृत्तिः ॥ १९१३ ॥
तादृगभ्युदयावाप्तेर्मासे न्यूनेधिके गते ।
एकसूनोः सुतो दिल्हो लोठनस्य व्यपद्यत ॥ १९१४ ॥
तमेकपुत्रा शोचन्ती शोकशङ्कुहताशया ।
ततः प्रपेदे प्रलयं मल्ला लोठनवल्लभा ॥ १९१५ ॥

पत्न्यामभिन्नभावायां गुणज्येष्ठे तथात्मजे।
विपन्ने स तया लक्ष्म्या न कृत्यं किंचिदैक्षत ॥ १९१६ ॥
निःस्नेहत्वस्य भूपालसुलभस्य विजृम्भितम्।
मोहनी वा श्रियः शक्तिर्यदन्नासीत्पुनः सुखम् ॥ १९१७ ॥
अकारयन्निर्धनोपि तथा वृद्धस्य कालवित्।
लक्षैः षट्त्रिंशता मोक्षं लक्ष्मकस्य क्षमापतिः ॥ १९१८ ॥
दिष्टवृद्धिपरिक्षिप्तपुष्पवृष्टौ जनैः पथि।
तस्मिन्प्राप्ते न कोन्नासीद्राज्ञा प्रत्याहृतां श्रियम् ॥ १९१९ ॥
स लक्ष्मीमहिमक्षिप्रविस्मृताभिभवप्रथः।
प्रभवन्पुनरेवासीन्निग्रहानुग्रहक्षमः ॥ १९२० ॥
धनप्रलोभनिर्नष्टसर्वावष्टम्भपाटवः।
सुज्जिः साचिव्यमव्याजं भेजे लोठनभूपतेः ॥ १९२१ ॥
दत्तवान्भागिकसुतामविश्वासमपाहरत्।
स तस्याद्यप्रियापायदुःस्थितिव्यथया समम् ॥ १९२२ ॥
अभ्यर्थ्य पार्थिवं पद्मरथं चानीतवान्कृती।
तस्य सोमलदेव्याख्यामुद्वाहाय तदात्मजाम् ॥ १९२३ ॥
एवं प्रधानसंबन्धैर्बद्धमूलं विधाय तम्।
सोव्याहतस्य साचिव्यग्रहस्यानृण्यमाययौ ॥ १९२४ ॥
अचिन्तयच्च कश्मीरप्रवेशं डामरादिभिः।
बहुशः प्रार्थ्यमानेन प्रेरितो नवभूभुजा ॥ १९२५ ॥
इत्थंभूतं कृतैक्यं च समं सीमान्तभूमिपैः।
अथ च्छलयितुं शत्रुं नीतिं प्रायुङ्क्त सौस्सलिः ॥ १९२६ ॥
तत्रोदयद्वारपतिस्तस्यारम्भे गभीरधीः।
अलुप्तसत्त्वः स्तुत्यत्वं सारेतरविदामगात् ॥ १९२७ ॥

तत्रत्यः स हि निर्नष्टसर्वस्वोप्यर्थितोहितैः ।
दानमानादिभिः स्वामिकृत्ये नित्योदितोभवत् ॥ १९२८ ॥
वनप्रस्थाभिधे स्थाने लोहरादूरगे स्थितः ।
अखिन्नोच्छिन्नसंग्रामैर्भेदं निन्ये द्विषद्बलम् ॥ १९२९ ॥
कटाक्षिताभिप्रायेस्मिन्मिथ्या तथ्येन वा दधुः ।
भयं लोठनभूपालान्माञ्जिकेदारकादयः ॥ १९३० ॥
हन्तव्यांश्चाक्रिकानस्मान्सुज्जौ न्यस्ताशयो नृपः ।
वेत्ति तत्प्रेरणेनासौ तदाशङ्किपतेति ते ॥ १९३१ ॥
संजातं सहजाख्यायां राज्ञ्यां सुस्सलभूपतेः ।
कुर्मो मल्लार्जुनं भूपं लोहरेस्मिन्हिताय वः ॥ १९३२ ॥
तत्प्रेमाणमिवाकस्मादभिसंधत्त लोठनम् ।
संदिदेशाथ तान्धीमाञ्जयसिंहो महीपतिः ॥ १९३३ ॥
व्याजेन राज्ञा संदिष्टं तत्कोट्टं स्वीचिकीर्षुणा ।
प्रतिश्रुतमविश्वस्तैस्तस्मिंस्तैश्च तथैव तत् ॥ १९३४ ॥
मल्लार्जुनं लोठनोथ ज्ञात्वा प्रारब्ध चाक्रिकम् ।
तदाद्यान्भ्रातृसूनूंस्तांश्चाक्रिकानप्यबन्धयत् ॥ १९३५ ॥
अवरुद्धतनूजेन शङ्कां सौस्सलिना भजन् ।
परं विग्रहराजेन प्रातिहार्यमजिग्रहत् ॥ १९३६ ॥
राजा व्याजात्पितृव्येण बद्धसंधिरुपायवित् ।
तत्वरे हारितं राज्यं तैस्तैः स्वीकर्तुमुद्यमैः ॥ १९३७ ॥
विसृज्य शूरं निष्कम्पराज्यः सुज्जेः परिश्रमात् ।
मासान्कांश्चिदसंक्षोभो वृत्त्यावर्तिष्ट लोठनः ॥ १९३८ ॥
सुज्जिः पद्मरथापत्यं प्राकन्यामानिनाय याम् ।
अनूढाया विवाहाय तस्या मातरमागताम् ॥ १९३९ ॥

आकर्ण्य तेजलादीनां प्रसङ्गेऽस्मिन्सगौरवाम् ।
सामात्यो दर्पितपुरं कृतप्रत्युद्गतो ययौ ॥ १९४० ॥
माणिक्याधैरथ प्राप्तरन्ध्रैर्निर्गत्य बन्धनात् ।
मल्लार्जुनः कोट्टराज्ये संहतैरभ्यषिच्यत ॥ १९४१ ॥
ठक्कुरैः प्राग्वदानीतैः प्रतोलीतलमागतान् ।
भृत्यांस्ते सिंहभूभर्तुः प्रविविक्षून्व्यवारयन् ॥ १९४२ ॥
षष्ठेऽब्दे लोठनः शुक्लत्रयोदश्यां स फाल्गुने ।
यथायुज्यत राज्येन तथैवाशु व्ययुज्यत ॥ १९४३ ॥
अनूढां कन्यकां मूढः संपदं चाव्ययीकृताम् ।
प्राप्तां परस्य भोग्यत्वं भाग्यहीनः शुशोच सः ॥ १९४४ ॥
अटित्वा दिल्लिकादिभ्यो देशेभ्यो नष्टशक्तिना ।
तेन सुज्जिबलात्कोशशेषः कश्चिदवाप्यत ॥ १९४५ ॥
पूर्वाहूतान्सिंहभूभृद्भृत्याघ्यकृत्य माणिकः ।
निनायाप्रतिमल्लत्वं मल्लार्जुनमहीभुजम् ॥ १९४६ ॥
तेनातिव्ययिना नव्यवयसा भूभुजा कृतम् ।
मौक्तिकैः पूगविच्छेदे ताम्बूलार्पणमेकदा ॥ १९४७ ॥
वर्षतो विषयौत्सुक्याद्धाटकं कुट्टनादिषु ।
त्यागित्वं तस्य तत्त्वज्ञैः सदोषमुदघोष्यत ॥ १९४८ ॥
प्रजोपतापोपचितः कोशः सुस्सलभूपतेः ।
तेनातिव्ययिना स्वैरमनुरूपव्ययः कृतः ॥ १९४९ ॥
गणिकाचारणद्रोग्धृविटचेटादिपेटकम् ।
साधून्विधूय सोऽपुष्णाद्धर्मोष्णः कुमतिर्यतः ॥ १९५० ॥
सपत्नसादहितसाद्यदि वा वह्निसाद्भवेत् ।
द्रविणं क्षोणिपालानां जनतोपद्रवार्जितम् ॥ १९५१ ॥

प्रजापीडनजं वित्तं जयापीडमहीभुजः ।
दास्याः पुत्रैरुत्पलाद्यैर्विलुप्तं नसुरन्तकैः ॥ १९५२ ॥
लोकसंक्लेशनोद्भूतः कोशः शंकरवर्मणः ।
प्रभाकरादिभिः स्वैरं जायाजारैरभुज्यत ॥ १९५३ ॥
अनङ्गवशगाः पङ्गोरङ्गना वृजिनार्जितम् ।
ददुः सुगन्धादित्याय धनं संभोगभागिने ॥ १९५४ ॥
राज्ञो यशस्करस्यार्थान्व्ययीचक्रेतिसंचितान् ।
अङ्गनानङ्गवैवश्यादालिङ्गितजनंगमा ॥ १९५५ ॥
पूर्वराजार्जितं पार्वगुप्तिः प्राप्य धनं मृतः ।
दाता जायौपपत्येन तुङ्गादीनामजायत ॥ १९५६ ॥
संग्रामराजः श्रीलेखामुखाब्जमधुपैर्धनी ।
मुषितो व्यड्डसूहाद्यैर्निविडोपार्जनस्पृहः ॥ १९५७ ॥
अप्रत्यवेक्षाक्षपितप्रजस्य जगदूर्जिता ।
अन्तेनन्तमहीभर्तुर्विभूतिर्भस्मसादभूत् ॥ १९५८ ॥
पुत्रेणापात्रसात्कार्या जारसात्तरसा कृतः ।
कुकलाकौशलोद्भूतः कोशः कलशभूपतेः ॥ १९५९ ॥
सह गेहैः समं स्त्रीभिः सत्रा पुत्रैरभूद्धनम् ।
अश्रान्तार्जनतर्षस्य हर्षदेवस्य वह्निसात् ॥ १९६० ॥
चन्द्रापीडोच्चलावन्तिवर्माद्यैर्धर्मनिष्ठुरैः ।
निष्ठा न्याय्यस्य कोशस्य नावाप्यनुचिता क्वचित् ॥ १९६१ ॥
चौरचाक्रिकसीमान्तभूभृद्वेश्याविटादयः ।
लुण्ठं प्रारेभिरे पुष्टां नवे मल्लार्जुनोदये ॥ १९६२ ॥
वञ्चयित्वाप्यरीन्भूभृत्ताम्यन्विघटितेप्सितः ।
अथ चित्ररथं तूर्णमास्कन्दाय व्यसर्जयत् ॥ १९६३ ॥

द्वारपादाग्रयोस्तुल्याधीकारेण प्रवर्धितः।
सोऽनन्तसामन्तयुतः पदं फुल्लपुरे व्यधात् ॥ १९६४ ॥
उत्सेहिरे न वितता अपि दुर्गसमाश्रयात्।
मल्लार्जुनचमूर्जन्ये जेतुं तदनुजीविनः ॥ १९६५ ॥
भेदाय कोट्टमारूढस्तद्भृत्यो राजसंमतः।
मल्लार्जुनानुगै रात्रौ हतः संवर्धनाभिधः ॥ १९६६ ॥
युद्धासाध्येपि तिष्ठन्तः कोट्टे भयविधेयताम्।
कोष्टेश्वरेन्वगायाते तत्रामित्राः प्रपेदिरे ॥ १९६७ ॥
प्रतिश्रुतकरो बद्धसंधिः स व्यसृजत्ततः।
सभाजनाय जननीं तेषां मल्लार्जुनोन्तिकम् ॥ १९६८ ॥
सा वैधव्यविविक्तेन वेषेणैश्वर्यशोभिना।
कोष्टेश्वरादीन्सोत्कण्ठांश्चक्रे चपलचेतसः ॥ १९६९ ॥
तस्यां गृहीतविस्रम्भं व्यावृत्तायां तदन्तिकात्।
द्वारेशाय ददावूरीकृतं मल्लार्जुनः करम् ॥ १९७० ॥
आकृष्टो राजजननीचक्षूरागेण कोष्टकः।
दिदृक्षाकपटात्कोट्टमारुरोह मितानुगः ॥ १९७१ ॥
अर्धरूढेन सहितस्तेन चित्ररथस्ततः।
संभूत[1]प्राभृतो भूमिभर्तुः सविधमाययौ ॥ १९७२ ॥
राजा तु संमन्त्र्य ततः प्रायुङ्क्ताहतिशालिना।
उदयद्वारपतिना नीतिं जेतुमरीन्पुनः ॥ १९७३ ॥
वीतास्कन्दो लोठनेपि गते पद्मरथान्तिकम्।
लेभेभिनवभूपालः किंचित्पादप्रसारिकाम् ॥ १९७४ ॥
उदूढवान्सोमलाख्यां तां पद्मरथकन्यकाम्।
उपयेमे धृतायामो नागपालात्मजामपि ॥ १९७५ ॥

---

१ संभृत इति स्यात्।

तस्मादहंक्रियामूढाल्लेभिरे गूढकैतवाः ।
भूभुजः सोमपालाद्या भृत्यभावेन वेतनम् ॥ १९७६ ॥
कविगायनजल्पाकयोधचारणचेष्टितैः ।
बहवो मुमुषुर्धूर्तास्तेपि तं राजबीजिनः ॥ १९७७ ॥
स बाल्यान्निष्परीपाकप्रज्ञो दृष्टो रटन् बहु ।
जज्ञे वाक्प्रौढिमात्रेण बालिशैः कुशलाशयः ॥ १९७८ ॥
केतोरिवाभद्रहेतोः प्रदीप्तं वदनं विना ।
अनिष्ठुराकृतेर्दृष्टं तस्यान्यत्र न सौष्ठवम् ॥ १९७९ ॥
अत्रान्तरे नृपः सुज्जिं संजग्राहोग्रविक्रमम् ।
मा भून्मल्लार्जुनेनापि श्रितोसाविति चिन्तयन् ॥ १९८० ॥
निर्वासने प्रवेशे च प्रभुः सुज्जेस्ततोधिकम् ।
तात्कालिकीं प्रतीहारः शक्तिं कांचिददर्शयत् ॥ १९८१ ॥
स कम्पनाद्यधीकारस्रजं राजविसर्जिताम् ।
वितरन्सुज्जये राजस्थानकार्यस्रजं विना ॥ १९८२ ॥
निस्तोषाय गृहायातसोमपालानुरोधतः ।
प्रसीदन्वामहस्तेन निजजूटस्रजं मदात् ॥ १९८३ ॥
आकृष्य प्रददौ तस्य तत्प्रातिपरितोषिणः ।
आप्यायमार्द्रया दृष्ट्या यत्संपद्वीरुधो व्यधात् ॥ १९८४ ॥
चक्कलकम्[1] ॥

भर्त्रे हिताय सौहार्दं विधूयोदयधन्ययोः ।
अभजद्रिल्हणः सुज्जेः प्रवेशे प्रतिलोमताम् ॥ १९८५ ॥
प्रत्युद्गमेन संमान्य सुज्जिं प्रावेशयन्नृपः ।
देशान्निरास्थद्धन्यादीन्मानसान्न तु तद्गिरा ॥ १९८६ ॥

---

१ तिलकम् इत्युचितम् ।

कृतागाः क्ष्मापतौ लब्धक्षणे तीक्ष्णैर्जिघांसति ।
कोष्टेश्वरः पलायिष्ट ज्ञातोदन्तस्तदन्तिकात् ॥ १९८७ ॥
आस्कन्दायागते राज्ञि गृहीतमलुजेश्वरे ।
स्वपक्षभेदोपहतः सोथ देशान्तरं ययौ ॥ १९८८ ॥
लोठनस्तु निजग्राह कांश्चिदालम्ब्य ठक्कुरान् ।
बप्पनीलाभिधे स्थाने वसन्मल्लार्जुनं बलात् ॥ १९८९ ॥
तत्र दृष्टमसंभाव्यमेवास्य खलु पौरुषम् ।
परिभ्रष्टोपि यद्बद्धपदं तमजयत्सदा ॥ १९९० ॥
जहार तुरगांल्लुण्ठि चकाराट्टिलिकापणे ।
मार्गद्रङ्गादिभङ्गं च······सर्वत्र सोकरोत् ॥ १९९१ ॥
राजराजाभिधानेन डामरेणार्थितस्ततः ।
कश्मीरराजसंप्राप्त्यै क्रमराज्यमगाहत ॥ १९९२ ॥
तदवेत्य समीपस्थे हते चित्ररथेन सः ।
तस्मिल्लँवन्ये प्रययौ बप्पनीलभुवं पुनः ॥ १९९३ ॥
तस्मिन्नास्कन्दमसकृद्ददत्यट्टिलिकामपि ।
अवरोद्धुमशक्तोभूत्कोट्टे मल्लार्जुनो वसन् ॥ १९९४ ॥
भ्रातृव्येण पितृव्यस्य दापयित्वा धनं बहु ।
ततः कोष्टेश्वरो यात्रासज्ञः संधिं व्यबन्धयत् ॥ १९९५ ॥
लोहरे विहितस्थैर्यं गृहीत्वा लोठनं ततः ।
कश्मीरोर्व्यां पपातासौ विजिघृक्षुः क्ष्माभुजा ॥ १९९६ ॥
गिरीनुल्लङ्घ्य कार्कोटद्रङ्गे विहितवान्पदम् ।
निपत्य मार्गेनुद्धाते यावदन्यैश्च डामरैः ॥ १९९७ ॥
नावाप योगं निर्गत्य क्षिप्रकारी क्ष्मापतिः ।
सर्वोद्योगेन तं तावदुत्थानोपहतं व्यधात् ॥ १९९८ ॥

---

१ तदा इत्युचितम् ।

अत्रान्तरे प्रतीहारः प्रापास्तमयपीडया ।
न संपत्स्वल्पपुण्यानामनपायित्वमायुषः ॥ १९९९ ॥
उत्सारणप्रियतया परिरुद्धसर्व-
द्वारे गृहे निरनुरोधतया वसन्तः ।
संपल्लघूकृतधियोप्रतियप्रवृत्ते-
र्धिग्जानते न रभसान्नियतेर्निपातम् ॥ २००० ॥
कुर्वाणोत्सारणं तस्य गृहजा[1] सततं नृणाम् ।
नाज्ञासीत्सुखसुप्तस्य पृष्ठे पतितमन्तकम् ॥ २००१ ॥
ज्वरितः स हि निष्ठ्यूतज्वरः स्वपिति विज्वरः ।
विदित्वेति न विज्ञातः स्वपन्नेव मृतस्तदा ॥ २००२ ॥
सलोठने कोष्टकेथ प्रयाते नृपतिः पुनः ।
न स मल्लार्जुनो नापि कोष्टको न स लोठनः ॥ २००३ ॥
छन्नोदयनं पार्श्वस्थितं मल्लार्जुनोवधीत् ।
तस्मै चुक्रोध माध्यस्थ्ये स्थापितस्तेन कोष्टकः ॥ २००४ ॥
अनुनिन्ये न तं खिन्नं स संभृतबलस्ततः ।
अभिषेणयितुं क्रोधादधावत्सह लोठनम् ॥ २००५ ॥
कोष्टको मल्लकोष्टाद्यैर्मितैर्युक्तोपि सादिभिः ।
तीर्त्वा परोष्णीं तत्सेनां निर्ममाथाप्रमाथिनीम् ॥ २००६ ॥
हतेषु तेषु संग्रामे खशसैन्धवकादिषु ।
वधं प्राप्तः सिंहभूभृद्धेपात्र स नृपो हतः ॥ २००७ ॥
आरूढः कोट्टमूर्धानं मानमूर्ध्नः परिच्युतः ।
भग्नप्रतापो भूयोऽपि समधत्त स कोष्टकम् ॥ २००८ ॥
विसृज्य लोठनं तिष्ठन्निर्वैरमगमत्पुनः ।
अनिर्वाहितदेयेन तेन द्वैधं स डामरः ॥ २००९ ॥

---

१ गृहिणी इति स्यात् ।

वङ्काधिकारिणः शुल्कं गृह्णताकारि राजवत् ।
तेन स्वनाम्ना भाण्डेषु द्रङ्गे सिन्दूरमुद्रणम् ॥ २०१० ॥
जतुसंहतयोः काचकलशीदलयोरिव ।
क्षणे क्षणे संधिभङ्गस्तयोः समुदपद्यत ॥ २०११ ॥
निर्व्यूढिशून्यैर्वाग्रौक्ष्यैर्विरागं लोहरेश्वरः ।
निन्ये लवन्यं सोप्येनं स्पर्धाबन्धैरनङ्कुशैः ॥ २०१२ ॥
डामरेण ततो दत्त्वास्कन्दं तत्कटकान्तरम् ।
पराध्यायुधधुर्याश्वहरणात्सु···रं कृतम् ॥ २०१३ ॥
दत्त्वात्व······रायत्यां विषमैर्हठपौरुषैः ।
एवं तं कोष्टको मूढः सुखोच्छेदं व्यधाद्विषाम् ॥ २०१४ ॥
तनयादानसंबन्धाच्छ्वशुरं मुख्यमन्त्रिणम् ।
अत्रान्तरे नृपो हन्तुं मात्रिकं स व्यचिन्तयत् ॥ २०१५ ॥
आसीत्कठोरतारुण्यतरङ्गितमनोभवः ।
सुव्यक्तं स हि तन्मातुरौपपत्येन संमतः ॥ २०१६ ॥
आहारावसरे तीक्ष्णाः कृतसंज्ञाः क्षमाभुजा ।
दत्तप्रहरणाः प्राणैर्भुञ्जानं तं व्ययोजयन् ॥ २०१७ ॥
धुन्वन्नसिपटं वङ्कवीरपट्टो रटन्वहु ।
निर्लुण्ठयन्स तत्सेनां तां तामारभटीं व्यधात् ॥ २०१८ ॥
अवाशिष्यत न द्रोहमध्यादिन्दारकोप्यहो ।
राज्ञा विशमितस्तेन रसदानेन स स्वयम् ॥ २०१९ ॥
दैवेनोत्सारितारातिस्ततः सिंहमहीपतिः ।
संदधे कोष्टकं सुज्जि प्राहिणोद्विजयाय च ॥ २०२० ॥
मार्गस्य याममात्रेण गम्यस्यान्तिकमाप सः ।
यावत्तुरंगहरणात्कोष्टकेनाकुलीकृतः ॥ २०२१ ॥

अन्तर्भेदाकुलस्तावत्प्रत्यवस्थातुमक्षमः ।
गृहीतकोशः संत्यज्य कोट्टं मल्लार्जुनो ययौ ॥ २०२२ ॥
राज्यभ्रष्टः स निर्लुण्ठ्यमानो मार्गेषु तस्करैः ।
अवनाहोन्मुखो रक्षन्कोशशेषं कथंचन ॥ २०२३ ॥
भ्रष्टमष्टादशशरद्द्वै[1]यश्चाष्टमवत्सरे ।
राज्यात्तेन द्वितीयस्यां वैशाखस्यासितेहनि ॥ २०२४ ॥
दाता शिखामृतरुचेरमृतं विलब्ध-
कार्पण्यकृत्समिति लूनशिराः कृतश्च ।
ईशेन यत्र तदकार्युपकर्तुरस्तु
तत्रापरः क इव संनिहितद्विजिह्वः ॥ २०२५ ॥
मुक्ता इमा इति जलं नलिनेषु लीनं
ज्ञातृत्वमेतदिति जाड्यमिनेषु लग्नम् ।
यज्जायते किमपि हन्त विमोहनी सा
शक्तिः श्रियः स्फुरति कापि तदाश्रयायाः ॥ २०२६ ॥
घ्नन्त्यद्भुतप्रहरणा विपिनेषु केपि
घ्राणेन केचन दृशाथ रसज्ञयान्ये ।
ते केपि सन्ति तु नरेन्द्रगृहेषु हिंस्रा
वाचैव ये विरचयन्ति किलोपघातम् ॥ २०२७ ॥
ज्योतीरसाश्मन इवाश्रितमीश्वरस्य
निर्दग्धुमिन्धनमिवाग्रगतं न शक्ताः ।
पश्चाद्भवेद्यदि स तत्प्रसृतावकाशाः
कुर्युः खला रविकरा इव भस्मशेषम् ॥ २०२८ ॥
कापिलं हर्षटं कोट्टं नीतवान्मण्डलेशिताम् ।
उदयैः कोट्टभृत्यानां संग्रहं कम्पनाधिपः ॥ २०२९ ॥

---

१ शरद्देश्येनाष्टम इत्युचितम् ।

कुर्वञ्शय्यां पुनर्नेतुं मण्डलं तद्यलम्भत ।
दिनानि कतिचित्तत्र यावत्प्रकृतिदुर्जनैः ॥ २०३० ॥
विष्टैरसूयाविषमैः प्रसादावसरो नृपः ।
तावत्कलुषतां तस्मिन्नुपजापैरनीयत ॥ २०३१ ॥

चक्कलकम् ॥

राजा भवन्परः कोस्तु सुविचारदृढक्रियः ।
एषोपि शिशुवद्भूभृद्यत्र धूर्तैः प्रनर्त्यते ॥ २०३२ ॥
शैशवे बालिशप्रायैः संस्तुतैर्जाड्यमर्पितम् ।
प्रौढावपि न वा यायाद्रागः कार्ष्ण्यं मणेरिव ॥ २०३३ ॥
भृत्यान्तरापरिज्ञानमात्रेण जगतीभुजाम् ।
निरागसो वज्रपातः कष्टं राष्ट्रस्य जायते ॥ २०३४ ॥
कृत्येव्यवसितेसाध्ये हास्यः स्याल्लक्ष्मकादिवत् ।
सुज्जिः प्रायोजि राजासैर्निर्जेतुमिति लोहरम् ॥ २०३५ ॥
निर्व्यूढाद्भुतकार्येथ तस्मिन्ब्रह्मास्त्रतुल्यया ।
अमोघया प्रजह्रुस्ते पापाः पैशुन्यविद्यया ॥ २०३६ ॥
गाम्भीर्यालक्ष्यविकृतैः[1] प्रीत्यालापैर्महीपतेः ।
प्रत्यायातः कलुषतां नाज्ञासीत्कम्पनापतिः ॥ २०३७ ॥
प्रकृत्या तस्य निर्द्रोहतया शङ्कास्य तादृशम् ।
प्रियं कृतवतश्च स्यादविश्वासोथवा कथम् ॥ २०३८ ॥
प्रीतिरासीन्न नृपतेस्तत्कृत्यैरुचितैरपि ।
अप्रियप्रमदालापैर्विरक्तस्येव कामिनः ॥ २०३९ ॥
जित्वा राष्ट्रद्वयं प्रादां हारितं नृपतेरिति ।
बहुमानेन दर्पाच्च स्वच्छन्दं स व्यवाहरत् ॥ २०४० ॥

१ विकृतेः इत्युचितम् ।

पौरानगारहरणाद्यपकारैर्निरङ्कुशाः ।
तद्बन्धवो बाध्यमाना विरागमनयञ्जनम् ॥ २०४१ ॥
निजागःस्मरणात्कोष्टेश्वरो न व्यश्वसीन्नृपे ।
न पितृव्येपि भूपालकोपाविष्कृतविक्रिये ॥ २०४२ ॥
कोशं प्रजोपतापेन संचिन्वन्सुज्जिना समम् ।
संबन्धकृच्चित्ररथो नाभूदभिमतः प्रभोः ॥ २०४३ ॥
धन्योदयौ नृपः सुज्जिदाक्षिण्यालक्ष्यसौहृदः ।
अपुण्णाद्द्रविणैर्गूढं राजपुर्यां कृतस्थिती ॥ २०४४ ॥
तौ चावालगतौ शीतज्वरनष्टपरिच्छदौ ।
मल्लार्जुनस्य साम्राज्यभ्रंशेपि विपुलश्रियः ॥ २०४५ ॥
सुज्जिद्वेषात्पुरा दूतैराहूतो लक्ष्मकेण यः ।
आगच्छत्सञ्जपालः स प्राप राजपुरीं तदा ॥ २०४६ ॥
सुज्जिचित्ररथाभ्यां तं रुद्धचेष्टेन भूभुजा ।
अविसृष्टप्रवेशाज्ञं दूतैर्मल्लार्जुनोभजत् ॥ २०४७ ॥
तन्निमित्तं स केनापि सामन्तेन सहाध्वनि ।
संजातकलहे शस्त्रक्षतो लक्ष्म्या व्ययुज्यत ॥ २०४८ ॥
तथाभूतमपि स्वर्णं भूर्युरीकृत्य नाशकत् ।
यत्तं मल्लार्जुनो नेतुं कार्यज्ञैस्तदपूज्यत ॥ २०४९ ॥
सोस्वतन्त्रेण राज्ञा च सौजन्याद्रिल्हणेन च ।
दूतैः प्रच्छन्नमाहूतो रभसादाययौ ततः ॥ २०५० ॥
न न्यघ्न··त्र चेद्धन्युर्मामिमुत्रेति चिन्तयन् ।
अमित्रविषमे मार्गे पुरं साहसिकोविशत् ॥ २०५१ ॥
स कन्यकुब्जगौडादिमण्डलेषु महीभुजाम् ।
स्पर्धया लब्धसत्कारो भूपतेर्मन्त्रियन्त्रिताम् ॥ २०५२ ॥

अनवाप्य निजे देशे सत्क्रियां दुःखितोभवत्।
राजर्धान्यन्तिकैः पौरैः प्रस्तुतास्तु व्यलोकयत ॥ २०५३ ॥
भूपालोगणयित्वाथ मन्त्रिणो दत्तदर्शनः।
भेजे स्वहस्तताम्बूलदानप्रक्रिययैव तम् ॥ २०५४ ॥
निष्किंचनोपि सत्ख्यातिमात्रेणानुगतो जनैः।
यातायातं नृपगृहे कुर्वञ्शत्रूनकम्पयत् ॥ २०५५ ॥
व्याहारव्यवहारादि व्यालोक्यालौकिकाकृतेः।
पुरुषान्तरवित्सुज्जिस्तस्य स्वैरमवेपत ॥ २०५६ ॥
दध्यौ सोथ ध्रुवं राष्ट्रेखर्वसर्वकषक्रियम्।
नैवमेवाद्भुतं भूतमेतादृक्शान्तिमेष्यति ॥ २०५७ ॥
तांस्तान्देशान्तरे वीरानुत्सिक्तान्दृष्टवान्स च।
तं पर्यालोच्य विश्रान्ति सोत्सेकानाममन्यत ॥ २०५८ ॥
भवितव्यतया दर्पेणाथ नीतः स्वतन्त्रताम्।
परिवादावहं सुज्जिस्ततो यत्तद्यवाहरत् ॥ २०५९ ॥
स्वानुगैर्लुण्ठितं रूक्षमाचक्षाणं रुषा द्विजम्।
प्रासैर्मडवराज्यस्थः स सृगालमिवावधीत् ॥ २०६० ॥
वाह्ये कुकर्मणा तेन विश्राव्य जनमागतम्।
तं प्रत्युग्रक्रियं लोको विरागं नगरेप्यगात् ॥ २०६१ ॥
अत्रान्तरे बन्धुमेकं व्यधुः कमलियादयः।
अगण्यप्रायमुत्सेकादुत्तमप्रक्रियास्पदम् ॥ २०६२ ॥
मयि सत्यपरोपि स्यात्किमनुग्राहकः सयात्।
अकारि चारणप्रायस्तादृकोर्पीति सुज्जिना ॥ २०६३ ॥
संजातयौनसंबन्धबन्धः कमलियादिभिः।
अथास्याक्षिगतोत्यर्थं सामर्थ्याद्रिल्हणोप्यभूत् ॥ २०६४ ॥

---

१ राजधान्यन्तिके इति स्यात्। २ विलोकितः इति स्यात्।

अल्पेन हेतुनोद्भूतं द्वैतं तेषां च तस्य च ।
खलपैशुनसेकैस्तत्प्रापाशु शतशाखताम् ॥ २०६५ ॥
प्रकृत्योत्सिक्तमुत्सेकावहैः समुददीपिपत् ।
दुर्मन्त्रैर्विग्रहैश्चाग्रे साहदेविस्तमुल्हणः ॥ २०६६ ॥
असमानां सहास्माभिः क्षमते समशीर्षिकाम् ।
कृतघ्नोयमिति स्वैरं मन्युं राज्यपि सोग्रहीत् ॥ २०६७ ॥
बिभ्यत्तु भूपतिस्तस्माद्रिल्हणं बाह्यभृत्यवत् ।
मन्त्रस्वैरकथाद्येषु विस्रम्भेषु व्यवर्जयत् ॥ २०६८ ॥
स तु धूर्तत्वदुर्लक्ष्यताद्दक्षस्वामिवैकृतः ।
स्वेषां धैर्यं परेषां तु संत्रासं माययातनोत् ॥ २०६९ ॥
समग्रशक्तिराकाङ्क्ष्यसंस्तवः पक्षयोर्द्वयोः ।
तस्य तु प्रययौ सज्जपालो दानेन मित्रताम् ॥ २०७० ॥
संनद्धयोः प्रविशतोरन्योन्यस्पर्धया तयोः ।
क्षणे क्षणे राजधानी ययौ संभ्रमलोलताम् ॥ २०७१ ॥
सुज्जिः स भूपानाक्षेप्तुं प्रतिपक्षान्युयुत्सया ।
महीमानोत्सवास्थाने संक्षोभमुदपादयत् ॥ २०७२ ॥
कृकाटिकान्यस्तहस्तो द्वाःस्थेनावेदितो हि सः ।
तं निर्भर्त्स्य शिलाक्षेपं क्रोधरूक्षाक्षरोकरोत् ॥ २०७३ ॥
लिखितैरिव तान्सर्वैः सोढुं रक्षणमीशितुः ।
मिथ्या तथ्यमिवोदीर्य संग्रब्धिः समर्थताम् ॥ २०७४ ॥
उपावेशयदभ्यर्णे भूपतिः परिसान्त्व्य तम् ।
सत्यसिन्नास्ति नः किंचिदित्यन्तस्तु व्यचिन्तयत् ॥२०७५॥
चक्रे मडवराज्यस्थैरथ प्रायो द्विजातिभिः ।
न सुज्जेः कम्पनेशत्वमिच्छाम इति वादिभिः ॥ २०७६ ॥

अन्विष्य विद्विषः शङ्कां मन्त्रविन्निशि रिल्हणः।
संनद्धसैन्यमानिन्ये पञ्चचन्द्रं तदग्रियम् ॥ २०७७ ॥
शशङ्के सज्जपालाच्च तस्माच्च बहुसैनिकात्।
सुज्जिरन्यानगणयन्नबुद्धास्य च तद्रिपुः ॥ २०७८ ॥
आस्कन्दभीत्या निर्गत्य हयारोहैः समं गृहात्।
व्यूढानीको निरुद्धातो जजागाराथ सोऽध्वनि ॥ २०७९ ॥
भूपतिप्रातिलोम्येन वर्तमानस्तदाभवत्।
कोष्टेश्वरोऽपि संनद्धः सुज्जिना बद्धसौहृदः ॥ २०८० ॥
स्थितमप्रातिलोम्येन सोऽवधीन्मनुजेश्वरम्।
इति द्वेष्योऽपि नितरां द्वेष्यतां नृपतेरगात् ॥ २०८१ ॥
तथा स्थिते निशीथिन्यामाचख्युस्तस्य विद्विषः।
दुर्मुक्षाहेतुतां राज्ञः स्वगुप्त्यै तेन या कृता ॥ २०८२ ॥
अतथ्यं तथ्यवद्यस्तु तथ्यं वातथ्यवन्नृपः।
यः पश्येन्मूढवत्सोऽर्थैस्त्यक्तोऽनर्थैः कदर्थ्यते ॥ २०८३ ॥
रत्नज्योतिर्हुतवहधिया त्यज्यते दृष्टिपातः
श्यावाक्षाणामितरविषयः स्वस्य संभाव्यते च।
वस्त्वेकैकं यदिह न मृषा तन्मृषा यन्मृषा त-
त्तथ्येनेत्थं किमिव न जनैर्दृश्यते तत्त्वशून्यैः ॥ २०८४ ॥
राजाथ तद्वधादन्यदजानन्दौस्थ्यभेषजम्।
न्ययुङ्क्त तस्य तीक्ष्णत्वे सज्जपालं महौजसः ॥ २०८५ ॥
स कापुरुषवद्धीरः प्रहर्तुं छद्मनाक्षमः।
काङ्क्षन्नाक्षिप्य तं हन्तुं तत्र तत्रैक्षत क्षणम् ॥ २०८६ ॥
मायाप्रयोगानन्योन्यमुद्दिश्य स्पृशतोर्द्वयोः।
क्षणे क्षणेऽभजद्राष्ट्रं त्रासोल्लासविलोलताम् ॥ २०८७ ॥

प्रत्याशङ्क्योदयं रात्रौ सुज्जौ जाग्रति पूर्ववत् ।
अव्यग्रयामिकग्रामं राजधामाप्यजायत ॥ २०८८ ॥
राष्ट्रान्निर्वासने रिल्हणस्य सुज्जेरभीप्सिते ।
पार्थिवोप्यनुमन्ताभूदनीशः प्रत्यवस्थितौ ॥ २०८९ ॥
स निर्यियासुरामन्त्र्य तत्खेदात्क्षुभिताः प्रजाः ।
संदर्श्य द्वारपतिना राज्ञो युक्त्या समर्थितः ॥ २०९० ॥
संमन्त्र्य नृपतिं मैत्रीप्रार्थिना सुज्जिना समम् ।
पीत्वा कोशं सज्जपालः प्राप्तो राज्ञो व्यजिज्ञपत् ॥ २०९१॥
प्रेरणादुल्हणादीनां स्वोत्सेकाच्चैष वर्तते ।
राजन्सुज्जेरभिप्रायः स्पर्धिनोन्याननिच्छतः ॥ २०९२ ॥
निर्द्रोहस्योपकर्तुश्च मते स्याद्यदि मे नृपः ।
निर्वास्य रिल्हणं चित्ररथं बद्ध्वा महाधनम् ॥ २०९३ ॥
लोहरारब्धिनिर्नष्टानश्वान्कोशं च भूपतेः ।
नयेयं संभृतो हन्यां दुर्वृत्तमपि कोष्टकम् ॥ २०९४ ॥
कार्योपरोधान्निर्बन्धः संबन्धेष्वेव नास्ति मे ।
दाक्षिण्यं स्वामिनः कृत्ये यस्य प्राणास्तृणोपमाः ॥२०९५॥
मध्येथ[1] प्रतिराजादिनिर्जयस्वीकृतोद्यमे ।
युवा विश्रान्तचित्तोयं नृपश्रीभोगभाग्भवेत् ॥ २०९६ ॥
साहायकाय द्वारेशमुल्हणं रिल्हणाश्रये ।
कार्यव्राते च मामीशमाकारयितुमिच्छति ॥ २०९७ ॥
ब्रूते च मामुल्हणं च त्वं चाहं चाविभेदिनः ।
मिलिता यत्र तत्रास्ति गण्यः को नु नृपास्पदे ॥ २०९८ ॥

---

१ मध्येत्र इति स्यात् ।

इहस्था नवदायादमेकमानीय कंचन।
निदध्मोस्य पदे राज्ञो नानुतिष्ठेदिदं यदि ॥ २०९९ ॥
गुणान्प्रसरणत्रासाद्वन्धायेव गिरां सृजन्।
द्विजांशुभङ्ग्या राजाथ विनिःश्वस्याब्रवीद्वचः ॥ २१०० ॥
यथाह स तथैवैतन्न द्रोहो नासमर्थता।
नौदासीन्यमथैतस्मिन्संभाव्यमभिमानिनि ॥ २१०१ ॥
निष्प्रतिद्वन्द्वभावोस्य दुरुच्छेदो भवेदिति।
इयमप्यन्यतस्तावदस्त्वपायधियः कथा ॥ २१०२ ॥
किं तु द्रूये य आकोपप्राथम्यात्तथ्यतोपि वा।
निर्द्रोहस्य वधो ध्यातो योस्यासौ कार्य एव तत् ॥२१०३॥
अर्थोयमल्पसत्त्वानामग्रेस्माभिर्हि मन्त्रितः।
नूनं तेनोपलभ्येत तानावर्जयता धनैः ॥ २१०४ ॥
पुण्यैरपरिहार्यैः स्वैर्जाड्यैर्वा मादृशाममी।
जानतामपि जायन्ते निर्गुणा भोगभागिनः ॥ २१०५ ॥
बालिशान्गृह्णतां प्रायश्चित्तमेतन्महीभुजाम्।
तन्मौर्ख्यस्य फलं मूढैरेतैर्यदनुभूयते ॥ २१०६ ॥
दुर्गमो भूमिभृन्मार्गो विटैर्हट्टवृषैरिव।
.... ॥ २१०७ ॥
तन्वाना व्रतवैमुख्यं रसनालौल्यशालिनः।
परपिण्डोपहर्तारः खलाः कौलेयका अपि ॥ २१०८ ॥
इत्थं खलोपतापेन प्रयुक्तं तद्भयात्पुनः।
असंहार्यं कुकर्मेदं पश्चात्तापाय नो भवेत् ॥ २१०९ ॥
इत्युदीर्य नृपः सुज्ञेः सज्जो व्यापादसिद्धये।
तमजागारयच्छश्वज्जागरं चाग्रहीत्स्वयम् ॥ २११० ॥

विभ्रन्मन्त्रस्रुतेः शङ्कां जिघांसुः सुज्जिरित्यपि ।
तथ्यं भृत्यवचो जानंस्तस्थौ दौस्थ्येन पार्थिवः ॥ २१११ ॥
गत्वा स्वयं गृहान्यौनसंबन्धं कुरुतां युवाम् ।
इत्युक्त्वा रिल्हणेनाथ स सुज्जिं समयोजयत् ॥ २११२ ॥
विश्वास्यापि तथा हन्तुं तं प्रसङ्गमनाप्नुवन् ।
उदताम्यद्दिवारात्रं तल्पोपर्यवशं लुठन् ॥ २११३ ॥
सज्जपाले गृहाद्बन्धुनाशदुःखिन्यनागते ।
आशङ्क्य साहसासिद्धिमधिकं पर्यतप्यत ॥ २११४ ॥
निपत्य वीरशयने सुस्सलक्ष्मापसत्क्रियाम् ।
भ्रातरो यस्य कल्याणराजाद्या व्यस्मरन्युधि ॥ २११५ ॥
सेनानीः कुलराजः स ख्यातो व्यायामविद्यया ।
प्राणैरानृण्यमिच्छंस्तमपृच्छच्छोककारणम् ॥ २११६ ॥
युग्मम् ॥
स संस्थापयितुं हन्तुं वाप्यशक्यं न्यवेदयत् ।
तस्याप्रतिसमाधेयं कम्पनाधीश्वराद्भयम् ॥ २११७ ॥
कियदेतन्निजप्राणमात्रलभ्यं महीभुजाम् ।
इत्याभाष्य स जग्राह साहसाध्यवसायताम् ॥ २११८ ॥
दिनद्वयमनायातो गृहेभ्यः कम्पनापतिः ।
न प्रातिभाव्यमभजत्तस्य मृत्योः श्रियोथवा ॥ २११९ ॥
विस्रम्भभृत्यः शृङ्गारनामा चाप्यब्रवीत्प्रभोः ।
तं दृष्टवांस्तृतीयेह्नि शयनेवगणं स्थितम् ॥ २१२० ॥
शोभोपयोगिनो भर्तुर्नित्यं सततसेवकाः ।
कर्तुं साहससाचिव्यं विदूरेण तु पार्यते ॥ २१२१ ॥

करे पिनाको मकराङ्कशत्रोः
शोभाविशेषाय सदानुषक्तः।
पुराहवे कार्मुककर्म तस्य
तत्कालमात्तेन तु मन्दरेण ॥ २१२२ ॥
ताम्बूलहारकव्याजात्ततो राजा व्यसर्जयत्।
कुलराजं तमव्याजधैर्यासंलक्ष्यविक्रियम् ॥ २१२३ ॥
ध्रुवं मृत्युः पुनर्नाहमागन्ता तत्ततोस्य कः।
आरेभोति स निन्ये न ताम्बूलं स्वर्णभाजने ॥ २१२४ ॥
व्यसनप्रशमं राज्ञः स्वदेहत्यागतोनुगाः।
एवं कर्तुं यतन्तेन्ये निर्व्यूढौ स्खलिताः पुनः ॥ २१२५ ॥
सगणो वागणो वास्तु निहतो नियतं मया।
जानात्वतः परं देव इत्युदीर्य विनिर्ययौ ॥ २१२६ ॥
गतस्य साहसासिद्धौ शक्यं शक्यं पलायनम्।
.... ॥ २१२७ ॥
व्रजन्स्वामिहितं कृत्वा पुनः पश्चान्निनाय सः।
शस्त्रिणौ द्वौ मिषाच्छन्नौ वन्धस्थाने परामृषन् ॥२१२८॥
स्वयं गृहीत्वा ताम्बूलं राज्ञा प्रहित इत्यथ।
द्वाःस्थेनावेदितः सुज्जेः पार्श्वं रुद्धानुगोविशत् ॥ २१२९ ॥
ददर्शोच्चावचैस्तं च मितैः परिजनैर्युतम्।
यूथनाथमिवाल्पैर्द्विपैररहितान्तिकम् ॥ २१३० ॥
गृहीतवन्दितस्वामिताम्बूलः सस्मितं स तम्।
दृष्ट्वा[1] कृत्यादि नृपतेः सत्कृत्य व्यसृजत्क्षणात् ॥ २१३१ ॥

१ पृष्ट्वा इति स्यात्।

जनप्रवेशाशङ्की स त्वरमाणस्तमब्रवीत् ।
कृतागाः कोपि कैवर्तशस्त्रभृन्मत्समाश्रितः ॥ २१३२ ॥
तस्याक्षेपपरान्भृत्यान्स्वान्निवार्याधुना तव ।
संमान्या वयमित्यग्रे लक्षयन्प्रकृतिक्षणम् ॥ २१३३ ॥
सोत्सेकामिव तां वाचं स दर्पादवधीरयन् ।
तस्य रूक्षाक्षरं नाहं कुर्यामित्यब्रवीद्वचः ॥ २१३४ ॥
स रोषादिव निर्गच्छन्मान्योसाविति वादिभिः ।
तं सान्त्वयित्वा तद्भृत्यै रुद्ध्वा व्यावर्तितः पुनः ॥ २१३५ ॥
तेनावादि ततः कर्तुं विज्ञप्तिं वस्तुनोमुतः ।
सज्जयोरादिश द्वारप्रवेशं भृत्ययोर्मम ॥ २१३६ ॥
अवशेनेव तेनाथ वीक्ष्य तौ संप्रवेशितौ ।
सहायलाभादुद्युक्षुः प्रजिहीर्षुरवर्तत ॥ २१३७ ॥
याताद्य कुर्यां प्रातर्वो विधेयमिति तान्वदन् ।
दत्तपृष्ठो विशिश्वसुस्तल्पे सुज्जिर्जहौ वपुः ॥ २१३८ ॥
गत्वाथ किंचिद्व्यावृत्तो निष्कृष्टक्षुरिको जवात् ।
प्राहरत्कुलराजोस्य वामे पार्श्वे कृतत्वरः ॥ २१३९ ॥
तस्य धिक्कुर्वतो द्रोहमधावत्क्षुरिकां प्रति ।
यावत्पाणिः प्रहरणं तावत्सर्वेपि ते व्यधुः ॥ २१४० ॥
विमर्षः पश्यतां यावदाशङ्को तत्र नोद्ययौ ।
स तावदेव सुचिरापेतश्वास इवाभवत् ॥ २१४१ ॥
भयत्यक्ताभिमानेषु विद्रुतेष्वनुजीविषु ।
चकर्ष शस्त्रं तत्रैकः पञ्चदेवः परं तदा ॥ २१४२ ॥
प्रहरंस्तैस्त्रिभिस्तुल्यप्रतिप्रहृतिभिः क्षतः ।
भ्राम्यन्च्युतासृक्कसात्स मण्डपान्निरवास्यत ॥ २१४३ ॥

स्थितान्दत्तार्गले धाम्नि रुद्धद्वारतमोरयः ।
जिघांसवः सुज्जिभृत्यास्ततस्तान्पर्यवारयन् ॥ २१४४ ॥
तमोरिप्रतिकुर्वाणा भज्यमानैररिभिर्व्यधुः ।
ते द्वारे तूलशय्यां तां प्रोत्सार्य शवमुज्झितम् ॥ २१४५ ॥
खड्गेषुशूलपरशुक्षुरिकाश्माभिवर्षिणः ।
तान्स संभ्रमयन्मार्गैरनेकैस्ते विविक्षवः ॥ २१४६ ॥
नैराश्यहेतोर्विशतां तेषां संकटवर्तिभिः ।
पृष्ठाच्छित्त्वा शिरः सुज्जेरङ्गनेक्षिप्यताथ तैः ॥ २१४७ ॥
अस्रानिःसरणाभीक्ष्णशुक्लेक्षणपुटश्रुति ।
उत्तरौष्ठकचच्छन्नसन्नघ्राणपुटद्वयम् ॥ २१४८ ॥
अक्ष्णोर्वम्भ्रम्यमाणस्य लोकस्य प्रतिविम्बकैः ।
संभाव्यमानसंस्पन्दस्तोकप्रव्यक्ततारकम् ॥ २१४९ ॥
स्थपुटस्याक्रमच्छेदाद्गलमांसस्य संधिषु ।
हरिद्रार्द्रैरिवाश्यानमेदोग्रन्थिभिरुल्बणम् ॥ २१५० ॥
धूलिध्वस्तकचश्मश्रु तदेतदिति निश्चयम् ।
परं भालतलस्थेन ददत्कुङ्कुमबिन्दुना ॥ २१५१ ॥
तद्वीक्ष्य तिर्यक्पतनव्यक्तसंध्यन्तरद्विजम् ।
उच्चलत्तुमुलाक्रन्दा भृत्याः क्वापि विदुद्रुवुः ॥ २१५२ ॥

कुलकम् ॥

तीक्ष्णान्प्रयुज्य क्ष्मापस्तु तिष्ठन्व्याकुलधीस्तदा ।
बहिर्वीक्ष्य जनक्षोभं साहसं निश्चिकाय तम् ॥ २१५३ ॥
सुज्जौ हते क्षते वापि कार्यमेतदिति द्रुतम् ।
संनह्य सैन्यस्यादिक्षत्स तन्मन्दिरवेष्टनम् ॥ २१५४ ॥
मिथ्यैव सुज्जिर्निस्तीर्ण इति श्रुतवता जनात् ।
स्वयमग्राहि भूपेन ततः समरसंभ्रमः ॥ २१५५ ॥

निःसंशयं हतं ज्ञात्वा सुज्जिं राजोपजीविनः ।
तत्र स्थितं शिवरथं सर्वद्वेष्यमबन्धयन् ॥ २१५६ ॥
दिल्लात्मजन्मनः सुज्जिभ्रातुस्यालस्य कौशलम् ।
कलहस्याद्य निर्वर्ण्य वार्णीयं पुण्यभागिनी ॥ २१५७ ॥
आक्षिप्यमाणैर्भिस्वाद्यैरन्ते वीरोचितं कृतम् ।
तेन त्वसंशयस्थेन सदाचारान्न विच्युतम् ॥ २१५८ ॥
राजौकस्येव तां वार्तां श्रुत्वा स ह्यपलायितः ।
हतस्य स्वामिनोऽभ्यर्णं जिह्वासुर्जीवितं ययौ ॥ २१५९ ॥
द्वारं पदप्रहृतिभिर्भञ्जन्तं राजसैनिकाः ।
अपसार्य कथंचित्तं तीक्ष्णाः कृच्छ्रादरक्षिषुः ॥ २१६० ॥
प्रविष्टेस्मिन्ननिर्व्यूढपीडिते मण्डपान्तरम् ।
लब्धप्राणा नृपाभ्यर्णं कुलराजादयो ययुः ॥ २१६१ ॥
हठप्रविष्टो हतवान्स तत्रैकं महाभटम् ।
शरैरेव हतो दूरात्कथंचित्परिपन्थिभिः ॥ २१६२ ॥
आयातं क्षुभिते देशे सज्जपालं महीपतिः ।
रिल्हणं चोल्हणं हन्तुं प्राहिणोद्विहितत्वरः ॥ २१६३ ॥
यातो मार्गात्पलाय्यायं परिशङ्क्येति रिल्हणः ।
क्षितिकातटपर्यन्तमटित्वा यावदाययौ ॥ २१६४ ॥
पूर्वायातः सज्जपालो गृहद्वाराद्विनिर्यतः ।
उल्हणस्य पथो रुन्धन्सुबहून्प्रहरन्रणे ॥ २१६५ ॥
तावदेकस्य खड्गेन निकृत्ते दोष्णि दक्षिणे ।
त्वङ्मात्रशेषे च्छिन्नास्थिस्नायुग्रन्थिरजायत ॥ २१६६ ॥
तिलकम् ॥
अगण्यप्रायतां प्राप्ते वंशे यत्कौशलादसौ ।
दिगन्तरेषु स्वस्मिंश्च देशे प्राप प्रथां पुनः ॥ २१६७ ॥

फलकाले समासन्ने शौर्यप्रतिभुवाभजत् ।
स तेन दोष्णा वैकल्यं धिगिच्छां विधुरां विधेः ॥ २१६८ ॥
स प्राग्वदुदयावाप्तौ भवेदविकलो यदि ।
फलेन तस्य जानीयादिच्छां लोकोयमद्भुताम् ॥ २१६९ ॥
पीतामृतस्य क्षतविग्रहत्वं
न प्राभविष्यद्यदि नाम राहोः ।
अज्ञास्यदिच्छां तदमुष्य लोकः
सामर्थ्यभाजः सुचिरप्ररूढाम् ॥ २१७० ॥
दृप्तः शीलाभिधो वृद्धः पितृव्यः साहदेविना ।
सस्पृहं निहतः संख्ये साधुर्जातव्रणार्तिना ॥ २१७१ ॥
तस्यार्त्या विशतो वेश्म जज्जलाख्योग्रगो हतः ।
मान्योनुगो भटो द्वौ च यामिकश्च जनंगमः ॥ २१७२ ॥
बालं तनयमालोक्य निषण्णस्याङ्गनस्थितेः ।
तस्यानिर्गच्छतो गेहे रिल्हणोग्निमदापयत् ॥ २१७३ ॥
आनीयमानो धूमान्धो बद्ध्वा मुख्यैः स सैनिकैः ।
गृहद्वारे हतः कैश्चित्प्राकृतैर्व्रणविक्लवः ॥ २१७४ ॥
तस्य प्रधानप्रकृतिक्षयहेतोर्महीपतिः ।
मुण्डमप्यवलोक्यासीदशान्तक्रोधविक्रियः ॥ २१७५ ॥
व्यापाद्यमानाः साकोपं भूपतिप्रेरितैर्भटैः ।
उच्चावचाः सुज्जिभृत्याः कृत्यं सत्त्वोचितं व्यधुः ॥ २१७६ ॥
अनुजो लक्ष्मकः सुज्जेर्बद्ध्वानीतः स विक्रियाम् ।
नृपं वीक्ष्यादयैः कैश्चिद्राजधान्यङ्गने हतः ॥ २१७७ ॥
भ्राता पितृव्यजस्तस्य सङ्कटाख्यो नृपाङ्गने ।
खुटभट इव प्राणानौचित्येनामुचत्कृती ॥ २१७८ ॥

प्रविष्टः शरणं बाणवंश्यैः पापैः प्रमापितः ।
उन्मत्तो मुम्मुनिस्तस्य भ्राता कैश्चित्स्वमन्दिरे ॥ २१७९ ॥
सुज्जिस्यालस्तु शृङ्गारवृत्त्याभङ्गुरया हतः ।
महाकुलीनो विचरन्नौचित्येन च चित्रियः ॥ २१८० ॥
सङ्गिकाख्यः प्रतीहारो व्रणितः शत्रकैर्हतः ।
अन्येपि संश्रिताः सुज्जेस्तत्र तत्र प्रमिम्यिरे ॥ २१८१ ॥
जात्यवाजिजवप्राप्तप्राणाः कोष्ठेश्वरान्तिकम् ।
आसाद्य वीरपालाद्या छित्त्वा मृत्युभयं जहुः ॥ २१८२ ॥
व्रजञ्शरदि यो दुष्टोत्थानरुद्धतुरंगमः ।
प्रपेदे सङ्कटभ्राता बन्धनं सुभटामठे ॥ २१८३ ॥
सूनुश्च सज्जलः सुज्जेः श्वेतिकश्चाग्रजात्मजः ।
उल्हणस्य तनूजश्च कारागारं प्रपेदिरे ॥ २१८४ ॥
इत्थं राजन्यमात्ये च प्राप्ते पिशुनवश्यताम् ।
नवमेब्दे शुचेः शुक्लपञ्चम्यां विप्लवोभवत् ॥ २१८५ ॥
कार्ये क्वापि विपर्यस्तसत्त्वं संस्मृत्य मन्त्रिणम् ।
तमद्यापि नृपस्तादृग्भृत्योपेतोनुतप्यते ॥ २१८६ ॥
वेतालोत्थापनाच्छृङ्खलङ्घनाद्विषचर्वणात् ।
व्यालाश्लेषाच्च विषमं सत्यं राजोपसेवनम् ॥ २१८७ ॥
अनात्मायत्तनिस्तीर्णगुणानां चक्रवर्तिनाम् ।
शकटानामिवाग्रस्थो विश्वस्तः को न भज्यते ॥ २१८८ ॥
अयुक्तं नृपतिः सुज्जिवधं मेने प्रजाः पुनः ।
युक्तं ज्ञात्वा तमुद्रिक्तशक्तितां विविदुः प्रजाः ॥ २१८९ ॥
भेजे राजा सज्जपालं कम्पनाधिपतिं ददत् ।
कुलराजे च नगराधीकारित्वं समार्पयत् ॥ २१९० ॥

---

१ क्वाप्यविपर्यस्त इति स्यात् । २ प्रभोः इति स्यात् ।

त्यक्त्वा मल्लार्जुनं धन्योदयौ नगरमागतौ।
प्राग्वत्पुनर्जजृम्भाते प्रियौ विश्वंभराभुजः॥ २१९१॥
इतराश्रयविच्छेदा[1] वीतपारिप्लवस्थितिः।
श्रीः सर्वाकारमकरोत्स्थिरं चित्ररथे पदम्॥ २१९२॥
अद्भुतैश्वर्यधुर्योपि राष्ट्रं दण्डेन पीडयन्।
शमं नेतुमशक्योभूत्स भूपस्याप्यनङ्कुशः॥ २१९३॥
गन्धर्वानाभिधे ग्रामे टिक्कं हत्वा व्यसर्जयत्।
पारेविशोकं कोट्टेशस्तच्छिरः पार्थिवान्तिकम्॥ २१९४॥
निसर्गद्वेषिणा प्राप्तप्रतापे नितरां नृपे।
तदानीं तप्यमानेन दूतेनाप्यायितोसकृत्॥ २१९५॥
कोट्टेश्वरेण रभसादल्पैः परिजनैर्युतः।
निशि लोठनदेवः स हाडिग्रामं ततोविशत्॥ २१९६॥
महाकथितकन्थोन्यैः संरुद्धे राज्ञि सर्वतः।
बद्धसंधिर्लवन्यस्तं विससर्ज यथागतम्॥ २१९७॥
उच्चलादिवदादातुं राज्यं स रभसं भजन्।
निर्व्यूढिशून्यदाक्ष्योगान्मूढो लोकस्य हास्यताम्॥ २१९८॥
तीक्ष्णप्रयुक्तिभिः सैन्यभेदैरन्यैश्च कोष्टकम्।
उपायैर्नृपतिस्तैस्तैस्ततो हन्तुं व्यचिन्तयत्॥ २१९९॥
प्रतिद्वन्द्वीव तीक्ष्णानां पाटिताक्षः क्षमाभुजाम्।
न संप्रसादयत्क्रुद्धः प्रतियोद्धुं त्वचिन्तयत्॥ २२००॥
स्वैः स्वैः प्रदेशैरादिश्य प्रवेष्टुं पृतनापतीन्।
स्वयमुच्चावचैः सैन्यैरवचस्कन्द तं पुनः॥ २२०१॥
स भूपं रभसायातं ज्ञात्वाल्पपृतनं बली।
प्राप्तश्छलयितुं तस्थौ प्रतापैः परिहारितः॥ २२०२॥

१ विच्छेदात् इति स्यात्। २ संप्रासादयत् इति स्यात्।

लग्ने रणे चित्ररथः पृथुसैन्योपि दैवतः ।
तस्य सैन्यैकदेशेन निन्ये जयविपर्ययम् ॥ २२०३ ॥
भ[1]ङ्गना मङ्गलोंकारकल्पेन किल तेन सः ।
ततः प्रभृत्यभूद्धृश्यदवष्टम्भो दिने दिने ॥ २२०४ ॥
रिल्हणादीन्योधयित्वा व्यूढव्यस्ताखिलानुगः ।
लवन्यो न्यपतत्सायं कम्पनाधिपतेर्बली ॥ २२०५ ॥
ऊनैः शतादपि भटैर्युतो विद्रुतसैनिकः ।
से[2]ह तत्सैन्यरोषं स गजक्षोभमिवाचलः ॥ २२०६ ॥
किं वाच्यः स नरव्याघ्रः प्रवृद्धिं याति संगरे ।
निजवर्मतनुत्रादि यस्य माति न वर्ष्मणि ॥ २२०७ ॥
मन्दीकृतारिसंरम्भमवष्टम्भेन तादृशा ।
तं त्रिल्लकादयः प्रापुर्लवन्याः सैन्यशालिनः ॥ २२०८ ॥
तैः सजातीयदाक्षिण्यात्तटस्थैरपि संकटे ।
तस्येषदुपयोगोभूत्स्ववीर्यापास्तविद्विषः ॥ २२०९ ॥
काले संनहनं रात्रिजागरः सामतो बलैः ।
समये ग्रहणत्यागतत्तद्युक्तिविकल्पनम् ॥ २२१० ॥
लब्धभूम्यपरित्यागो जिगीषोरीदृशैर्गुणैः ।
चलेयुररयोप्यस्य का वैर्याक्रमणे स्तुतिः ॥ २२११ ॥
अविश्वसन्भिन्नभृत्यस्तादृक्संरम्भपीडितः ।
पलायनोन्मुखः शैलात्कोष्टकोथ व्यगाहत ॥ २२१२ ॥
मार्गेष्वकालप्रालेयपातरुद्धेषु वाजिनाम् ।
गन्तुं तस्योद्यमं जघ्नुः पृष्ठलग्ना विरोधिनः ॥ २२१३ ॥
अवमानोपतप्तोथ परिमेयपरिच्छदः ।
स ययौ जाह्नवीं स्नातुं राज्ञा राष्ट्रादपाकृतः ॥ २२१४ ॥

१ भङ्गानां इति स्यात् । २ सेहे इत्युचितम् ।

सोमपालोथ भूपालनाम्ना पुत्रेण खेदितः ।
दीर्घद्वैराज्यदुःखार्तः शरणं नृपतिं ययौ ॥ २२१५ ॥
पुत्रौ दत्तवतो नीवीं नागपालस्य तस्य च ।
अभयं प्रतिशुश्राव भूभृदाश्रितवत्सलः ॥ २२१६ ॥
बृहद्राजस्य जिह्मोयं दौःस्थ्यहेतुरभूदिति ।
स तदापदि नासार्षीदव्याजौदार्यधुर्यधीः ॥ २२१७ ॥
साहायकाय स्वं सैन्यं दत्तवांस्तं महीपतिः ।
भूयः प्रतिष्ठामनयद्दर्पप्रशमनाद्द्विषाम् ॥ २२१८ ॥
स्नात्वा धुनद्यां व्यावृत्तः कोष्टकोत्रान्तरे पुनः ।
मल्लार्जुनं गृहीत्वाभूद्द्वैराज्योत्थापनोद्यतः ॥ २२१९ ॥
अर्कोपरागे प्राप्तः स कुरुक्षेत्रमवाप तम् ।
लवन्यं कार्यतस्त्यक्तपूर्ववैरो नृपात्मजः ॥ २२२० ॥
आहूतो लोठनः पूर्वमायातस्तेन डामरम् ।
निशम्य तं संघटितं खिन्नः प्रायाद्यथागतम् ॥ २२२१ ॥
विजयेशाग्रतः पीतकोशोपि नृपतिद्विषः ।
प्रविविक्षूनुपैक्षिष्ट सोमपालो दुराशयः ॥ २२२२ ॥
आराधनाय भूभर्तुस्तत्पुत्रः कोष्टकं पुनः ।
प्राप्तं स्वविषयैस्तैस्तैश्चक्रुरैर्निरलुण्ठयत् ॥ २२२३ ॥
अत्रान्तरे चित्ररथं संवृद्धायासदुर्ग्रहम् ।
अनिच्छन्तोवन्तिपुरे प्रायं चक्रुर्द्विजातयः ॥ २२२४ ॥
उपेक्ष्यमाणास्ते दर्पात्तेनागणितभूभुजा ।
ज्वलिते ज्वलने देहान्बहवो जुहुवुः शुचा ॥ २२२५ ॥
चरके धर्मधेनूनामुत्तब्धेपि तदाश्रितैः ।
वह्निं गोपालकोप्येकः कारुण्यप्रवणोविशत् ॥ २२२६ ॥

१ स्वविषये इत्युचितम् ।

भट्टसोद्भववंशस्य पृथ्वीराजस्य नन्दनः।
युवा विजयराजाख्यः सानुजो गाढदुर्गतः ॥ २२२७ ॥
देशान्तरं जिगमिषुर्विषमं वीक्ष्य तत्र तत्।
व्याजहारानुजन्मानं कारुण्याश्रुकणान्किरन् ॥ २२२८ ॥
उपेक्ष्यमाणा दाक्षिण्यस्तम्भितेन महीभुजा।
विशः सचिवपाशेन विवशाः पश्य नाशिताः ॥ २२२९ ॥
छन्दानुवृत्त्यामात्यानां यत्र क्ष्माभृदुपेक्षते।
कस्तत्रान्यस्तु दीनानामापच्छमयिता विशाम् ॥ २२३० ॥
यद्वा न्याय्योयमन्योन्यस्पर्धया यदुपप्लुतम्।
शमिता दण्डयेच्छाम्यं शमितारं परोथवा ॥ २२३१ ॥
विशृङ्खलं नयेच्छ्य्यां दार्ढ्यसारं विघट्टनैः।
कदाचिल्लोहमश्मानमश्मा लोहं कदाचन ॥ २२३२ ॥
दोषेणैकेन न द्वेष्यो राजा सर्वगुणोज्ज्वलः।
वधाच्चित्ररथस्यान्यद्विधेयं नावभाति मे ॥ २२३३ ॥
धर्मः सर्वोपकार्येकक्षुद्रक्षपणमुच्यते।
जघानाजगरं सोपि जन्तूनामन्तकं जिनः ॥ २२३४ ॥
दुर्वृत्तदमनेस्माभिः कृते तेजस्विनो जनात्।
भूयोप्यधिकृतो बिभ्यन्न कश्चित्पीडयेत्प्रजाः ॥ २२३५ ॥
कायस्यास्य परित्यागादनन्ता जन्तवो यदि।
सुखिनः स्युरसौ भ्रातर्वणिज्या ज्यायसी न किम् ॥ २२३६ ॥
संशुश्रुवांसं स तथेत्यथ तं कोशपीथिनम्।
विधायानुससारैत्य हन्तुं चित्ररथं तदा ॥ २२३७ ॥
कालेऽस्मिन्धर्मदौर्बल्यकलुषेपि कलेः किल।
प्रभावो भूमिदेवानां द्योततेद्याप्यभङ्गुरः ॥ २२३८ ॥

ब्राह्मणैरपरिक्षीणपूर्णपुण्यो न कश्चन।
धैर्यमारभते भ्रष्टदुष्टोत्पाटनपाटवैः॥ २२३९॥
द्विजानुद्वेजयन्बुद्धिर्द्विजादेवासदद्वधम्।
विप्रेणैव हतश्चित्ररथो विप्रावमानकृत्॥ २२४०॥
द्विजोत्थापितया क्रान्तचित्तोसौ कृत्यया ध्रुवम्।
दध्यौ तस्य वधं प्राणान्विना कारणमुत्सृजन्॥ २२४१॥
कृशानुसादकृषत विप्रा देहान्यदैव ते।
तद्वेषस्तुल्यसंघर्षे तदैवासीद्धतानुगः॥ २२४२॥
अनासादयतश्चित्ररथं पृथुबलान्वितम्।
गणरात्रमभूद्धन्तुर्दिवारात्रं प्रजागरः॥ २२४३॥
स ह्यपर्यन्तसामन्तसीमन्तितपथो व्रजन्।
अभूददृश्यो दृश्यश्च जनसंबाधमध्यगः॥ २२४४॥
तेन साश्चर्यनैश्चल्यनिष्ठुरेणैकदा जवात्।
सोनुसस्रे व्यतिक्रान्तनिःश्रेणिर्नृपवेश्मनि॥ २२४५॥
विलम्बितस्य स्तम्बाग्रे[1] कृपाण्या मूर्ध्न्यथास्य सः।
सामन्तमध्यगस्यैव प्राहरत्तीव्रसाहसः॥ २२४६॥
मुमूर्षोरिव तत्रास्य वैह्वल्यगलितस्मृतेः।
उद्भ्रान्तचक्षुषो वर्चश्च्यवनं समपद्यत॥ २२४७॥
प्रमापितोयं राज्ञेति ज्ञात्वा सत्त्वबहिष्कृताः।
वित्रस्तास्तं तथाभूतमत्यजन्ननुजीविनः॥ २२४८॥
तं वीतजीवितं ज्ञात्वा न तीक्ष्णः प्राहरत्पुनः।
प्राप्तं द्वितीयनिःश्रेण्या भ्रातरं निषिषेध च॥ २२४९॥
न पलायिष्ट निर्विघ्नसर्वमार्गोपि घातितः।
राज्ञा चित्ररथः शश्वदित्युच्चैः प्रोच्चकार सः॥ २२५०॥

1 स्तम्भाग्रे इति स्यात्।

प्र···ष्टं भृष्टमांसादिराज्यभोगपुरःसरैः ।
सर्वैः कापुरुषैस्त्रासादथ चित्ररथानुगैः ॥ २२५१ ॥
ज्यायाँल्लोठरथस्तस्य भ्राता भीत्या पलायितः ।
शरणं नर्तकीमेकां ययौ वक्त्रार्पितस्तनः ॥ २२५२ ॥
तादृक्प्रवेशितश्चित्ररथोभ्यर्णे महीभुजा ।
मा भैषीः प्राहरत्कस्त्वामित्युक्त्वाश्वासितः स्वयम् ॥२२५३॥
नृपाज्ञया को निहन्ता द्वारेशस्येति वादिभिः ।
तीक्ष्णोन्विष्टो भटैः सोहमित्युक्त्वा स्वं न्यदर्शयत् ॥२२५४॥
धीरो योधान्स्वधैर्यात्तु लैङ्घनं श्लाघ्यविक्रमः ।
त्रिंशद्विंशान्स हत्वाथ प्रहृत्य च रणे हतः ॥ २२५५ ॥
परित्राणाय साधूनां विनाशाय च दुष्कृताम् ।
धर्मसंस्थापनार्थाय संभवामि युगे युगे ॥ २२५६ ॥
लब्धा लिखिततत्कृत्यकारणात्पत्रिका करात् ।
तस्यान्तसमयाशंसा श्लोकेनानेन पावनी ॥ २२५७ ॥
अरुच्युन्माददीनत्वयुतश्चित्ररथस्ततः ।
रूढव्रणोपि लालाटसंधिवेधादजायत ॥ २२५८ ॥
स मासान्पञ्चषान्याप्य निराप्यायकृशाकृतिः ।
विचेष्टमानोवर्तिष्ट शयनीयतलेन्वहम् ॥ २२५९ ॥
मल्लार्जुनं पुरस्कृत्य कोष्टको विप्लवोन्मुखः ।
तन्मध्ये तरुसंबाधं गिरिदुर्गमगाहत ॥ २२६० ॥
मा मामभ्रमयं भ्राम्यन्स्वयूथ्यग्रसनोद्यमात् ।
अविस्मृतापदं लोकं पुनर्द्वैराज्यशङ्कितम् ॥ २२६१ ॥
अकाण्डाम्बुदजाड्येन पीडिताङ्ग इवाभजत् ।
परचक्रोदयेनाशु लोकः शिथिलशङ्किताम् ॥ २२६२ ॥

---

१ प्रणष्टं इति स्यात् । २ लङ्घयन् इति स्यात् ।

तरुदुर्गं तदकुशाक्रोशाव्याप्यथ सर्वतः।
व्याप्तोपान्तवनग्रामैः सचिवैः स न्यरोधयत् ॥ २२६३ ॥
सज्जपाले यवनकैः स्कन्धावारं निबध्नति।
अनुचक्रुर्द्विपोस्पन्दान्निवातस्तिमितांस्तरून् ॥ २२६४ ॥
धन्योपि शिलकाकोष्ठपर्यस्तकटकोभवत्।
गन्धद्वेषी गजरिपुः सिन्धुरस्येव वैरिणः ॥ २२६५ ॥
आवासितबलो राजा गोवासे रिल्हणोकरोत्।
अटवीं पर्यटन्धूकानिवार्को त्रुडितानरीन् ॥ २२६६ ॥
तीव्रशक्तेर्नृपस्यैवमारम्भैः स्तम्भितोभजत्।
कोष्ठेश्वरस्त्रिचतुरान्मासान्संचारशून्यताम् ॥ २२६७ ॥
क्लिष्टो देशान्तरे राष्ट्रानन्तरैर्व्यर्थकृतो नृपैः।
भिन्नस्ववर्गो भूभर्तृभृत्यव्यर्थीकृतोद्यमः ॥ २२६८ ॥
बालिशत्वादकुशलो ज्ञातुं वृत्तिं महीभुजाम्।
स विस्मृतागाः संधातुमैच्छच्छिन्नपदो नृपम् ॥ २२६९ ॥
उज्जिहीर्षोः प्रभोर्मन्युं वाच्यं तद्व्यवनाद्विदन्।
भक्त्येकाग्रः सज्जपालस्तस्येच्छां तामपूरयत् ॥ २२७० ॥
तथार्त्तोपि रिपुं राज्ञः संधित्सुर्व्यग्रहीन्न सः।
पृथ्वीहरप्रसूतानां निर्द्रोहत्वं न कौतुकम् ॥ २२७१ ॥
तेन प्रहिण्वता राजवैरिणं स्वकराङ्गुलिम्।
छिन्दतापि महीभर्तुर्मन्युश्छेत्तुं न पारितः ॥ २२७२ ॥
कण्ठबद्धशिरःशाटः शीर्षेणोपानहं वहन्।
भुक्तवेलोपि भूपालं कर्तुं नाशकदक्रुधम् ॥ २२७३ ॥
अस्वीकृतद्विन्नभूभृल्लाञ्छनः स हि राजवत्।
तत्तत्प्रत्युक्तभूपाज्ञः सर्वं गर्वाद्व्यवाहरत् ॥ २२७४ ॥

शुश्राव बद्धं तन्मध्ये यातं मल्लार्जुनं नृपः ।
अनुबध्नाति भव्यानामुदयेऽभ्युदयान्तरम् ॥ २२७५ ॥
नीयमानः स हि स्कन्धमधिरोप्यानुजीविभिः ।
अजाङ्घिकतया मार्गोल्लङ्घनाय स निःसहः ॥ २२७६ ॥
ततस्ततो भयस्थानान्निस्तीर्णो लोहराश्रितम् ।
सावर्णिकाभिधं ग्रामं प्राप्तो विन्यस्तरक्षिणा ॥ २२७७ ॥
निरुद्धो जग्गिकाख्येन ठक्कुरेण महीपतिः ।
प्रियंकरं तं च भृत्यं शुश्रावान्तिकमागतम् ॥ २२७८ ॥
बद्धप्रायोरिणा दुर्गान्निर्गतः स कथंचन ।
बद्धस्तेन पुनः शक्तिः कस्य भाव्यर्थलङ्घने ॥ २२७९ ॥
गङ्गा द्युमार्गलुठिता जठरात्कथंचि-
देकस्य संहृतवतो निसृता महर्षेः ।
ग्रस्तापरेण कृतसागरगर्तपूर्तिः
शक्तो न कोपि भवितव्यविलङ्घनायाम् ॥ २२८० ॥
जग्गिके बद्धसंप्राप्तिपर्यन्तोपान्तरक्षिणि ।
राज्ञोदयद्वारपतिः प्रायोजि प्राज्यबुद्धिना ॥ २२८१ ॥
तं विना धैर्यगाम्भीर्यशौर्यधुर्यं महाधियम् ।
संकटे नह्यवष्टम्भो राज्ञाज्ञाय्यन्यमन्त्रिणाम् ॥ २२८२ ॥
स ह्यतिक्रम्य साबाधान्मार्गानुभयवैतनैः ।
तमोरिस्थितमद्राक्षीत्तं क्षमापतिविद्विषम् ॥ २२८३ ॥
निष्ठाशून्येन धैर्येण शौर्यसंभावनावहः ।
स्तुवन्स तं बहिःप्राप्तं तत्तदुक्त्वाब्रवीत्पुनः ॥ २२८४ ॥
सर्वतो ज्यायसीं भर्तृभक्तिं यो बहु मन्यते ।
भवान्धुर्यो मतिमतामहृतो लोभनान्तरैः ॥ २२८५ ॥

कृता रक्षामणिसमं सहायं त्वादृशं विना।
हानिर्मे दुर्नरेन्द्रस्य बाल्ये राज्ये बहुच्छलैः॥ २२८६॥
दुष्प्रेक्ष्याणां भवत्येव नियमाद्राजभास्वताम्।
भाग्यान्तहेमन्तदिने जननेत्रविलङ्घ्यता॥ २२८७॥
शोभते रुधिराताम्रमण्डलाग्रो यथोदये।
तथा योस्तमये भास्वानिव वन्द्यः स भूपतिः॥ २२८८॥
धन्योवतारो यस्यासीत्क्षुभ्यत्पौराङ्गनाजनः।
उदयेस्तमयेप्युग्रे रागव्यग्राप्सरोगणः॥ २२८९॥
पदे प्रयोगं लब्ध्वार्थं किंचित्कृत्वा कुलीनवत्।
अहं कविरिव प्रौढः[1] प्राप्तो निर्व्यूढिमूढताम्॥ २२९०॥
सत्यंकारोधुना भूत्वा विधत्तां स्वान्तसुस्थितिम्।
साध्यत्वानतिवृत्तेन वरेणैकेन मे भवान्॥ २२९१॥
इत्युक्त्वा प्रत्ययोत्पत्त्यै संस्प्रष्टुं स्फाटिकं ततः।
स पीठं पुरतो द्वारपतेर्लिङ्गमुपानयत्॥ २२९२॥
अच्छलाहवसंमर्दप्रासशूलेषुवर्षिणः।
योधान्योद्धुं वरं सायं मानवान्नूनमिच्छति॥ २२९३॥
इति संभाव्य संस्पृष्टशिवलिङ्गः स वाञ्छितम्।
वरं तस्योररीचक्रे स च भूयो जगाद तम्॥ २२९४॥
अकुण्ठदृष्टिरहतः क्ष्माभुजोन्तिकमक्षतः।
यथेदगेव प्राप्नोषि[2] तथा त्वामर्थयेधुना॥ २२९५॥
कार्पण्योपहतं तस्य वचः श्रुत्वा त्रपाजडाः।
सर्वेप्युर्वीमुखास्तस्थुर्वृष्ट्यार्द्राः पल्लवा इव॥ २२९६॥
अन्तक्षणस्ततो भिक्षोः स्मर्यमाणः स चेतसाम्।
विकासहेतुतां प्राप स्वस्थस्य मनसः पुनः॥ २२९७॥

---

१. अप्रौढः इति स्यात्। २. प्राप्नोमि इति स्यात्।

मनुष्यवाहमारूढः पत्रं निन्ये स निस्त्रपः ।
तेन स्वपालिताँल्लोकानपि पश्यन्नविक्रियम् ॥ २२९८ ॥
अहीनाहारनिद्रादिवैवश्यः पशुवत्पथि ।
कृष्यमाणः स केनापि न विकल्पेन पस्पृशे ॥ २२९९ ॥
पश्यन्नानीयमानं तं गोप्तृभिस्तादृशं जनः ।
दयार्द्रहृदयश्चासीन्नाभ्यनन्दच्च भूभुजम् ॥ २३०० ॥
उवाच चानुकम्प्येस्मिञ्जन्मज्येष्ठस्य भूपतेः ।
नैतावद्भाति नैर्घृण्यमनुजे पितृवर्जिते ॥ २३०१ ॥
आसेचनकमेतस्य मेचकाब्जदृशो वपुः ।
क्लेशगर्ह्यमनिस्त्रिंशचेताः कः कर्तुमर्हति ॥ २३०२ ॥
पूर्वापरानुसंधानवन्ध्यस्तं दृष्टवांस्तदा ।
विस्मृतागा नृपं तत्तदित्युपालभताध्वनि ॥ २३०३ ॥
गणना काथ वा बालबालिशादौ विधीयते ।
न चित्तवृत्तेरैकाग्र्यं महतामपि सर्वदा ॥ २३०४ ॥
श्रोतॄणां द्यूतपाञ्चालीकेशकृष्ट्यादि शृण्वताम् ।
पाण्डवेभ्योधिकः क्रोधो धार्तराष्ट्रेषु जायते ॥ २३०५ ॥
कुरूणां क्षतजापाने भग्नोरोर्मूर्धताडने ।
श्रुते पाण्डवविद्वेषस्तेषामेव च दृश्यते ॥ २३०६ ॥
परावरज्ञः कार्याणां न कश्चिन्मध्यमं विना ।
तटस्थेनुभवाभेदस्तत्र तत्र कथं भवेत् ॥ २३०७ ॥
स पौराश्रोदयन्नङ्के च्छिन्नाङ्कुल्यङ्कमुद्वहन् ।
युग्याधिरूढो मृत्पात्रं सायं नगरमासदत् ॥ २३०८ ॥
न्यधत्ताश्वयुजा शुक्लपञ्चदश्यां महीपतिः ।
एकादशेब्दे तं रक्षियुतं नवमठान्तरे ॥ २३०९ ॥

त्यक्ताहारस्य च निशाः पञ्चषास्तस्य ताम्यतः ।
पार्श्वं जगाम कारुण्याच्चरणस्पर्शनार्थिनः ॥ २३१० ॥
अवादीदर्थितं तस्मै प्रतिशुश्रुवुषेभयम् ।
द्रोहावेकान्ततो वध्यौ स चित्ररथकोष्ठकौ ॥ २३११ ॥
राजा निर्जग्मुषः स्वोर्वीं कोष्ठकस्याथ बन्धनम् ।
बिधित्सुः पञ्चषानासान्निल्हणादीनचूचुदत् ॥ २३१२ ॥
सर्वेषु गलितौजःसु स्वयं राज्ञ्युद्यमस्पृशि ।
अथ तं रिल्हणो दोर्भ्यां झषं ग्राह इवाग्रहीत् ॥ २३१३ ॥
हृतशस्त्रः स बलिनस्तस्य दोष्पञ्जरान्तरे ।
तस्थावचेष्टो निद्रान्धो भूतेनेवासमीकृतः ॥ २३१४ ॥
भ्रातृव्यो भिःक्षराजाख्यः कुलराजस्य कोपनः ।
भूभृद्भ्रस्या कृपाण्यास्य निर्बिभेद कृकाटिकाम् ॥ २३१५ ॥
परश्वधेन मूर्ध्न्येनं पृथ्वीपालश्च ताडयन् ।
राजबीजी स च क्रोधाद्व्यपिध्यत महीभुजा ॥ २३१६ ॥
कृकाटिकास्थसंजातमर्मवेधोपचेष्टितः ।
विवेष्टमानोवर्तिष्ट क्षितौ स रुधिरोक्षितः ॥ २३१७ ॥
महाबलैः कमलियप्रमुखैस्तस्य सोदरः ।
चतुष्कः पातितोप्युर्व्यां गण्डशैल इव द्विपैः ॥ २३१८ ॥
विलोक्य वैकल्यहतौ बद्धौ तौ स्वामिनौ तथा ।
कृष्टासिधेनुरुत्तस्थौ द्विजन्मा मल्लकाभिधः ॥ २३१९ ॥
उच्चावचेषु प्रहरन्स भूपालोपजीविषु ।
अतर्क्यमाणस्तुमुलं राज्ञैवालक्ष्यतापतन् ॥ २३२० ॥
नृपान्तिकादापततस्तांस्तान्घ्नन्तं महाभटान् ।
अधावत्सासिधेनुस्तं कुलराजो महौजसम् ॥ २३२१ ॥

प्रतिप्रहृतिषु क्षिप्रापतत्पाणिमपारयन् ।
निहन्तुं संरुरोधेव भित्तौ व्यायामवित्स तम् ॥ २३२२ ॥
अपयातुमवस्थातुं प्रहर्तुं वाप्यशक्नुवन् ।
तस्थौ च बहुसंधानः संस्तभ्यैनमविक्षतम् ॥ २३२३ ॥
चरणास्फालनोत्फालदोःशब्दमुखरोन्तिकम् ।
धाविते पद्मराजेथ मह्लाकोक्षिपदीक्षणम् ॥ २३२४ ॥
प्राहरत्कुलराजोस्य लब्धरन्ध्रोथ वक्षसि ।
प्रहृत्य गच्छतः पाणेः स तस्याङ्गुष्ठमक्षिणोत् ॥ २३२५ ॥
तौ विज्ञराजो दर्पोष्णनिबिडं प्रहरत्युभौ ।
तस्मिन्प्रतिप्रहरति क्षिप्रं प्राहरतां ततः ॥ २३२६ ॥
स त्रीनप्यभियोक्तृंस्तांस्त्यक्त्वा दृक्पथमागतम् ।
चतुष्किकाद्वारगतं राजानं समुपाद्रवत् ॥ २३२७ ॥
लक्ष्यीभूते नृपे शीघ्रमनुधावन्ससंभ्रमम् ।
चकार कुलराजस्तं स्फिगस्थिक्षतिनिर्जवम् ॥ २३२८ ॥
ततः सर्वैर्वृतो योधैः क्लीबाक्लीबान्स सत्वरम् ।
हत्वाभजद्वीरशय्यां रक्तस्यन्दोत्तरच्छदाम् ॥ २३२९ ॥
जीवद्यापद्गतस्वामिवीक्षितः श्लाघ्यविक्रमः ।
स एव स्पृहणीयान्तक्षणो वीरेष्वगण्यत ॥ २३३० ॥
बहिः कोष्टकभृत्येषु विद्रुतेष्वदरिद्रताम् ।
परं जनकचन्द्राख्यो धैर्येणोवाह डामरः ॥ २३३१ ॥
निरायुधो राजभृत्याद्धृत्वैकस्मात्परश्वधम् ।
स ह्ययुद्धाग्रदूतत्वं नयन्भूरीन्यमान्तिके ॥ २३३२ ॥
यियासोस्तस्य चण्डांशुमण्डलं परशुः करे ।
सुषुम्णासंविभागार्थी शशिखण्ड इवाविशत् ॥ २३३३ ॥

नाद्राक्ष्म नाश्रौष्म वापि बद्धे भर्तरि यत्तदा।
कोष्ठकस्य वधूरन्वतिष्ठन्मानवती सती॥ २३३४॥
जीवन्भूयोपि लभ्येत त्वया स पतिरित्यसौ।
बन्धूनामवधीर्योक्तिं प्राविशद्धुताशनम्॥ २३३५॥
सप्तर्षियोषिदाश्लेषतर्षकिल्बिषदूषितः।
तस्या सतीलोकगाथाः पादाभ्यां पावितोनलः॥ २३३६॥
वसन्तस्य सुता धन्योदयभ्रातुः पुपोष सा।
शुचिवंशाभिमानेन न डामरवधूव्रतम्॥ २३३७॥
लवन्यललनाः कुर्युर्वैधव्योपि धनेच्छया।
ग्रामकार्यिकुटुम्ब्यादीचितस्वाभोगभागिनः॥ २३३८॥
मतिव्यामोहनिर्व्यूढवैक्लव्यस्याभिमानिनः।
तयानुगाभ्यां च कृतं कोष्ठकस्योच्चकैः शिरः॥ २३३९॥
रूढव्रणोपि क्रिमिसाद्भूतः कैरपि किल्बिषैः।
निष्प्राणो गणरात्रेण कारायां कोष्ठकोभवत्॥ २३४०॥
अथ चित्ररथः शोषकृशः कलुषितं नृपम्।
श्रुत्वा मल्लार्जुनेनाभूद्भयादत्यन्तदुःखितः॥ २३४१॥
पत्नी तस्यैकभार्यस्य प्रिया सूर्यमती सती।
परलोकातिथिः पूर्वं विभवप्रतिभूरभूत्॥ २३४२॥
देहे याप्यहताप्याये गेहे गतपरिग्रहे।
पत्यौ वैमल्यकलुषे नैषदप्येष पिप्रिये॥ २३४३॥
तीर्थस्थितस्य न स्यान्मे सागसोप्यप्रियं नृपात्।
इति संचिन्त्य स प्रायान्मिषान्मर्तुं सुरेश्वरीम्॥ २३४४॥
अथ नानार्थभूयिष्ठां धनाधीशाधिकश्रियः।
स्थानात्ततस्ततस्तस्य पार्थिवोपाहरच्छ्रियम्॥ २३४५॥

कनकांशुकसंनाहवाजिरत्नायुधादिभिः ।
स्वा स्वा प्रकाशिता लक्ष्मीः स्पर्धयेवाधिकाधिका ॥२३४६॥
लोहरद्रोहघर्मोष्मशोषितो राजपादपः ।
तल्लक्ष्मीशैलतटिनीसेकेनाप्यायितोभवत् ॥ २३४७ ॥
विप्लवे चिरनष्टेपि श्रीकल्याणपुरं न यः ।
वनवासोचितत्रासः साल्वः सौ····मिवात्यजत् ॥ २३४८ ॥
श्वेतच्छत्रांशुपृक्तेव चिन्तापाण्डुरवर्तत ।
वन्दीकृता नरेन्द्रश्रीर्निर्निद्रा यस्य मन्दिरे ॥ २३४९ ॥
राज्ञा प्रयुक्तं विज्ञाय विजयः स भवोद्भवः ।
तीक्ष्णमानन्दनामानमवधीत्तेन चावधि ॥ २३५० ॥

तिलकम् ॥

इत्थं स पप्रथे तादृक्प्रजापालनशालिनः ।
सर्वोत्साहमयोनेहा जयसिंहमहीभुजः ॥ २३५१ ॥
तीर्थस्थिते चित्ररथे पादाग्रग्रहणैषिणौ ।
शृङ्गारजनकावास्तां तद्भृत्यौ व्यक्तचाक्रिकौ ॥ २३५२ ॥
प्रचुरोत्कोचदानेन स्वीकृत्य नृपतिं ययौ ।
शृङ्गारो भग्नजनकः स्वामिश्रीभोगभागिताम् ॥ २३५३ ॥
चिरप्रचलितं द्वारमुदये निदधे पुनः ।
मेघकालः सरित्पूरं प्रतीर इव पार्थिवः ॥ २३५४ ॥
अवश्यभोग्यदुष्कर्मदत्तमर्मव्यथश्चिरम् ।
कथाशेषोभवच्चित्ररथो मासैरथाष्टभिः ॥ २३५५ ॥
हास्यावहोप्यविकृतो विकृतोनपास्यो
दुर्गन्धिरप्यतिजडोपि गृहीतवाक्यः ।

१. शाल्वः सौभमिव इति स्यात् ।

पूर्वानुभावजयिनो भवति प्रभावा-
द्यस्य स्तुमस्तमतिसंस्तवमप्रतर्क्यम् ॥ २३५६ ॥
निन्द्यैरायूंतनाद्यैर्यश्चेष्टितैः प्रागभीष्टताम् ।
बाल्ये दुर्ललितस्यागाद्भर्तुश्चित्रचेतसः ॥ २३५७ ॥
विसृज्यमानः संप्राप्तसाम्राज्येन दिवानिशम् ।
क्रमात्स्वीकृत्य ताम्बूलं तेन चित्ररथान्तिकम् ॥ २३५८ ॥
दूत्यैः कृत्यान्तरज्ञत्वं प्राप्तवानाप्ततां गतः ।
तदन्ते घटयन्नाज्ञस्तद्भृत्यान्कोशदर्शकान् ॥ २३५९ ॥
तदा सर्वोन्नताशेषमन्त्रिशून्ये नृपास्पदे ।
सज्जकस्यात्मजः प्राप शृङ्गारो मुख्यमन्त्रिताम् ॥ २३६० ॥

चक्कलकम् ॥

तस्य वैधेयताभ्यस्तकुदृष्टेरपि दुष्कृताम् ।
नातः पात्रार्पणात्तुच्छत्यागित्वेनापि संपदः ॥ २३६१ ॥
योषित्कशिपुभोग्येन धन्यंमन्योपि सोभवत् ।
धान्यदानवदन्यत्वं गुरूणामाजगाम यत् ॥ २३६२ ॥
पीठं कृतवतो रूप्यं संयोज्य रजतैर्निजैः ।
विद्यमानं सुरेश्वर्या सायुज्यं तस्य युज्यते ॥ २३६३ ॥
उर्वीशैरपि नार्वाग्भिर्योनुगन्तुमशक्यत ।
आपाद्ग्रामाद्यसंभारो निविडद्रविणव्ययः ॥ २३६४ ॥
नन्दिक्षेत्रे स तत्राद्यैः प्रणीतश्चणपकादिभिः ।
तेन कालानुसारेण पोषितः पञ्चषाः समाः ॥ २३६५ ॥
नर्माङ्कतायां निःसारो ज्ञातो यः सोधिकारभाक् ।
अचिन्त्यकृत्यकार्यासीत्स्वामिस्नेहप्रभावतः ॥ २३६६ ॥

---

१ आयूनताद्यैः इति स्यात् ।

केलीसङ्गैर्युवतिकरजैः कण्ठभूषादशायां
यस्याज्ञायि त्रुटनमसकृत्क्ष्माधरेष्वासकृष्टौ ।
सोप्यादिष्टस्त्रिपुररिपुणा प्राप भङ्गं न भोगी
शक्त्याधायी क्वचन न परो भर्तुराज्ञाप्रभावात् ॥ २३६७
तं च रिल्हणधन्यौ च समाश्लिष्येतरेतरम् ।
कार्यं जनकशृङ्गारावुत्कोचेनापजह्नतुः ॥ २३६८ ॥
कदाचिज्जनकं बद्ध्वा सार्धं भूषणमौक्तिकैः ।
सपुत्रदारं शृङ्गारं बाष्पबिन्दूनमोचयत् ॥ २३६९ ॥
स तं च जातु निर्विद्य मानहीनमकारयत् ।
रूक्षरुक्ष्यर्पितोत्कोचधनाभ्यर्थितमैथुनः ॥ २३७० ॥
अङ्गुष्ठनखनिर्घर्षनर्तितानामिकोर्मिकः ।
वदन्वामोत्तरौष्ठाग्रोदञ्चनैः कुटतेक्षणः ॥ २३७१ ॥
भ्रूभङ्गोद्वेल्लितवलीनिम्नोच्चतललाटभूः ।
पुनरेकस्तयोर्लब्धकार्यो लोकमहासयत् ॥ २३७२ ॥
तिलकम् ॥

अव्यक्ताक्षरवाग्रौक्ष्यमीलिताक्षो रटन्बहु ।
हसन्सकरतालं च संपद्यन्यो व्यभाव्यत ॥ २३७३ ॥
सोल्लेखप्रतिभोन्नीततत्त्वरां[1] हास्यवस्तुनि ।
कथाशरीरं पर्याप्तं न दशां किमचेतसाम् ॥ २३७४ ॥
सर्वस्मिन्वस्तुतो[2] वाचि काले विगतयोग्यते ।
जाने तृणनृणां तुल्ये शृङ्गारोर्हत्यगर्ह्यताम् ॥ २३७५ ॥
यः सर्वंकषनिष्कम्पशेमुषीकः क्षमापतिः ।
धुर्यतां धर्मचर्याभिर्गतः सुकृतशालिनाम् ॥ २३७६ ॥

१ तत्वानां इति स्यात् । २ वस्तुतोर्वाचि इति स्यात् ।

लब्धबोधिरिवारेर्यश्चक्रे व्यापद्युपक्रियाम् ।
दावप्रदस्य दग्धाङ्गोल्लाघत्वमिव चन्दनः ॥ २३७७ ॥
गुरुसूरिद्विजानाथप्रभृत्युचितयापि यः ।
प्रतिपत्त्या संविभेजे संविभाज्य कुटुम्बकम् ॥ २३७८ ॥
प्रासादान्विजयेशादिदेवव्रातस्य शुद्धधीः ।
सुधादानेन निन्ये च धन्यः कैलासतुल्यताम् ॥ २३७९ ॥
मठदेवगृहारामह्रदकुल्यादियोजने ।
जीर्णोद्धृतिव्यसनिनस्तस्य चिन्ता निरन्तरा ॥ २३८० ॥
सकृद्दर्शितविद्वेषकार्यसब्रह्मचारिणा ।
स क्रौर्यधाम पर्याप्तमीदृगप्युच्यते जडैः ॥ २३८१ ॥
विश्वाप्यायनसप्तसिन्धुभरणब्रह्मादिसंप्रीणन-
प्रायं कृत्यमुदात्तमेकसमयोपात्तेन दुष्कर्मणा ।
स्वःसिन्धोर्लघुतां गतं सुरगजश्रेण्याचितास्पर्शना
···ता येन जनाः श्मशानमिव सा योग्या किलास्थ्नां स्थितौ॥
तदन्तरं शिवरथो द्विजः प्रचुरचाक्रिकः ।
कायस्थपाशः पाशेन गलं बद्ध्वा व्यपद्यत ॥ २३८३ ॥
इत्थं पृथ्वीपतिः कृत्वा तत्तत्कण्टकपाटनम् ।
अपेतविघ्नं सौजन्यविघ्नो व्यधित मण्डलम् ॥ २३८४ ॥
विपक्षावरणापाये प्रायेण पृथिवीभुजः ।
तैक्ष्ण्यमायान्ति जीमूतमुक्ता रविकरा इव ॥ २३८५ ॥
परिणाममनोज्ञत्वं राजरत्नं त्वयं नृपः ।
माधुर्याधिक्यमुत्पाको द्राक्षाद्रुम इवाययौ ॥ २३८६ ॥
प्रावर्तयत सातत्यात्क्रतून्विततदक्षिणान् ।
विवाहतीर्थयात्रादीन्महितांश्च महोत्सवान् ॥ २३८७ ॥

संविभेजे स्वसंभारैः स क्रियाधर्मचारिणाम् ।
तेजोभिः कुलशैलानामोषधीरिव चन्द्रमाः ॥ २३८८ ॥
प्रतिज्ञातं सुतोद्वाहप्रतिष्ठादौ पुरौकसाम् ।
तेनौपयिकसामग्रीदानमव्यग्रचेतसा ॥ २३८९ ॥
दारूणामाकराः कोशवृद्धये ये धराभुजाम् ।
नवीचक्रे पुरं सर्वं स्वाधीनान्स विधाय तान् ॥ २३९० ॥
मज्जतो राजकार्येषु तत्त्वविद्भिर्हरार्चने ।
विस्मितैर्वीक्ष्यते तस्य निष्ठाकाष्ठा मुनेरिव ॥ २३९१ ॥
प्राह्णादारभ्य सायाह्नपर्यन्तं चास्य दृश्यते ।
न तत्कुल्यं गता यत्र नाध्यक्षत्वं विचक्षणाः ॥ २३९२ ॥
अविचारान्धतमसे विद्या व्यद्योततान्तरा ।
जयापीडादिमेघश्रीसौदामन्या विलोलया ॥ २३९३ ॥
तेन श्रियं तु विश्राण्य स्थास्नुं रत्नप्रभामिव ।
गुणवैचित्र्यचित्रस्य प्रकाशोनश्वरः कृतः ॥ २३९४ ॥
सूत्यो येन·········विक्षतक्षेत्रसंपदाम् ।
ग्रामाणामाग्रहाः कर्म सान्वयाः स्वामिनः कृताः ॥२३९५॥
विदुषां विततोत्सेधसौधास्तद्विहिता गृहाः ।
व्याप्ताः सप्तर्षिभिर्द्रष्टुमुत्कर्षमिव मूर्धसु ॥ २३९६ ॥
प्रतिभाप्रभवे प्रज्ञोपज्ञे च पथि पान्थता ।
सार्थवाहं तमालम्ब्य निर्दोषा विदुषां स्थिता ॥ २३९७ ॥
आसीद्यथार्थराजस्य शयानस्याप्यतिश्रियः[1] ।
कामं लिङ्गाभिषेकाम्भःसंक्षोभप्रभवो ध्वनिः ॥ २३९८ ॥
निद्राणस्य तथा वेणुवीणादिपरिहारिणः ।
दयितं तस्य निर्द्वेषविद्वज्जल्पविकल्पनम् ॥ २३९९ ॥

१ अतिप्रियः इत्युचितम् ।

काले श्रीललितादित्यावन्तिवर्मादिभूभुजाम्।
सिद्धं न यत्प्रतिष्ठादि निष्ठां तदधुना गतम्॥ २४००॥
मठदेवगृहेष्वेव स्वकालप्रभवेषु यत्।
सर्वेष्वेव कृता तेन निर्व्यपाया व्यवस्थितिः॥ २४०१॥
रत्नादेव्या दृढारूढभर्तृवल्लभताभुवः।
सर्वप्रतिष्ठाप्रष्ठत्वं विहारः प्रथमं गतः॥ २४०२॥
रिल्हणोथ गुणग्रामबान्धवो धर्मपद्धतौ।
बभूव पूर्वपथिकः समस्तामात्यसंततेः॥ २४०३॥
तपोधनाँल्लब्धवर्णान्धर्मवृद्धांश्च शुद्धधीः।
विस्रम्भभवनस्थोपि शक्तस्त्यक्तुं न यः कचित्॥ २४०४॥
कृष्णाजिनोभयमुखीदानमुख्यैः सुकर्मभिः।
धर्मकन्याविवाहैश्च यस्याशून्यत्वमायुषः॥ २४०५॥
सर्वेषामाहिताग्नीनां निष्प्रत्यूहा महात्मना।
सर्वयागोपकरणैर्येन विश्राणितैः क्रियाः॥ २४०६॥
भोगान्बुभुजिरे भव्यान्सत्रे सूत्रितविस्मये।
यस्य वर्णाश्चतुःषष्टिः कुदृष्टयस्पृष्टचेतसः॥ २४०७॥
अग्रहारगणोदग्रैर्विततैर्मठसेतुभिः।
पुरे परिष्कृते येन द्वयोः प्रवरसेनयोः॥ २४०८॥
आद्ये प्रवरभूभर्तुः पत्तने प्रत्तविस्मयः।
प्राप्तः प्रतिष्ठाप्रष्ठत्वं यत्कृतो रिल्हणेश्वरः॥ २४०९॥
लोकान्तरगतां कान्तां कृतिनोद्दिश्य सुस्सलाम्।
भलेरकप्रपास्थाने विहारस्तेन कारितः॥ २४१०॥
मार्जार्यास्तिर्यगुचितस्नेहविस्मृत्यपोहतः।
मृतामनुमृतायास्तन्नाम्ना यः ख्यातिमागतः॥ २४११॥

---

१ गुणिग्राम इत्युचितम्।

तद्भर्तुरीर्ष्याकालुष्ये तस्यादूराग्रगा पुरः ।
प्रदेशे मानुषीवासीत्प्रिया क्रीडाविडालिका ॥ २४१२ ॥
तीर्थप्रस्थानदिवसादारभ्यास्याविराविणी ।
उत्सृजन्त्याहृतं भोज्यं सा शुचा जीवितं जहौ ॥ २४१३ ॥
आरोहति परां काष्ठां प्रतिष्ठाविधि[१]धाधुना ।
दिद्दा नृपतिपत्नीषु मन्त्रिस्त्रीषु तु सुस्सला ॥ २४१४ ॥
श्रीचङ्कुणविहारं या यातं नामावशेषताम् ।
अश्मप्रासादवेश्मादिकर्मणा निर्ममेऽधुना ॥ २४१५ ॥
अरघट्टप्रबन्धान्धुच्छान्नशालादिकर्मभिः ।
तस्याः संपूर्णतां पुण्यप्रकारा निखिला गताः ॥ २४१६ ॥
पूर्वराजकुलाखण्डस्थण्डिलव्यापिनाखिलम् ।
तद्विहारेण नगरं नीतं नेत्राभिरामताम् ॥ २४१७ ॥
प्रापि प्रतिष्ठयैवाशु यक्ष्मक्षपितया तया ।
विपत्तिः श्रीसुरेश्वर्यां प्राज्यसायुज्यदूतिका ॥ २४१८ ॥
मठाग्रहारा धन्येन वल्लभाभिधया कृताः ।
नाभीष्टं लेभिरे नाम ख्यातिः पुण्यैर्विना कुतः ॥ २४१९ ॥
अग्रहारमठांस्तद्वदुदयः कम्पनापतिः ।
कृत्वापि स्वाभिधामेव तत्संबद्धां सदाशृणोत् ॥ २४२० ॥
उदयद्वारपतिना सह ब्रह्मपुरीगणैः ।
कृते प्रष्ठे मठे शोभां लेभे पद्मसरस्तटः ॥ २४२१ ॥
शृङ्गारतन्त्रपतिना श्रीद्वारेऽप्यग्र्यजन्मना ।
प्रति[२]ष्ठापि मठोद्यानदीर्घिकाद्यनघात्मना ॥ २४२२ ॥
स्नानकोष्ठमठब्रह्मपुरीसेत्वादिकर्मणा ।
सोलंचकारालंकारो बृहद्गञ्जाधिपो धराम् ॥ २४२३ ॥

१ विविधाध्वना इति स्यात् । २ प्रत्यष्ठापि इत्युचितम् ।

बुधः सदोषधीशान्तिहेतोर्जातः कलावतः।
यः कविर्दानवस्त्वे च ख्यातस्त्यागेन योजयत्॥ २४२४॥
नृसिंहसेवी निर्हिंसहिरण्यकशिपुच्छिदः।
वराहसमये दत्तगौश्च योपूर्ववैष्णवः॥ २४२५॥
भट्टारकमठाभ्यर्णे पूर्णवार्धाविव ग्रहिः।
मठः शृङ्गारभट्टस्य ख्याल्यानौचित्ययोज्झितः॥ २४२६॥
सांधिविग्रहिको दार्वाभिसारोर्वीभुजोकरोत्।
अष्टमूर्तेर्जह्ननामा प्रतिष्ठां पुण्यकर्मठः॥ २४२७॥
पुष्पाकरप्रणयभूः सुभगा विभूति-
रेकस्य हन्त करवीरतरोर्द्रुमेषु।
पुष्पाणि यस्य सफलीकुरुते स्वयं त-
त्प्रादुर्भवत्किमपि लिङ्गमनङ्गशत्रोः॥ २४२८॥
विभूत्या संविभक्तेषु भूभुजाखिलमन्त्रिषु।
उत्कट्टकोटिं[1] भुट्टाख्यः परं जह्लानुजोर्हति॥ २४२९॥
स्वयंभूः प्रकटीभूय पूजां स्वीकुरुते स्वयम्।
ज्येष्ठरुद्रो वसिष्ठस्य यस्य वा बालकेश्वरः॥ २४३०॥
सविहारमठोदग्रवेश्मभिः कैलुषोज्झितः[2]।
तेन तत्र कृतं भुट्टपुराख्यं पुटभेदनम्॥ २४३१॥
नगरेपि हरः प्रत्यष्ठापि भुट्टेश्वराभिधः।
सरश्च मडवग्रामे धर्मविभ्रमदर्पणः॥ २४३२॥
नीत्वा प्रतिष्ठां वैकुण्ठमठादि स्वविहारभूः।
रत्नादेव्या दृढं चक्रे स्वार्थग्रथनसुस्थिरा॥ २४३३॥
रत्नापुरे बहुद्वारमहार्घे निरघो मठः।
धत्ते सुकृतहंसस्य स्फीतवीतंसविभ्रमम्॥ २४३४॥

---

१ उत्कर्षकोटिं इति स्यात्। २ कलुषोज्झितम् इति स्यात्।

मृत्युंजयो राजतेस्याः सुधाधौतान्भजन्गृहान् ।
जनस्यानित्यतोच्छित्यै श्वेतद्वीपं सृजन्निव ॥ २४३५ ॥
गोकुलानां विधातारो गोकुले विहिते तया ।
गणिताः शूरवर्माद्याः सतृणाभ्यवहारिणः ॥ २४३६ ॥
गवामव्याहतस्वैरसंचारच्चरकाङ्क्षिते ।
तत्र वैतस्ततोयाढ्ये यदपोढामयं वपुः ॥ २४३७ ॥
मुकुन्दस्तत्र साश्चर्यसौन्दर्यौदार्यमन्दिरम् ।
अश्वाचिवर्धनधरः सिद्धो नाविश्वकर्मणः ॥ २४३८ ॥
मठ.........कृत्वा सा नन्दिक्षेत्रेकरोत्क्षितिम् ।
......जयवनाद्येषु स्थानेषु च मनोरमान् ॥ २४३९ ॥
दार्वाभिसारेष्वुर्वीशसौन्दर्यौदार्यमन्दिरम् ।
स्वनामाङ्कं पुरं चक्रे तया शक्रपुरोपमम् ॥ २४४० ॥
उद्दिश्योपरतान्मान्यमहत्तरमुखानपि ।
प्रतिष्ठा विविधाश्चक्रे सा राज्ञ्याश्रितवत्सला ॥ २४४१ ॥
एवं सर्वाङ्गमामुक्तालंकृतेरथ स क्षितेः ।
विशेषकामं भूभर्तृत्रृषा स्वमकरोन्मठम् ॥ २४४२ ॥
अनुत्सिक्तेन यो दत्तभूरिग्रामो महीभुजा ।
तज्ज्ञैरारोपितः ख्यातिं मुख्यः सिंहपुराख्यया ॥ २४४३ ॥
व्यधात्कारपथेशस्य दौहित्रः सिन्धुजान्द्विजान् ।
निविडान्द्राविडांश्चात्र प्राक्सिद्धच्छत्रमध्यगान् ॥ २४४४ ॥
किं वा मठादिनिर्माणस्तुल्या तस्य व्यधत्त यः ।
भूयः सग्रामनगरं कृत्स्नं कश्मीरमण्डलम् ॥ २४४५ ॥
जीर्णारण्यसधर्मायं कालदौरात्म्यतो भवन् ।
देशो धनजनावासैस्तेन भूयोपि योजितः ॥ २४४६ ॥

आरम्भात्प्रभृति क्ष्मापे दीक्षितैर्भीएदत्तिषु।
शिल्पिप्रायैरपि प्रायो मठदेवगृहाः कृताः॥ २४४७॥
सत्कोशांशुकरत्नादौ निरसूयेन भूभुजा।
साधारणीकृते पौरास्तांस्तांश्चक्रुर्महोत्सवान्॥ २४४८॥
अकाण्डतुहिनापातोदीपाद्यैरप्युपद्रवैः।
नष्टेषु शालिष्वक्षीणं सुभिक्षं तत्र न क्षणे॥ २४४९॥
अद्भुतं चाभवद्वाचः श्रुता यन्निशि रक्षसाम्।
केत्वाद्युत्पातजातं च दृष्टं नष्टाश्च न प्रजाः॥ २४५०॥
कोष्ठेश्वरानुजच्छुड्डनामा विहितविप्लवः।
आहवैर्गूढदण्डैश्च राज्ञा निन्येन्तकान्तिकम्॥ २४५१॥
चक्रे विक्रमराजादीन्भूपानुन्मथ्य पार्थिवः।
प्ररोहं गुल्हणादीनां राज्ञां वल्लापुरादिषु॥ २४५२॥
प्रजेशाः कान्यकुब्जादावजय्येण नृपार्यमा।
स व्यधाद्भव्यभूभोगवैभवानभिमानिनः॥ २४५३॥
विद्योतमाने निश्चोद्यैर्मन्त्रैस्तत्रैवमेकदा।
भेजे जीवितदारिद्र्यं दरद्राजो यशोधरः॥ २४५४॥
स भूम्यनन्तरोप्यन्तरज्ञो राज्ञोतिसेवया।
विपत्तौ प्रकृतिकान्तसंतानाश्छिन्त्यतामगात्॥ २४५५॥
निकृत्यास्य निजामात्यो विड्डसीहाभिधो यतः।
संभुज्य दयितां राज्यमप्रौढतनयेग्रहीत्॥ २४५६॥
वशीकृत्य शनैर्देशं नाममात्रशिशुं नृपम्।
उच्छेत्तुमैच्छद्यावत्तं स जिघृक्षुः स्वयं क्षितिम्॥ २४५७॥

---

१ शालिषु क्षीणं इत्युचितम्। २ प्रजेशान् इति स्यात्। ३ नाममात्रनृपं शिशुम् इति स्यात्।

अन्योमात्यः पुरस्कृत्य यशोधरसुतं परम् ।
तावत्तेन समं भेजे पर्युकाख्यो विपर्ययम् ॥ २४५८ ॥
युग्मम् ॥

कश्मीरान्पृष्ठतः कृत्वा द्वैराज्यं तत्र कुर्वति ।
उत्सृज्य सज्जपालादीन्सर्वकार्यभरक्षमान् ॥ २४५९ ॥
द्वैवाकप्रतिपत्त्यान्याभिधमौग्ध्यनिरुद्धधीः ।
सर्वाधिकाराद्यारोपान्मन्यमानोभिमानिताम् ॥ २४६० ॥
पर्युकाजर्यतः सुज्जेरप्रौढमनुजं निजम् ।
प्रहिण्वानोनुमन्त्रित्वं मन्त्रज्ञोऽप्यभजन्नृपः ॥ २४६१ ॥
तिलकम् ॥

अपूर्वमण्डलारब्धावाटोपाद्धामशालिनः ।
क सर्वकषनिष्कम्पप्रतिभाः कार्यवेदिनः ॥ २४६२ ॥
क बालबालिशप्रायो नष्टव्यवहृतिर्जनः ।
धिक्परीपाकविषमं स्वाच्छन्द्यं मेदिनीभुजाम् ॥ २४६३ ॥
युग्मम् ॥

कार्यापेक्षविपक्षैस्तैरच्छिन्त्युद्रिक्तताच्छिदाम् ।
सैन्यक्ष्मादुर्गकोशादेर्न…[1]श्यन्त्यन्तरज्ञताम् ॥ २४६४ ॥
प्रक्रियामात्रतो मन्त्रं गृह्णन्ति क्षित्यनन्तराः ।
कृतसाहायकैरेव चिन्त्या मित्रमुखा द्विषः ॥ २४६५ ॥
युक्त्यारब्धविधौ तत्र वैरिसाहायकग्रहे ।
क वैधेयान्वकप्रायान्कार्यसंदर्भवेदिनः ॥ २४६६ ॥
दरद्राजद्रुमोन्योन्यभेदकूलक्षयाच्युतः ।
कथं नाशक्यताप्रौढैः स्रोतोभिरिव मध्यगः ॥ २४६७ ॥

---

१ पश्यन्त्यन्तरज्ञताम् इति स्यात् ।

पर्युकात्संकटे कार्ये तं तमुत्कोचमिच्छतः।
स दुग्धघातमादातुमप्यासीदलसक्रमः॥ २४६८॥
पर्युकेण समं विड्डसीहः संधिं निबद्धवान्।
यथागतं गते खुङ्गौ कश्मीरेन्द्रेग्रहीद्द्रुषम्॥ २४६९॥
सर्वाधिकारप्रवराचिरसंचारभूरुहः।
प्रसङ्गे तत्र शृङ्गारो मृत्युसौहित्यकार्यभूत्॥ २४७०॥
आलक्ष्मकान्तात्सर्वाधिकारोस्थाद्द्वितीयया।
वृत्त्या ततस्तु शतधा निर्झराम्भ इवाभवत्॥ २४७१॥
अन्येप्यमात्याः सांमत्याद्भर्तुर्माहात्म्यभागिनः।
प्रमयं समये तस्मिन्दैवात्किमपि लेभिरे॥ २४७२॥
प्रशंसामानृशंसस्य किं विदध्मो धराभुजः।
मृतामात्यार्भकापत्यं निधत्ते यः पितुः पदे॥ २४७३॥
प्रवर्तिता त्वमात्यानां भृत्यैः पद्धतिरद्भुता।
निर्वैलक्ष्याः प्रभोर्लक्ष्मीं जहुः स्वगृहिणीमिव॥ २४७४॥
भूभर्तुः प्राभृतीकृत्य मृतस्य स्वामिनः श्रियम्।
संतानस्य विभूत्यर्थं कृत्वा कार्यं हि तेहरन्॥ २४७५॥
गङ्गाधिपे विश्वनाम्नि विपन्ने रक्षिता परम्।
एकेन सहजाख्येन सहायानां महार्घता॥ २४७६॥
नाध्यारुरोहाधिकारं पार्थिवेनार्थितोपि यः।
स्वामिसूनोष्टिष्टनाम्नो वुङ्कै[1] साहायकं व्यधात्॥ २४७७॥
निष्ठायामप्रतिष्ठत्वं दृष्ट्वापि प्रभविष्णुभिः।
धिक्परम्परया भृत्याः प्रवर्ध्यन्तेधिकाधिकम्॥ २४७८॥
आसीदाचमनोपयोगि कलशे स्रष्टुर्जगल्लङ्घन-
क्रान्ताङ्घ्रिक्रमहार्यथासुररिपोर्खैस्रोतसं यत्पयः।

---

1 वुङ्कै इत्युचितम्।

शंभुस्त्वन्निदधे स्वमूर्धनि जडेप्येकप्रयुक्तादतौ
स्युः सर्वेप्यवशा गतानुगतया गाढादराः स्वामिनः॥२४७९॥
सुज्जिनिर्वासनप्राप्तप्ररोहो दुर्नयद्रुमः ।
साज्जिजाड्यकृताप्यायः क्रमेणासीत्फलोन्मुखः ॥ २४८० ॥
ज्ञिबाः समाः समन्युः स विड्डसीहस्ततोभवत् ।
अकुण्ठराज्याद्युत्कण्ठं दूतैरकृत लोठनम् ॥ २४८१ ॥
दूरादाखण्डितोत्थानः शूरमाश्रित्य भूपतिम् ।
जीवन्कृषिवणिज्यादिकर्मणा स सबान्धवः ॥ २४८२ ॥
दरदां मन्त्रिणां जातज्ञातैयैरभियोगभाक् ।
चक्रेलंकारचक्राद्यैर्डामरैः सह चक्रिकाम् ॥ २४८३ ॥

युग्मम् ॥

सोप्यद्रिदुर्गस्वाम्यस्य प्रथमप्रस्थितौ सुहृत् ।
क्षुद्रो जनकभद्राख्यः पार्श्वं लिप्सोर्व्यपद्यत ॥ २४८४ ॥
कर्णाटकादावभवत्स्थाने स्थाने विलोक्य तम् ।
प्रस्थितं कस्यचिद्द्रोहे बुद्धिः कस्यापि साधुता ॥ २४८५ ॥
तं तथा विपुलारम्भमपि शाठ्यादसंभ्रमम् ।
प्रविविक्षुमुपैक्षिष्ट कौसीद्यानुद्यमो नृपः ॥ २४८६ ॥
पोषिते प्रेषितश्रीकैरुत्पिञ्जे विप्लवैषिभिः ।
अथोदयद्वारपतिः प्रैषि विश्वंभराभुजा ॥ २४८७ ॥
संगृह्णता चे मूर्तेन पुरे शंकरवर्मणः ।
प्राप्तोलंकारचक्रस्य पार्श्वमश्रावि लोठनः ॥ २४८८ ॥
अपि विग्रहराजाख्यः सूनुः सुस्सलभूपतेः ।
भोजः सुल्हणजन्मा च श्रुतौ तेन सहागतौ ॥ २४८९ ॥

---

१ सौज्जिजाड्य इति स्यात् । २ चमूत्तेन इति स्यात् ।

अथोपह्\`\`\`\`\`\`थान एव तेषां स सत्वरः।
मार्गं बहुदिनोल्लङ्घ्यमेकेनाह्ना व्यलङ्घयत्॥ २४९०॥
सयूथ्यकन्थाग्रथनासिद्धेर्यातो विधेयताम्।
तदास्कन्दहतस्पन्दः स पलायिष्ट डामरः॥ २४९१॥
सिन्धोर्मधुमतीमुक्ताश्रियमन्तःस्थितं ततः।
शिरःशिलाभिधं कोट्टमथ तैरधिशिश्रिये॥ २४९२॥
गहने ब्रुडितः कोट्टे स्थितः किं वा स इत्यसौ।
न निश्चिकाय द्वारेशो भ्राम्यन्दीर्घासु भूमिषु॥ २४९३॥
अथोपालब्धतद्दुर्गारोहणेस्मिन्नशक्यत।
दैवेनापि न भूभर्तुः प्रभावो निष्पराभवः॥ २४९४॥
उत्थानोन्मुखतां सर्वेष्युत्पिञ्जे तत्र दस्यवः।
पाल्वलास्तिमयो वर्षपृथक्कृत इवाभवन्[1]॥ २४९५॥
तैस्त्रिल्लकादिभिर्गूढवैकृतैरथ लोठनः।
पा\`\`\`हरिः पुनश्चक्रे मायाचतुरचाक्रिकैः॥ २४९६॥
पुरग्रामादिदग्ध्वारमसाध्यमथ धावताम्।
पदे पदे कृच्छ्रगतं स्वपक्षास्तमरक्षिषुः॥ २४९७॥
दिक्चक्रेनियते भ्राम्यन्दृश्यादृश्यः स सर्वतः।
कल्पात्ययोदयी ब्रह्मपुत्रः केतुरिवाभवत्॥ २४९८॥
श्रान्तैरमात्यैर्निर्वन्धे[2] संधौ कालानुरोधतः।
मेने मडवराज्योर्वी हारितेवाखिला जनैः॥ २४९९॥
असंवृत्तप्रतीकारतया रोहत्सु वैरिषु।
तदन्तरेथ संमन्त्र्य धन्यं प्रास्थापयन्नृपः॥ २५००॥
तत्स्कन्धारोपिते कार्ये व्रीडां गच्छेत्तटस्थताम्।
विपर्यासमथ द्वाराधीश इत्यभ्यधाज्जनः॥ २५०१॥

1. इवाभजत् इति स्यात्। 2. निर्वद्धे इति स्यात्।

भिक्षुर्मल्लार्जुनस्त्वासीदेक एव त्रयस्त्वमी ।
संहता हन्त दुःसाधा दध्युश्चेत्यखिलाः प्रजाः ॥ २५०२ ॥
द्वाराधिपस्त्वहेवाकव्यवहारो महीपतेः ।
सिद्धिं स्वस्याप्रसिद्ध्यापि वाञ्छन्व्यधोद्यमोऽभवत् ॥२५०३॥
एकाकी यः किल न भजते मूढतां भर्तृकार्ये
नौदासीन्यं श्रयति च रुषा बहुधीने च तस्मिन् ।
निर्हेवाकव्यवहृतितया साध्यसिद्धिं किलेच्छं-
स्तादृङ्मन्त्री प्रभवति परं नाल्पपुण्यस्य राज्ञः ॥ २५०४ ॥
पञ्चचन्द्रे मृते तस्यानुजं राजोपवेशने ।
न्यधाद्यं षष्ठचन्द्राख्यं सोप्यारब्धै विनिर्ययौ ॥ २५०५ ॥
द्विबाहुकादयो मुख्या·········सह गायकैः ।
धन्यमेवान्वयुर्बाह्याश्चान्ये राजोपजीविनः ॥ २५०६ ॥
धन्यादिषु तिलग्रामं कोटिसिन्धुतटाश्रयम् ।
श्रय·········द्वारेशो द्रङ्गस्थः पृष्ठपद्धतीः ॥ २५०७ ॥
हठप्रवेशायोग्याजिमुख्यहेवाकवर्जितः ।
शोषयन्द्विषतो धैर्यगम्भीरं स व्यवाहरत् ॥ २५०८ ॥
कुठारिकादिभिः कारुवृन्दैर्मन्दिरपद्धतीः ।
धन्यो मधुमतीतीरे नगरस्पर्धिनीर्व्यधात् ॥ २५०९ ॥
निर्ध्वान्तं द्रुमसंबाधं सनिकेता वनस्थलीः ।
कटकं सर्वभोगाढ्यं शक्तः परिवृढोकरोत् ॥ २५१० ॥
देशे भूरितुषारोग्रहिमर्तौ भाग्यसंपदा ।
भूभर्तुरभियोग्यैव भूरभूद्भानुभूषिता ॥ २५११ ॥
भुवनाद्भुतसंभारप्रेषणं विजयैषिणः ।
द्वैराज्यमीलिताब्जेपि काले राज्ञो न खण्डितम् ॥ २५१२ ॥

उत्थान एवोपहतभये यास्यत्यगात्परम् ।
भारोढिपीडितग्राम्याक्रन्दं क्षान्तिचरूपमाम् ॥ २५१३ ॥
दीर्घप्रवासनिर्वेदाच्चलितान्दर्शयन्नृपम् ।
स्थास्नूंश्च तोषयन्दायैः स्थैर्यं निन्ये नृपश्चमूः ॥ २५१४ ॥
इत्थं त्रिचतुरान्मासांस्तिष्ठद्भिरपि निष्ठुरैः ।
नैवादातुमशक्यन्त कटकैः कोट्टसंश्रयाः ॥ २५१५ ॥
तेषां हि वीवधासारनिरोधादीनि दृप्यताम् ।
अप्रियाणि न जातानि दैन्यदायीनि कानिचित् ॥ २५१६ ॥
चिकीर्षवस्तुषारान्ते स्वविभूतिप्रकाशनम् ।
तस्थुरङ्कुरितोल्लासाः पर्वता इव डामराः ॥ २५१७ ॥
कृषिं कृषीवलैर्वेदपाठमुत्सृज्य च द्विजैः ।
उत्पिञ्जसज्जैर्ग्रामेषु सर्वतः शस्त्रमाददे ॥ २५१८ ॥
प्रतीक्षमाणाः प्रालेयप्रलयं मार्गभूभृताम् ।
दारदास्तुरगानीकैः सज्जैस्तस्थुर्जिगीषवः ॥ २५१९ ॥
हिमिकासंहतेः कालतूलतल्पाकृतेर्दधत् ।
पातभीतिं जनो राजसेना शश्वदवेपत ॥ २५२० ॥
इत्थं प्रत्यर्थिसामर्थ्यपरमार्थापरीक्षणात् ।
क्षमाभृन्मिथ्यैवमारेभे संदेहं च जयेभजत् ॥ २५२१ ॥
वैदग्ध्यदिग्धमनसामयमेक एव
कोप्यस्ति वञ्चनविधेरुचितः प्रकारः ।
येनात्मना किल विशङ्कितशक्तयस्ते
मुग्धेपि वैरिणि विचारहतोद्यमाः स्युः ॥ २५२२ ॥
प्रवादमात्रसाराद्यस्त्रसेत्परिकरादरेः ।
स्वयैव तस्य विघ्न्येत सिद्धिश्चिन्तान्धया धिया ॥ २५२३ ॥

विध्येदाशु शिलीमुखैः प्रवितरेत्पत्त्रैरवस्कन्दनं
बध्नीयात्तदिदं गुणैः परिकरैर्मिथ्याप्रसिद्धैरिति ।
स्याच्चेदम्बुरुहं द्विपस्य भयकृच्चिन्तासहैः साहसं
प्रत्यूहेत ततो निजैरपघनैरप्येतदुन्मूलने ॥ २५२४ ॥
लोठनाद्यैर्हि कर्णाहान्निस्तीर्णैस्तैः कथंचन ।
प्राप्तेलंकारचक्रेग्रे राज्यमज्ञायि निर्जितम् ॥ २५२५ ॥
मिथ्यैव प्रथिता कन्था स्वयूथ्यैः कथमन्यथा ।
तस्मिन्नमन्दमास्कन्दं धावन्द्वाराधिपो ददौ ॥ २५२६ ॥
प्रत्यवस्थित्यसामर्थ्यात्ततः कोट्टं व्यसर्जयत् ।
स राजबीजिनस्तांश्च परेद्युः स्वयमन्वगात् ॥ २५२७ ॥
कोट्टाद्रिः सलिलस्यान्तः कृशोधः पृष्ठदैर्घ्यभाक् ।
स तैर्वैसारिणग्रासव्यग्रो बक इवैक्ष्यत ॥ २५२८ ॥
निःसामर्थ्यं तद्विलोक्य गजागारमिवागजम् ।
तत्यजुर्विजयाशंसां भयं चोदवहन्हृदि ॥ २५२९ ॥
ततः शरैर्दपद्मपैर्बाध्याश्चेतोविरोधिनः ।
अर्णसो रक्षणमितो रक्ष्या यन्त्रोपला इतः ॥ २५३० ॥
इत्थं स तैरभिरुद्धैर्या···दादाय डामरः ।
मेने स्वगुप्तिमात्रार्थी न युद्धे बद्धनिश्चयः ॥ २५३१ ॥

युग्मम् ॥

ततः कन्दलितास्कन्दे तिलग्रामे द्विपद्बले ।
प्रतीकाराक्षमे दस्यौ ते चिन्ताक्षमतां दधुः ॥ २५३२ ॥
विस्रवापि स्तुतप्रज्ञासौष्ठवौ लोठनः पुनः ।
डामरं कृत्यसंपूर्णमगूढं तमगर्हत ॥ २५३३ ॥
भोजं तृद्विजितं यत्नो द्रोहो रोहेदिति ब्रुवन् ।
रुद्ध्वा पितृव्यं तं व्याजस्तुत्या नित्यमुपाचरत् ॥ २५३४ ॥

विमुखे लोठने कुण्ठशाठ्यस्तस्य तु सान्त्वने ।
मेने मन्त्रज्ञतां किंचित्संवर्तिष्ट च संविदि ॥ २५३५ ॥
हन्यान्मां भूभृदित्येष यातेष्वेतेषु संत्यजेत् ।
नास्मानुक्त्वेत्यरौत्सीत्स पितृव्यं गमनार्थनात् ॥ २५३६ ॥
त्वय्यस्मासु च सर्वेषु वेष्टितेषूत्कटा द्विपः ।
पृष्ठकोपमसंभाव्य कुतश्चिन्निश्चलोद्यमाः ॥ २५३७ ॥
यद्यद्विदध्युः सिध्येत्तत्तदेकं त्यज मामितः ।
अन्याल्ँवन्यानानीय दरदोवाययेन वः ॥ २५३८ ॥
बन्धनं व्यपनेष्यामि युक्तमित्युक्तवांश्च तम् ।
डामरं विदधे किंचिदिव सांमत्यमाश्रितम् ॥ २५३९ ॥
विमोक्ष्यामि क्षपायां त्वामद्य श्वो वेति तं ब्रुवन् ।
सत्त्वसंक्षीणदाक्षिण्यो विप्रलेभे प्रतिक्षणम् ॥ २५४० ॥
अध्वरोधे सुदूरस्थैर्यथावदकृतेरिभिः ।
वाह्यग्रामाहृतै रत्नैस्ते त्विहान्यत्यवाहयन् ॥ २५४१ ॥
दुरुदर्कमथाशङ्क्य समयं ते व्यजिज्ञपन् ।
धन्यादयो हि तैः संधिर्विधेय इति भूपतिम् ॥ २५४२ ॥
तैस्तैर्निमित्तैः संधानमविधेयं विदन्नृपः ।
तानादिदेश कर्तव्यं कोट्टाट्टालकवेष्टनम् ॥ २५४३ ॥
संदिदेश च दायादा वञ्च्येरन्ख्यातिमागताः ।
निजास्पदे ताञ्जहति दत्तोत्कोचेथ डामरे ॥ २५४४ ॥
भूत्वा कठो···प्यारम्भाभिष्ठा निःसौष्ठवा ध्रुवम् ।
क्रियातिपत्त्युपालम्भैर्यास्यामोसंशयं विशाम् ॥ २५४५ ॥
नात्यक्ष्यद्धर्षदेवश्चेत्सत्ताहान्युद्यमं ततः ।
दुग्धप्रवाहं प्राप्स्यन्स श्रुत्वेत्यन्योपि तप्यते ॥ २५४६ ॥

प्राप्तव्यं प्राप्तवान्सर्वो निजैः कृत्यैः शुभाशुभैः ।
क्रियातिपत्तेर्लोकेन त्रैलोक्यं तु मुखेर्प्यते ॥ २५४७ ॥

पादेषु पक्षेषु च सत्सु नोर्व्यां
न व्योम्नि वा पक्षपिपीलकस्य ।
पङ्ग्वन्धवच्चङ्क्रमणं तु गर्भे
किं संपदा स्यान्नियमे गतीनाम् ॥ २५४८ ॥

सहस्रपादस्य गते निमित्त-
मनूरुभावेप्यरुणः प्रजातः ।
तस्याभविष्यद्यदि पादयुग्मं
ततोधिकं तत्किमिवाकरिष्यत् ॥ २५४९ ॥

उपेक्ष्य साक्षितां तस्मात्कृत्स्नं कोट्टं विवेष्ट्यताम् ।
प्रयातु तत्रैवास्माकं तेषां च पुरुषायुषम् ॥ २५५० ॥

अविश्रान्तो वातो दहन इव सोयं जनयति
प्रसक्तिं सातत्याद्दलयति कुलाद्रीनपि जलम् ।
प्रसूते कृत्येषु व्यवसितिरनिर्व्यूढसुदृढा
फलावाप्तिं लोके प्रतिकलमसंभाव्यविभवाम् ॥ २५५१ ॥

क्रूरां नरपतेराज्ञां श्रुत्वा धन्यादयस्ततः ।
कोट्टप्रतोलीं कूलं तं त्यक्त्वाप्यारुरुहुर्जवात् ॥ २५५२ ॥

कथं युद्धं विधास्यन्ति कथं स्थास्यन्ति वेति तान् ।
शरान्किरन्तः कोट्टस्था यावत्प्रैक्ष्यन्त कौतुकात् ॥ २५५३ ॥

अधः सोप्यूर्ध्वगान्युद्धैर्निष्पीड्य निबिडैर्व्यधात् ।
धन्यः प्रदेशं तावत्तं निकेतैः पत्तनोपमम् ॥ २५५४ ॥
युग्मम् ॥

अविश्रान्तैस्ततः संख्यैरसंख्येयश्चमूक्षयः ।
प्रतिक्षणं प्रववृते सैन्ययोरुभयोरपि ॥ २५५५ ॥

परेद्युः शारदां दृष्ट्वा संप्राप्तो गर्गनन्दनः ।
संक्रन्दनपुरीपौरयोधैर्वृद्धिं हृतैर्व्यधात् ॥ २५५६ ॥
अलंकाराभिधो बाह्यराजस्थानाधिकारभाक् ।
अधृष्यो मानुषैर्युद्धैर्विरुद्धान्बहुधावधीत् ॥ २५५७ ॥
क भूधरचरैः स्पर्धा वसुधातलचारिणाम् ।
तथापि पृतनायन्त्रानन्त्यं चिन्त्यमचिन्त्यकृत् ॥ २५५८ ॥
अल्पीयांसः कोट्टनिष्ठा भूयिष्ठाः कटकाश्रयाः ।
अतः पूर्वे बहून्घ्नन्तोप्यासन्कुल्याल्पया क्षताः ॥ २५५९ ॥
श्लिष्टद्वारारारिपुटं छिद्रैः पीडितमाहवैः ।
मीलिताक्षमिव त्रासात्ततो दुर्गमजायत ॥ २५६० ॥
गोत्रभेदान्तरद्वैधमुखच्छिद्रानुसारिणः ।
धन्यादीन्वीक्ष्य विश्वासं कोट्टस्था नोपलेभिरे ॥ २५६१ ॥
निद्राछेदार्थमन्योन्यं क्रोशन्तो नास्वपन्निशि ।
स्वपन्तोहि तु निःशब्दशून्यं कोट्टमदीदृशन् ॥ २५६२ ॥
निशासु तत्तत्पृतनायामतूर्यरवैरपि ।
चटकाः कोटरगता मेघशब्दैरिवात्रसन् ॥ २५६३ ॥
अहर्निशं भ्रमन्तीभिर्नौभिः संरुद्धपाथसः ।
तान्समभ्रमयन्सर्वप्रकारं राजसैनिकाः ॥ २५६४ ॥
ते रुद्धपाथसस्तर्षशोषं केचिद्विषेहिरे ।
निःसंचारास्तु संक्षीणे भोक्तव्ये क्लैव्यमाययुः ॥ २५६५ ॥
बुभुक्षवः क्ष्मापयोग्यान्भोगान्भाग्योर्जितांस्ततः ।
कदन्नैर्नृपदायादा अशनाशंसनैर्व्यधुः ॥ २५६६ ॥
दूरे स्पर्धास्तु निस्तीर्णाः क्षुधितास्तेधिकं व्यधुः ।
भूभर्तुभोगभागिभ्यो भृत्येभ्योप्यन्वहं स्पृहाम् ॥ २५६७ ॥

---

१ पुरीपौरवृद्धिं योधैः इत्युचितम् ।

व्यूहेष्वस्मासु पर्याप्तमकार्यमिति भाविणम् ।
भोजं व्यधान्मध्यश्रृङ्गे दुर्गस्याथ स तं पृथक् ॥ २५६८ ॥
एकस्य वार्धकाद्वेश्यापुत्रत्वादपरस्य च ।
जानन्नयोग्यतां मेने द्वैराज्यार्हं तमेव सः ॥ २५६९ ॥
विनामुं चानयोः सम्यक्संरम्भेऽरम्न वैरिणः ।
इति मिथ्या प्रथां निन्ये तद्विनिःसरणं बहिः ॥ २५७० ॥
कान्तालंकारचक्रस्य काङ्क्षन्ती क्षयमित्वरी ।
चक्षूरागात्पष्ठचन्द्रे सान्द्रस्नेहार्द्रतां गता ॥ २५७१ ॥
बहिराभ्यन्तरं भेदं नयन्ती मन्त्रमाययौ ।
साल्हणेः कर्णसरणिं सर्वमन्विष्यतोऽन्वहम् ॥ २५७२ ॥

युग्मम् ॥

रागध्वान्तान्वितधियः प्रतिभेदभयेन सः ।
तस्य प्रकाशयन्नैनां गन्तुं तु प्रार्थनां व्यधात् ॥ २५७३ ॥
क्षमावाञ्छिक्षितोपेक्षो मैत्रीस्थैर्ये मुदं भजन् ।
नागः सागस्यपि दधे बोधिसत्त्व इव क्रुधम् ॥ २५७४ ॥
प्रियामन्युः सरागेण मृत्युहेतुर्महानपि ।
हृदि विसर्यते पृष्ठे शरभेणेव वारणः ॥ २५७५ ॥
अथ प्रस्थापितो भोजः सुस्सारिशिबिरान्तरात् ।
यातप्रायोऽप्यलंकारतनयेनानुयायिना ॥ २५७६ ॥
द्रोहेच्छया भयाद्वापि ध्वस्तसत्त्वेन सत्वरम् ।
व्यावृत्त्यारोपितो भूयः कोट्टस्थस्यान्तिकं पितुः ॥ २५७७ ॥

युग्मम् ॥

निर्भर्त्स्य पुत्रं गन्तासि श्वो निशीत्यभिधाय तम् ।
छन्नमस्थापयत्सोऽहि यात इत्यखिलान्वदन् ॥ २५७८ ॥

प्रोचल्यानिश्चयादेकः प्रायाद्वौ श्वः प्रयास्यतः।
बोधितैरथ धन्याद्यैरजागार्यखिलैर्निशि ॥ २५७९ ॥
प्रस्थास्नुः स निशीथेथ कोट्टाट्टालाद्यलोकयत्।
जाग्रतः कटके सर्वान्परितो दीपितानले ॥ २५८० ॥
प्रकाश्य वह्निना दुर्गं प्रतोलीनिर्गतो यथा।
पिपीलकोप्यलक्ष्यत्वं नोन्मुखानां द्विषां व्रजेत् ॥ २५८१ ॥
ज्वालाप्रकाशं चाञ्चल्याद्विलोला इव रक्षिताः।
न्यषेधन्मूर्धकम्पेन सालहर्णि साहसाद्गृहाः ॥ २५८२ ॥
तद्गन्तुमक्षमः क्षिप्तं क्षमाप्राह्णे स डामरः।
अधोवातीतरच्छ्वभ्रमालिङ्गितवटाकरम् ॥ २५८३ ॥
क्षेमराजाभिधानेन डामरेशेन सोन्वितः।
शिलां वैतर्दिकातुल्यामध्यास्त श्वभ्रमध्यगाम् ॥ २५८४ ॥
आरुह्यासनमात्रे तां पर्याप्तां पातभीतितः।
निर्निद्रौ पञ्च रात्रीस्तावत्यवाहयतामुभौ ॥ २५८५ ॥
निर्वर्तितप्राणयात्रौ करस्थैः सक्तुपिण्डकैः।
तत एव व्यजहतां विष्ठां नीडादिवाण्डजौ ॥ २५८६ ॥
अव्यक्तव्याकृती चित्रासूत्रिताविव तौ स्थितौ।
वीक्ष्यारिकटके लक्ष्मीं पृष्ठाद्विस्मयमीयतुः ॥ २५८७ ॥
तयोराश्रीयत स्फीतशीतविस्मृतिकारिणा।
जयसिंहप्रतापाग्निसंतापेनोपकारिता ॥ २५८८ ॥
षष्ठेह्नि तत्र निःशेषीभूतभोक्तव्ययोरथ।
क्षतक्षार इवारम्भि तुषारं वर्षितुं घनैः ॥ २५८९ ॥
अगृह्यतोचिते दन्तवीणावाद्योद्यमे तथा।
शीतासादितसादेन पाणिपादेन सुप्तता ॥ २५९० ॥

१ प्रकाशचाञ्चल्यात् इति स्यात्। २ वितर्दिका इत्युचितम्। ३ तदा इत्युचितम्।

तावच्चिन्तयतामद्य क्षुच्छीताभिहतौ भुवम् ।
पतिष्यावोरिकटके पाशबद्धाविवाण्डजौ ॥ २५९१ ॥
कं पूत्कुर्वः कस्य वार्वां विदितौ यो विनिर्हरेत् ।
ततः पङ्कान्तरामग्नौ यूथपः कलभाविव ॥ २५९२ ॥
विषमस्थावथेत्थं तौ नक्तमभ्यर्थ्य डामरः ।
आरोप्य रज्ज्वावसथे शून्ये स्थापयति स्म सः ॥ २५९३ ॥
कृतशीतप्रतीकारौ पलालानलसेवनैः ।
दुःखं व्यस्मरतां तत्र निद्रया चिरलब्धया ॥ २५९४ ॥
ततोप्यभ्यधिका व्यापद्भेजे लोठनविग्रहौ ।
अचक्षुष्यौ जनात्स्निग्धां गिरमप्यापतुर्न यौ ॥ २५९५ ॥
यवकोद्रवपूपादि तयोः सतुषमश्नतोः ।
गात्रैर्वस्त्रैश्च वैवर्ण्यं शुद्धिवन्ध्यतया दधे ॥ २५९६ ॥
धन्योलंकारचक्रस्य क्षीणभोज्यस्य सर्वतः ।
स्वीचकारान्नदानेन तुल्यौ होलयशस्करौ ॥ २५९७ ॥
ततः स दूतैर्विक्रेतुमङ्गीचक्रे नृपद्विषः ।
बुभुक्षाक्षुभितो भृत्यभेदभीतश्च डामरः ॥ २५९८ ॥
दुस्तरव्यापदुद्रेकद्रुतसत्त्वतयात्यजत् ।
पापोपलिप्तचित्तमधर्माकीर्तिसाध्वसम् ॥ २५९९ ॥
भूपतेर्विद्विषच्छेपस्थापनात्स्वस्य रक्षणम् ।
ख्यातिशुद्ध्यै चिकीर्षु च कुशकाशावलम्बनम् ॥ २६०० ॥
भृत्यस्योदयनाख्यस्य धिया प्रच्छादितं तथा ।
ररक्ष साल्हणिं भोजं द्वौ तु दातुं स तत्वरे ॥ २६०१ ॥
तं विना च तयोर्भूपाद्दण्डं जानन्नसांप्रतम् ।
अबाधं स्वस्य चाशेषकल्यं युक्तममन्यत ॥ २६०२ ॥

---

१ इतः इत्युचितम् ।

भोज्याभावकृतां तस्य व्यापदं तत्र मन्त्रितम् ।
तदा नाज्ञासिषुर्धन्यादयः संधिं विधित्सवः ॥ २६०३ ॥
मिषाच्चिचलिषा तेषां कस्माच्चिद्भवत्ततः ।
किं पुनस्तेन दायादद्वये दातुं प्रतिश्रुते ॥ २६०४ ॥
देयविश्राणनानीकोत्थानादिपणसिद्धये ।
भ्रातृव्यमनयद्धन्यः कल्याणमवकल्पताम् ॥ २६०५ ॥
प्रबन्धं निर्बध्नन्नरिमुपचरंश्छादितरुषं
महाहिं संगृह्णन्नयकुटिलचेष्टं व्यवहरन् ।
स भूमिः सिद्धीनां दधदुचितकर्तव्यपरतां
भवेद्यो निर्व्यूढावपि सुदृढसंरम्भरभसः ॥ २६०६ ॥
दुःखैर्दीर्घप्रवासोत्थैरपसारितसौष्ठवाः ।
तदा संरम्भशैथिल्यं भूभृद्भृत्याः प्रपेदिरे ॥ २६०७ ॥
स सत्यं सचिवोप्राप्यः संग्रहीतुं प्रगल्भते ।
कथाशरीरमिव यो निर्व्यूढौ कार्यमाकुलम् ॥ २६०८ ॥
संधिं निबद्धं विज्ञाय सैनिकाः स्वगृहोन्मुखाः ।
उपेक्ष्य स्वामिदाक्षिण्यं क्षणादेव प्रतस्थिरे ॥ २६०९ ॥
तद्विक्रीतमवाप्यान्नं लवन्यः कार्यमन्थरः ।
धन्याद्याः स्वल्पसैन्यत्वादासन्कृच्छ्रागतासवः ॥ २६१० ॥
प्रतोलीकेलितदृशः[1] प्रार्थितागमनाशया ।
तदहः सोभियोक्तुंस्तानददत्तावतापयत् ॥ २६११ ॥
रथाङ्गाक्रन्दिनी रात्रिस्तेषां कृच्छ्रेण सागमत् ।
विना जीवितसंन्यासमन्यत्कार्यमपश्यताम् ॥ २६१२ ॥
प्रयत्नसंभृते कृत्ये नष्टे मन्दतया धियः ।
असत्संभावनादूरीकृतवाक्यादरं प्रभुम् ॥ २६१३ ॥

---

१ कीलितदृशः इत्युचितम् ।

नष्टानुशोचनव्याजात्तत्तद्युक्त्युपहासिनः ।
सदयं नो ध्रुवं दुःस्थीकरिष्यन्त्यन्यमन्त्रिणः ॥ २६१४ ॥
सद्यो यात्रातारतम्यात्ताम्यन्तो नक्षपार्पणम् ।
कार्यनिष्ठामपश्यन्तः कुर्युर्वैल्यपरेऽब्रुवन् ॥ २६१५ ॥
मायामेतां विहितवांस्तैः संमन्त्र्य नृपाहितैः ।
सिद्धसाध्योऽधुना दस्युर्हसन्नस्मान्ध्रुवं स्थितः ॥ २६१६ ॥
अल्पेतरांस्तु संकल्पानेवं तेषां वितन्वताम् ।
दत्तानन्ततनुज्यानिः प्रभाता सा विभावरी ॥ २६१७ ॥
कुलकम् ॥

प्राह्णेऽथ राजस्थानीयोऽलंकारः साहसोन्मुखः ।
डामरं कोट्टमारुह्य निन्ये नयभयैर्वशम् ॥ २६१८ ॥
एकाहं गमने सोढविलम्बस्तत्र वासरे ।
लोठने क्षीणदाक्षिण्यः स गच्छेत्यब्रवीत्स्फुटम् ॥ २६१९ ॥
उपन्यस्यंस्ततस्तस्य म्लानिप्रक्षालनक्षमम् ।
मानिनः केऽपि कर्तव्यं कीर्तिव्ययनिबर्हणम् ॥ २६२० ॥
कालः सोऽयं सकलजनतालोचनध्वान्तदायी
नित्यालोकप्रकटनपटुः किंतु सत्क्षत्रियाणाम् ।
अभ्रश्यामाद्भुतमसिलतास्वर्वधूसंगतापि
व्यक्तं सक्तिं दिशति रभसान्मण्डलेनोष्णभानोः ॥ २६२१ ॥
संप्राप्नुवन्ति ननु मण्डलमेकमेव
क्ष्मापाजये समरसीम्नि वपुस्तु हित्वा ।
चण्डांशुमण्डलमथाभिमतानि कामं
प्रेमार्द्रनिर्जरवधूकुचमण्डलानि ॥ २६२२ ॥
नास्मिन्संततवेष्टनोल्बणतलैस्तल्पैरुदेति व्यथा
ग्रन्थिभ्यश्चलितैर्न चालमसुभिर्मर्मव्यथा जन्यते ।

क्रन्दद्बन्धुजनार्तनादचकितस्वान्तं न वा स्थीयते
नन्वेतन्मरणं सुखस्य सुभगा काप्येव संप्राप्तिभूः ॥ २६२३ ॥
मार्गैः खड्गलतावितानगहनैर्यातः पिता ते दिवं
भ्रातृभ्यामसिधेनुकण्टकवने भ्रान्त्वार्जिता सद्गतिः ।
वंशक्षुण्णमिमं निषेव्य रभसादध्वानमुच्चध्वया
वृत्त्या व्योम्नि विशार्कमण्डलमिह स्वान्तं च तेजस्विनाम् ॥
साम्राज्यं विधिनोपनीतमसकृत्क्लैब्येन यद्धारितं
तत्रापि प्रशमोचिते वयसि यत्संचेष्टितं बालवत् ।
प्रायश्चित्तममुष्य लब्धमधुना तद्वेधसापादितं
मा भूद्राज्यमिवैतदप्यसुलभं कर्तव्यमूकस्य ते ॥ २६२५ ॥
राज्यं प्राप्तमपि प्रनष्टमसमोच्छिष्टाशनैर्यापितः
कालः सर्वजनक्षयस्य विषये याता स्थितिर्हेतुताम् ।
इत्यासीत्किमिवोचितं प्रभवतो भिक्षाचरक्ष्मापते-
र्निर्व्यूढं तु तदस्य देहविरतौ येनैष सर्वोन्नतः ॥ २६२६ ॥
स तथोत्तेजितोप्योजो नाददे तेजसोज्झितः ।
न ज्वलत्यग्निसङ्गेपि निर्वीर्यं वानरेन्धनम् ॥ २६२७ ॥
शान्ताहन्तस्तु संवृत्तनिद्राभङ्ग इवार्भकः ।
ऐच्छदुद्यद्भयोद्वेगो रोदितुं प्रसृताधरम् ॥ २६२८ ॥
डामरेणार्पितं नेतुं प्रवृत्तास्तं नृपाश्रिताः ।
तादृशं वीक्ष्य कारुण्याद्धैर्याधानार्थमभ्यधुः ॥ २६२९ ॥
मा विषीद न देवस्य दयाचन्द्रोदयोज्ज्वले ।
हृदि प्ररोहति स्वैरं विकारतिमिरान्धता ॥ २६३० ॥
स सौजन्यसुधासिन्धुः स स्थिरत्वसुराचलः ।
स प्रपन्नार्तिसंतापच्छेदचन्दनपादपः ॥ २६३१ ॥

---

१ मूढस्य इत्युचितम् ।

पुण्यां शुद्धां च संलक्ष्य शरदीव द्युवाहिनीम् ।
मूर्ति तस्योल्वणं चेतः समाधास्यत एव ते ॥ २६३२ ॥
निष्कलङ्कैर्यशपूर्वैर्निर्विशेषं सभाजयन् ।
चारित्रं लाघवभुवोप्रियस्त्वां सोपनेष्यति ॥ २६३३ ॥
अपकर्तॄन्विपन्मग्नान्द्यमानः परानपि ।
क्षमापरीक्षाहेतुत्वात्स वेत्ति ह्युपकारिणः ॥ २६३४ ॥
उक्त्वेति हृष्टस्तैलोलस्थूलकूर्चो गृहात्ततः ।
व्यालम्बकम्बलो गोष्ठाद्वृद्धोक्ष इव निर्ययौ ॥ २६३५ ॥
निर्भूषणं म्लानजीर्णवस्त्रशस्त्रं निरीक्ष्य तम् ।
युग्याधिरूढमायान्तं धन्यो ह्रीनम्रतां दधे ॥ २६३६ ॥
दीर्घास्पन्देक्षणं रूक्षघनकूर्चं सविग्रहम् ।
व्यलोकयदथोलूकमिव नष्टं गुहागृहात् ॥ २६३७ ॥
रेजे शैलश्चलद्भिस्तैः शिविरोद्दीपितानलः ।
भूपप्रतापस्वर्णस्य कषाश्मत्वमिवागतः ॥ २६३८ ॥
स्कन्धावारे गते वर्षत्तुषारं प्रसभं नभः ।
अमर्त्यभावे भूभर्तुर्विशां चिच्छेद संशयम् ॥ २६३९ ॥
प्राक्चलपतेद्धिमं तावन्म्रियेरन्ब्रुडिताः क्षणात् ।
पिष्टातकान्तर्गर्ताटाः प्रविष्टा इव सैनिकाः ॥ २६४० ॥
एवमेकाम्रविंशेऽब्दे दशम्यां शुक्लफाल्गुने ।
न्यूनाब्दषष्टिदेशीयो निबद्धो लोठनः पुनः ॥ २६४१ ॥
दीर्घप्रवासादायातं सत्कर्तुं कटकं पुनः ।
निर्ममो हर्म्यमुत्तुङ्गमारुरोह महीपतिः ॥ २६४२ ॥
यथोचितं दानमानसंभाषणविलोकनैः ।
संतोष्य विसृजन्सैन्यं धन्यादीन्प्रैक्षतागतान् ॥ २६४३ ॥

---

१ प्राक्चेत् इति स्यात् ।

तेषां पुनश्च दोर्द्वन्द्वमूले क्षिप्तकरं भटैः ।
न्यस्तेनानासिकं वासःप्रान्तेनाच्छादिताननम् ॥ २६४४ ॥
निर्भूषणश्रोत्रपालिप्रविष्टैः श्मश्रुलोमभिः ।
वलक्षरूक्षैः प्रव्यक्तकार्श्यक्लेशं कपोलयोः ॥ २६४५ ॥
उच्चावचोक्तिमुखरे पौरलोकेन्तरान्तरा ।
व्यापारयन्तं नेत्रान्तौ दीनस्तिमिततारकौ ॥ २६४६ ॥
कातर्यदैन्यभीक्लान्तिक्षुदलक्ष्मीकटाक्षितम् ।
वेपमानविनिद्राङ्गं गां शीतेनार्दितामिव ॥ २६४७ ॥
भ्रान्तामिव क्ष्मां पर्यस्तानिवाद्रीन्पतितानिव ।
विदन्तं च दिवं शोष·············रदच्छदम् ॥ २६४८ ॥
दैविको वान्तरायोस्तु ध्वान्तं वोग्रं प्रवर्तताम् ।
राजौकोभ्यर्णतां यातं वाता वा जरयन्त्विदम् ॥ २६४९ ॥
सर्वापकारकृद्राज्ञः स्थास्यामि पुरतः कथम् ।
पदानि संनिरुन्धानं निर्ध्यायेति पदे पदे ॥ २६५० ॥

अन्तर्युगलम् ॥

बहुलोकावृततया स्तोकसंलक्ष्यमैक्षत ।
प्रतीहारैरथावेद्यमानं लोठनमङ्गने ॥ २६५१ ॥

कुलकम् ॥

भ्रूसंज्ञया वितीर्णाज्ञो राज्ञा तामारुरोह सः ।
सभां पारिप्लवाम्भोजामिव प्रेक्षकलोचनैः ॥ २६५२ ॥
दृष्ट्या निर्दिष्टपार्श्वोर्वीस्थितिः पृथ्वीभुजस्ततः ।
अस्प्राक्षीत्क्षितिनिक्षिप्तजानुर्मूर्ध्नाङ्घ्रिपङ्कजे ॥ २६५३ ॥
हस्ताम्बुजाभ्यामालम्ब्य ललाटतटमानतम् ।
सम्राट् संभ्रमनम्रस्य तस्योदनमयच्छिरः ॥ २६५४ ॥

रत्नौषधीजुषोः स्पर्शः पाण्योस्तापं स चेतसः ।
दौर्भाग्यमहरद्देहेश्चास्य श्रीखण्डशीतलः ॥ २६५५ ॥
पुण्यानुभावात्कारुण्यभाजो भूभर्तुरञ्जसा ।
विस्रम्भसंभावनया स क्षणात्पस्पृशे हृदि ॥ २६५६ ॥
मा भैषीरिति दत्तोक्तिः सुखं संप्राप्स्यतीति वाक् ।
अगाम्भीर्येण भग्नेव मैन्युना त्वयि साधुना ॥ २६५७ ॥
इत्युक्ते पूर्ववैराणां भवेदुद्घाटनं कृतम् ।
बान्धवो नस्त्वमित्यस्मिन्परीहास इव क्षणे ॥ २६५८ ॥
क्लिष्टोसीति स्वप्रतापप्रभावाभाषणं भवेत् ।
ध्यात्वेति भूभृद्दृष्ट्वास्य नाप्यायं तु गिराकरोत् ॥ २६५९ ॥
तिलकम् ॥

अभयार्थनया पादौ स्प्रष्टुं नमयतः शिरः ।
संस्पर्शो मौलिषु पुनर्विग्रहस्याङ्किणाकरोत् ॥ २६६० ॥
का योग्यता सत्क्रियायां ममेति वदता बलात् ।
अजिग्रहत्पितृव्येण ताम्बूलं स्वकरार्पितम् ॥ २६६१ ॥
नम्रं द्वारेशमूचेभूच्छ्रमो व इति सस्मितम् ।
धन्यं पष्ठं च पस्पर्श प्रष्ठं सव्येन बाहुना ॥ २६६२ ॥
दाक्ष्यदाक्षिण्यगाम्भीर्यविनयाद्यैर्विभाव्य तम् ।
भूभृद्गुणैः परीतं स्वं लोठनोमन्यतावरम् ॥ २६६३ ॥
आदिश्य सान्त्वनं धन्यमुखेनाथ त्रपानतम् ।
पितृव्यं प्राहिणोद्वेश्म भ्राजिष्णुविनयाञ्जलिः ॥ २६६४ ॥
अभियोगे य एवास्य नीतौ विन्यस्यतो दृशम् ।
मुखरागः स एवाभूत्फलावाप्तावविप्लुतः ॥ २६६५ ॥

१ देहाचास्य इति स्यात् । २ मन्युर्मे त्वयि नाधुना इति स्यात् ।

नायाति वाडवशिखिक्थनेन तापं
शैत्यं हिमाद्रिपयसा विशता न चाब्धिः।
कश्चिद्गभीरमनसां सततं विषाद-
काले प्रमोदसमये च समोनुभावः॥ २६६६॥
प्रीतिस्थैर्यैर्ज्ञातियोग्यैश्चोपचारैरकृत्रिमः[1]।
क्रमाद्राजाहरल्लज्जां पौरुषभ्रंशजीवयोः॥ २६६७॥
दायादोद्भयादेव राष्ट्रे कृष्टेपि मन्त्रवित्।
भोजेनोत्पिञ्जसर्पस्य[2] दन्तं सोन्तरचिन्तयत्॥ २६६८॥
प्रवासायासभीत्या स्वैस्त्यक्तसंरम्भसंभ्रमैः।
जिगीषुर्विद्विषच्छेपैश्चक्रे यत्निष्प्रजागरः॥ २६६९॥
सल्हणः स तु विस्तीर्णच्छद्मात्छून्यगृहे वसन्।
पितृव्यविग्रहोदन्तमुपलेभे न कंचन॥ २६७०॥
राजा गृहीत्वालंकारडामरान्तिकमागतम्।
पृष्ठार्द्रास्याभवद्रोहद्रोहसंभावनस्तदा॥ २६७१॥
ददर्श च क्रमाद्दूरतया दुर्लक्ष्यविस्मृति[3]।
स्कन्धावारं बद्धमालं मार्गे नगरगामिनि॥ २६७२॥
अज्ञातेन विदूरत्वात्पितृव्येणाश्रितं ततः।
युग्यं चासौ धन्यपष्ठयुग्ययोरन्तरैक्षत॥ २६७३॥
अचिन्तयच्च को हेतुः कटकप्रस्थितेरितः।
युग्यारूढश्च कोथ स्यात्तृतीयो धन्यपष्ठयोः॥ २६७४॥
पृष्टस्तेनावदत्कश्चित्पामरोथ प्रमोदभाक्।
संधिर्निबद्धो नगरं गतौ लोठनविग्रहौ॥ २६७५॥
संदेहोजहतद्रोहो भयमुन्मुखतां व्रजेत्।
ज्ञातिस्नेहेन तस्यासीन्मुहूर्तमपहस्तितम्॥ २६७६॥

१ अकृत्रिमैः इति स्यात्। २ भोजेन इति स्यात्। ३ विस्मृति इत्युचितम्।

सैन्ये गते शून्यतया मिलितैर्विहगैः सरित् ।
रुवद्भिस्तेन तौ नीतौ क्रन्दतीव व्यकल्पत ॥ २६७७ ॥
लवन्य एव मे दध्याञ्ज्ञात्वेहस्थमवेत्य ते ।
पुनर्नयेयुर्धन्याद्याः क्रमाद्ध्यावथेति सः ॥ २६७८ ॥
स्वं नेतुं पार्थिवचमूं प्रत्यावृत्तां निनादिनीम् ।
श्रुतेन्तरान्तरा घोषे निर्झराणामशङ्कत ॥ २६७९ ॥
अथाजायत जीमूतवितीर्णतिमिरं जगत् ।
वन्ध्यमध्यंदिनेनेव निशीथव्ययितश्रिया ॥ २६८० ॥
राधमासावधि दधुस्ततः प्रभृति वारिदाः ।
दीक्षां क्षोण्यां तुषारौघसत्रासूत्रणकर्मणि ॥ २६८१ ॥
विस्रब्धघात्यभव्योहं निर्ब्रह्मण्यो ह्रियोज्झितः ।
निन्दन्स्वमिति भोजाग्रे ततो दस्युरुपाविशत् २६८२ ॥
समयापेक्षयाक्षोभो मन्युं संस्तभ्य साल्हणिः ।
सान्त्वयन्निव नास्त्यागस्तवात्रेति जगाद तम् २६८३ ॥
ऊचे च संश्रितापत्यशाल्याद्यापद्गतं त्वया ।
त्रातुमेतत्कृतं तत्र गर्हां नार्हसि कस्यचित् ॥ २६८४ ॥
तव द्रोहस्पृहा स्याच्चेन्नानृशंस्यं भवेन्मयि ।
परकृत्ताभवत्तस्मादियं कालानुरोधतः ॥ २६८५ ॥
राज्ञश्च हर्षभूभर्तृवंश्या इव न वा वयम् ।
उच्छेद्याः किंतु संयम्या राजधर्मानुरोधिनः ॥ २६८६ ॥
स्वस्याख्यातिस्तयोर्बाधा राज्ञश्चामार्गगामिता ।
शेषं मां रक्षता हन्त निषिद्धा धीमता त्वया ॥ २६८७ ॥
इत्युक्तवन्तं तं त्यक्तलज्जाभार इवावदत् ।
साक्षी त्वमेव सर्वत्र ममेति सततं स्तुवन् ॥ २६८८ ॥

क्षणेन च प्रहिणु मामधुनेत्यभिधायिनम् ।
तमेव हिमवृष्ट्यन्ते कर्तासीत्युक्तवान्ययौ ॥ २६८९ ॥
त्वयि दस्युर्विपर्यस्येन्मन्युं जानन्नभोजनम् ।
भोजस्तत्रेति केनापि कथितो व्यधिताशनम् ॥ २६९० ॥
स्पृशंश्चान्नं चिरात्प्राप्तमिदं विक्रीयतामिति ।
ध्यायञ्छाल्योर्देहमांसं तयोर्भुक्तममन्यत ॥ २६९१ ॥
दस्युस्तु हिमवृष्ट्यन्ते त्वां प्रहेष्यामि निश्चयात् ।
श्वो वाद्य वेति कथयन्द्वौ मासौ न मुमोच तम् ॥२६९२॥
मां ज्ञात्वेह स्थितं राज्ञा कृतारब्धेर्हिमात्यये ।
विक्रीणात्येष मत्वेति भोजोधाद्गमने त्वराम् ॥ २६९३ ॥
मिषं यं यं निषेधाय गमनायोदपादयत् ।
दस्युस्तं तं समुच्छेद्य सापराधं व्यधत्त तम् ॥ २६९४ ॥
भोजोनाम्नो बलहरात्संजातं भाद्रमातुरः ।
अभ्यधाद्बाल्यमाशास्य लम्बकम्बलकावृतः ॥ २६९५ ॥
तेजोविस्फूर्जितांस्तत्तद्वीरोत्कर्षकषोपले ।
द्वैराज्ये सौस्सले सैन्ये पङ्क्तिपावनतां गतः ॥ २६९६ ॥
पितुराप्ततया राज्ञा वर्धितस्तदनन्तरम् ।
पवेनकादिविषयाधीकारित्वं क्रमाद्व्रजन् ॥ २६९७ ॥
विमुखे राज्ञि नागेन खूयाश्रमभुवा कृते ।
तं राजवदनो नाम विजिगृक्षू ररक्ष तम् ॥ २६९८ ॥

चक्कलकम् ॥

आनृशंस्यं भृत्यभावादल्पबन्यतयास्य च ।
प्रत्यवस्थित्यसामर्थ्यं राज्ञि सर्वे शशङ्किरे ॥ २६९९ ॥

अतोलंकारचक्रेण कुर्वतात्यर्थमर्थनाम् ।
द्वैराज्येच्छो राजबीजी तदा न स समर्प्यत ॥ २७०० ॥
युग्मम् ॥

नीतः प्रत्यक्षतां दूरस्थितेप्युदयने स तम् ।
विसृष्टवति दुश्चक्षुस्त्यक्तुमेनं न सोशकत् ॥ २७०१ ॥
राज्ञा कर्तुं विनिमयं भोजस्य प्रहितो धनैः ।
प्राप्य द्रङ्गामलंकारो विषयाधिकृतस्ततः ॥ २७०२ ॥
तत्पार्श्वमुद्यतं गन्तुं मां समुत्सृज्य यासि चेत् ।
त्यक्ष्यामि तदसूनेवमूचे भोजस्तु डामरम् ॥ २७०३ ॥
श्वस्त्वां प्रभाते द्रक्ष्यामीत्येतावत्तत्र जल्पति ।
कोट्टादनुक्त्वैव निशस्तुर्ययामे विनिर्ययौ ॥ २७०४ ॥
घनवर्षेप्यमर्षेण मार्गान्वेषी गवेषणम् ।
यावच्चक्रे क्षपान्ते तं तावच्छुश्राव निर्गतम् ॥ २७०५ ॥
असाध्यप्रतिषेधोथ तमन्वनुजगाम सः ।
प्रस्थितं शारदादेवीस्थानं यावन्मिताणुगः ॥ २७०६ ॥
एकसार्थगतौ ज्ञाती विना तौ ज्ञातियोषिताम् ।
दाक्षिण्यादक्षमः स्थातुमग्रे सागा भवन्निव ॥ २७०७ ॥
प्रवयाः पञ्चषान्वारान्व्यधादारब्धिमेष तु ।
शुवाप्यकल्पः कौलीनमिति स्वस्य च चिन्तयन् ॥ २७०८॥
दुराण्डगमने खण्डितेच्छः संश्रित्य दारदान् ।
संयुयुत्सुर्मधुमतीरोधसा मार्गमग्रहीत् ॥ २७०९ ॥
तिलकम् ॥

क्वापि श्यानाश्मसूच्यग्रमृत्युदंष्ट्राङ्कुरोत्कटान् ।
क्वचिद्धुद्धप्रकाशाभ्रकालपाशान्धकारितान् ॥ २७१० ॥

प्रभ्रश्यद्धिमसंघातगजव्यूहोल्वणान्कचित्।
कापि निर्झरफूत्कारनाराचक्षतविग्रहान्॥ २७११ ॥
केचित्तुस्पर्शपवनस्पष्टस्फुटदसृग्धरान्।
काप्यातपक्षतहिमज्योतिर्निहतदृक्पथान्॥ २७१२ ॥
दूरावरोहे प्रस्तुते स्फुटमप्रस्तुते विदन्।
ऊर्ध्वावरोहमसकृन्मन्यमानोप्यधोगतेः॥ २७१३ ॥
तुषारकालविषमान्षट्सप्तान्पथि वासरान्।
उल्लङ्घ्य स दरद्राष्ट्रसीमान्तग्राममासदत्॥ २७१४ ॥
कुलकम्॥
गूढार्पितात्मसामग्रीहृता किंचन्यलाघवम्।
तं दुग्धघाट्टकोट्टेशः प्रणम्यानयदर्ध्यताम्॥ २७१५ ॥
दूरस्थितो विड्डसीहस्तदूतोक्तदागमम्।
प्रक्रियां प्राहिणोच्छत्रवादित्राद्यां नृपोचिताम्॥ २७१६ ॥
आदिष्टदिष्टवृद्धिश्च राष्ट्रे कोट्टाधिपेन सः।
अवारयत्स्वकोशस्य स्वामित्वं राजबीजिनः॥ २७१७ ॥
राजायमानो भोजोथ राजवासगतोचितम्।
आनिन्ये राजवदनापत्येनाभ्येत्य पक्षताम्॥ २७१८ ॥
स पित्रैकान्ततो राज्ञोभिन्नेन प्रहितोन्तिकम्।
तेनाज्ञाप्यरिनीत्युग्रपाशाग्रस्थापनोपमः॥ २७१९ ॥
कार्यगौरवविश्वासाभावव्यतिकरोचितम्।
संदिश्य प्राहिणोत्तं स न स्वीकुर्वन्न चोत्सृजन्॥ २७२० ॥
किमाप्तोहं किमेकान्तभिन्नो राज्ञः शनैरिति।
मां ज्ञास्यसीति तं दूतैः स राजवदनोवदत्॥ २७२१ ॥

१ कचिद्दुःस्पर्श इति स्यात्। २ तदागमः इत्युचितम्। ३ अकारयत् इति स्यात्।

तस्य दार्ढ्यं दर्शयितुं गोत्रिवैरिमिषात्क्षृपे ।
ब्रुवाणेथ विदोषत्वं नागाद्यैरग्रहीद्रणे ॥ २७२२ ॥
सामग्री नः शनैः स्थैर्यं ततः साम्यमथ क्रमात् ।
आधिक्यं चादधे तेषां विग्रहैर्धैर्यनिष्ठुरः ॥ २७२३ ॥
तथा प्रतिष्ठां स प्राप तस्यापूर्वस्य भूमिज्ञाः ।
दास्यमेत्य यथा व्रीडां नागुर्नागस्य बान्धवाः ॥ २७२४ ॥
स हि त्यागक्षमास्तम्भालोभादिगुणभूषिताम्[1] ।
अभिगम्योभवन्नित्याभ्यस्तभूतिरिवोन्मिषन् ॥ २७२५ ॥
स्थैर्यं पृथ्वीहरादीनां साश्रयाणां न कौतुकम् ।
आडम्बरो निरालम्बस्यास्य स्तुत्यस्तु विस्तृतः ॥ २७२६ ॥
प्रथयन्पृथुलान्व्यूहांश्चौराटविकघोषिकैः ।
क्रान्तग्रामोथ तस्थौ स भोजादीन्प्रतिपालयन् ॥ २७२७ ॥
जहुरन्योन्यसंघर्षसेर्ष्यामात्यमतेन वैः[2] ।
ततो लुण्ठिप्रियत्वाद्धा नीतिमन्येपि डामराः ॥ २७२८ ॥
उद्घातध्वंसिनां विप्लवेच्छा लोठनबन्धने ।
याघात्तेषां तदानीं सा जगाम शतशाखताम् ॥ २७२९ ॥
त्रिल्लको जयराजश्च राज्ञा संवर्धितावपि ।
अकार्ष्टां नैव तपसा विवशौ चक्रमीलनात् ॥ २७३० ॥
यो घूकानामिव श्वभ्रमामयानामिव क्षयः ।
दैत्यानामिव पातालं यादसामिव सागरः ॥ २७३१ ॥
आश्रयः सर्वदस्यूनां त्रिल्लको माययोल्बणः ।
स देवसरसाधीशं संबध्नन्विप्लवं व्यधात् ॥ २७३२ ॥

युग्मम् ॥

---

१ भूषितः इत्युचितम् । २ वा इति स्यात् ।

काङ्क्षन्तोथ तदाक्षेपं क्षोणीत्राणार्थिनो द्विजाः ।
प्रायं नृपतिमुद्दिश्य चक्रिरे विजयेश्वरे ॥ २७३३ ॥
अकालदस्युनिर्माथं जानतेभ्यर्थनां न ते ।
राज्ञो गृह्णंस्ततः सोभूद्दाक्षिण्यात्तत्सभानुगः ॥ २७३४ ॥
प्रस्थातुं पार्थिवे सज्जे ज्यायान्यो विश्रुतेष्वभूत् ।
स जातोत्पातपिटको जयराजो व्यपद्यत ॥ २७३५ ॥
भाग्यवानेकतो जातदस्युवैविक्त्यमीशिता ।
ततो मडवराज्यं स विप्रप्रीत्यै विनिर्ययौ ॥ २७३६ ॥
अमात्यदत्तवैमाल्यैः सशाठ्यं मठैरथ ।
द्विजैर्निषिद्धोलंकारो मन्त्री राज्ञोज्झितोन्तिकात् ॥२७३७॥
स व्यवस्थापने दुःस्थदस्यूनां सोद्यमः सदा ।
सेर्ष्याणां प्रत्यभात्तेषां तद्दोषपरिपोषकः ॥ २७३८ ॥
त्रिल्लकोन्मूलनं कुर्यां कृत्वा द्वैराज्यभञ्जनम् ।
प्रतिज्ञायेति नृपतिर्विप्रान्प्रायाद्व्यवीवरत् ॥ २७३९ ॥
त्रस्तोथ त्रिल्लकस्तैस्तैरप्रियैरुदवेजयत् ।
अनुद्भिन्नमुखो गूढामयो रोगान्तरैरिव ॥ २७४० ॥
जयराजानुजं राज्ञा यशोराजं निवेशितम् ।
तन्मतेनावचस्कन्द भ्रातृव्यं राजकाभिधः ॥ २७४१ ॥
त्रातुं तं देवसरसं हसाराख्याश्रितं गतः ।
सज्जपालोल्पसैन्यत्वात्संदिग्धविजयोभवत् ॥ २७४२ ॥
ज्ञातोदन्तस्ततोभ्येत्य रिल्हणो रणमुल्बणम् ।
जयलक्ष्मीकटाक्षाणां प्रथमातिथितामगात् ॥ २७४३ ॥
मन्दरेणाथ तेनारिवारिराशौ विलोडिते ।
कल्पोभूत्सज्जपालाब्धिस्तुच्छारातिजलाहतौ ॥ २७४४ ॥

१ वैमाल्यैः इति स्यात् ।

जितेपि राजके स्वोर्व्यां विनानुग्राहकं क्षमः ।
न बभूव यशोराजः शून्ये बाल इवासितुम् ॥ २७४५ ॥
प्रतीक्षमाणो द्वैराज्यपर्याप्तिं क्ष्माभुजेकरोत् ।
भिक्षुकः कालहरणं तैस्तैर्मायानतिक्रमैः ॥ २७४६ ॥
यथाकालं ततो गूढोपोढान्मण्डलकण्टकान् ।
स्वपक्षसूचीविशिखान्दिक्षु श्वाविदिवाक्षिपत् ॥ २७४७ ॥
अथ पार्श्वीहरियोंभूच्चतुष्कः कोष्ठकानुजः ।
राज्ञा भ्रात्रा समं बद्धः कारागारात्पलायितः ॥ २७४८ ॥
स तेन निजजामात्रा रक्षितः स्वोपवेशने ।
असंख्यडामरयुतः शमालां संप्रवेशितः ॥ २७४९ ॥

युग्मम् ॥

आकर्ण्य कुररस्येव निनादं तस्य भेजिरे ।
व्यक्ततां दस्यवो गूढा ह्रदस्थाः शफरा इव ॥ २७५० ॥
इष्यन्तं राजवदनं षष्ठचन्द्रोथ गर्गजः ।
रुरोध प्रलयोद्वृत्तं वेलाद्रिरिव वारिधिम् ॥ २७५१ ॥
वर्धमानक्षीयमाणसंहती तौ त्वजायताम् ।
घर्मे सजम्बालहिमौ तुषाराद्रितटाविव ॥ २७५२ ॥
षष्ठस्य जयचन्द्रश्च श्रीचन्द्रश्चानुजौ ततः ।
दूरविप्रकृतौ राजमन्दिरावाप्तवेतनौ ॥ २७५३ ॥
ज्ञातनिर्वृत्त्यपर्याप्ती धुर्यकार्यवशाप्रियात् ।
प्रतीक्ष्यादप्रजाद्राज्ञः शङ्कितावशुभागमम् ॥ २७५४ ॥
कटकाद्विद्रुतौ राजवदनान्तिकमागतौ ।
श्वशुर्यावपि भूभर्तुरागतौ प्रतियोग्यताम् ॥ २७५५ ॥

तिलकम् ॥

शैलप्रस्थानपथिकैरसंख्यैरथ खाशकैः ।
स पूर्वराजकोशार्थी भूतेश्वरमलुण्ठयत् ॥ २७५६ ॥
तस्कराक्रान्तशरणं बलवन्निहताबलम् ।
अराजकमिवाशेषं राष्ट्रं कष्टां दशामगात् ॥ २७५७ ॥
उदयं कम्पनाधीशं रिल्हणं च ततो नृपः ।
चतुष्कयुद्धमादिश्य नगरं विवशोविशत् ॥ २७५८ ॥
पार्थ्वीहरिस्तु दुःसाध्यो महाव्याधिरिवौषधैः ।
स्तम्भितोभूत्तयोः सैन्यैः संहर्तुं न त्वशक्यत ॥ २७५९ ॥
कालापेक्षां स्वपक्ष्याणां दुर्बुद्धिं वानुरुन्धतः ।
आसीन्मन्दप्रतापत्वं रिल्हणस्यापि तत्क्षणम् ॥ २७६० ॥
विड्डसीहस्तु विज्ञातभोजोदन्तो व्यसर्जयत् ।
दूतानानेतुमुर्वीशान्धुवह्नुत्तरापथे ॥ २७६१ ॥
अपि वित्तेशवनितारहोवैयात्यवेदिभिः ।
अपि किंमानुषपुरीगीतोद्गारिदरीगृहैः ॥ २७६२ ॥
अप्यौष्ण्याद्वालुकाम्भोधेः शीतावेदिभिरेकतः ।
अपि शृङ्गानिलैः प्रीतान्कुर्वाणैरुत्तरान्कुरून् ॥ २७६३ ॥
हिमाद्रिकच्छैर्म्लेच्छेशाः प्रधावन्तोधिशिश्रियुः ।
दिशस्तुरंगै रुन्धन्तः स्कन्धावारं दरत्पतेः ॥ २७६४ ॥

तिलकम् ॥

राज्ञां संघटनं यावद्व्यधादेवं दरन्नृपः ।
दिग्भ्यो भोजान्तिकं तावत्तत्सामन्ताः प्रपेदिरे ॥ २७६५ ॥
स पिप्रिये तानज्ञातालापान्वीक्ष्य गिरिव्रजान् ।
प्रीतिप्ररूढप्रणयानवरूढान्कपीनिव ॥ २७६६ ॥
जयचन्द्रादयो राजवदनप्रहिता अपि ।
कीराः काश्मीरिकाः पार्श्वमभजन्राजबीजिनः ॥ २७६७ ॥

अभ्यर्णस्थान्बलहरप्रमुखांश्च विदूरगान् ।
अपुष्णात्साल्हणिः स्वर्णैः परां कोशेशतां भजन् ॥ २७६८ ॥
ततः स्वजनितोत्पिञ्जतया निश्चोद्यचाक्रिकः ।
भोजेन राजवदनः समगंस्तापसाध्वसम् ॥ २७६९ ॥
तयोरकृतकर्तव्यविशेषेणेतरेतरम् ।
जातसौष्ठवयोः क्षिप्रमविश्वासो व्यशीर्यत ॥ २७७० ॥
अभ्यमित्रीणतां तस्यानिच्छतो दरदं विना ।
मदात्साहायकायैच्छन्मितानेव स तान्हयान् ॥ २७७१ ॥
स्युश्चेत्सोढाग्रिमाटोपाः कटकस्यास्य नो द्विषः ।
तत्साम्यमुन्मिषेद्वद्धा भङ्गो भूयोपि योगभित् ॥ २७७२ ॥
तस्मात्सर्वाभिसारेण रणमेकं ममेच्छतः ।
विजयावजयावाप्तिरेकाहान्तरिता मता ॥ २७७३ ॥
व्याजहारेति यद्भोजस्तद्देपोथ हसन्स्मयात् ।
निन्ये तद्दारदं सैन्यमुपेक्ष्यागमिर्नीश्वभूः ॥ २७७४ ॥
तिलकम् ॥

संकटान्ते वितीर्णाज्ञुयात्रस्तेषां प्रसर्पताम् ।
स राजबीजी शुश्राव दरद्राजमथागतम् ॥ २७७५ ॥
तत्संगमाय व्यावृत्ते तस्मिन्कोट्टान्तिकं पुनः ।
प्रावेशयद्बलहरो मातृग्रामं स तद्बलम् ॥ २७७६ ॥
दिशस्ततो वीक्ष्य वाहैर्भ्रान्तवातमृगा इव ।
निसर्गधीरधीर्गार्गिर्न धैर्यात्पर्यहीयत ॥ २७७७ ॥
तस्य सर्वेपि नीलाश्वडामराः स्वे च सैनिकाः ।
विपक्षैः सह बद्धैक्याः सैन्यान्दुभुक्षवो ययुः ॥ २७७८ ॥
स तथा विषमस्थोपि प्रस्थित्यै प्रार्थितो निजैः ।
म्लाननानः प्रभुं द्रष्टुं न क्षमोस्मीत्यभाषत ॥ २७७९ ॥

स सूर्यवर्मचन्द्रस्य न जातः कश्चिदन्वये ।
उपयोगाय यो नागान्मल्लाभिजनजन्मनाम् ॥ २७८० ॥
भोजं सभाजयित्वाथ विड्डसीहः सपार्थिवः ।
सारैः समं स सामन्तैर्विजयाय व्यसर्जयत् ॥ २७८१ ॥
ततो म्लेच्छगणाकीर्णा व्रजन्संवाहयंश्चमूः ।
प्रयाणमात्रान्तरितः पृष्ठे तस्य बभूव च ॥ २७८२ ॥
प्रादुष्कृतजगत्क्षोभे बले तत्रानुयायिनि ।
उत्साहात्साल्हणिर्मेने कृत्स्नां हस्तगतां महीम् ॥ २७८३ ॥
वाजिभिस्तर्जितो म्लेच्छराजैश्च बलमूर्जितम् ।
स्थाने समुद्रधाराख्ये निर्बबन्धाथ तत्पदम् ॥ २७८४ ॥
स राजवदनस्वादग्दुर्जयाग्र्यबलोज्ज्वलः ।
मृत्युदन्तान्तरे दिष्टं षष्ठचन्द्रं स्वमन्यत ॥ २७८५ ॥
ततः प्रावृट्पयोवाहकृतोद्दीपपरिप्लुता ।
संजायते स्म वसुधा समीभूतजलस्थला ॥ २७८६ ॥
धरित्रीपानपात्रेभ्यः शीधुपूर्णे दधुर्द्रुमाः ।
मग्ना लक्ष्यशिखामात्रा बलन्नीलोत्पलोपमाम् ॥ २७८७ ॥
षष्ठस्य संकटं जानन्भूभृच्छ्रेष्ठैर्बलैः समम् ।
अथोदयद्वारपतिं तं च धन्यं व्यसर्जयत् ॥ २७८८ ॥
वाहिनीरुद्धमार्गौ तौ पदवीमनुसस्रतुः ।
मार्गे धनंजयस्येव शैनेयपवनात्मजौ ॥ २७८९ ॥
लम्बाम्बुदेम्बरे दूरं वारिपूर्णे च भूतले ।
स्यूतेव विद्युद्दृशोभिन्नद्योतननिःस्वना ॥ २७९० ॥
शोभामात्रोदितागर्हपरिबर्हाबहिष्कृतः ।
तत्राविभक्तकटकः पार्थिवः समजायत ॥ २७९१ ॥

अनास्थो राजवदने सत्त्वावष्टम्भयोः पुरा ।
अत्रापरो न निक्षेप्यो राजबीजीति दारदान् ॥ २७९२ ॥
त्रिल्लकः संदिशन्दूतैर्वृद्धिं पार्श्वाहारिं नयन् ।
तयोरेकस्य सामर्थ्यादैच्छत्तं हस्तपातिनम् ॥ २७९३ ॥
युग्मम् ॥
अभित्तिलिखितालेख्यकल्पं वलहरस्य तत् ।
तादृग्विलोक्य सामर्थ्यमथ राज्ञश्च सर्वतः ॥ २७९४ ॥
विभक्ताशेषसैन्यस्य तत्र तत्रारिसंकटे ।
ज्ञात्वाप्रतिसमाधेयच्छिद्रमुन्मुद्रदुर्नयः ॥ २७९५ ॥
अकुशश्चाविदाचारश्चिरं स्वाङ्गैः स गोपितम् ।
बहिर्दुर्धर्षमत्याक्षीद्द्वितीयमपि कण्टकम् ॥ २७९६ ॥
तिलकम् ॥
ध्वान्तेम्बुधरजालान्ध्यमहावाते रजोभरः ।
स्वपक्षभेदयोर्ज्ञातकर्णजपमहोद्यमः ॥ २७९७ ॥
कुलच्छेदकृतो राज्ञस्तत्र तत्रातिसंकटे ।
अशान्तजागरोत्थर्थमनर्थपरिपोषकः ॥ २७९८ ॥
सोथ शूरपुरेकस्माद्बहुभिः सह डामरैः ।
तेन संपूरितः पृथ्वीहरजो लोठकोपतत् ॥ २७९९ ॥
तिलकम् ॥
तस्य संघटतः कन्थां प्रयातं वैकृतं चिरात् ।
पालीभङ्गे तटस्येव प्रावृट्पूर्णस्य लक्ष्यताम् ॥ २८०० ॥
निद्राणोपेन्द्रजठरप्रमादनिसृतं जगत् ।
समेतमिव तत्सैन्यं प्रत्यभाज्जलदागमे ॥ २८०१ ॥
यावद्भिः पार्यते नेदृक्संख्यातुमपि तद्बलम् ।
त्यक्तव्यकल्पैः सुस्वल्पयोधमध्यगतैरपि ॥ २८०२ ॥

तावद्भिरनुगैः पिञ्छदेव इङ्गाधिपो युधि ।
तद्योधान्याम्यहरितः सरितश्चातिथीन्व्यधात् ॥ २८०३ ॥
युग्मम् ॥

तदोज्ज्वलैश्चिताचक्रैर्बिम्बितैस्तटिनीजले ।
मृतानामपि संस्कारः क्रियमाण इवाभवत् ॥ २८०४ ॥

इति विस्मृतमृत्युः स कुर्वन्नेकाहमाहवम् ।
कथंचिदाप्तैरन्येद्युर्भग्नसारोपसारितः ॥ २८०५ ॥

पुरे स शून्ये सैन्यानि संगृह्णंस्तत्र सर्वतः ।
द्वित्रैरहोभिर्नगरं सुखग्राह्यममन्यत ॥ २८०६ ॥

इच्छां पद्मपुरास्कन्दे मन्दत्वं त्रिल्लकोनयत् ।
पृष्ठस्थयोर्यशोराजकम्पनाधीशयोर्भयात् ॥ २८०७ ॥

न भृत्यैस्तद्विधः सिद्धश्चास्यैकस्मिन्नसंमते ।
विधेयान्यलवन्यस्य डामरे होलडौकसि ॥ २८०८ ॥

द्वैराज्ये सुस्सलस्यापि नैवादृश्यत तादृशः ।
अनर्थो यादृगुत्तस्थौ तत्सुतस्य समन्ततः ॥ २८०९ ॥

चतुष्कमवधीर्याथ राजा पादगदोपमम् ।
रिल्हणप्रेषितं ग्रीवागण्डतुल्यं व्यपोहितुम् ॥ २८१० ॥

प्रस्थितस्तत्प्रमाथाय शमालैः सोन्वबध्यत ।
व्रजन्प्राग्ज्योतिषं हन्तुं पार्थः संशप्तकैरिव ॥ २८११ ॥

अधावच्चाभ्यमित्रीणस्तान्व्यावृत्त्य निपातयन् ।
पद्माकरोन्मुखः पृष्ठलग्नान्भृङ्गानिव द्विपः ॥ २८१२ ॥

रणश्रान्तेन गमिता त्रियामा तेन रामुशे[1] ।
गर्जन्कुल्यार्पितारातिपृतनानाशसंक्रिये ॥ २८१३ ॥

---

१ रामुषे इति स्यात् ।

तत्कल्याणपुरं प्राह्ने विशन्तं सोग्रमागतः ।
रुरोधाभ्येत्य भूयोपि बलैर्भेरितदिङ्मुखः ॥ २८१४ ॥
आपतन्नेव चारातिपदातीन्संमुखागतान् ।
दृष्टनष्टान्व्यधाच्छागानिवाग्रेऽजगलो गिलन् ॥ २८१५ ॥
उद्धृत्तमारुतस्येव तस्यापाते पदातिभिः ।
तत्यजे रिल्हणः पर्णैर्हेमन्त इव पादपः ॥ २८१६ ॥
पश्यतस्तस्य ते विद्रवन्तो जिह्मा न जिह्रियुः ।
देहस्पृहापारमित्यै कस्यौचित्यमनत्ययम् ॥ २८१७ ॥
आप्तैरथापसृत्य स्वैरर्थितो रिल्हणोब्रवीत् ।
नयन्प्रजाखुजा साम्यं स्वामिभक्तिस्मृतेः स्मितम् ॥२८१८॥
ह्री····वाविशेषेपि जन्तोर्जन्तोर्यदीशिता ।
भृत्यभावेपि यो लुप्तकृत्यो धिक्तस्य जीवितम् ॥ २८१९ ॥
जातं वक्त्रसरः श्मश्रुराजिनीलाब्जभोजनम्[1] ।
जराकैरवगौरं च राज्ञः पादान्प्रपद्य यान् ॥ २८२० ॥
म्लायत्सु तेषु भ्रूभङ्गभृङ्गभ्राजिष्णुभिर्भवेत् ।
कथं लक्ष्मीविलासैस्तदखण्डैरविडम्बितम् ॥ २८२१ ॥
युग्मम् ॥
एषा कापुरुषासेव्या धीराणां नैव पद्धतिः ।
यदायासलवत्रासात्सौख्यवैमुख्यभागिता ॥ २८२२ ॥
वस्त्रापासन एव शीतजनितस्त्रासोथ तीर्थाम्बुभिः
स्नाने ह्लादसुखोपलब्धिरसमब्रह्मानुभावोपमा ।
वैह्वल्यं समरे वपुर्विजहतामेवं किलोपक्रमे
कैवल्याख्यसुखोपलम्भपरमा पश्चात्पुनर्निर्वृतिः ॥ २८२३ ॥

1 भोज्वलम् इति स्यात् ।

एवमुक्त्वा परानीकमेकाकी स व्यगाहत ।
गृह्णञ्शरान्हरिप्रोथश्वाससंदिग्धशूल्कृतान् ॥ २८२४ ॥
स्वर्णत्सरुप्रभाजालहरितालोज्ज्वलोभजत् ।
खङ्गपट्टनटस्तस्य रणरङ्गोत्तरङ्गताम् ॥ २८२५ ॥
तत्खड्गस्य घ्नतः खड्गाङ्गीवैर्जालच्छलाङ्कुवम् ।
उत्थाय लग्नं शत्रूणां तृणैस्तृणमणेरिव ॥ २८२६ ॥
आजौ तमनुजग्मुस्ते यैरगण्यन्त वैरिणः ।
तिर्यञ्चो लक्ष्यतां यातास्तेषां प्राणास्तृणान्यपि ॥ २८२७ ॥
संप्रविष्टो मुखान्मृत्योः कैश्चिन्मार्गैः स निर्गतः ।
तिमेः संमीलितास्यस्य श्रोत्ररन्ध्रैरिवोदकम् ॥ २८२८ ॥
शश्वत्कुर्वन्परावृत्तीः श्रमशान्त्यै विनिर्गतः ।
प्रक्षीणभूयिष्ठबलो लब्धोत्सेको रिपावभूत् ॥ २८२९ ॥
पृष्ठतः स पपाताथ चतुष्कः पुष्कलैर्बलैः ।
साहायकागतं प्राक्स यं स्वं कंचिदमन्यत ॥ २८३० ॥
तस्योभयमुखस्यारिसैन्यस्याहेर्विक्षणात् ।
न संरम्भे शिखण्डीव परं ताण्डवितोभवत् ॥ २८३१ ॥
तौ व्यूहावथ पर्यायैर्मुखपृष्ठं प्रदर्शयन् ।
सोक्षिणोद्युधि मन्थाद्रिर्मथनेब्धितटाविव ॥ २८३२ ॥
कीलनिश्चलयोर्भ्राम्यन्नसकृद्धान्तरे द्वयोः ।
कुविन्द इव·········तुरंगमतुरान्वितः ॥ २८३३ ॥
भासः प्रत्यग्रहीत्तस्य तमेकपृतनाद्वयम् ।
एकतोम्भोधरं द्वीपस्येव कूलविलोद्गमः ॥ २८३४ ॥
तेन वैरिचमूश्चक्रे लुलितायुधकुण्डला ।
क्रीडता चण्डवेगेन पुरुषायितुमक्षमा ॥ २८३५ ॥

१ एवम् इति स्यात् ।

त्रासपाण्डून्द्विषां वक्रकुम्भान्स्वेदाम्भसा चितान् ।
स कुर्वन्भूभुजं जाने भूयो राज्येभ्यषेचयत् ॥ २८३६ ॥
स च पार्थ्वीहरिश्चास्तामन्योन्यस्य क्षपाक्षणे ।
सज्ञौ मान्त्रिकवेतालाविव रन्ध्रगवेषिणौ ॥ २८३७ ॥
साहायकागतान्सार्क्षीकृतक्ष्मापतिसैनिकान् ।
अन्येद्युः सोकरोच्छत्रुं वनमार्गावगाहिनम् ॥ २८३८ ॥
पर्यस्तशौचान्संचिन्त्य त्रिल्लकादीनथाययौ ।
सज्जपालस्तृतीयस्मिन्दिवसे रिल्हणान्तिकम् ॥ २८३९ ॥
नृपप्रतापग्लपितः स ताभ्यां पर्यशोष्यत ।
वनान्तः शुचिशुक्राभ्यां घुणक्षीण इव द्रुमः ॥ २८४० ॥
चितानल इवासारैर्युद्धैः शममनाश्रितः ।
उदयेन शनैर्निन्ये चतुष्कोपि मितोष्मताम् ॥ २८४१ ॥
दारदं ····वैलं दृप्येद्धेमसंनाहवाहिभिः ।
हयैरवरुरोहाद्रिकुहरादाहवोन्मुखम् ॥ २८४२ ॥
तुरुष्कलोकेनाक्रान्तान्देशांस्तद्धशर्मीयुषः ।
शङ्कमानैर्जनैर्ज्ञाता कृत्स्ना म्लेच्छावृतेव भूः ॥ २८४३ ॥
प्रयाणमात्रान्तरिते धन्ये द्वारपतावपि ।
साहसं निःसहायस्य तत्खड्गैरग्रतोभवत् ॥ २८४४ ॥
ज्वलत्कनकसंनाहं तत्सैन्यं स द्विषोरुधत् ।
कचज्ज्वालावलिं दावं सनिर्झर इवाचलः ॥ २८४५ ॥
विधूय जयचन्द्रादीनग्रप्रस्थानरोधिनः ।
बलबाहुल्यदीप्तास्ते व्यगाहन्ताहवावनिम् ॥ २८४६ ॥
तेषां हयसहस्राणि त्रिशद्धिशतुरंगमैः ।
रंहसा प्रतिजग्राह निजग्राह च गर्गजः ॥ २८४७ ॥

---

१ साक्षीकृत्य इति स्यात् । २ तद्दलं दृप्यत् इति स्यात् ।

तस्यासुहृद्भिर्ददृशे पौरुषं तदमानुषम् ।
एकैकस्याग्रतो यत्स वैश्वरूप्यमिवादधे ॥ २८४८ ॥
अश्ववक्त्राग्रविन्यस्तवक्त्रास्ते विद्रुताः क्षणात् ।
जगाहिरे कापुरुषा गिरीन्किपुरुषा इव ॥ २८४९ ॥
अभूमिज्ञतया शाठ्याच्चैष जातः पराभवः ।
श्वस्तद्दरदान्पुरस्कृत्य जयं प्रत्याहरिष्यथ ॥ २८५० ॥
इत्युक्ता राजवदनजयचन्द्रादिभिर्निशि ।
तथेति मिथ्याकथयन्दारदा विद्रवोन्मुखाः ॥ २८५१ ॥
युग्मम् ॥
प्रवेश्य धन्यद्वारेशौ दूरं बलहरो बली ।
ऐच्छत्सन्नभिसंधातुं रुद्ध्वा पाश्चात्यपद्धतीः ॥ २८५२ ॥
स्कन्धावारेण सार्धं च दरदां राजबीजिनाम् ।
विधातुं विदधे बुद्धिं तं ततस्तारमूलके ॥ २८५३ ॥
चिकीर्षति ततस्तस्मिन्मत्तेष्वन्येषु दस्युषु ।
उत्सेहे साल्हणिः कृत्स्नं राज्यं निश्चितनिर्जितम् ॥२८५४॥
जयाभावेप्यनन्तेट्ठक्सामन्तसंहितांस्ततः[1] ।
भव्योस्मि भवितेत्येवं विचिन्त्योत्सिषिचे च सः ॥ २८५५ ॥
पद्मोन्माथाद्द्विरददरदैरप्रियैः पद्मबन्धो-
रिन्दौ स्पर्धिन्युदयति वपुः खण्डशः स्वं भ्रियेत ।
तापस्त्यज्येत च रुचिरमाभागिभिः सूर्यकान्तै-
र्भद्राभद्रं व्यसनसमये संभवेदप्रतर्क्यम् ॥ २८५६ ॥
यो डामरतया भिक्षोः शश्वत्कृच्छ्रेप्युपेक्षणम् ।
टिक्कादीनां च कौटुम्ब्याद्भूभर्तुर्द्रोग्धृमूर्धनि ॥ २८५७ ॥

---

1 सहितं इति स्यात् ।

अलवन्यतयानन्यसामान्याश्चर्यवर्धनात् ।
ततः कृच्छ्रोपयोगाच्च विश्वासस्येव मूर्धनि ॥ २८५८ ॥
तौ नागराजवदनौ व्यसनावसरे तदा ।
चित्रं स्वकार्यतात्पर्याददृतादरतां गतौ ॥ २८५९ ॥
तिलकम् ॥

स्वयं विधेयं नागोऽन्यकृतं तं वीक्ष्य विप्लवम् ।
अदूरमर्थमन्येन कृतं कविरिवाशुचत् ॥ २८६० ॥
क्ष्माभृद्विपक्षं स्वं पक्षीकर्तुं कॢप्तानन्नं ततः ।
संत्यज्य राजवदनं मां भजस्वेत्यभाषत ॥ २८६१ ॥
संप्राप्तं वः प्रतीक्षध्वं तेजो बलहरात्मजम् ।
युग्याधिरूढं किं नारीमेव तां यामिको यथा ॥ २८६२ ॥
इति ते संदिशन्तं च व्यहसन्संविहाय तम् ।
कामधेनुसमं नागं छागाश्लेषाद्विधि····यत् ॥ २८६३ ॥
सर्वः स्वकार्यतात्पर्यात्प्रवर्तेत प्रियाप्रिये ।
स्नेहवैरेऽन्यदीये तु न किंचिदधिगच्छति ॥ २८६४ ॥
ज्योतिस्तर्जितकान्ति दन्तयुगलं बाध्यं सुधादीधिते-
र्दानास्वादधिया प्रिया मधुलिहां कुम्भस्थली कुम्भिनः ।
वा····स्यैष विरोधभाक्सरसिजस्येत्यत्र नेन्दौ रति-
स्तस्याप्यायकृतो द्वितीयमिति नाप्यस्य द्विरेफा द्विपः२८६५
प्रतिष्ठालोठनं कर्तुं ततो बलहरस्य सः ।
आजन्म वैरं संरेभे तेन भूभृद्धितेच्छया ॥ २८६६ ॥
स तथा दारदान्मन्नाजभिज्ञो भूभुजैष वः ।
सभोजाद्राजवदनो हन्यादित्यभ्यधान्निजैः ॥ २८६७ ॥
दरद्राजानकानीतनेतारौ कम्पनापती ।
प्रख्यातक्षेमवदनमञ्जु····भिधावुभौ ॥ २८६८ ॥

त्रस्यन्भोजसनामा च कोट्टेशो मन्त्रितं रहः।
ब्रुवाणास्तद्ग्रहस्यन्त भोजेनान्तरवेदिना ॥ २८६९ ॥
स्फाटिकेनेव सैन्येन तेनाग्रे रुद्धमप्यथ।
दिधक्षुराजार्कमहो विड्डसीहेन्धनेपतत् ॥ २८७० ॥
पार्थिवानर्थदुश्चिन्तामययक्ष्मपरिक्षतः।
स यत्कृष्णक्षपाक्षीणसोमसाम्यं समाययौ ॥ २८७१ ॥
रोगग्रस्ते रणप्रष्ठे पृष्ठगोत्तरि भर्तरि।
तथाभियोज्ये स्थाने च भयजर्जरतां गते ॥ २८७२ ॥
आहारस्थं बलहरं विहाय निखिलास्ततः।
पलाय्यत[1] तैरन्येद्युर्विगाह्य हरिभिर्गिरीन् ॥ २८७३ ॥
युग्मम् ॥
दृष्ट्वा बहुमतं प्रातरागन्तारः पुनर्वयम्।
कथयित्वेति संप्रार्थ्य साल्हणिं सह तेनयन् ॥ २८७४ ॥
प्राक्पीतकोशो वैवश्यात्स तेषामनुगोभवत्।
भ्रष्टकार्यस्तु वैह्वल्यं श्वभ्रे मज्जन्निवादधे ॥ २८७५ ॥
मुहुः सर्वशिरोद्रिक्तरक्तपूर्णमिव ज्वलन्।
अवरोहदनच्छाम्बुसोपानाश्मनिभं मुहुः ॥ २८७६ ॥
ज्ञातेन पतितेनैव मुहुर्व्योम्ना महीसमम्।
व्रजतस्तस्य वैलक्ष्यादलक्ष्याक्षमभून्मुखम् ॥ २८७७ ॥
दध्यौ च धिङ्नो ये शश्वत्प्रभावं वयमीदृशम्।
राज्ञो दृष्ट्वाप्यनात्मज्ञा जानीमो मर्त्यधर्मताम् ॥ २८७८ ॥
प्रतिभाप्रौढे[2]निर्भाततत्त्वानां नान्यथा शिरः[3]।
महाकवीनामेतादृक्प्रतापानलवर्णने ॥ २८७९ ॥

१ पलायिषत तेन्येद्युः इति स्यात्। २ प्रौढि इत्युचितम्। ३ गिरः इत्युचितम्।

३२

राज्ञः प्रतापशिखिनः कणाः क्षोणौ न सन्ति चेत् ।
तत्कस्माद्भयमायाताः पदन्यासेप्यधीरताम् ॥ २८८० ॥
अनेकशोकैर्वीराणां पीतधाराम्बुडम्बरे ।
शोषः प्रादुष्कृतो न स्यात्तज्ज्वालासंज्वरं विना ॥२८८१॥
किमन्तरेण तद्धूममालान्ध्यं प्रोन्मिषद्दृशः ।
मार्गामार्गविभागस्य परिज्ञाने विमूढता ॥ २८८२ ॥
मधुमत्यास्तटेन्यस्मिन्विवर्ज्य दरदः स्थितान् ।
वीचीजवनिकाच्छन्नः सोवाप्याथ तटेवसत् ॥ २८८३ ॥
क्रमादुत्खातखेदस्तैर्नीत्वा स्वशिबिरान्तरम् ।
तत्रैष्यतेति संधातुं रोहद्रोहैः[1] स्पृहान्तरैः ॥ २८८४ ॥
नृपं तेषां ह्यगण्यार्थवर्षिणं नयनैपुणात् ।
उपजीवितुमिच्छाभूत्तद्रक्षणवणिज्यया ॥ २८८५ ॥
नानेहा विग्रहस्यायं प्रत्यासन्नो हिमागमः ।
मधुमासि विधास्यामः पुनरारब्धिमुत्तमाम् ॥ २८८६ ॥
कालक्षेपेक्षमत्वं चेद्भुट्टराष्ट्राध्वनाधुना ।
त्वान्तर्निदध्मो बलिनस्त्रिलकस्योपवेशने ॥ २८८७ ॥
राजानं राजवदनः श्रितस्तैरित्यसावतः ।
उक्तवैष्यतः स्वराष्ट्रान्तर्युक्त्या वन्धुं नराधमैः ॥ २८८८ ॥
तिलकम् ॥

अपि राजपुरीयाणां कौटिल्यं तैर्हि जीयते ।
दैर्घ्यं निदाघदस्त्राणां[2] वियोगदिवसैरिव ॥ २८८९ ॥
तथायातमुपालेभे दूतैर्बलहरोथ तम् ।
प्रह्वो निहितवांस्त्वसीति त्रोटितवद्याकरः २८९० ॥

१ द्रोहस्पृहातुरैः इति स्यात् । २ घस्राणां इत्युचितम् ।

उत्साहादाहवस्थोपि स तथा गार्गिमग्निमम् ।
आयान्तं च नृपानीकमु····हान्न व्यचिन्तयत् ॥ २८९१ ॥
अकस्माद्विद्रुतदरद्राजभोजादिवार्तया ।
न व्यदीर्यत यद्धैर्यपर्याप्तेस्तत्किलाङ्कनम् ॥ २८९२ ॥
आडम्बरालम्बनस्य भेदेप्यच्छिन्नविग्रहः ।
यद्युद्धोद्धतं सिध्येत्तत्कस्यामानुषं विना ॥ २८९३ ॥
कालानुरोधात्संधित्सुर्धन्यद्वाराधिपावथ ।
सोयोजयद्विलम्बेन भोजप्रत्यागमाशया ॥ २८९४ ॥
ततोलंकारचक्रः स नेतुं साल्हणिमाययौ ।
ज्ञातेयाद्दारदावेल्य प्रार्थितापरिपन्थिनीः ॥ २८९५ ॥
बुद्ध्वा तदनुबन्धेपि द्रोहनिर्बन्धिनीः सभाः ।
अग्रहीन्मार्गसेत्यग्रे निधनाध्यवसायिताम् ॥ २८९६ ॥
भृत्यैः सह युवप्रायैर्वीक्ष्य तं मर्तुमुद्यतम् ।
दरातुरं दरद्राजसैन्यं तद्दैन्यमाययौ ॥ २८९७ ॥
व्यपोहन्तीव लहरीबाहुभिः कलहं सरित् ।
कल्लोलास्फालनोल्लापैर्निनिन्देव दरद्बलम् ॥ २८९८ ॥
द्वेपितः स्वावरोधैश्च सेर्प्यैश्च म्लेच्छपार्थिवैः ।
सैन्यैः कदनभीतैश्च विड्डसीहोथ तं जहौ ॥ २८९९ ॥
पुरःसरैर्भग्नसेतुपालैः पारं परं ततः ।
विद्रावितानि स प्राप भिन्दंस्तूर्यरवैर्दिशः ॥ २९०० ॥
असामर्थ्ये वरूथिन्या स्वस्य चार्थितसंधिना ।
आनीतो विड्डसीहेन दूतः प्रोचोथ भूपतेः ॥ २९०१ ॥
अमानुषानुभावेन तावत्तत्स्वामिना भवेत् ।
प्रातिसीमिकसामन्ततुल्या स्पर्धासु धीवरः ॥ २९०२ ॥

अश्रद्धेयानुसंधान एव यान्तो यमान्तिकम् ।
जयराजोस्सि वामुष्य प्रभावावेदकौ दिवि ॥ २९०३ ॥
तेन दिव्यानुभावेन निर्जयोपि जयो मम ।
पान्थस्य कूलविभ्रंशात्तीर्थे पतनमुन्नतिः ॥ २९०४ ॥
अथायातः पुरे स्थित्वा कंचित्कालं निजेविशत् ।
यमराष्ट्रमसत्कीर्तिलसद्वन्दनमालिकम् ॥ २९०५ ॥
अबुद्ध्वा भोजमायान्तं संधिं तत्रैव वासरे ।
सार्धं द्वारेशधन्याभ्यां स राजवदनोप्यगात् ॥ २९०६ ॥
अभ्यागतं तं व्यावृत्य षष्ठं प्रष्ठं मनस्विनाम् ।
आदाय तावताभ्यर्णं प्राविक्षातां क्षमापतेः ॥ २९०७ ॥
अहंकाराद्विमोहाद्वा विमर्षेण बहिष्कृतौ ।
उपेक्षामक्षते भोजे भजते राजवीजिनि ॥ २९०८ ॥
आहूतस्तु हतोत्कण्ठाभाजापि प्रभुणासकृत् ।
अनिःशेषीकृताराातिर्न व्यावर्तत रिल्हणः ॥ २९०९ ॥
प्रभोः पुरस्तात्कार्यान्ते तेन स्थातुमशक्यत ।
प्रसादाकाङ्क्षिणा सूदेनेव भोक्तुं नहि क्वचित् ॥ २९१० ॥
द्विधा कृता येन युद्धे पृथ्वीहरसुतद्वयी ।
मगधेन्द्राकृतिर्भीमेनेव कार्याक्षमाभवत् ॥ २९११ ॥
मातृकुक्षिमिव स्वोर्वी तेनाजौ लोष्टकः क्षतः[1] ।
खाण्डवे खण्डितः सर्प इव गाण्डीविनाविशत् ॥ २९१२ ॥
भजंश्चतुष्कः संकोचं दुर्भेदं त्रिल्लकालयम् ।
स्वकायकर्परं दर्पोज्झितः कूर्म इवाविशत् ॥ २९१३ ॥
निःशेषीकृतकार्यः स शौर्येणैव महीपतेः ।
पार्श्वं पादनखज्योतिःपट्टबन्धाप्तये ययौ ॥ २९१४ ॥

---

१. क्षतः इत्युचितम् ।

प्रतापैर्नृपतेरित्थं विप्लवः शोषितोप्यभूत्।
अमात्यमतिदोषेण भूयः प्रादुष्कृताङ्कुरः॥ २९१५॥
दण्डार्हो राजवदनो दानेनाप्यायितो यतः।
निर्भयं भोजमायान्तं प्रतिजग्राह तं पुनः॥ २९१६॥
उत्कोचपरिणामान्तं सोथ स्थापयति स्म तम्।
दिन्नाग्रामाभिधे स्थाने खाशकानां निवेशने॥ २९१७॥
इत्येनमब्रवीच्छ्वश्चेदायास्यो नानुगामिनः।
मितानुयायी द्वारेशः प्रायास्यद्गोचरान्मम॥ २९१८॥
सोत्कम्पः साहसस्रोतःपातेनीयत नौरिव।
त्रिल्लकेनापि स स्थैर्यं नीतिरज्जुप्रसारणात्॥ २९१९॥
व्यसनोल्लासवैवश्यं विशांपत्युर्व्यचिन्तयत्।
येनाव्यवस्थाप्राथम्यं स जाल्मः पुनरग्रहीत्॥ २९२०॥
अलंकारादिभिः स्वास्थ्ये स्थाप्यमानोपि मन्त्रिभिः।
अत्यजन्नैव कौटिल्यमजितात्मेव दुर्ग्रहम्॥ २९२१॥
गण्डं वैद्य इवापाकं तमवज्ञाय पार्थिवः।
पक्वगण्डानिवारेभे रिपून्पाटयितुं परान्॥ २९२२॥
आगन्तव्यं त्वया पश्चाद्धात्स्वस्मासु प्रकम्पताम्।
भोजमुक्त्वेत्यलंकारचक्रोगाद्विल्लवोद्यतः॥ २९२३॥
तं जयानन्दवाडाख्यो दस्युरानन्दवाडजः।
अन्वयुर्विक्रमोदग्राः परेपि क्रमराज्यजाः॥ २९२४॥
अग्रस्थितो राजगृह्योलंकारः स्वल्पसैनिकः।
वालुकासेतुकल्पस्तं जज्ञे सिन्धुरयैरिव॥ २९२५॥
स तु राम····राद्याजिक्षोभसंभावनां विशाम्।
उदपादयदेकाकी कुर्वन्बहुभिराहवम्॥ २९२६॥

आपानरभसक्षुभ्यद्रक्षःसंभ्रमदक्षिणम् ।
रणं जगाम गञ्जात्वमञ्जसाल्लपरिस्रुतः ॥ २९२७ ॥
स तूलकूटमिव तत्कटकं विकटं द्विषाम् ।
किमन्यत्प्रैरयत्क्वापि प्रभञ्जन इवाञ्जसा ॥ २९२८ ॥
ग्रासाय गृध्रकङ्कादिपत्त्रिव्रातस्य तत्यजे ।
आनन्दवाडसूनुः स हत्वा तेनेषुणा रणे ॥ २९२९ ॥
भोजस्योत्थातुकामस्य जिघृक्षोः क्ष्माभुजश्च तत् ।
पङ्कग्रथावत्ककरव्याधन्यायो व्यवर्धत ॥ २९३० ॥
अनुड्डयनसामर्थ्यः श्राम्यति क्रकरो यथा ।
धावन्पङ्के पतन्व्याधोप्यनुधावन्पथान्वहम् ॥ २९३१ ॥
प्रसङ्गे साहसस्यैवं भोजः क्लैब्यमगात्सदा ।
तत्प्राप्तुमिच्छुर्भूपोपि मतिमोहं मुहुर्मुहुः ॥ २९३२ ॥
युग्मम् ॥
दिन्नाग्रामस्थिते भोजे स राजवदनोप्यगात् ।
पुनः किं चौरचण्डालाः श्रेयसीत्युक्तिमीशितुः ॥ २९३३ ॥
डामरा भग्नसंघाता भूयः पूर्वाधिकां ततः ।
कन्थां ते ग्रथयामासुर्मुहुर्या शौर्यशालिनः ॥ २९३४ ॥
ते द्वारपतिमायातं सोढुं शेकुर्न केवलम् ।
अशक्यैराहवैर्यावत्तात्पर्यादुदवेजयन् ॥ २९३५ ॥
तेषां त्राणार्थमन्येषामुत्थानार्थमथाययौ ।
कृष्टोलंकारचक्रेण नीविं दत्त्वा स साल्हणिः ॥ २९३६ ॥
तेषां परेद्युः पार्श्वं स यियासुरसकृद्यदा ।
हायाश्रमं श्रान्तसैन्यो द्वारेशोबुद्ध तं तदा ॥ २९३७ ॥
अजानन्निव तेषां स व्याजसंधिं निबद्धवान् ।
मिषात्कुतोप्यगात्तिर्यक्स्थितं संतारमूलकम् ॥ २९३८ ॥

तस्मिंस्तत्र स्थिते दूरात्कुतस्त्यामपि पूत्कृतिम् ।
श्रुत्वा भोजोवदत्सायं किमपि व्याकुलीभवन् ॥ २९३९ ॥
निजैर्विहस्यमानोपि त्रासात्तस्मादहेतुकात् ।
व्यरंसीत्संभ्रमान्नासौ चक्रे सज्जांस्तु वाजिनः ॥ २९४० ॥
त्रस्तोलंकारचक्रोथ दशग्राम्यग्रतो द्रुतम् ।
क राजपुत्र इत्येवं कथयित्वा पलायितः ॥ २९४१ ॥
उदतिष्ठत्ततो ग्राममध्यात्तूर्यध्वनिर्महान् ।
आस्कन्दावेदकः सेनानिनादश्च क्षपामुखे ॥ २९४२ ॥
अलक्षितो ध्वान्तमध्ये भेजे भोजः पलायनम् ।
श्वःकर्तव्येष्वलंकारचक्रो युद्धाय संदधे ॥ २९४३ ॥
दत्तो द्वाराधिपेनाग्निर्गिरिवर्त्म प्रकाशयन् ।
ध्वान्तध्वस्तात्मनां तेषां तदाभूदुपकारकः ॥ २९४४ ॥
द्वाराधिपस्य क्षाम्यन्तः संधिं भोजप्रतीक्षया ।
श्रुत्वा तमद्य वृत्तान्तं भङ्गं ते डामरा ययुः ॥ २९४५ ॥
असंत्यजन्नपत्यादिबन्धं धीरोचलाश्रयात् ।
आर्जि स भोजोलंकारचक्रेणामङ्गलावहम् ॥ २९४६ ॥
.... ।
भोजस्तत्राप्यभूत्तर्षान्नाहारादिसुखान्वितः ॥ २९४७ ॥
बाणाग्निजस्त्रिपुरनिर्दहने प्रतापः
पाथोनिधेः प्रमथने वडवाग्निजन्मा ।
आसाद्य मन्दरनगेन समागमं हि
न कापि पन्नगपतेः सुखसख्यमासीत् ॥ २९४८ ॥
क्षुत्पिपासाश्रमं हन्तुं प्रातः स्वविषयावनौ ।
अलंकारात्मजैर्भूयो बन्द्धुं भोजोभ्यलष्यत ॥ २९४९ ॥

पितुर्मतेन बुद्ध्या वा स्वया तत्तद्विधित्सतः ।
सोसिसंधाय निर्यातः प्रापाथ विषयान्तरम् ॥ २९५० ॥
ततो बलहरेणैव कृत्यं निश्चित्य कार्यवित् ।
अनास्थोन्यलवन्येषु दिन्नाग्रामं पुनर्ययौ ॥ २९५१ ॥
द्वाराधिपोहितोद्वारधीरोप्यत्रान्तरे क्षमः ।
चक्षूरोगेण भग्नाभियोगोकस्माद्व्यधीयत ॥ २९५२ ॥
भोजाय दातुमैच्छद्यो डामरस्ते सुते ददौ ।
पर्माण्डये गुल्हणाय राजजाय च निर्जितः ॥ २९५३ ॥
रोगोच्चण्डतया दण्डप्रयोगावसरे कृते ।
तत्र साम प्रयोज्यैव द्वारेशो विवशोविशत् ॥ २९५४ ॥
अभियोगक्षणे तस्मिन्ययौ भारसहः क्षयम् ।
दुर्नामकामयक्षामः षष्ठचन्द्रोपि गर्गजः ॥ २९५५ ॥
तत्रामयाविन्येवात्तोद्रेकौ तमनुजं निजम् ।
चक्राते वसुधां दुःस्थामास्कन्दाद्यैरुपद्रवैः ॥ २९५६ ॥
त्रिल्लकः प्रबलैरन्यैः सहाभेदं प्रवर्धयन् ।
नाग्रहीद्विग्रहैकाग्रः सान्त्वनामपि भूपतेः ॥ २९५७ ॥
षष्ठे निष्ठां गते रोगभग्ने द्वारपतावपि ।
नियुक्तः क्ष्माभुजा धन्यो निरगात्तारमूलकम् ॥ २९५८ ॥
भोजश्च्युतोमुतोन्येषां बलिनां गोचरे पतेत् ।
प्राप्तप्रतिष्ठो निस्तीर्णो देशाद्वासाध्यतां व्रजेत् ॥ २९५९ ॥
इति संचिन्त्य सामाद्यैरुपायैस्तं जिघृक्षुणा ।
क्ष्माभुजा मर्मसंरम्भो विदधे सोभियोगभाक् ॥ २९६० ॥
युग्मम् ॥
अज्ञातोदर्कवैषम्या दुर्नीतिः सा महीभुजाम् ।
व्यावृत्त्याबाधत च्छिन्नपुच्छाकृष्टेव पन्नगी ॥ २९६१ ॥

बलिनं राजवदनं नृपं चावेत्य निर्बलम् ।
आभ्यन्तराश्च बाह्याश्च विक्रियां यत्क्रमाययुः ॥ २९६२ ॥
छिद्रान्तराणि सुलभानि सदैव हन्त
पातालरन्ध्रसरणेरिव दण्डनीतेः ।
यह्वीभवत्प्रसरमन्तरसंप्रविष्टो
याल्यप्रतर्क्यनियमात्पतनं भजेद्वा ॥ २९६३ ॥
भोगत्यागोर्जितो राज्ञा क्षीणार्थोसौ व्रजेदितः ।
उक्त्वेत्यमुं बलहरस्तस्य वृत्तिमकारयत् ॥ २९६४ ॥
तां लब्धप्रसरां मायां राजपक्षे विलोक्य सः ।
युक्त्यन्तराणि संलेभे प्रयोक्तुं नीतिकौशलात् ॥ २९६५ ॥
संधिं पदे पदे बद्ध्वा सार्धं बलहरादिभिः ।
कुर्वन्गतागतं धन्यो जनस्यावाप हास्यताम् ॥ २९६६ ॥
शश्वद्विवर्तमानस्य राजकार्यस्य नावधिम् ।
अरघट्टघटीयन्त्रगुणस्येवाससाद सः ॥ २९६७ ॥
तस्य चक्र इवोत्क्रान्ते कर्तव्ये तैक्ष्ण्यभागपि ।
भेत्तुं प्ररोढुं वाप्यासीन्नयो बाण इवाक्षमः ॥ २९६८ ॥
नीतराजद्वयोव्यग्रः शेषस्यैकस्य विग्रहे ।
चतुरङ्ग इव क्रीडन्विवशोभूद्विशांपतिः ॥ २९६९ ॥
बद्धलक्ष्यः प्रदानार्थं ततश्च छद्मना परान् ।
भञ्जतो वाजिपत्त्यादि नाप्यासीन्नाप्यजीगणत् ॥ २९७० ॥
दस्युपूग्यतसङ्गेषु शीतापायप्रतीक्षिषु ।
नागाद्बलहरः स्वेषामुन्मूलनमशङ्कत ॥ २९७१ ॥
सामर्थ्याशिथिलामित्रो[1] भावे सूत्रितविप्रिये ।
तस्मिन्धावति धन्ये च शश्वत्तोवेपताकुलः ॥ २९७२ ॥

---

1 मित्रभावे इति स्यात् ।

संमन्त्र्य सार्धं भोजेन धन्यं समदिशत्ततः ।
वद्धार्पयत नागं मे भोजं दास्यामि वस्ततः ॥ २९७३ ॥
भूरिकार्यकृतं स्वस्य वन्धनार्थावहं रिपोः ।
धन्यो व्यसनवैवश्याद्धियं नावुद्ध तस्य ताम् ॥ २९७४ ॥
पार्थिवाः स्वार्थसंसिद्धित्वराविरतसत्त्वया ।
धियाविशुद्धं यत्किंचित्कुर्वन्तीति न नूतनम् ॥ २९७५ ॥
काकुत्स्थोपि प्रियाप्रार्थी व्यग्रः सुग्रीवसंग्रहे ।
वीरोविधेयं स्वार्थान्ध्याद्वधं व्यधित वालिनः ॥ २९७६ ॥
संहृत्य सत्यनित्यत्वं राज्यगर्वाविशुद्धधीः ।
आचार्यं पाण्डवो राजा धर्मनिघ्नोप्यघातयत् ॥ २९७७ ॥
आ भिक्षुविग्रहान्नित्यद्रोग्धुर्नागस्य विग्रहः ।
स्वार्थापेक्षी तटस्थस्य तत्कालं न विगर्हितः ॥ २९७८ ॥
अगृहीत्वा तु भूभर्त्रा कंचिद्भोजार्पणे पणम् ।
सोवष्टम्भीत्यभूत्तस्मिन्मन्युर्मतिमतां मनाक् ॥ २९७९ ॥
यथा तत्कृत्यमायत्यां हितं जातं तथैव चेत् ।
विचार्याकारि राज्ञा तच्छेमुषीयममानुषी ॥ २९८० ॥
विभिन्न इव भोजस्तु नागं समदिशद्यथा ।
दित्सुर्बलहरं राज्ञे त्वदर्पणपणेन माम् ॥ २९८१ ॥
वन्धमश्रद्दधानोस्य राज्ञस्त्रासादसौ श्रयेत् ।
स विदन्नथ माध्यस्थ्यमिति तं हि तथावदत् ॥ २९८२ ॥
षष्टचन्द्रे गते निष्ठां जयचन्द्रेण पार्थिवः ।
संगृहीतेन तं नागं पार्श्वं प्रावेशयत्ततः ॥ २९८३ ॥
पक्षीकृतः क्ष्माभुजायं हन्यादस्मान्भयादिति ।
चलन्तमपि तं भोजस्तन्मन्त्रिणमरोधयत् ॥ २९८४ ॥

---

१ वद्धां इति स्यात् ।

तथेति जानन्नपि तं कृष्टोस्म्येतैरनीशताम् ।
यातः किमपि हन्तेति दूतैर्नागोप्यभाषत ॥ २९८५ ॥
नियतं नियतिस्रोतोगर्भे जन्तोर्निमज्जतः ।
कथ्यमानं तटस्थेन श्रोतुं न श्रवणौ[1] क्षमौ ॥ २९८६ ॥
नागे बद्धे तत्कुटुम्बैर्भीतैरेत्य समाश्रितः ।
मायाशाली बलहरो दुर्दर्शः[2] समपद्यत ॥ २९८७ ॥
भोजनिष्क्रयविक्रेयं तमादाय ययौ ततः ।
रिल्हणेन समं धन्यो धावन्बलहरान्तिकम् ॥ २९८८ ॥
सान्तर्हासो मोहयंस्तौ प्राङ्नागं दत्त मे ततः ।
भोजं दास्यामि व इति ब्रुवन्भ्रामयति स्म सः ॥ २९८९ ॥
बद्धमूलतया दूरं दुर्धर्षो योद्धुमागतम् ।
सर्वं तच्च तयोः सैन्यं निन्ये कृत्यविधेयताम् ॥ २९९० ॥
वर्षयुद्धापकर्षादि''''खिन्नौ तौ ततोभ्यधात् ।
इतोपसृतयोः कुर्यां युवयोर्मतमित्यसौ ॥ २९९१ ॥
एकप्रयाणान्तरिते स्थितयोः पथि चाकरोत् ।
कार्यान्तःपातवैवश्ये तयोर्मतिविमोहनम् ॥ २९९२ ॥
काचिद्बलहरस्यासीत्पर्याप्तिर्धैर्यसत्त्वयोः ।
निश्चोद्यायतने काले वीराणां विरलैव या ॥ २९९३ ॥
तथा ह्यारितमार्गाय साहसात्पार्श्वमीयुषे ।
द्रुह्यति स्म न धन्याय लोभाद्भोजाय नापि यः ॥ २९९४ ॥
मतिमोहेन नागं चेद्दद्युर्मे सचिवास्ततः ।
कुर्यां तं स्वपदेभ्यर्थ्य चकारेति च चेतसि ॥ २९९५ ॥
नागासांनिध्यलब्धर्द्धिदार्ढ्यार्थं गूढवैकृतः ।
भ्रातृव्योपातयन्नागं धन्याद्यैर्लोष्टकाभिधः ॥ २९९६ ॥

---

१ श्रवणे क्षमे इत्युचितम् । २ दुर्धर्षः इति स्यात् ।

सचिवैर्निहते नागे निर्हेत्वहितमोहितैः ।
दुर्मन्त्रितं नरपतेः स्वैः परैश्च व्यगर्ह्यत ॥ २९९७ ॥
स्वजातीयवधक्रोधाद्विरुद्धैः सर्वडामरैः ।
नागानुगैश्चाश्रितोभूत्ततो बलहरो बली ॥ २९९८ ॥
देहिनो व्यसनापातवैवश्याक्रमतोपथि ।
अकार्यं कुर्वतः कार्यं सिद्धः संसाधयेद्विधिः ॥ २९९९ ॥
उद्यद्दुःसहवित्ततानवतया बद्धावधाने मन-
स्युन्मार्गभ्रमणेवशस्य रभसाच्छ्वभ्रे परिभ्राम्यतः ।
अन्योपाहितकोशपृष्ठलुठनात्संदर्शिताङ्कक्षते-
र्जन्तोर्हन्त तनोति दुर्गतिशमं रम्यानुलोम्यो विधिः ॥३०००॥
तथा निरनुसंधानं नागं श्रीसचिवैर्हतम् ।
नाबुद्ध भोजः संजातत्रासस्त्वेवं व्यकल्पयत् ॥ ३००१ ॥
लब्धवर्णस्य नावर्णावहं कर्मेदमीशितुः ।
अलब्धपणबन्धस्य वाञ्छितास्यै विशङ्कयते ॥ ३००२ ॥
यश्च युद्धमिति व्यग्रं हर्षाद्दाद्यामवापि यः ।
भोजमन्यकरस्थोयमशक्यो ह्यन्यथा मम ॥ ३००३ ॥
उक्त्वेति मोहयन्धन्यमुख्या·········स्मि संदिशेत् ।
इति मां राजवदनः स्थितस्तन्नूनमन्यथा ॥ ३००४ ॥
युग्मम् ॥
आ भिक्षुविप्लवाद्द्रोहसुभिक्षस्यानुबन्धिनः ।
किं राजवदनोप्येष लोभात्संभाव्यते न भूः ॥ ३००५ ॥
अथाविशङ्किनस्त्रासव्युदासायास्य खाशकाः ।
रक्तार्द्रकृत्तिन्यस्ताङ्घ्रि कोशपानं प्रचक्रिरे ॥ ३००६ ॥
प्रादुष्कृतभियः क्षिप्तरक्षिणोमुष्य तिष्ठतः ।
विश्वासार्थं बलहरो विरलः पार्श्वमाययौ ॥ ३००७ ॥

अमात्यमतिजाड्येन नष्टे कृत्येथ कृत्यवित्।
स्वयमुत्तम्भने नीतः संरेभेसंभ्रमो नृपः॥ ३००८॥
चैत्रः पादपमण्डलस्य तटिनीतोयस्य वर्षागमः
सत्कारो गुणगौरवस्य नयनप्रेम्णोन्तिकासेवनम्।
ऐश्वर्यस्य महोद्यमो जयविधेर्गाढाविषादग्रहः
कर्तव्यस्य च सिंहदेवनृपतिर्म्लानौ न तत्त्वावहः॥३००९॥
प्रवाहेणेव कृत्यस्य हठेन हरतोन्तरे।
प्रातिलोम्यं श्रितवता पारं गन्तुं न पार्यते॥ ३०१०॥
अतो धूर्तो नृपो मुग्ध इति ज्ञातोरिभिर्मुधा।
मौग्ध्यं प्रदर्शयंस्तेषां यतते स्वाभिसंधये॥ ३०११॥
स हि यत्तत्प्रदानेन भजन्भोजान्तिकस्थितीन्।
तस्याविश्वासपात्रत्वं संत्रस्तस्याभितोनयत्॥ ३०१२॥
गन्धेन वासितोत्सङ्गाः कुरङ्गार्यङ्गजन्मना।
प्रज्वलन्त्यो विभाव्यन्ते तदिन्धोपि कवाटिभिः॥ ३०१३॥
नीडस्यान्तः सरन्ध्रस्य सर्वतोहिभयं स्पृशन्।
जाले द्वाराग्रबद्धे च निर्गमे पतनं विदन्॥ ३०१४॥
ताम्येद्यथा खगो भोजस्तथान्तःस्थेष्वविश्वसन्।
बहिर्भूपेन रुद्धाध्वा प्रस्थानेप्यभजद्भयम्॥ ३०१५॥
युग्मम्॥
तदा स दौःस्थ्यातिथितां प्राप्तः प्रैक्षत न क्षणम्।
मनोविनोदनं किंचित्कृत्यं लोकद्वयोचितम्॥ ३०१६॥

---

१ उत्तम्भनं नीतः इति स्यात्।

उग्राभिषङ्गमनुषङ्गि परस्य दुःखं
हन्ताश्लथं व्यथयति प्रसभार्द्रभावम् ।
बद्धः सरोजकुहरे विरहार्तनादै-
श्चक्राभिधस्य मधुपोधिकमेति दैन्यम् ॥ ३०१७ ॥
रणे पूर्णव्रणास्यानशोणितो लूनकुन्तलः ।
फेनोद्गार्याननः क्रन्दंस्तेनैकः प्रैक्ष्यत द्विजः ॥ ३०१८ ॥
स पृष्टो विप्लुतैर्नीतः सर्वस्वं विक्षतं तथा ।
स्वं डामरैर्निवेद्यैनं निनिन्द त्रातुमक्षमम् ॥ ३०१९ ॥
स्वदौःस्थ्यार्तमनास्तस्य दुःखेन व्यथितोन्वहम् ।
घट्टितार्द्रव्रण इव प्राह खेति स सान्त्वयन् ॥ ३०२० ॥
गर्हार्होसि न ते ब्रह्मन्योनुग्राह्योहमीदृशः ।
विषमे वर्तमानश्चेत्यथ सोपि तमब्रवीत् ॥ ३०२१ ॥
दुर्ग्रहेणामुना ब्रूहि कोर्थः पार्थिवपुत्र ते ।
सारासारविदो यूनः कुले जातस्य मानिनः ॥ ३०२२ ॥
प्राणान्संदेहमारोप्य प्रणम्य प्राकृताशयान् ।
पीडयित्वा विशः क्लेशैः कार्यं किमिव पश्यसि ॥ ३०२३ ॥
यश्च ते प्रतिभात्येव जेतव्यो विदितो न किम् ।
अग्निशौचः स सारङ्गः परशौर्याग्निमज्जने ॥ ३०२४ ॥
यत्र शस्त्रशलाकापि विकला तद्विधीयते ।
इन्दीवरदलद्रोण्या घटनं स्फाटिकाश्मनः ॥ ३०२५ ॥
पृथ्वीहरावतारादिप्रत्यनीकिजितः परे ।
के नामास्य न संघर्षे क्षुद्रप्राया दरिद्रति ॥ ३०२६ ॥
किं दृप्य एव वृद्धापि कृत्यं द्वैराज्यजीविनाम् ।
भृत्याशयाः फणिग्राहिगृहीता इव भोगिनः ॥ ३०२७ ॥

१ नीतसर्वस्वं इति स्यात् ।

जातैः क्ष्मावलयोद्वहे फणिकुलैर्धिग्भोगिडिम्भैर्मुधा
व्यालग्राहिविकासितस्य कुहरैर्ग्रामस्य हा गृह्यते ।
एतान्भिक्षयितुं न तु प्रथयितुं ते जीविकायै जन-
त्रासार्थं ननु कारयन्ति हि हतैर्निर्मज्जनोन्मज्जनम् ॥ ३०२८ ॥

इत्युक्तवन्तं तं सान्त्वयित्वा भोजो व्यसर्जयत् ।
तदेव चाशु व्याकोशविवेकः समपद्यत ॥ ३०२९ ॥

भव्यात्मत्वं प्रशममहिमोल्लासने हन्त हेतु-
र्भावानां तु ध्रुवमपरथा मार्दवं क्रूरता वा ।
स्पृष्टं पादैरमृतमहसः स्यात्कठोरं हिमांशो-
र्याति ग्रावाप्यहह रभसादार्द्रतां चन्द्रकान्तः ॥ ३०३० ॥

राजन्याभिजने जातोऽप्यलज्जत्वमशिक्षितः ।
सोन्तरं स्वस्य राज्ञश्च मुहुर्मह्वदचिन्तयत् ॥ ३०३१ ॥

गुणैः शौर्यनयत्यागसत्यसत्त्वादिभिः प्रभोः ।
पूर्वेप्युर्वीभुजः सर्वा क्षुद्राः स्पर्धासु के वयम् ॥ ३०३२ ॥

तस्य प्रभावदीप्तेपि समये क्षान्तिशीतला ।
शक्तिः क्षयजडत्वेपि मुग्धानां नो महोष्मता ॥ ३०३३ ॥

क्ष्वेडाग्नितापनिविडोरगसंगमेपि
तुङ्गस्य चन्दनतरोरपि शीतलत्वम् ।
काले हिमर्तुपरिपिञ्जरसंज्वरेपि
निम्नस्य कूपकुहरस्य महोष्मयोगः ॥ ३०३४ ॥

कुतोपि पर्ययात्कार्यं स्तुतं नृपममुं विना ।
प्राप्य कस्य पुनः प्राप्यमप्यशुद्ध्या न बाधितुम् ॥ ३०३५ ॥

---

१ तदैव इत्युचितम् । २ अतिशीतलत्वम् इत्युचितम् ।

अस्पृष्टं निर्झरवारि शुभ्रमचलैः स्वीयेन भूयः क्वचि-
ल्लभ्यं लभ्यमथाभ्रतः कलुषतादुष्टं प्रकृष्टं न तत् ।
निर्यन्निर्भरनिम्नगाम्बु नभसः प्राप्येत नित्यं दध-
त्प्रालेयत्वमुपेत्य शुद्धिमधिकां नाद्रेर्हिमाद्रेर्नगैः ॥ ३०३६ ॥
तदर्थमेव ग्रथितो योनर्थो ग्रथितात्मनः ।
स तेन स्वस्थतां नेतुमर्थितो न स्पृशेद्रुषम् ॥ ३०३७ ॥
ग्लोपाय योस्य दववह्निमदादमुष्मि-
न्स्वस्थे स तेन शिखिना ग्लपितः समीपम् ।
अभ्येति चन्दनतरोर्दववह्निदाह-
शान्त्यै यदि प्रियकृदेष न तस्य किं स्यात् ॥ ३०३८ ॥
समग्रो दुर्गतावर्हदपकर्तेव भूपतिम् ।
लोकनाथं तमुद्धर्तुं धीरं धन्यः पुनः पुनः ॥ ३०३९ ॥
राजप्रसादनोपायान्वेषी बलहरान्तिकम् ।
राजदूतमथायान्तमेकमेकं व्यलोकयत् ॥ ३०४० ॥
दरदेशं व्रजन्दृष्ट्वाक्प्राक्प्रज्ञातुमन्तिकम् ।
स नमन्तं तमानीय ततः स्मेर इवाब्रवीत् ॥ ३०४१ ॥
राज्ञः किमन्यसंधानैः संधिबन्धास्त्वसौ मया ।
प्राज्ञैर्हि भिषजा भोज्यमातुराय समर्प्यते ॥ ३०४२ ॥
तत्तस्याश्रद्दधानस्य नर्मस्मेरस्य जानतः ।
प्रत्ययोत्पादनं तैस्तैरालापैः किंचन व्यधात् ॥ ३०४३ ॥
निर्दम्भभाषितै रूढविस्रम्भः स कथान्तरे ।
अथाभिगम्य राजानं स्तुवन्भोजमभाषत ॥ ३०४४ ॥
राजपुत्राभिजातस्य पादच्छायास्य लभ्यते ।
स्वर्णाद्रेरिव कल्याणप्रकृतेः पुण्यभागिभिः ॥ ३०४५ ॥

अनुवृत्त्यातिमृद्ध्यापि तस्यापोह्यत वैकृतम् ।
ज्योत्स्नयेव शरद्रात्रावुपरितापौष्ण्यमम्भसः ॥ २०४६ ॥
अपि स्मरसि चारुत्वे[1] नियुक्तोऽसि महीभुजा ।
विशतस्ते दरद्देशमभूवं पुरतः पुरा ॥ २०४७ ॥
ततो निवृत्तो वृत्तान्तं मुख्यमाख्याय तावकम् ।
कालं क्षेप्तुं कथादैर्घ्यं नयन्मध्ये तमभ्यधाम् ॥ २०४८ ॥
क्षुत्तृडध्वक्लामश्रान्तान्देव तानवलोक्य माम् ।
निन्दतः स्वानुगान्भोजो निर्भर्त्स्यैवं तदाब्रवीत् ॥ २०४९ ॥
स दैवतमिवास्माकं कुलालंकरणं प्रभोः ।
वयं त्वसुकृतो यस्य नामुमः पादसेवनम् ॥ २०५० ॥
गण्याः पर्यन्तनिःसारास्तत्संबन्धादिमे वयम् ।
चन्दनभ्रान्तिकृत्काष्ठं यत्स्यात्तद्गन्धवासितम् ॥ २०५१ ॥
तच्छ्रुत्वैव दयार्द्रत्वं त्वयि यातः स लक्षितः ।
पृच्छन्पितेव किं गर्भरूपो वक्तीति मां पुनः ॥ २०५२ ॥
तन्निशम्यैव भोजस्य द्रवीभूतमभून्मनः ।
सोन्तर्बाष्पोप्यपश्यत्त्वं सान्त्वयन्तमिवाग्रतः ॥ २०५३ ॥
सुव्यक्तमात्रासंबोधमुग्धत्वेन विहीयते ।
तत्त्ववित्कारणज्ञानादन्तःकरणवेदनम् ॥ २०५४ ॥
अश्रद्दधानस्तामिच्छां भोजस्याकृच्छ्रवर्तिनः ।
प्रतिदूतीकृते तस्मिन्धन्यो न प्रत्ययं दधे ॥ २०५५ ॥
देविताभूद्यथा नागवृत्तान्तेन भवेत्तथा ।
महीभुजं मोहयितुं मायया दीव्यते मया ॥ २०५६ ॥

---

[1] चारत्वे इत्युचितम् ।

मा भूद्विश्लोयमित्येवमुक्त्वा बलहरं रहः ।
व्याजार्जवेन भोजस्तु संधिबन्धाय तत्वरे ॥ ३०५७ ॥
युग्मम् ॥

तत्कालयोग्यसांचिव्यश्चक्रिकाचतुरस्तथा ।
तेनाशु दैशिकापत्यमेको दूत्ये न्ययोज्यत ॥ ३०५८ ॥

स बालकतया नित्यस्वतन्त्रश्चक्रिकां स्वयम् ।
आचरेदिति नाशङ्कां भोजे बलहरोभजत् ॥ ३०५९ ॥

पार्थिवः प्रार्थितः संधिं दूतमार्तं प्रतीक्षते ।
प्रत्यागतेन तेनेति ततो भोजोभ्यधीयत ॥ ३०६० ॥

तत्रासन्निहितान्याप्तः स्त्रीत्वादप्रतिभामपि ।
धात्रीं नोनाभिधानां स्वां राज्ञोभ्यर्णे व्यसर्जयत् ॥३०६१॥

मृतेन पित्रा मात्रा च हीने तमनुयातया ।
मातृकृत्यं ययात्रासीच्छैशवे माननीयया ॥ ३०६२ ॥

पत्युः प्रीत्यै विसंधानध्वंसाकल्यादिकल्पनात् ।
सखीकृत्यं सपत्नीनां यया शान्तेर्ष्यया कृतम् ॥ ३०६३ ॥

ह्रासोल्लासो[1] हि कार्याणां योग्यकृत्यासनिश्चयात् ।
न यां सुक्षत्रियां क्ष्माभृत्संभ्रान्तां जातु वीक्षते ॥ ३०६४ ॥

श्वशुरेण प्रजाभिश्च कृतं राज्ञोभिषेचने ।
आशास्यं वा महादेवी पट्टबन्धं समादधे ॥ ३०६५ ॥

अपत्यप्रियताभोगलोभभर्तृप्रसादनैः ।
प्रेर्यमाणाप्यकार्येषु बुद्धिर्यस्या न धावति ॥ ३०६६ ॥

स्वत्वान्यत्र[2] च संधाने जाते भर्तुरभिन्नधीः ।
भाग्योदयेष्वनुत्सिक्ता या चाखण्डितसद्व्रता ॥ ३०६७ ॥

---

१ ह्रासोल्लासे इत्युचितम् । २ स्वस्यान्यस्य इति स्यात् ।

आबाल्याद्भावविद्भर्तुः कुसृत्यनुसृतौ न सा।
कार्यमध्यं विगाहेत मानाभिजनरक्षिणी ॥ ३०६८ ॥
इति कल्हणिकादेव्या माध्यस्थ्ये स धियं व्यधात्।
प्रस्थानपदयात्रां सा सीमन्ताप्रापणावधि ॥ ३०६९ ॥
कुलकम् ॥
गुप्त्यै लन्नकवित्तादिपरार्ध्यं मध्यपातिनम्।
पाथेयार्थे पृथुस्वर्णभाजि कोशादि चात्मनः ॥ ३०७० ॥
प्रापयामास किंचाष्टौ प्रकृष्टाभिजनोद्भवान्।
पालनार्थं राजपुत्रान्देवीवत्सर्वसंविदम् ॥ ३०७१ ॥
युग्मम् ॥
वाचकं[1] तद्गृहीत्वा तामागमत्पार्थिवेव सः।
धात्रीं स कारयन्धन्यो वद्धेच्छासिद्धिनिश्चयाम् ॥३०७२॥
विहितप्रत्ययस्तस्याः सद्यः स्यात्तु महीपतिः।
राजधर्मस्य च वसन्नासीद्दोलाकुलाशयः ॥ ३०७३ ॥
स हि दध्यौ निर्विरोधो वैराग्येणाथ मायया।
संकटान्मोचितव्यासौ यायात्कालेन विक्रियाम् ॥ ३०७४ ॥
अनिःशेषितजीमूतजालमाविर्भवन्नविः।
अनूनक्लेशशेषं च विवेको न स्फुरेच्चिरम् ॥ ३०७५ ॥
मुग्धान्निरनुसंधाननागबाधादवेल्य नः।
स्वस्थस्य[2] सिद्धये माया तेनेयं निरमायि वा ॥ ३०७६ ॥
लब्धलक्षेपरिक्षीणे शक्ते यूनि गणाश्रिते।
क्षत्रधर्मस्थिते नेदृग्विवेकः क्वापि लक्ष्यते ॥ ३०७७ ॥
अवल्लि कौङ्कुमं पुष्पमपुष्पं क्षीरिणः फलम्।
अकालपर्ययापेक्षं वैराग्यं वा महात्मनाम् ॥ ३०७८ ॥

१ वाचिकं इत्युचितम्। २ स्वार्थस्य इति स्यात्।

न त्याज्यो राजपुत्रोसावेवं मायानिधिर्यदि ।
एवं विवर्तश्चेत्तस्मिन्नदृष्टे किं दृशोः फलम् ॥ ३०७९ ॥
राज्ञी राजात्मजाश्चैते प्रतिष्ठाभङ्गशंसिनः ।
ऋजुप्रभावात्सुस्पष्टमन्यत्कार्यं न मन्यते ॥ ३०८० ॥
अटिलं कुटिलं स्पष्टं शरत्सर्वैर्न लक्ष्यते ।
कान्ताकुन्तलनिःस्यन्दी तोयबिन्दुरिवाक्रमः ॥ ३०८१ ॥
इति ध्यात्वा राजधर्मं सत्यप्रज्ञोचितं व्यधात् ।
धन्यरिल्हणयोः कार्ये श्रुतावन्यान्विसर्जयन् ॥ ३०८२ ॥
स्वस्यैवार्थस्य दार्ढ्याय साल्हणिस्त्वां दिदृक्षते ।
समागमायेत्युक्त्वाथ धन्यो दूतैरनीयत ॥ ३०८३ ॥
मा भैर्वीरेष संधित्सुः सैन्यादिति मितानुगः ।
अवर्तिष्ट तटिन्याः स द्वीपान्तस्तत्प्रतीक्षया ॥ ३०८४ ॥
सरित्सा जानुदघ्नाम्भा भूत्वा घर्मद्रुते हिमे ।
गगनालिङ्गिभिर्भीमा तरङ्गैः समपद्यत ॥ ३०८५ ॥
अवाप्तयैर्ष्ययालङ्घ्यभावं यान्त्यपि दन्तिनाम् ।
रुद्धः सिन्धावभूत्सोथ द्विषां रन्ध्रैषिणां वशे ॥ ३०८६ ॥
सिन्धोरुभयतस्तोयैर्व्याप्ततीरभुवोन्तरे ।
ते दिण्डीरोपमां प्रापुः पिण्डिताः पाण्डुवाससः ॥३०८७॥
खशकानां सहस्राणि भोजस्य पतिते बले ।
स्थितबन्ति निहन्तुं तं तथास्थितमचिन्तयत् ॥ ३०८८ ॥
दृग्भ्यां संभ्रमदीनाभ्यामघशान्त्यै स्पृशन्निव ।
कर्णौ सल्हणसूनुस्तान्संतर्ज्य वृजिनोब्रवीत् ॥ ३०८९ ॥
निर्दम्भमस्य विस्रम्भाद्याचतो विहिते विधेः ।
निरत्ययो निपातः स्यान्नियतं निरये पुनः ॥ ३०९० ॥

१ डिण्डीरोपमां इत्युचितम् । २ वधे इति स्यात् ।

हतेस्मिन्बहुभृत्यस्य न च शक्तिक्षयः प्रभोः ।
नैकपक्षक्षये तार्क्ष्यरंहः संहारमर्हति ॥ ३०९१ ॥
अपिवा वाच्यता राज्ञामेवं विस्रम्भबोधनात्[1] ।
तुल्यस्तुल्येन कर्तव्यं किमनुध्याय वध्यते ॥ ३०९२ ॥
यथायं वृत्तयेनन्यकर्मा रूपं[2] निषेवते ।
तथा ममापि यत्नोयं तत्सेवासादने यतः ॥ ३०९३ ॥
युक्तमित्यादि तेनोक्ता अपि निश्चलनिश्चयाः ।
ते न्यषिध्यन्त निर्बन्धात्प्रतिज्ञायात्मनो वधम् ॥ ३०९४ ॥
रात्रौ तथैवादारिद्र्याच्छिद्रं तद्रक्षितुं ततः ।
कारिताः कोशपानं ते तमर्थं सोपि बोधितः ॥ ३०९५ ॥
तेनावेदितनिर्व्याजतया धीरो महीपतिः ।
अनुध्यायाथ संदिग्धं संधिसिद्धिममुग्धधीः ॥ ३०९६ ॥
अज्ञातनिश्चयासिद्धेर्विनान्तःकरणं परैः ।
अथ प्रास्थापयद्देवीं सामात्यां तारमूलकम् ॥ ३०९७ ॥
राजधर्मविधेयत्वादवार्यक्रूर[3]शङ्किनी ।
प्रस्थानप्रार्थनां भर्तुः सा स्वीकृत्य ततोब्रवीत् ॥ ३०९८ ॥
असामान्येष्वमात्येषु कुसृत्यालोकनात्सकृत् ।
आर्यपुत्र विचार्योसि विस्रम्भः किं विरोधिनाम् ॥ ३०९९॥
यद्वा निर्मानुषोन्मेषां शेमुषीं त्वं विगाहितुम् ।
प्रथते नु कथंकारं मूर्तत्वं मर्त्यधर्मिणाम् ॥ ३१०० ॥
देहोपकरणत्वं ते प्राणैर्मम विचिन्त्यते ।
सतीधर्मस्तु सहते राजधर्मस्य नोचितम् ॥ ३१०१ ॥
व्यञ्जितास्य सदाचारं कलिकुल्यं द्विषि त्वयि ।
प्रारब्धो देव भोजेन हिमाद्रौ हिमविक्रयः ॥ ३१०२ ॥

---

१ बन्धनात् इति स्यात् । २ भूपं इति स्यात् । ३ क्रौर्य इति स्यात् ।

न गृह्णाति शमं वेत्ति स्वस्यान्यस्य न चान्तरम् ।
निर्व्यूढमददोषोद्य प्रायेण प्राकृतो जनः ॥ ३१०३ ॥
पुत्रमन्त्र्यविरोधादिबुद्ध्याशुद्ध्या प्रधावति ।
साध्वाचारोपि भूपालः क्रुध्यन्विस्रब्धबाधने ॥ ३१०४ ॥
समयालङ्घनामोघगिरा देवेन पीयते ।
लोकत्रयैकपात्रेस्मिन्यशो नूनं मया सह ॥ ३१०५ ॥
त्रातव्यसंक्षयोपेक्ष्यप्राणायास्त्वन्यदाशयः ।
ममैवास्वादयन्त्यादादात्मंभरिपुरास्थितिः ॥ ३१०६ ॥
इत्युक्त्वा विरतां सत्यसंधः साध्वीं धरापतिः ।
शान्तशङ्कामकृत्वा तां मातामन्त्र्यान्ययोजयत् ॥ ३१०७ ॥
भङ्गं सर्वानयं त्रातुं प्रयोक्तुं वेदनं नृपः ।
संरम्भे किमयं ध्यायत्यन्तः सर्वोप्यचिन्तयत् ॥ ३१०८ ॥
उपायेषु प्रयुक्तेषु देवीसंप्रेषणावधि ।
नान्यदस्य प्रयोक्तव्यं यदवाशिष्यत क्वचित् ॥ ३१०९ ॥
सपक्षभेदाद्भूभर्तुः सबलत्वाबलत्वयोः ।
परीक्षकत्वाद्ये केचिन्माध्यस्थ्येनावसन्कचित् ॥ ३११० ॥
तेप्यल्पे वा महान्तो वा क्षीणदाक्षिण्यशृङ्खलाः ।
भोजगृह्यैः सहावध्नन्कन्थां सर्वेपि डामराः ॥ ३१११ ॥
ते ह्यच्छिन्नतटस्थत्वाद्वैराज्येस्माभिरीदृशः ।
भोजः संजात इत्याशु माध्यस्थ्यं परिजह्रिरे ॥ ३११२ ॥
त्रिल्लको भोजसविधं तनूजं प्राहिणोद्द्रुतम् ।
प्रावेशयच्छ्रमालां च चतुष्कं पुष्कलैर्बलैः ॥ ३११३ ॥
ये भिक्षुविप्लवेप्यासत्राजदाक्षिण्यरक्षिणः ।
विरोधिसविधं प्रापुस्तेपि नीलाश्वडामराः ॥ ३११४ ॥

लहराद्देवसरसाद्धोलाडातश्च डामराः ।
त्रयो नीलाश्वतश्चैका डामरी पर्यशिष्यत ॥ ३११५ ॥
न व्यरंसीच्छिमं तत्तल्लवन्ये साल्हणेर्बले ।
पतत्प्रावृट्प्रमत्तौघघोषोम्भोधाविवोद्धतः ॥ ३११६ ॥
भोजस्तु देवीमायान्तीं श्रुत्वा बलहरस्ततः ।
ध्रुवं संधित्सया बद्ध इति सुव्यक्तमभ्यधात् ॥ ३११७ ॥
एतावन्ति दिनान्यासीत्पुंसो भ्रमयिता पुमान् ।
संबन्धिनीनां माध्यस्थ्ये स्वकुल्यात्कोन्यथा भवेत् ॥३११८॥
कुलचूडामणिः प्रेम्णा स यत्रैवं प्रवर्तते ।
किं स्यादगण्यप्रायाणां कार्कश्यं तत्र मादृशाम् ॥ ३११९ ॥
यच्च मायामिमां ब्रूथ तत्तथास्त्वस्मि वञ्चितः ।
विश्वास्यैव भविष्यामि नाकीर्तीनां निकेतनम् ॥ ३१२० ॥
मा च भूद्विजयाशा वः समेता निखिला इति ।
अद्राक्ष्म चेदृशां व्यूहामवरुध्याम वोन्नतेः ॥ ३१२१ ॥
युक्तियुक्तमिदं चान्यच्चोक्तवान्बहु निश्चयात् ।
नाशक्यतान्यथा कर्तुं भोजो बलहरादिभिः ॥ ३१२२ ॥
द्वित्राहान्तरितेमित्रप्रमाथेपरथा कथम् ।
फलकालेस्मि संवृत्त इति तं चावदन्नृपाः ॥ ३१२३ ॥
तारमूलस्थिते राज्ञि ससैन्यौ धन्यरिल्हणौ ।
राजपुत्रैः सह ततः पाञ्चिग्राममवापतुः ॥ ३१२४ ॥
प्रातावबेल्य तौ नद्यास्तीरेवाचि कृतस्थिती ।
परस्मिन्कूलगहने भोजोप्येतावुपाविशत् ॥ ३१२५ ॥
अश्रान्तं विशतो दिङ्मुखेभ्यस्तत्कटकं भटान् ।
पश्यन्तः केपि संधिं न श्रद्दधुर्नृपतेर्बले ॥ ३१२६ ॥

हठप्रविष्टान्निर्यातुमक्षमानल्पसैनिकान् ।
धन्यादीन्राजवदनो हन्तुं शश्वदचिन्तयत् ॥ ३१२७ ॥
छित्त्वा सुय्यपुरात्सेतुं राज्ञः सैन्यं जिघांसवः ।
महापद्मसरोनौषु निभृतं केचनावसन् ॥ ३१२८ ॥
अन्ये तत्साहसोदन्तान्वेषिणः पतनोन्मुखाः ।
स्वैः स्वैर्मार्गैस्तत्र तत्र तस्थुर्भूभृदसंमताः ॥ ३१२९ ॥
आस्कन्दं भाङ्गिलेयाद्याः पुरे शंकरवर्मणः ।
शमालाक्षितिकावासि डामराः समचिन्तयन् ॥ ३१३० ॥
प्राप्यं महासरित्कूलं त्रिल्लकाद्यैरगण्यत ।
नीलाश्वडामरैर्वीशा कार्या च नगरान्तरे ॥ ३१३१ ॥
किमन्यद्राजगृह्याणां समं सर्वे जिघांसवः ।
कारण्डवानां तोयान्तर्वेष्टितानामिवाभवन् ॥ ३१३२ ॥
संदिग्धशिक्षितं कार्यं सर्वतः समतां तदा ।
प्राप वृद्धेरवग्राहग्रहयोगान्तरस्थितेः ॥ ३१३३ ॥
पदे पदे राजचमूपथायोत्थानमिच्छतः ।
च्छिन्दन्बलहरस्येच्छां भोजो व्यग्रत्वमग्रहीत् ॥ ३१३४ ॥
क्षणे क्षणे विसंधानध्यायिना तेन कश्चन ।
बाध्यमानस्वान्तरायः संविधासु व्यचीर्यत ॥ ३१३५ ॥
घटनामुद्ययौ यो यो विरोधः कटकद्वयात् ।
सत्त्वैकाग्रः स्वयं भोजस्तं तं त्वरितमच्छिनत् ॥ ३१३६ ॥
दूत्ये च कल्पकत्वे वा ये[1]वन्राजरञ्जकाः ।
भयेन प्रययुस्ते यद्वैकल्यं कार्यसंकटे ॥ ३१३७ ॥
कर्णे तत्कथयन्ति दुन्दुभिरवै राष्ट्रे यदुद्घोषितं
तन्नप्राज्ञतया वदन्ति करुणं यस्मान्नपावान्भवेत् ।

१ येभवन् इति स्यात् ।

श्लाघन्ते तदुदीर्यते यदरिणाप्युग्रेण मर्मान्तकृ-
द्ये केचिन्ननु शाठ्यमौग्ध्यनिधयस्ते भूभृतो रञ्जकाः ॥३१३८॥
भाण्डस्ताण्डवमण्डपे कटुकथावीचीषु कन्थाकवि-
र्गोष्ठ्श्वा स्वगृहाङ्गने शिखरिभूगर्भे खटाकुः स्फुटम् ।
पिण्डीशूरतया विटश्च पटुतां भूभृद्गृहे गाहते
गच्छन्ति ह्रदकृष्टकच्छपतुलां चित्रं ततोन्यत्र ते ॥ ३१३९॥
शूरोद्रेकविपर्यासाच्छान्तोष्मा क्ष्माभृतस्ततः ।
वासरः शरणीचक्रे तुङ्गस्योत्तुङ्गमञ्जसा ॥ ३१४० ॥
भानुर्दत्तपदोनूरोर्भ्रातुर्गोवलयान्तरे ।
क्ष्माभृच्छिरोर्पितकरो रक्तमण्डलतां दधे ॥ ३१४१ ॥
अहस्त्रियामामुखयोरपि मध्यस्थया दधे ।
संध्यया वन्दनीयत्वं जनस्य व्यञ्जिताञ्जलेः ॥ ३१४२ ॥
कवाटदन्तैर्विस्फोटाश्चन्द्रकान्तैः शिरोद्गमः ।
श्वयथुः पयसां पत्या दधे राज्युदयोन्मुखे ॥ ३१४३ ॥
सदैन्येष्वरविन्देषु हीनद्वन्द्वोपजीवनैः ।
कवाटिनां कटेष्वेव षट्पदैर्घटितं पदम् ॥ ३१४४ ॥
अदृष्टकार्यपर्यन्तास्ततस्ते विषमस्थिताः ।
सरित्तटे सकटकाः पर्यतप्यन्त मन्त्रिणः ॥ ३१४५ ॥
न किंचित्प्रत्यभा···त्स्वं लघु भ्रान्तं च जानताम् ।
ओघेन ह्रियमाणानामिवैषामवलम्बनम् ॥ ३१४६ ॥
तीरे परस्मिन्सरितो वसन्बलहरः पुनः ।
रुद्धः कन्दलितास्कन्दो बुद्धिः साल्हणिनासकृत् ॥३१४७॥
कार्यातिपातादायातं मन्त्रिणां तन्मितं बलम् ।
तस्य प्रवर्धमानस्य सुखोच्छेदं बभूव यत् ॥ ३१४८ ॥

१ स्कन्दबुद्धिः इत्युचितम् ।

वितस्तासिन्धुसंभेदयात्रायां नगरे यथा ।
तथा तथापतद्रात्रौ लोकः श्रान्तो व्यवर्तत ॥ ३१४९ ॥
लेखैर्डामरसंहारखण्डनाय विसर्जितैः ।
सान्तरैर्ग्रथिताबाह्यैर्नानाग्रै राजबीजिनः ॥ ३१५० ॥
शाठ्यान्वितैरनुसरैस्तुमुलोत्पादनैरपि ।
धीरो धैर्यान्निश्चयाद्वा स्वैः स कष्टुं न पारितः ॥ ३१५१ ॥
सामन्तानामागतानामविस्रम्भादसंभ्रमम् ।
न्यकृतोयं निपत्याशु कुर्यादत्याहितं रुषा ॥ ३१५२ ॥
कृते च कदनोंकारेनेन सर्वं समुन्मिषेत् ।
द्विजानामिव दस्यूनां समूहस्तेन सर्वतः ॥ ३१५३ ॥
इति निर्ध्याय दुभुक्षुरिव भोजः क्षपात्यये ।
कुर्मः साहसमित्युक्त्वा निन्ये वलहरं समम् ॥ ३१५४ ॥
तिलकम् ॥

तेषां तदर्थायातानां सामन्तानामभोजने ।
दाक्षिण्यादिति नाभोजि तेनाप्यभिजनस्पृशा ॥ ३१५५ ॥
तथा स मत्या वैमत्यं तमज्ञात्वा तु मन्त्रिणः ।
निष्प्रत्ययास्तेन जातममन्यन्त नयात्ययम् ॥ ३१५६ ॥
पक्षिपक्षस्फुटास्फालशफरस्फुरितेष्वथात् ।
तेषामासविधास्कन्दं प्रधावदहितभ्रमम् ॥ ३१५७ ॥
कूले परस्मिन्कुलिन्याः स्वाभिसंधाननिर्वृतैः ।
समभाव्यत तैर्नान्यो रथाङ्गेभ्योभिषङ्गभाक् ॥ ३१५८ ॥
मरुत्काकुत्स्थदूतस्य कपेस्तीर्णाम्बुधेः पिता ।
ततान तेषां दूतानां सरित्पारगतौ बलम् ॥ ३१५९ ॥
कीर्णकर्णज्वरांश्चारीन्पीत्कृतैस्तीरभूरुहाम् ।
आश्रित्योच्चिद्रकेणेत्थं निन्युस्ते तां निशीथिनीम् ॥ ३१६०॥

क्षपान्ते क्ष्माधरोत्तंसहेमतामरसभ्रमम्।
उद्गच्छतो रवेर्याबच्चिच्छिदुर्न करच्छटाः ॥ ३१६१ ॥
चक्राह्वविरहालोकसशोकानामिवागलत्।
कुड्मलाक्षिपुटाद्यावन्नैशं नाम्भश्च वीरुधाम् ॥ ३१६२ ॥
मितपत्तियुतस्तावत्तरुकच्छाद्विनिर्गतः।
स बीरस्त्वरयन्युद्धवाहान्मूर्ध्न्यङ्घ्रिणा स्पृशन् ॥ ३१६३ ॥
रोद्धुकामाण्डामरीयान्वीरान्दृष्टैर्विलोकितैः।
सर्वतो धावतः कुर्वन्योधान्प्रतिहतौजसः ॥ ३१६४ ॥
पारश्वधी चारुवेषो युवा संमुखमापतन्।
युग्याधिरूढस्तैः प्रैक्षि संप्राप्तः सरितस्तटम् ॥ ३१६५ ॥
कुलकम् ॥

अदृष्टपूर्वं तं दृष्ट्वा श्रीखण्डोल्लिखितालकम्।
कुङ्कुमालेपिनं चैते भोजोयमिति मेनिरे ॥ ३१६६ ॥
अतिवाह्य निशां राजवदनं तं विमोहयन्।
प्रातश्च तरसामन्त्र्य स तथा संमुखो ह्यभूत् ॥ ३१६७ ॥
प्रविष्टयुग्यं तोयान्तः पाराद्धावितवाजिनः।
धन्यादयस्तमभ्येत्य मुदिताः पर्यवारयन् ॥ ३१६८ ॥
उदभूत्तुमुलः शब्दस्ततः कटकयोर्द्वयोः।
एकत्राक्रान्तिमुखरः परत्रानन्दनिर्भरः ॥ ३१६९ ॥
नादमाकर्ण्य संग्रामबुद्ध्या दिग्भ्यः प्रधावितैः।
तं परैर्मिलितं वीक्ष्य मूर्ध्न्यताड्यत डामरैः ॥ ३१७० ॥
तस्याभिनन्दनालापप्रमुखा प्रक्रियाभवत्।
अदैन्यंशुद्धधन्यादिष्वनुज्झितनिजक्रमा ॥ ३१७१ ॥

१ अदैन्यशुद्धा इति स्यात्।

प्लवमानं मनोहर्षं वेगात्संस्तभ्य सर्वतः ।
अथेत्थं स्तुवता तत्तत्स धन्येनाभ्यधीयत ॥ ३१७२ ॥
राजपुत्र पवित्रेयं पृथिवी स्थैर्यशालिना ।
त्वया धाम्ना सुमनसां मेरुणा वा महीभृता ॥ ३१७३ ॥
गर्वाञ्जयति सर्वासां निर्विकारतया वसन् ।
विक्रियोपहतं गौस्ते क्षीरं तं क्षीरवारिधेः ॥ ३१७४ ॥
कस्य पुंस्कोकिलस्येव त्वां विनाधममध्यतः ।
निर्गत्य निजकुल्यानां सिद्धं मध्यावगाहनम् ॥ ३१७५ ॥
सदाचारस्य भवता प्रथमं प्रहते पथि ।
न तच्चित्रं संचरामश्चरमं चेत्ततोधिकम् ॥ ३१७६ ॥
इत्यादि प्रस्तुतालापदत्तोल्लापोधिरोह्य सः ।
जयोत्तरङ्गं तुरगं स्तुवद्भिस्तैरनीयत ॥ ३१७७ ॥
लवन्याः कतिचित्क्रोधाद्विक्रोशन्तस्तदा ययुः ।
स्वकुल्यैर्नीयमानं तं काका इव पिकान्तिकम् ॥ ३१७८ ॥
स एवमेकविंशेब्दे ज्येष्ठस्य दशमेहनि ।
त्रयस्त्रिंशद्वर्षदेश्यः समगृह्यत भूभुजा ॥ ३१७९ ॥
राज्ञी कृतप्रणामं तं प्रियं पुत्रमिवागतम् ।
अभ्यनन्दच्छ्रान्तभृत्यमस्याहारमकल्पयत् ॥ ३१८० ॥
इन्दुवंशाविसंवादिगुणग्राममवेक्ष्य तम् ।
प्रागदृष्टवती मेने वञ्चिते सा विलोचने ॥ ३१८१ ॥
गुणैरशाठ्यदाक्षिण्यमाधुर्याद्यैरकृत्रिमैः ।
तस्याविशदशीलं स क्षमापतिरमन्यत ॥ ३१८२ ॥
मुखरागं मनोवृत्तेर्द्वारोद्वल्यं गृहश्रियः ।
भर्तुस्वभावस्याचारो योषितामनुमापकः ॥ ३१८३ ॥

---

१ मुखरागो इति स्यात् ।

दिनक्षयव्यञ्जिताध्वक्रमं प्रस्थातुमुत्सुकम्।
राज्ञोभ्यर्णं विशेल्येनं दाक्षिण्यात्कोपि नाब्रवीत्॥ ३१८४॥
कथंचिद्रुद्धमाध्यस्थ्यवैमल्यैः सचिवैरथ।
स त्वादिश्युर्नरपतिरशान्तेभ्योभ्यधीयत॥ ३१८५॥
राज्ञोभ्यर्णं विशेत्युक्तेरुपोद्घातोपमं वचः।
तत्तस्य श्रोत्रशष्कुल्यां तदा शङ्कुक्रियां व्यधात्॥ ३१८६॥
चिरात्ताडितमर्मेव समाश्वास्यैक्षताथ सः।
मध्यस्थानां स्थितं स्थैर्यं दाक्षिण्यादोष्ठयोः परम्॥३१८७॥
प्राणान्मुमुक्षोस्तैरूक्षभाषणात्तस्य सान्त्वनैः।
मन्दत्वं विक्रियां निन्युर्विनयानतमौलयः॥ ३१८८॥
आचारं चैनमक्लिन्धमपि न्याय्यं वचस्विनम्।
न कोपि प्रतिवाक्येन शक्यं जेतुममन्यत॥ ३१८९॥
अथ स्वान्तस्थितस्वामिवैवश्यं दर्शयन्निव।
दशनांशुवनैर्धन्यो वीरः स्निग्धमभाषत॥ ३१९०॥
पद्धती राजधर्माणां सदाचारे स्थितां[1] च ते।
जानतोपि कथं मोहः क्रमायातेषु वस्तुषु॥ ३१९१॥
किं संधिः सोभिधीयेत यत्र संधेयदर्शनम्।
अकृत्वा गम्यत इति प्राज्ञो कथमजीगणः॥ ३१९२॥
अनद्यतनभूभर्तृसुलभे[2] भूभुजां तव।
ज्ञात्वा सत्त्वोज्ज्वलं ज्ञातिधर्मजातप्रवर्तनम्॥ ३१९३॥
नास्य दम्भसयत्नम्भः प्रीतिस्थैर्यसलोकयः।
आदरादर्शवैषद्ये निःश्वासस्यापि काः श्रियः॥ ३१९४॥
अस्योपजीवनाद्या श्रीः साम्राज्यासादनाच्च सैः[3]।
प्रकाशो बिम्बितो योर्कादीपात्स्याज्ज्वलतः स किम्॥३१९५

१ स्थिति इति स्यात्। २ सुलभं इति स्यात्। ३ सा इत्युचितम्।

निर्वाणगोष्ठीनिष्ठत्वं शमिनामाश्रयेषु यत् ।
तत्पर्यन्तस्य राजर्षेर्जनान्वृन्दानुबन्धिनः ॥ ३१९६ ॥
एवं स्वगृहसंप्राप्यप्रायोनिःश्रेयसस्य ते ।
स्थानैः श्रियः समाप्याथ किं स्यादन्यैर्महीधरैः ॥ ३१९७ ॥
मुग्धा न केचन परे गणिताः फणिभ्यः
कालानुकूलनिजकुण्डजलत्यजो ये ।
श्लिष्यन्ति चन्दनतरूञ्शिशिरान्निदाघे
माघेष्वशीतमनघं विवरं विशन्ति ॥ ३१९८ ॥
प्राणोपकरणं राज्ञो राज्ञी राजात्मजाश्च ये ।
तद्धिते यदनौचित्यं तेषामौचित्यमेव तत् ॥ ३१९९ ॥
त्यक्तोष्मवैकृतं पाथ इव क्वथितशीतलम् ।
अनुतापेन ते कृत्यं भूयो वैरस्यमेष्यति ॥ ३२०० ॥
तथा समर्थासामर्थ्यान्न प्रत्याख्याय भारतीम् ।
कुण्ठशाख्यलवस्तस्थौ प्रस्थानार्थं स मन्थरः ॥ ३२०१ ॥
पथि संग्रथितस्तोत्रान्वास्तव्यान्वीक्ष्य सर्वतः ।
अजायताथ सैरूढकृत्यसाधुत्वदार्ढ्यधीः ॥ ३२०२ ॥
पदातिचरणक्षुण्णरेणुव्याजाददृश्यत ।
वसुंधरातलं बद्धसंधीव नभसा समम् ॥ ३२०३ ॥
दध्यौ विज्ञतरो भोजः कच्चित्संप्राप्नुयां नृपम् ।
कंचिदमुष्य विघ्न्येत दर्शनं विप्रलम्भकैः ॥ ३२०४ ॥
आराधयन्प्रभुं धाम्नि नान्तरान्तरितो विटैः ।
स्वामिनां क इवाप्नोति गुणाविष्करणक्षणम् ॥ ३२०५ ॥
शीतोपचारकरणाद्दयितो भवेय-
मौर्वार्दितस्य जलधेः प्रसृतं धियेति ।

१ कंचिन्नामुष्य इति स्यात् ।

स्रोतो हिमाद्रिपयसो विनिपात एव
ग्रासीकृतं तिमिमिराहतमेव तस्यात् ॥ ३२०६ ॥
इत्यादिचिन्तास्तैमित्यात्पुरक्षोभाद्यलक्षयन् ।
सैन्यस्य रुद्धाश्वतयावुद्धासन्नं नृपास्पदम् ॥ ३२०७ ॥
नातिप्रांशुं नातिकृशं सूर्यांशुश्यामलाननम् ।
सरोजकर्णिकागौरं शिथिलश्लथविग्रहम् ॥ ३२०८ ॥
ककुद्मत्ककुदोत्सेधिस्कन्धमायतवक्षसम् ।
श्मश्रुणानतिदीर्घेण व्यक्तगण्डगलोन्नतिम् ॥ ३२०९ ॥
उन्नसं पक्वबिम्बोष्ठं विस्तीर्णानुल्बणालिकम् ।
तिर्यग्विप्रेक्ष········धीरमन्थरगामिनम् ॥ ३२१० ॥
समाहितांशुकोष्णीषमौलिं श्रीखण्डवक्षसम् ।
सीमन्तस्थानचुम्बिन्या रेखया चन्द्रगौरया ॥ ३२११ ॥
अश्वावरूढं हर्म्यस्थसचिवैः[1] परिवारितम् ।
अनङ्गतुल्यमायान्तं तमवैक्षत पार्थिवम्[2] ॥ ३२१२ ॥
कुलकम् ॥

प्रीतिविस्फारितदृशा राज्ञा पृष्टस्ततः सभाम् ।
सोध्यारुरोह संबाधां कौतुकोत्कंधरैर्जनैः ॥ ३२१३ ॥
स्पृष्ट्वा पादौ निषण्णोग्रे नृपस्यानीय पाणिना ।
खड्गधेनुं पाणिबद्धामासनाग्रे समार्पयत् ॥ ३२१४ ॥
पाणिं सफणिवल्लीकं विवृताग्राङ्गुलिद्वयम् ।
ततोस्य चिबुकोपान्ते विन्यस्यन्पार्थिवोब्रवीत् ॥ ३२१५ ॥
न विगृह्य गृहीतोसि नाधुनापि न[3] बध्यसे ।
तदङ्ग कस्माद्ब्रूहीमः शस्त्रमेतत्त्वयार्पितम् ॥ ३२१६ ॥

---

१ हर्म्यस्थः इति स्यात्। २ पार्थिवः इति स्यात्। ३ निषध्यसे इति स्यात्।

व्यजिज्ञपत्स भूपालं देव शस्त्रस्य धारणम् ।
स्वामिसंरक्षणं स्वस्य परित्राणस्य कारणम् ॥ ३२१७ ॥
देवे निजप्रतापाग्निगुप्तसप्तसरित्पतौ ।
सेवावकाशो विरलः स्वशस्त्रस्यापि दृश्यते ॥ ३२१८ ॥
लोकान्तरेपि शरणं चरणाश्रयणं प्रभोः ।
तत्रात्र लोके किं कार्यं त्राणोपकरणैः परैः ॥ ३२१९ ॥
राजा जगाद तं सत्त्वस्पर्धाबन्धेधुना भवान् ।
निर्व्यूढकृत्यो वादीव कृत्यं नो वर्तते परम् ॥ ३२२० ॥
भोजो बभाषे दाक्षिण्यजननायाधुना प्रभोः ।
स्पृष्टादृते[1] मया किंचिन्नोपचारार्थमुच्यते ॥ ३२२१ ॥
किं ते न चिन्तितं दुष्टं किं किं न कृतमप्रियम् ।
यदसिद्धं न तद्यक्तिमगादित्यवधार्यताम् ॥ ३२२२ ॥
किं न मल्लान्वये कश्चित्कारणेष्वृदितो भवान् ।
विघ्नः स्यानुकूलं प्राग्यं वयं चर्मचक्षुषः ॥ ३२२३ ॥
यदा यदा देव वाञ्छामकार्ष्म भवदप्रिये ।
भूमिस्तदा तदा भूता पात्रं कम्पस्य भूयसः ॥ ३२२४ ॥
यावत्कवीनां निर्भाति प्रतिभानेन भास्वरः ।
देवाभवन्नः प्रत्यक्षः प्रतापस्तादृशस्तव ॥ ३२२५ ॥
न शेखरे न प्रदरे न दरेष्युज्झितो मया ।
प्रालेये[2] भूभृतः कुञ्जे संज्वरस्त्वत्प्रतापजः ॥ ३२२६ ॥
ततः प्रभृत्यवनतिप्रणयः शरणैषिणः ।
सिद्धः संध्यायि वन्ध्यत्वाद्देव दूरस्थितेन मे ॥ ३२२७ ॥
अथाभेदाभिलाषेण पापाद्यत्किल चेष्टितम् ।
स्फुरत्तामात्रकव्यक्त्यै न तु तद्विग्रहाग्रहात् ॥ ३२२८ ॥

१ दृष्टादृते इति स्यात् । २ प्रालेयभूभृतः इति स्यात् ।

त्वत्संबन्धादिमे दिक्षु प्रतीक्ष्याः क्ष्माभुजां वयम् ।
सङ्गाद्गङ्गाम्भसः काचकुम्भसंभावना भुवि ॥ ३२२९ ॥
अद्यापि द्योतते शाहेवाह्वयेन दिगन्तरे ।
तत्संतानभवोनन्तः समूहः क्षत्रजन्मनाम् ॥ ३२३० ॥
त्वय्यर्पिते पार्वतीयभूभृत्सङ्कैन्यदादिनः ।
कदन्नाशनदुर्भोगासुस्थैः खेदोन्मुखैरभूत् ॥ ३२३१ ॥
इतीदृशीभिः स्तुतिभिः प्रमाणमथवा प्रभुः ।
इत्युक्त्वा भूपतेर्मूर्ध्नां सोगृह्णाच्चरणौ पुनः ॥ ३२३२ ॥
प्रणामसंभ्रमस्रस्तोष्णीषशीर्षे ततो नृपः ।
तस्योत्थितस्य स्वशिरोवाससा समवस्त्रयत् ॥ ३२३३ ॥
स्वां तां च शर्खां तन्यस्तामुत्सङ्गे सान्त्वयन्व्यधात् ।
तस्यासंक्षोभगाम्भीर्यस्तमूचे च निषेधिनम् ॥ ३२३४ ॥
देत्तं मया बिभृहि वा त्वमेते पूजयाथ वा ।
न शस्त्रग्रहवैमुख्यं कार्यं मच्छासनं त्वया ॥ ३२३५ ॥
अवन्ध्यशासनो मानीत्यनुबध्नाति ते व्यधात् ।
शेस्त्रौ राजानुगत्यैव वन्दित्वा कामकालवित् ॥ ३२३६ ॥
ततो निर्यन्त्रणत्वस्य नर्मणः सान्त्वनस्य च ।
चिरसेवीव तत्कालं राज्ञो जायत भाजनम् ॥ ३२३७ ॥
अन्यत्प्रविष्टो धन्योथ स्वार्थामकथयत्कृती ।
कृतप्रणामो भूपाल त्वद्गुणाकर्णनं विना ॥ ३२३८ ॥
न प्राणा द्रविणं नाद्य गण्यं निर्विक्रिया पुनः ।
सत्क्रिया स्वामिनोप्यर्थे तस्मात्पार्थिव चिन्त्यताम्॥३२३९॥
तथापि कथ्यमानं तत्र स्यात्संभावनाभुवि ।
यदास्मिंश्चिन्त्यतेस्माभिरिति भूपोप्यभाषत ॥ ३२४० ॥

---

१ दत्ते इति स्यात् । २ शस्त्री इति स्यात् ।

क्षणमुच्चावचां चर्चां विरचय्य विशांपतिः ।
भोजेन सार्धं शुद्धान्तं रङ्गादेव्यास्ततो ययौ ॥ ३२४१ ॥
कृतप्रणामस्तां वीक्ष्य सौजन्यादिगुणोज्ज्वलाम् ।
स राजपारिजातं तं मेने कल्पलतायुतम् ॥ ३२४२ ॥
मान्योयं देवि सौजन्यज्ञातेयाभ्यामिहागतः ।
विशिष्यतेसौ पुत्रेषु क्ष्माभृद्योपेत्यभाषत ॥ ३२४३ ॥
सभाजनाय सौजन्यनिधिर्भोजान्वितस्ततः ।
उदूढकार्यभाराणां दाराणामप्यगाद्गृहान् ॥ ३२४४ ॥
अभाणीन्निपुणा राज्ञी भोजं राज्ञा सहागतम् ।
अधुनैव नृपस्याप्तः संवृत्तोसीति सस्मितम् ॥ ३२४५ ॥
लज्जास्मितमुखी पत्युः प्रणत्या स्वागतोक्तिषु ।
ददत्येवोत्तरं भोजं निर्दिशन्त्यप्यभाषत ॥ ३२४६ ॥
आर्यपुत्र न विस्मार्यं प्रत्याख्यातात्समन्त्रितम् ।
मानैकशरणस्यास्य ज्ञातिप्रीतिप्रवर्तनम् ॥ ३२४७ ॥
पूर्वोपकर्तृ सलिलं वृद्धावस्पृशतोन्वहम् ।
पद्मान्सुकुलपद्मानां युक्तं जेतुं भवादृशाम् ॥ ३२४८ ॥
कार्यकृच्छ्रेवसन्नानाममुष्यागमनं विना ।
सिध्येदौन्नत्यसंरक्षा नेह प्रत्यागमश्च नः ॥ ३२४९ ॥
उद्दीपे रक्षतस्तीरं शरीराश्रयिणी भवेत् ।
ध्रुवं वनस्पतेर्वीरुत्तन्निपातानुपातिनी ॥ ३२५० ॥
पतिगत्यनुगामित्वं प्राणानां परिचिन्तितम् ।
तथा कार्यं यथा न स्यात्त्रातव्यस्यान्यथात्मनः ॥ ३२५१ ॥
राजा जगाद तां देवि सर्वकर्तव्यसाक्षिणी ।
अन्यथा प्रतिपत्तिं मे त्वमप्यस्य न मन्यसे ॥ ३२५२ ॥

निगृहीतवतो दुष्टौ सुजिमल्लार्जुनावपि ।
निस्तापं मम नाद्यापि प्राप्तानुशयमाशयम् ॥ ३२५३ ॥
अथ राज्ञार्थितः स्थातुं परार्ध्ये धाम्नि सानुगः ।
भोजो नामन्यतान्यत्र राजधान्यां स्थिरां स्थितिम् ॥३२५४
विदूराश्रयनिर्गोप्तृभावाप्रचुरदर्शनैः ।
आराधनं धराभर्तुरसाध्यं ध्यातवान्हि सः ॥ ३२५५ ॥
रक्षितॄनग्रहीत्क्ष्मापान्स्थिरं च समकल्पयत् ।
अनयातां नृपं कार्यान सुराराधनागमे ॥ ३२५६ ॥
विज्ञाय भावं प्रीतेन राज्ञा दत्तं ततो गृहम् ।
सर्वोपकरणापूर्णं राजधान्यन्तरेभजत् ॥ ३२५७ ॥
राजापि ममतास्फीतप्रीतिभिः स्वैः परैस्तथा ।
उपासितस्तत्र रतिं चिराश्रित इवाययौ ॥ ३२५८ ॥
भोगवेलोचिताश्चर्यदर्शनादौ नृपोपि तम् ।
प्रियं पुत्रमिवास्मार्षीदूतैः पार्श्वं निनाय च ॥ ३२५९ ॥
जग्राह दक्षिणे पार्श्वे भुञ्जानं ज्ञातिगौरवात् ।
स्पर्शास्वादितभोज्यादिदानेनैव व्यसर्जयत् ॥ ३२६० ॥
अकृत्रिमं तथा स्नेहमुवाह जनको यथा ।
लडितं ज्ञातिवत्तस्मिंस्तद्बालापत्यकैः समम् ॥ ३२६१ ॥
तमेवालम्बत व्यक्तिं सोपि वृत्तिं यथा यथा ।
राजा सपरिबर्होपि विस्रम्भमविगर्हितम् ॥ ३२६२ ॥
आसन्नाभ्यन्तराभिन्ना ये द्वैधे तानदर्शयत् ।
राज्ञां विरक्तिं स्वस्यारिबाहुल्यं च व्यसर्जयत् ॥ ३२६३ ॥
अकृत्रिमात्समाधानात्कारणानां सभान्तरे ।
न प्रत्यभाज्जडो नापि धृष्टो नापि वक्रव्रतः ॥ ३२६४ ॥

प्रमादस्खलिते हीनातिरिक्तत्वे च भूपतेः ।
कार्ये नावदधे क्षुद्रः कवितेव महाकवेः ॥ ३२६५ ॥
न विक्रमकथासत्रदानाद्यैः स्वं व्यकत्थत ।
प्राग्वृत्तमन्तरा पृष्टः सोपस्कारं च नाभ्यधात् ॥ ३२६६ ॥
विचारकात्प्रभोः साम्यसकुल्यत्वादिचाटुभिः ।
धीराधृष्टैर्दृष्टिपातैरपुनर्भाषिणो व्यधात् ॥ ३२६७ ॥
तथा स्पृष्टोप्यनुत्तानाशयोभूदवगाहितुम् ।
न शेकुस्तं यथा जाल्मनर्मोर्वीत्पिशुनादयः ॥ ३२६८ ॥
क्षणेष्ववसितालोकक्षोभादिविशरारुषु ।
प्रायेणावसथं गच्छञ्छङ्कां कामपि नातनोत् ॥ ३२६९ ॥
यथा यथास्य विस्रम्भाद्भूपोभूच्छिथिलाग्रहः ।
तथा तथैव सिद्धोश्व इव नाधावदुद्धतम् ॥ ३२७० ॥
सदैवाग्रेसरोन्यत्र पश्चाद्रुद्धपदोभवत् ।
अनिषिद्धोपि शुद्धान्तमन्त्रागारावगाहने ॥ ३२७१ ॥
विज्ञप्त्यौपयिकावाप्तिप्रार्थन...दरत्स्वयम् ।
दूरीचक्रे परापेक्षां शश्वत्संशयिताशयः ॥ ३२७२ ॥
अनाप्तसमये तस्य न ययुः पथि रक्षिणः ।
न स्वप्नवृत्तमप्यासीदनावेद्यं महीभुजे ॥ ३२७३ ॥
मन्त्र्यन्तःपुरिकादीनां परस्परविगर्हणम् ।
नावर्णयद्विस्मृतिं च दुष्टस्वप्नमिवानयत् ॥ ३२७४ ॥
सचेतनोपि दुर्नर्मगोष्ठीष्वनुरणन्वचः ।
अवदत्स्फुरदप्यन्तर्विटानां नाम लाघवम् ॥ ३२७५ ॥
एवं शुद्धानुभावस्य तस्य कृत्स्नेन कृत्यवित् ।
पुत्रेभ्योप्यधिकां प्रीतिं सिह्लन्भेजे क्रमान्नृपः ॥ ३२७६ ॥

कलिकालमहीपालदुस्तरः सिंहभूभुजा।
सोयं गोत्रपरित्राणे नवः सेतुः प्रवर्तितः ॥ ३२७७ ॥
इत्थं विद्राविताशेषोपद्रवस्त्रिल्लकस्ततः।
अग्निप्रोषमपि स्वास्थ्यहेतुं भूभृदचिन्तयत् ॥ ३२७८ ॥
असौ हि निर्हिमोर्वीभृन्मार्गे काले पलायनम्।
शाठ्यं सत्त्वस्य दुःसाध्यं बद्धं ध्यायन्व्यलम्बत ॥ ३२७९ ॥
अतः सुमेधा यात्रायां यावत्क्षणमपैक्षत।
सज्जपालेनाविचारात्तावत्प्रारम्भि धावनम् ॥ ३२८० ॥
अल्पाधिष्ठानसुभटः स देवसरसोद्भवैः।
बहुभिः सहितः सैन्यैर्मार्ताण्डे विदधे पदम् ॥ ३२८१ ॥
निर्निरोधप्रवेशः स प्रदेशः परिपन्थिनाम्।
बाह्याश्च योधा निःसारा दर्पाच्चेति विवेद सः ॥ ३२८२ ॥
त्रिल्लकानुचरा युद्धमसंनिहितसायकाः।
तेन सार्धं विदधिरे न चार्हायन्त पौरुषम् ॥ ३२८३ ॥
निःसीमसैन्यसहितो लवन्योन्यत्र डामरे।
तत्र सर्वाभिसारेण धावतो युयुधे क्रुधा ॥ ३२८४ ॥
लुण्ठितद्रविणापूर्णास्ते देवसरसौकसः।
सर्वे ततः सज्जपालं विद्रुताः परिजह्रिरे ॥ ३२८५ ॥
द्विषत्संवर्तवर्षौघाः सर्वत्र त्रुटितेभवन्।
अधिष्ठाने भटा एव कुलशैला इवोद्धताः ॥ ३२८६ ॥
ते तीक्ष्णतीक्ष्णतरणौ सोढारातिरुपश्चिरम्।
बहूञ्चिहतवन्तोन्यांस्तत्र तत्राहवे हताः ॥ ३२८७ ॥
क्षतेषु युधि सर्वेषु भिन्दानैर्मण्डलं निजैः।
शूरेषु तत्र मार्ताण्डोप्यासीदविरलव्रणः ॥ ३२८८ ॥

रराजाजौ साञ्जपालिर्गयपालो हतेषु यः ।
त्रिषु वाजिषु चातुर्यात्पदातिर्नोपलक्षितः ॥ ३२८९ ॥
तत्प्राथम्योपलब्धाजिर्जज्जस्तदनुजः शिशुः ।
निनाय विस्मयं वीरान्दृष्टासंख्यमहाहवान् ॥ ३२९० ॥
दक्षिणं दोर्न तच्चक्रे यद्वामं कम्पनापतेः ।
महेभांस्तापयत्यर्कः कुर्याद्भग्नरदान्विधुः ॥ ३२९१ ॥
स धावन्वाजिना राजदेकदोःस्फुरितायुधः ।
सधूमदण्डो दावाग्निः सपक्षेद्राविव स्थितः ॥ ३२९२ ॥
तं वैरितुमुले बाणव्रणभङ्गेष्वसौ पुनः ।
पृष्ठादलोठयद्वाजी तदन्वाबद्धपद्धतिः ॥ ३२९३ ॥
वर्मगौरवभूपृष्ठकाठिन्याघातपीडितः ।
स विसंज्ञो द्विषन्मध्यात्तनयाभ्यां विनिर्हृतः ॥ ३२९४ ॥
कटके सर्वतो नष्टे मार्ताण्डप्राङ्गनान्तरे ।
विरोध्यसाक्षि क्षिप्त्वा तं तावपासरतां ततः ॥ ३२९५ ॥
तत्रस्थं·········नाक्ष्माभृत्प्रस्थितः पृथुलैर्बलैः ।
तावद्भिः प्राप्यमप्याशु डामरं पिण्डितं व्यधात् ॥३२९६॥
क्ष्मापाले विजयक्षेत्रं प्राप्ते त्रोटितवेश्मनः ।
सञ्जपालो लवन्यस्य वसतीर्निरदाहयत् ॥ ३२९७ ॥
स तादृगपि भूपाले क्रुद्धे वक्रीकृतभ्रुवि ।
अदरिद्रो गिरिद्रोणीश्रेणिभूसुलभाशनः ॥ ३२९८ ॥
संवृत्तो निःसहायश्च परिग्रहबहिष्कृतः ।
आपत्सुलभपाण्डित्यभृत्योपालम्भभाजनम् ॥ ३२९९ ॥
निकृत्तकरशाखोथ क्ष्मापकोपकपेर्व्यधात् ।
निरालम्बतया तस्य स स्वशीर्षफलार्थनाम् ॥ ३३०० ॥

रड्डादेवीतनूजानां ज्यायांसं गुल्हणाभिधम्।
श्रीमांल्लोहरराज्येथ क्ष्माभुजा सोभ्यषेचयत्॥ ३३०१॥
षट्सप्तहायनो राजतनयः स वयोधिकान्।
चूताङ्कुरो जीर्णतरूनिवेशानजयद्गुणैः॥ ३३०२॥
अभिषेक्तुं सुतं देव्या यातायाः क्ष्माभुजो व्यधुः।
शिरःशोणाश्मकिरणैश्चरणौ यावकारुणौ॥ ३३०३॥
तत्राभिषिक्ते वसुधामुग्रावग्रहशोषिताम्।
देवीभावाभिषेकार्थमिवासिञ्चन्पयोमुचः॥ ३३०४॥
भूयोपि राजवदनो विप्लवोत्पादनोत्सुकः।
अमन्दमवचस्कन्द जयचन्द्रं नृपाज्ञया॥ ३३०५॥
नागभ्रातृव्यसहिता गार्गैरनुप्रवेशिनः।
पश्चात्प्रसर्पिणीः सेनाः सोवधीत्संकटेध्वनि॥ ३३०६॥
गार्गिः परिभवम्लानाननस्तिष्ठन्दिनैस्ततः।
नागभ्रातृसुताग्रस्थमबध्नाल्लोष्टकं मृधे॥ ३३०७॥
दुर्गमत्वादनाक्रान्तमन्यैर्वेगात्प्रविश्य च।
दग्ध्वा स दिन्नाग्रामं तु निरगाल्लघुविक्रमः॥ ३३०८॥
तथापि राजवदनो न शौर्यात्पर्यहीयत।
न संदधे न चुक्रोध शक्यमस्य विनिर्गमम्॥ ३३०९॥
अहन्यहनि हीनाभिः सेनाभिर्न्यपतन्नृपे।
जयचन्द्रमुखाच्छश्वदसुखान्यवर्धाभवत्॥ ३३१०॥
क्ष्मानायकोथ निःसीमनखबाहुप्रसारणः।
रणान्तरेव तं तीक्ष्णैर्गूढं न्यस्तैरघातयत्॥ ३३११॥
तन्मुण्डगण्डलेखेन लुठता खण्डशः कृतः।
झटिति त्रुटितः स्वास्थ्यमिवास्य स्फुरणोन्मुखः॥ ३३१२॥

पृथ्वीहरकुलच्छेदस्वच्छम्रा मेदिनीपतिः ।
अवधील्लोठनमपि च्छन्नदण्डप्रयुक्तिभिः ॥ ३३१३ ॥
एकवारं वेष्टितोपि रक्षितस्तिल्लकेन सः ।
भूमिभृन्नीतिपाशस्य निपातेनाभिवर्तिना ॥ ३३१४ ॥
मल्लकोष्ठक्षरजय्यमङ्खचन्द्रादयोभवन् ।
जीवन्मृताश्च शान्ताश्च दारिद्रोपप्लवार्दिताः ॥ ३३१५ ॥
अविचिन्त्योच्चलक्षोणिभृतः प्राणान्विनश्वरान् ।
ऐश्वर्यरूढिमूढत्वादनिर्व्यूढव्यवस्थितौ ॥ ३३१६ ॥
मठेनुमितकोशत्वं तत्तद्राजाश्रयाद्गते ।
कुलोद्वहो विहितवान्सिहदेवो व्यवस्थितिम् ॥ ३३१७ ॥

युग्मम् ॥

सुल्लाविहारं पैतृव्यं पितुर्देवगृहत्रयम् ।
तच्चार्धसिद्धं प्रासादं परिपूर्णं व्यधान्नृपः ॥ ३३१८ ॥
स एव ग्रामसामग्रीमहापणसमर्पणैः ।
निर्दोषपारिषद्यादिहृद्यान्विश्वोद्यधीर्व्यधात् ॥ ३३१९ ॥
अवरोधेन्दुवदनां मृतामुद्दिश्य चन्दलाम् ।
प्रत्यष्ठापि मठोनूनश्रीर्द्वारिवारितातिथिः ॥ ३३२० ॥
शुष्टो नगरनिर्मोहः सोपि सूर्यमतीमठः ।
पूर्वाधिकोपगर्वेण तेनैव निरमीयत ॥ ३३२१ ॥
संजाते सज्जपालस्य ततो लोकान्तराश्रये ।
कम्पने निदधे राजा गयपालस्तदात्मजः ॥ ३३२२ ॥
विपाकसुकुमारोपि दुःसहः सूनुनाभवत् ।
विस्फारितः स सौम्येन शरद्भानुरिवेन्दुना ॥ ३३२३ ॥

ग्रीष्मोष्मदोषविषमेष्वविशेषवृत्ते-
र्मेघोदये तटतरोस्तटिनीप्रवाहः ।
पश्यन्नकाण्डतडिदापतनेन नाशं
नाशंसति स्वसलिलस्य विभूतिलाभम् ॥ ३३२४ ॥
आ भिक्षुक्षपणाद्भोजसञ्जनादपि भूभुजः ।
विधुरे कार्यभाराणां योभूद्दृढधुरः परम् ॥ ३३२५ ॥
तस्य तस्मिन्नुपरते क्षीणप्रक्षीणकण्टके ।
स धन्यो नान्यसामान्यप्रेमा प्रमयमाययौ ॥ ३३२६ ॥
ताम्बूलमायात्रिकतां नीत्वा सूनामयानिव ।
आर्पिपन्मधुरावर्त्तं जीवं यस्य निजः सुतः ॥ ३३२७ ॥
स जगज्जीवितेनापि रक्षणीयः क्षमापतिः ।
पदे पदे विपन्मग्नो प्रजोद्धरणधीरधीः ॥ ३३२८ ॥
व्याधितस्य विनिद्रोपि संसक्तान्मल्लेच्छुभिः ।
नान्तक्षणे तस्य पार्श्वात्कृतशोवाचलन्नृपः ॥ ३३२९ ॥
प्रियप्रजस्यामात्यस्य स्वरूपविपरीतता ।
तस्य कंचित्क्षणं जाता जनजीवितदा भवेत् ॥ ३३३० ॥
भूभुजामपि मांधातृमुखानां निधने न याः ।
दुःखं ययुः प्रजास्तासां समभावि तदा सुखम् ॥ ३३३१ ॥
द्वैराज्योपप्लुते राष्ट्रे नवस्य नृपतेरभूत् ।
अभ्याहतं यत्साचिव्यं तस्य सर्वाभिषङ्गभित् ॥ ३३३२ ॥
कालो बली व्यवहृतेर्ननु तद्वशेन
पूर्वापराचरणविस्मरणेन कस्य ।
शक्तिः क्षितेर्वहनकर्मणि योग्यतायां
निर्दारणे मुरजितस्तु वराहतायाम् ॥ ३३३३ ॥

नगराधिकृतो भूत्वा सुज्जौ निर्वापिते पुरा ।
चिरप्ररूढां यो देशस्याव्यवस्थां न्यवारयत् ॥ ३३३४ ॥
भ्रष्टः क्रयेषु दीन्नारव्यवहारो व्यवस्थया ।
निगृह्य तं भ्रंशकार्यनिर्वितण्डः प्रवर्तते ॥ ३३३५ ॥
परिणीताङ्गनाशीलभ्रंशे गृहपतेरभूत् ।
दण्डप्रवृत्तिर्या तेन सा विचार्य निवारिता ॥ ३३३६ ॥
एकान्ततो हितो भूत्वा विशामेवं पुनर्व्यधात् ।
नगराधिक्रियां लब्ध्वा स एव परिपीडयन् ॥ ३३३७ ॥
वद्धाभिर्नर्तकीभिश्च परिणीतगृहस्थितौ ।
संप्रयुक्तान्कथ्यमानान्हठेनादण्डयद्बहून् ॥ ३३३८ ॥
किं वो भवेद्बलेशानां तुषाणामिव चिन्तनैः ।
अद्रोहालोभयोर्भूमिर्न तादृगपरोभवत् ॥ ३३३९ ॥
भिक्षुमल्लार्जुनौ कालानुवृत्त्या श्रितवानपि ।
नासौ जहौ स्वामिहितं नतौ तावपि नावधीत् ॥ ३३४० ॥
अक्षीणत्यागहीनस्य विभूतिसमयेप्यभूत् ।
संस्कारौपयिकं नास्य पर्याप्तं निधने धनम् ॥ ३३४१ ॥
कृतज्ञतायां राज्ञोन्यत्पर्याप्तं किमुदीर्यताम् ।
यो जीवित इवानीतान्संविभेजेनुजीविनः ॥ ३३४२ ॥
लोकान्तरातिथिं विज्ञाभिधामुद्दिश्य वल्लभाम् ।
धन्यस्य विज्ञनामाख्यविहारारम्भकारिणः ॥ ३३४३ ॥
परलोकं प्रयातस्य निर्वाणप्रतिपूरणम् ।
स्थितं व्यवस्थितेः कं च विनियोगं चकार सः ॥ ३३४४ ॥

युग्मम् ॥

भूभृद्धार्मिकतावासमुकृतोत्सेकवासवैः[1]।
शुद्धैकवृत्तिभिरपि प्रवृत्ते पुण्यकर्मणि ॥ ३३४५ ॥
विपक्षाणां सुभिक्षेण तुरुष्कविषयाश्रयात्।
जन्मभूमेर्वृत्तये यैः कौर्यादन्यन्न शिक्षितम् ॥ ३३४६ ॥
येपि वृत्तिं विरोध्याजिव्यग्रे सुस्सलभूभुजि।
कलहावसरेष्वेव कश्मीरेषु प्रपेदिरे ॥ ३३४७ ॥
गोत्रे तेषां क्षत्रियाणां जातः कमलियानुजः।
राजबीजी सल्लियाख्यः प्रतिष्ठां स्वाख्ययाकरोत् ॥ ३३४८ ॥
वितस्तापुलिने बाणलिङ्गे तेन निवेशिते।
जायते स्वर्धुनीरोधःसंप्ररूढैविमुक्तधीः[2] ॥ ३३४९ ॥
तदीयं च मठं चैव तपोधनविभूषितम्।
दृष्ट्वा निवर्तते रुद्रलोकालोकनकौतुकम् ॥ ३३५० ॥
लोठनेन्यप्रतिष्ठानामधन्यद्रविणार्पणे।
न तेनाद्यतने काले संरब्धे शुद्धबुद्धिना ॥ ३३५१ ॥
उदयस्य प्रिया चिन्ताभिधाना कम्पनापतेः।
पुलिनोर्वीं वितस्ताया विहारेण व्यभूषयत् ॥ ३३५२ ॥
प्रासादपञ्चकव्याजात्तद्विहारस्थितः करः।
उदस्त इव धर्मेण प्रोत्तुङ्गाङ्गुलिपञ्चकः ॥ ३३५३ ॥
सांधिविग्रहिको मङ्खकाख्योलंकारसोदरः।
समठस्याभवत्स्रष्टुः श्रीकण्ठस्य प्रतिष्ठया ॥ ३३५४ ॥
मठाग्रहारदेवौकोजीर्णोद्धारादिकर्मभिः।
अनुजा सुमना नाम रिल्हणस्यासदत्तुलाम् ॥ ३३५५ ॥
भूतेश्वरे मठं कृत्वा त्रिग्राम्यामभ्यपातयत्।
तोयं कनकवाहिन्या वितस्तायाश्च यः पितॄन् ॥ ३३५६ ॥

१ वासनैः इति स्यात्। २ संप्ररूढाविमुक्तधीः इति स्यात्।

प्रदेश्यकश्यपागाराभिधाने नीलभूः सरित् ।
जिगीषयेव जाह्नव्या यत्र पूर्वां दिशं गता ॥ ३३५७ ॥
उत्ताराय गवादीनां यः सेतुं तत्र बन्धयन् ।
निर्ममे निर्मलं कर्म संसारोत्तरणक्षमम् ॥ ३३५८ ॥
नगरेपि स्वनामाङ्कनृपाङ्कागारकारिणा ।
मठो येन कृतोभ्रष्टजटाधरघटाश्रयः ॥ ३३५९ ॥
मम्मेश्वरं स सौवर्णामलसारं चकार यः ।
सोमतीर्थं तथा तोयोद्यानमुद्द्योतितान्तिकम् ॥ ३३६० ॥
अत्र क्षमाभुजो वंशे वंशौन्नत्यधनादिषु ।
सासूयत्वममात्यानां धनप्राणादिहारिणः ॥ ३३६१ ॥
क्रुध्यन्नवासनाध्यासासूयया वासवोपि वा ।
प्राभ्रंशयद्दिवो देवो मांधातारं धराभुजम् ॥ ३३६२ ॥
अविप्लुतमतिर्भृत्यान्कृत्यौन्नत्यवतोन्वहम् ।
दृष्ट्वा ध्यातस्वमाहात्म्यवृद्धिस्तु प्रीयते नृपः ॥ ३३६३ ॥
कलशक्ष्मापतेः प्राज्ञोपज्ञं भृत्योस्य रिल्हणः ।
कुर्वन्स्वर्णातपत्राणां प्रतिष्ठां प्रीतिकार्यभूत् ॥ ३३६४ ॥
स्वर्णपत्रां सुरेश्वर्याः शिवयोः समवेतयोः ।
सदीपारात्रिकामत्रमैत्रींमेति सघण्टिकम् ॥ ३३६५ ॥
बन्धोर्हिमाद्रेर्दयितः सुताजामातरौ शिवौ ।
स्वर्णच्छत्रच्छलान्मेरुर्मूर्ध्याघ्रातुमुपागतः ॥ ३३६६ ॥
उद्दिश्य यद्विरुधदुद्यममात्मयोनि-
र्दग्धो मयाङ्गघटनं दयितेन गौर्याः ।
सिद्धं तदत्र करुणामुमयेति हेम-
च्छत्रच्छलाद्धरदशाश्चलितोग्निरूर्ध्वम् ॥ ३३६७ ॥

छत्रं तत्र च रिल्हणेन विहितं रौक्मं महद्रुक्मिणी-
प्रेयोमन्दिरमूर्ध्नि नद्धमधुनादभ्रं परिभ्राजते ।
क्षैव्येण क्षतजावपानजनुषा नष्टं ततः स्वामिना
प्राप्तं चक्रमवेक्षितुं सुरुचिरं भास्वानिवाभ्यागतः ॥ ३३६८॥

तीर्थे मन्मथजित्खगध्वजहृदाजयोंर्जिताचार्यके
साधाराभरणं क्रियापरिणतिस्वर्णातपत्रं प्रभोः ।
भात्येकस्य शिखाहिफूत्कृतिवलद्गङ्गाझरेणूपमं
केशान्तस्थितमेघपार्श्वगतडित्पिण्डाभमन्यस्य च ॥ ३३६९॥

सौवर्णद्रुहिणाण्डकर्परपुरे संसूत्रिताच्छत्रक-
व्याकोशस्य समुद्गकप्रतिकृतौ दीर्घोर्थित॰ ॰ ॰घने ।
सङ्गेनेन्दुकिरीटकैटभरिपुश्यामासितालंक्रिया
सद्रत्नाकरयोः पिधानकरणि स्वर्णातपत्रं गतम् ॥ ३३७० ॥

तं लोहरमहीपालमन्वजायन्त भूभुजः ।
रड्डादेव्या गुणोदाराश्चत्वारश्चतुराः सुताः ॥ ३३७१ ॥

गुल्हणेनापरादित्यो राघवेणेव लक्ष्मणः ।
अभिन्नभावः संवृद्धिं वर्तते लोहरे श्रयन् ॥ ३३७२ ॥

ललितादित्यदेवेन जयापीडो हि दारकः ।
भरतेनेव शत्रुघ्नः पाल्यमानः प्रवर्तते ॥ ३३७३ ॥

पार्थिवाहस्कराच्चारुनमस्काराघशस्करः ।
पञ्चमः क्षितिभृद्धर्म्यो बालातप इवोदितः ॥ ३३७४ ॥

चपलैः शैशवाच्छुद्धानुभावत्वात्ससौष्ठवैः ।
लडितैर्ललितादित्यो भित्तीरप्यार्द्रयत्यहो ॥ ३३७५ ॥

दत्तरक्षाञ्जनं ताम्राधरं गौरं तदाननम् ।
सबालातपभृङ्गाङ्कस्वर्णपङ्केरुहायते ॥ ३३७६ ॥

---

१ पुटे इत्युचितम् । २ प्रवर्धते इति स्यात् ।

आलापास्तस्य माहात्म्यगर्भा वालास्फुटा अपि ।
अमृतोद्गी भवोद्वारा मथ्यमानस्य वारिधेः ॥ ३३७७ ॥
महाभिजनसंजातो राजसूनुः स शैशवे ।
अभिधत्तेनुभावेन भव्येनागामि जृम्भितम् ॥ ३३७८ ॥
अत्यर्थमण्डनशिखण्डिशिखोपि तोय-
स्पर्शासहाश्चितकलापिकलापभङ्ग्या ।
वार्षी निपीतसलिलो वलितं प्रयाति
चेष्टोक्तभावमहिमा वरवर्णिभावः ॥ ३३७९ ॥
चतस्रो मेनिला राजलक्ष्मीः पद्मश्रिया समम् ।
संजाता कमला चास्य कन्याः सत्कुल्यवृत्तयः ॥ ३३८० ॥
विनोदलीलोद्यानैस्तैर्नित्यकान्तैरपत्यकैः ।
द्योतितावनवद्यौ तौ प्रावृट्पुष्पाकराविव ॥ ३३८१ ॥
तीर्थायतनपूतेस्मिन्मण्डलेखण्डितैर्व्ययैः ।
रड्डादेव्या एव याता भाग्यभावं विभूतयः ॥ ३३८२ ॥
कृतानुयात्रा सा देवयात्रासु क्षितिपाङ्गना ।
राजलक्ष्मीरिवाभाति राजसामन्तमन्त्रिभिः ॥ ३३८३ ॥
सतीदेशे तीर्थसार्थास्त्यजन्त्यस्या निमज्जने ।
स्नानासक्तसतीमूर्तिस्पर्शनौत्सुक्यमञ्जसा ॥ ३३८४ ॥
चित्रे कालेत्र यात्रासु द्रष्टुं वृष्युत्तरैः सदा ।
यत्प्रावृडिव''''यं जीमूतैरनुगम्यते ॥ ३३८५ ॥
सा पार्थिवेषु तीर्थेषु स्नानाय प्रस्थिता ध्रुवम् ।
दिव्यैर्चर्यमिपात्तीर्थैः प्राद्दश्येत तदीर्ष्यया ॥ ३३८६ ॥
अभ्रंलिहाश्च च गिरीश्च च कूलंकषा नदीः ।
मृद्वङ्गी दुर्गमा मार्गे तीर्थौत्सुक्येन वेत्त्यसौ ॥ ३३८७ ॥

१ वाल्यास्फुटा इति स्यात् । २ अमृतार्द्रा इवोद्गारा इति स्यात् ।

सुबह्वीभिः प्रतिष्ठाभिर्जीर्णोद्धारैश्च धीरया।
तया चित्रं चतुरया पङ्कुर्दिङ्हा विलङ्घिता ॥ ३३८८ ॥
अद्यापि विक्षरत्क्षीरार्णवकान्तिच्छटाच्छलात्।
यो भातीव सुधासूतिसितश्वेताश्मनिर्गतः ॥ ३३८९ ॥
उपमन्योरुदन्याया दारिद्र्योपद्रवापहः।
रुद्रो रुद्रेश्वरो नाम्ना श्रीमान्कश्मीरभूषणम् ॥ ३३९० ॥
जगत्सौन्दर्यसारं स सस्वर्णामलसारकः।
शान्तावसादप्रासादोद्धारश्च विहितस्तया ॥ ३३९१ ॥
सत्त्वानामिव भृत्यानां कोपौर्वविकृते नृपे।
उदन्वतीव शरणं सिन्धुर्हैमवतीव सा ॥ ३३९२ ॥
स्थिरप्रसादे भूपाले निग्रहानुग्रहौ क्षणात्।
भूभुजामपि संवृत्तावविच्छिन्नस्तदिच्छया[1] ॥ ३३९३ ॥
सोमपालात्मजो भूभृद्भूपालः प्रापितस्तया।
मानिन्या मेनिलादेव्या विवाहेन महार्हताम् ॥ ३३९४ ॥
उत्पत्तिभूमिसुलभानुभवो न भूम्ना
कस्याप्यहो व्यभिचरत्यनुभावभावः।
तेजस्तमोविलुठनव्रतमुष्णभानो-
श्छेदं तदुत्थमकरोत्तमसोपि चक्रम् ॥ ३३९५ ॥
भुवनाद्भुतसाम्राज्यमार्जनो भूभुजाभवत्।
प्रातिभाव्यं दृढं रत्नाकान्तसन्मण्डलावनिः ॥ ३३९६ ॥
ऊढायां मेनिलादेव्यां परिणेतुरभूदपि।
पिता वैमत्यमुत्सृज्य निर्व्याजं राज्यदायकः ॥ ३३९७ ॥
राज्ञा प्राजिधरस्याजौ तरसा भूभुजोनुजः।
वैरिभिर्निहतस्याग्रे वैरसंशोधनोद्यतः ॥ ३३९८ ॥

---

1 अविच्छिन्नौ इति साधु।

रङ्गां शरणमेत्योच्चैर्मानोत्कण्ठो घटोत्कचः ।
भेजे राज्यश्रियं प्राप्य चित्रं राज्यश्रियं पराम् ॥ ३३९९ ॥
कुलकम् ॥

कृतसाहायकोमात्यै राज्ञः सप्रश्रिमङ्कदम् ।
राज्यं प्राभ्रंशयद्भ्रातृद्रुहं पञ्चवटो नृपम् ॥ ३४०० ॥

अलङ्घयत्तत्प्रभावात्स्फारदानाम्बुनिर्भरात् ।
सरितं खड्गवल्लीं च कृष्णां विद्वेषिगोचराम् ॥ ३४०१ ॥

द्वितीयस्योरशाभर्तुरकीर्तिर्निर्जयासृजत् ।
देवप्रभावाद्योधाग्रमत्युग्रपुरमग्रहीत् ॥ ३४०२ ॥

शीतोष्णवारणशशिद्योतकल्लोलितास्ततः ।
बहवो वाहिनीनाथाः प्रथामित्थं प्रपेदिरे ॥ ३४०३ ॥

समाद्वाविंशती राज्यावाप्तेः प्राग्भूभुजो गताः ।
तावत्येवास्तराजस्य पञ्चविंशतिवत्सरे ॥ ३४०४ ॥

इयद्दृष्टमनन्यत्र प्रजापुण्यैर्महीभुजः ।
परिपाकमनोज्ञत्वं स्थेयाः कल्पातिगाः समाः ॥ ३४०५ ॥

अम्भोपि प्रवहत्स्वभावमशनै राड्यानमश्मायते
ग्रावोम्भः स्रवति द्रवत्वमुदितोद्रेकेषु चावेयुषः ।
कालस्यास्खलितप्रभावरभसं भाति प्रभुत्वेद्भुते
कस्यामुत्र विधातृशक्तिघटिते मार्गे निसर्गः स्थिरः॥ ३४०६॥

---

१ सितोष्ण इत्युचितम् ।

प्रयाते अधिकेष्वर्धसमाषट्कशते कलेः ।
कश्मीरेष्वास्त गोनन्दः पार्थानां सेवया नृपः ॥ १ ॥
सूनुर्दामोदरोस्याथ तस्य पत्नी यशोमती ।
गोनन्दोन्यस्तत्सुतोपि ततोतीत्य महीपतीन् ॥ २ ॥
पञ्चत्रिंशतमज्ञातानुग्रहाभिजनाभिधान् ।
राजाभवल्लवो नाम सूनुस्तस्य कुशस्ततः ॥ ३ ॥
द्वौ खगेन्द्रसुरेन्द्राख्यौ पुत्रपौत्रावमुष्य तु ।
गोधरोथान्यकुलजः सुवर्णाख्यस्तदात्मजः ॥ ४ ॥
तज्जन्मा जनकोप्यासीत्सूनुः शच्याः शचीनरः ।
अथाशोकोभवद्भूभृद्राज्ञोस्य प्रपितृव्यजः ॥ ५ ॥
तज्जौ जलौकाः संदिग्धवंशो दामोदरस्ततः ।
तुल्यं त्रयोथ हुष्काद्यास्तुरुष्काभिजनोद्भवाः ॥ ६ ॥
अभिमन्युस्तृतीयश्च गोनन्दोथ विभीषणः ।
ताविन्द्रजिद्रावणश्च पितापुत्रौ क्रमान्नृपौ ॥ ७ ॥
अन्यो विभीषणः सिद्ध उत्पलाख्यश्च तत्सुतः ।
पश्चात्ततो हिरण्याक्षो हिरण्यकुल इत्यभूत् ॥ ८ ॥
राजा वसुकुलस्तस्य सूनुः ख्यातस्त्रिकोटिहा ।
....॥ ९ ॥
क्षितिनन्दो बकात्मजो वसुनन्दस्तदात्मजः ।
नरोन्योक्षस्ततो गोपादित्यगोकर्णकौ क्रमात् ॥ १० ॥
तस्मान्नरेन्द्रादित्योभूत्तत्पुत्रोन्धयुधिष्ठिरः ।
तस्मिन्प्रभ्रंशिते भृत्यैरन्याभिजनसंभवः ॥ ११ ॥
भूपः प्रतापादित्योभूज्जलौकोपि तदात्मजः ।
तुञ्जीनो निःसुते तज्जो विजयोन्यकुलोद्भवः ॥ १२ ॥

जयेन्द्रस्तत्सुतोपुत्रः सचिवः संधिमानभूत् ।
युधिष्ठिरस्य पौत्रेण गोपादित्यात्मजन्मना ॥ १३ ॥
श्रीमेघवाहनेनाथ गोनन्दस्योदितं कुले ।
ततः प्रवरसेनोभूद्भूपः कश्मीरमण्डले ॥ १४ ॥
तत्सूनुश्च हिरण्योभूत्पालयन्क्षितिमण्डलम् ।
मातृगुप्तोभवद्दत्तराज्यस्तेन शकारिणा ॥ १५ ॥
ततः प्रवरसेनोन्यस्तोरमाणात्मजः क्षितिम् ।
लेभे हिरण्यभ्रातृव्यस्तस्य पुत्रो युधिष्ठिरः ॥ १६ ॥
ततो नरेन्द्रादित्यश्च रणादित्यश्च भूपतिः ।
क्रमादभूतां तत्पुत्रो विक्रमादित्यभूपतिः ॥ १७ ॥
बालादित्यश्चोदभवद्विक्रमादित्यनन्दनः ।
बालादित्यस्य जामाता ततो दुर्लभवर्धनः ॥ १८ ॥
सूनुर्दुर्लभकस्तस्य चन्द्रापीडोभवत्ततः ।
तारापीडोनुजन्मास्य मुक्तापीडोस्य चानुजः ॥ १९ ॥
भूपावास्तां कुवलयापीडो द्वैमातुरोस्य च ।
वज्रादित्यः सुतो राज्ञो मुक्तापीडस्य तत्सुतौ ॥ २० ॥
पृथिव्यापीडसंग्रामापीडावास्तां महीभुजौ ।
जयापीडोस्य मन्त्री च जज्जः पुत्रावपि क्रमात् ॥ २१ ॥
ललितापीडसंग्रामापीडौ ज्येष्ठात्मजस्ततः ।
श्रीचिप्पटजयापीडः कल्पपाल्युद्भवोभवत् ॥ २२ ॥
अभिचारेण तं हत्वा सांमत्यादितरेतरम् ।
उत्पलाद्यैरसंप्राप्तराज्यैस्तन्मातुलैः कृतः ॥ २३ ॥
भ्रातुः पुत्रोजितापीडो जयापीडस्य तत्पदे ।
अनङ्गापीडनामा च संग्रामापीडजस्ततः ॥ २४ ॥

तमुत्पाट्योत्पलापीडोस्याजितापीडनन्दनः।
अवन्तिवर्मा शूरेण तं निवार्याथ मन्त्रिणा॥ २५॥
नतोत्पलस्य विदधे साम्राज्ये सुखवर्मजः।
सूनुः शंकरवर्मा स गोपालस्तस्य चात्मजः॥ २६॥
रथ्यागृहीतः प्राभूच्च तद्भ्राता संकटाभिधः।
सुगन्धाख्या तयोर्माता तं विनाश्याथ भूभुजम्॥ २७॥
शूरवर्मप्रनप्तारं पङ्गुं तन्त्रिपदातयः।
चक्रुर्निर्जितवर्माणं ततः पार्थस्ततः क्रमात्॥ २८॥
चक्रवर्मा शूरवर्मा चेति निर्जितवर्मजः।
चक्रवर्मण्यतीतेथ पापी पार्थात्मजः क्रमात्॥ २९॥
उन्मत्तावन्तिवर्मासीत्तत्पुत्रे शूरवर्मणि।
राज्याकृष्टे द्विजैश्चक्रे राज्ये मन्त्री यशस्करः॥ ३०॥
प्रपितृव्यात्मजस्तस्य वर्णटस्तनयोनु तम्।
राज्ये वक्राङ्घिसङ्ग्रामस्तस्थौ निष्पाद्य तं ततः॥ ३१॥
अमात्यः पर्वगुप्ताख्यो राज्यं द्रोहेण लब्धवान्।
क्षेमगुप्तः सुतोस्यासीदभिमन्यौ तदात्मजे॥ ३२॥
शान्ते मात्रा पाल्यमाने नन्दिगुप्ते च तत्सुते।
ततस्त्रिभुवने भीमगुप्ते च क्रूरचेष्टया॥ ३३॥
पौत्रे तयैव निहते स्वयं दिद्दाख्यया कृते।
राज्ये संग्रामराजोपि भ्रातृव्योन्ते नृपः कृतः॥ ३४॥
हरिराजानन्तदेवावास्तां तस्यात्मजौ ततः।
कलशोनन्ततनयः क्रमाद्भूपौ तदात्मजौ॥ ३५॥
उभावुत्कर्षहर्षाख्यावपि निष्पाद्य भूपतिम्।
हर्षदेवं तमुद्दामविक्रमोनन्यवंशजः॥ ३६॥

भ्रातुः पुत्रस्य दिद्दाया जस्सराजस्य नप्तृतः ।
मल्लाभिधानादुद्भूतो भूपतामुच्चलोभजत् ॥ ३७ ॥
द्रोहेण तं हतवतां भृत्यानामग्रतस्ततः ।
शङ्कराजान्यनामाभूद्रड्डाख्यः क्षणिको नृपः ॥ ३८ ॥
गग्गेन निहते तस्मिन्मल्लो द्वैमातुरोप्यभूत् ।
तस्योच्चलमहीभर्तुर्भ्राता निर्बध्य तं बली ॥ ३९ ॥
सुस्सलाख्योग्रहीद्राज्यं माल्लिरुच्चलसोदरः ।
विरक्तैः पातिते तस्मिन्राज्याद्भृत्यैर्नृपः कृतः ॥ ४० ॥
षण्मासान्हर्षभूभर्तृनप्ता भिक्षाचराभिधः ।
पुनर्निर्वास्य तं प्राप्तराज्ये सुस्सलभूभृति ॥ ४१ ॥
क्रमाल्लवन्यैर्विश्वस्तैर्द्वैराज्योद्वेजिते हते ।
लवन्यान्निखिलांस्तं च हत्वा भिक्षाचरं नृपम् ॥ ४२ ॥
सुतः सुस्सलभूभर्तुः संप्रत्यप्रतिमक्षमः ।
नन्दयन्मेदिनीमास्ते जयसिंहो महीपतिः ॥ ४३ ॥
गोदावरी सरिदिवोत्तुमुलैस्तरङ्गै-
र्वक्रैः स्फुटं सपदि सप्तभिरापतन्ती ।
श्रीकान्तराजविपुलाभिजनाब्धिमध्यं
विश्रान्तये विशति राजतरङ्गिणीयम् ॥ ४४ ॥

